

Militär själavård

Ref

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2013

National Library
of Sweden

Betänkande
av utredningen
religionen
i försvaret

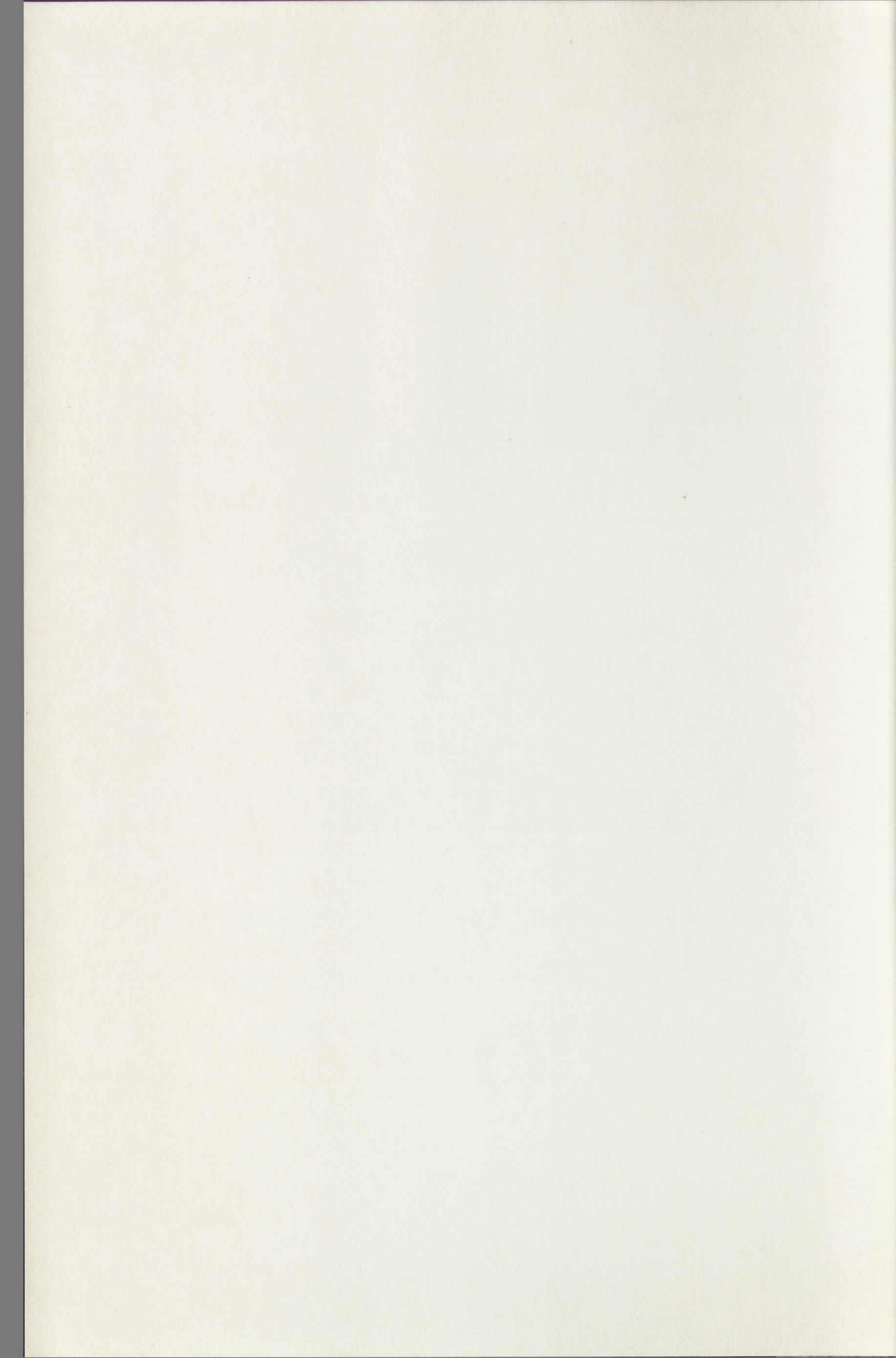
SOU 1982:59

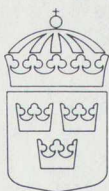
Militär själavård

Ref

Betänkande
av utredningen
religionen
i försvaret

SOU 1982:59

Statens offentliga utredningar

1982:59

Försvarsdepartementet

29

Militär själavård

Målsättning, organisation och
arbetsformer för den militära själavården
i fred och krig

Betänkande av utredningen
religionen i försvaret

Stockholm 1982

Omslag: Johan Ogden
Jernström Offsettryck AB

ISSN 0375-250X
ISBN 91-38-07301-3

Gotab, Stockholm 1982, 74060

Statsrådet och chefen för försvarsdepartementet

Regeringen bemyndigade den 24 april 1980 chefen för försvarsdepartementet att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att se över organisation och arbetsformer m.m. för den andliga vården inom försvarsmakten. Med stöd av detta bemyndigande tillkallade departementschefen den 26 juni 1980 avdelningsdirektören hos Stockholms fögderi, teol. kand. Per-Ola Larsson som särskild utredare. Departementschefen förordnade den 5 september 1980 generalsekreteraren i Sveriges frikyrkoråd sedermera kommunalrådet Per Arne Aglert och kyrkoherden, fältprosten Karl-Erik Svärd att vara utredningens sakkunniga.

Att som experter stå till utredarens förfogande förordnades den 5 september 1980 stabskonsulenten Tage Segrén, den 29 april 1981 komministern Bo Björkman, komministern Per Boo, dåvarande pastoratsadjunkten numera komministern Sverker Linge samt den 1 juni 1981 pastorn i Svenska missionsförbundet Anders Norberg.

Till sekreterare åt utredaren förordnades den 5 september 1980 byrådirektören vid Stockholms domkapitel Gunnar Hafström.

Utredningen har arbetat under namnet Utredningen religionen i försvaret.

Utredaren får härmed överlämna sitt betänkande.

Uppdraget är därmed slutfört.

Stockholm 1982-11-16

Per-Ola Larsson

/Gunnar Hafström

The first part of the paper deals with the history of the subject, and the second part with the present position. The author discusses the various theories which have been advanced to explain the origin of the disease, and the evidence in support of each. He also considers the question of the inheritance of the disease, and the possibility of its being a Mendelian trait. The author concludes that the disease is a complex one, and that its origin is still a matter of conjecture. He suggests that further research should be directed towards the study of the inheritance of the disease, and the possibility of its being a Mendelian trait.

Section 107, 1911

For the year 1911

Innehåll

<i>Sammanfattning</i>	11
<i>Summary</i>	13
<i>Författningsförslag</i>	15

I Inledning

1 <i>Utredningsuppdraget och arbetets bedrivande</i>	17
1.1 Utredningens direktiv	17
1.2 Ämnets tidigare behandling och bakgrunden till utredningens tillsättande	18
1.3 Begreppet militär själavård – avgränsning av uppdraget	19
1.4 Arbetets bedrivande	20
1.4.1 Undersökning av utländska förhållanden	20
1.4.2 Hearings	21
1.4.3 Försöksverksamhet i Linköping	21
1.4.4 Soldathemmen	21
1.4.5 Fältstudier m. m.	21
1.4.6 Personalvårdskonferenser	21
1.4.7 Samråd med kommittéer	22
1.4.8 Kontakter med organisationer m. fl.	22

II Orienterande kapitel

2 <i>Historik och nuvarande organisation</i>	23
2.1 Historik	23
2.2 Nuvarande organisation i fred och krig	25
2.2.1 Fredsorganisationen	25
2.2.2 Krigsorganisationen	27
2.2.2.1 Erforderligt antal fältpastorer	27
2.2.2.2 Rekrytering av fältpastorer	28
2.3 Brister i nuvarande organisation	29

2.3.1	Fredsorganisationen	29
2.3.2	Krigsorganisationen	34
3	<i>Militär själavård i några andra länder</i>	35
3.1	Norge	35
3.2	Danmark	36
3.3	Finland	36
3.4	Storbritannien	37
3.5	Föbundsrepubliken Tyskland (BRD)	38
3.6	Österrike	39

III Målsättning och principiella överväganden i vissa huvudfrågor

4	<i>Målsättning för den militära själavården i fred och krig</i>	41
4.1	Inledning	41
4.2	Behov av själavård i freds- och krigsorganisationen	42
4.3	Syftet med själavård inom försvarsmakten	48
4.3.1	Grunden för trossamfundens engagemang	48
4.3.2	Samhällets syn på den militära själavården	48
4.3.3	Den enskilde soldatens rätt till religiös service	49
4.4	Militär själavård för olika personalgrupper	50
4.5	Den militära själavårdens innehåll	51
4.5.1	Trossamfundet bestämmer själva innehållet i sin verksamhet	51
4.5.2	Religiös förkunnelse och etiskt budskap	51
4.6	Den militära själavården är ej en del av det psykologiska försvaret	53
4.7	Sammanfattning av målsättningen för den militära själavården	55
5	<i>Huvudmannaskap</i>	57
5.1	Inledning	57
5.2	Huvudmannaskaps- och arbetsgivarbegreppet	58
5.3	Huvudmannaskap i nuvarande militära själavårdsorganisation	59
5.4	Huvudmannaskap i föreslagen organisation för militär själavård	60
5.4.1	Inledning	60
5.4.2	Granskning av olika alternativ beträffande huvudmannaskap	61
5.4.2.1	Ingen huvudman (alternativ 1)	61
5.4.2.2	Staten är huvudman (alternativ 2)	63
5.4.2.3	Svenska kyrkan är huvudman (alternativ 3)	65
5.4.2.4	Trossamfundet är huvudman (alternativ 4)	67
5.4.3	Förslag till huvudman för den militära själavården	67
6	<i>Ekumenik</i>	71
6.1	Inledning	71

6.2	Den militära själavårdens fredsorganisation bör vara ekumenisk	72
6.2.1	Personal tillhörande olika trossamfund	72
6.2.2	Invandrare med olika trosbekännelser bland värnpliktinga	74
6.2.3	Rekryteringsunderlaget för militärpastorer förbättras vid en ekumenisk lösning	76
6.3	Förslag till en ekumenisk själavård inom försvaret	76
6.3.1	Ekumenik inom fredsorganisationen	76
6.3.2	Ekumenik inom krigsorganisationen	78
6.3.3	Religiösa helgdagar, kostregler och begravningsseder	78
7	<i>Kvinnliga pastorer inom den militära själavården</i>	81
7.1	Inledning	81
7.2	Viktigare reformer angående anställning av kvinnor inom försvarsmakten under 1970- och 1980-talen	81
7.3	Kvinnliga befattningshavare i gällande militär själavårdsorganisation i fred	82
7.4	Kvinnliga pastorer bör i fortsättningen erhålla möjlighet att uttas till alla befattningar i själavårdens krigsorganisation	83
7.5	Sammanfattande förslag angående kvinnliga pastorer i den militära själavårdens freds- och krigsorganisation	86

IV Förslag till organisation

8	<i>Organisation</i>	89
8.1	Den militära själavårdens organisation idag	89
8.1.1	Central organisation	89
8.1.1.1	Fredsorganisation	89
8.1.1.2	Krigsorganisation	90
8.1.2	Regional organisation	90
8.1.2.1	Fredsorganisation	90
8.1.2.2	Krigsorganisation	90
8.1.3	Lokal organisation	90
8.1.3.1	Fredsorganisation	90
8.1.3.2	Krigsorganisation	91
8.2	Den militära själavården i föreslagen organisation	92
8.2.1	Central organisation	92
8.2.1.1	Förslag om inrättande av religionsnämnden inom försvaret (RIF) som trossamfundens lednings- och samverkansorgan på central nivå	93
8.2.1.2	Förslag beträffande central handläggning av militära själavårdsärenden	96
8.2.2	Regional organisation	100
8.2.2.1	Regionala ledningsorgan	100
8.2.2.2	Regional pastorsreserv	102
8.2.3	Lokal organisation	104

8.2.3.1	Förslag om inrättande av lokala religionsnämnder som trossamfundens lednings- och samverkansorgan på lokal nivå i fredsorganisationen	104
8.2.3.2	Pastorer på lokal nivå i freds- och krigsorganisationen	106

V Förslag till arbetsformer

V:A Militär själavårdspersonal

9	<i>Tjänster och befattningar</i>	109
9.1	Tjänster i fredsorganisationen	109
9.2	Befattningar inom krigsorganisationen	111
10	<i>Tillsättning</i>	113
10.1	Anställning av militärpastorer m. fl. inom fredsorganisationen	113
10.2	Uttagning av fältpastorer m. fl. inom krigsorganisationen	113
11	<i>Behörighetsvillkor</i>	115
11.1	Gällande normer	115
11.2	Utredningens förslag	115
12	<i>Utbildning</i>	117
13	<i>Arbetsuppgifter</i>	119
13.1	Inledning	119
13.2	Tidigare förslag och gällande bestämmelser	119
13.3	Allmänna synpunkter på militär- och fältpastorernas arbetsuppgifter i föreslagen själavårdsorganisation	122
13.4	Militärpastorernas arbetsuppgifter	124
13.4.1	Förkunnelse	124
13.4.1.1	Gudstjänster/korum och andakter utan nattvard	124
13.4.1.2	Gudstjänster med nattvard och förrättningar	127
13.4.2	Annan själavårdsverksamhet	127
13.4.2.1	Uppsökande verksamhet ökar möjligheterna till själavårdssamtal	128
13.4.2.2	Militärpastorns introduktion av sin verksamhet	130
13.4.3	Undervisning	131
13.4.3.1	Utbildning av värnpliktig personal	131
13.4.3.2	Undervisning av värnpliktiga förtroendemän, anställda m. fl.	134
13.4.3.3	Annan bildningsverksamhet	134
13.4.4	Övriga arbetsuppgifter	135

13.5	Fältpastorernas arbetsuppgifter	135
13.5.1	Själavårdsverksamhet	139
13.5.1.1	Förkunnelse	139
13.5.1.2	Annan själavårdsverksamhet	141
13.5.1.3	Undervisning och annan bildningsverksamhet	143
13.5.2	Administration m. m.	143
14	<i>Löneförmåner</i>	145
14.1	Inledning	145
14.2	Lön/arvode	145
14.3	Reseersättning	146
15	<i>Klädsel</i>	147
16	<i>Beväpning</i>	149

V:B Soldathemsverksamhet

17	<i>Soldathemsrörelsen</i>	151
17.1	Verksamhetens syfte och inriktning	151
17.2	Soldathemmens arbetsformer	152

VI Finansiering

18	<i>Finansiering av utredningens förslag</i>	155
18.1	Kostnader för tjänster inom fredsorganisationen	155
18.1.1	Kostnader som belastar svenska kyrkan	155
18.1.2	Kostnader som bör bestridas av de fria trossamfunden	158
18.2	Kostnader för repetitionsövningar inom krigsorganisationen	159
18.3	Kostnader för religionsnämnden inom försvaret	159
18.4	Kostnader för utbildning av militär- och fältpastorer	159

VII Bilagor

Bilaga 1	<i>Försvarsmaktens ledning och den militära själavården enligt gällande fredsorganisation</i>	161
Bilaga 2	<i>Försvarsmaktens ledning och den militära själavården enligt gällande krigsorganisation</i>	165
Bilaga 3	<i>Översikt över förslag till militär själavårdsorganisation</i>	169
Bilaga 4	<i>Föreslagna alternativ till central handläggande enhet av militära själavårdsärenden i försvarsstaben</i>	173
Bilaga 5	<i>Trossamfund tillhörande Sveriges frikyrkoråd och till frikyrkorådet anslutna samordningsorgan</i>	177

Bilaga 6	Antal kommuner där vissa angivna trossamfund har minst en medlem respektive har 1,1 % eller mer av befolkningen som medlemmar	179
Bilaga 7	Antal utländska medborgare vid årsskiftet 1979/80 och antal naturaliserade svenska medborgare 1948–1979 efter förutvarande nationalitet	181
Bilaga 8	Översikt över tjänstetidsuttag för militärpastorstjänst inom försvaret samt över olika ägandeformer rörande soldathem och sammansättning av soldathemsstyrelser	183
Bilaga 9	Antalet inryckande värnpliktiga under ordinarie tid 810601–820531 och inneliggande värnpliktiga 820228	197
Bilaga 10	Beräknat antal in- och utryckande 1982/83. Grundutbildning	199
Bilaga 11	Värnpliktiga som tjänstgör under 1982/83. Grundutbildning	201
Bilaga 12	Värnpliktiga som tjänstgör under 1982/83. Repetitionsutbildning	203
Bilaga 13	Vissa personalbegrepp enligt folkrätten (tilläggsprotokoll I, Genève 1977)	205
Bilaga 14	Förklaring till använda förkortningar	209

Sammanfattning

Resurserna för militär självvård är nu synnerligen begränsade. Endast manliga och kvinnliga präster från svenska kyrkan kan för närvarande förordnas till militärpastorer på deltid. Inom försvarets fredsorganisation finns 73 deltidstjänster med ett årligt arvode om ca 3 000 kronor. I Boden finns en heltidsanställd garnisonspastor. I krigsorganisationen ingår manliga fältpastorer från såväl svenska kyrkan som de fria trossamfunden.

Behov – resurser

Det behövs väsentligt större kyrkliga insatser vid försvarets fredstida utbildningsförband. Vid försöksverksamhet i Linköping liksom vid "hearings" på andra förbandsorter har utredningen funnit ett större religiöst behov än väntat. Utredningen föreslår därför en utökning av resurserna till en militärpastor på 2 000 värnpliktiga soldater motsvarande sammanlagt ca 22 heltidstjänster. Både manliga och kvinnliga pastorer från såväl de fria trossamfunden som svenska kyrkan skall kunna anställas. För deltidsanställda militärpastorer ordnas fyllnadstjänstgöring företrädesvis i lokalförsamling tillhörande militärpastorns eget samfund.

Rekrytering och utbildning

Enligt gällande svenska bestämmelser skall blivande fältpastorer utrustas med vapen, vilket inneburit att alltfler pastorer sökt och erhållit tjänst enligt vapenfrilagen. Genèvekonventionerna förutsätter emellertid att självvårdspersonal ej skall vara stridande (non-kombattant). För blivande fältpastorer – ca 30 varje år – bör därför anordnas en särskild militär grundutbildning. Eftersom de enligt konventionerna har rätt att försvara sig själva skall de emellertid erbjudas möjlighet att lära sig självförsvar. Sverige kommer därigenom att ansluta sig till internationell praxis med avseende på den militära självvårdspersonalens status.

Efter två à tre månaders militär grundutbildning, fullgjord teologisk utbildning och minst ett års tjänst som pastor i en församling inkallas pastorerna på nytt till en à två månaders fackutbildning. Den återstående värnpliktstiden (sju à åtta månader) fullgör de som facktjänstgöring vid olika utbildningsförband. Genom sådan åtgärd kan man tillgodose det ofta

framförda önskemålet bland värnpliktiga att pastorn bör vara som en äldre kamrat – en värnpliktig bland värnpliktiga. Under facktjänstgöringen handleds de av fast anställda militärpastorer.

Kvinnliga pastorer bör kunna utbildas och uttagas till fältpastorer i samma ordning som gäller övriga värnpliktiga, sedan de slutit avtal om tjänstgöring (frivilligavtal).

Ekumenik

Kyrkorna blir huvudman för den militära själavården vid sidan av staten. Pastorerna knyts även i fortsättningen till de militära arbetsplatserna. För den centrala ledningen och samordningen av den militära själavården inrättas en ekumeniskt sammansatt nämnd, religionsnämnden inom försvaret. Ledamöterna utses av Svenska kyrkans centralstyrelse, Sveriges frikyrkoråd/SAMRÅD och Delegationen för vissa trossamfund. Försvarets representanter utses av överbefälhavaren.

För planering, ledning och utbildning inrättas två heltidstjänster som fältprost respektive stabspastor vid försvarsstaben. En av dem bör tillhöra svenska kyrkan och en bör vara medlem av ett frikyrkosamfund.

De lokala kristna församlingarna förutsätts ta ett visst ansvar för den militära själavården genom att bilda lokala religionsnämnder inom försvaret och genom ett större engagemang i soldathemsföreningar.

Reformen finansieras inom svenska kyrkan genom indragning av tretton prästtjänster och för de fria samfunden inom ramen för statsanslag till vissa trossamfund.

Summary

At the present time, the resources available for military pastoral care are especially restricted. Only male and female priests within the Church of Sweden can be assigned to part-time assignments as military chaplains. In the defence organization during peacetime, there are 73 part-time chaplaincies remunerated with a honorarium of about 3 000 Crowns a year. In Boden there is one full-time garrison chaplain. At a time of war, priests from the Church of Sweden and pastors from the Free Churches are included in the military.

Need-resources

There is considerably greater need for church involvement in the peace-time defence organization's training units. From a pilot-project in Linköping, as well as from hearings in other garrisons, the Commission has found that the religious needs were greater than first anticipated. Therefore, the Commission proposes an increase in resources for military chaplains to the level of one chaplain per 2 000 conscripts or, a total of circa 22 full-time chaplaincies. Male and female chaplains from both the Free churches as well as from the Church of Sweden could be employed. For pastors serving as military chaplains on a part-time basis, replacements, at the local level, will be arranged.

Recruitment and Education

In accordance with the existing Swedish regulations, field chaplains should be equipped with weapons. This has resulted in a growing number of pastors applying for and receiving positions in accordance with the Law on Weapon Free Service. The Geneva Conventions, however, presupposes that personnel dealing with pastoral care do not participate in combat(non-combatant). A special training programme for new field chaplains—about 30 per annum—should be organized. However, as the Geneva Conventions grants to chaplains the right to defend themselves, they should be offered the possibility of learning self-defence. In this way, Sweden will subscribe to international practice regarded the regulations of the status of personnel working with pastoral care.

After two to three months of basic training, completed theological education and at least one year experience as pastor in a local parish, the chaplains are recalled to one to two months training. The remaining period of military service (seven to eight months) is completed with "on the job training" at different training units. Through such measures, the requests often put forward by the conscripts that the chaplain should be like an older colleague—a conscript among conscripts—can be satisfied. During their period of duty including on the job training as military chaplains, the conscripted chaplains will be supervised by military chaplains permanently under employment. Once they have entered into a service contract, female pastors should be trained and assigned to duty as field chaplains in accordance with the same directives in force for other conscripts.

Ecumenicalism

In addition to the State, the Churches are responsible for pastoral care in the military. Even in the future, pastors will be assigned to military duty stations. In order to facilitate the supervision and coordination of pastoral care in the military, a Board for Religion in the Military Service, composed on an ecumenical basis, will be created. The board members will be elected by the Central Board of the Church of Sweden, the Swedish Council of Free Churches/Consultation of Free Churches and the Delegation for certain Denominations. Representatives for the military will be appointed by the Supreme Commander of the Armed Forces. To facilitate planning, supervision and training, two full-time positions, located at the Defence Staff, shall be created. One position should be filled by a member of the Church of Sweden and the other by a member of a Free Church denomination.

It is expected that the local Christian parishes assume a certain amount of responsibility for military pastoral care through the creation of local religion committees related to the military organization and through their greater participation in the Soldier's Home Associations.

The reform will be financed through the redeployment of 13 positions within the Church of Sweden and, for the Free Churches, within the existing framework of the State Grants to denominations.

Författningsförslag

Förslag till Lag om ändring i värnpliktslagen (1941:967)

Härigenom förordnas, att 27 §, 1 mom., A. värnpliktslagen (1941:967)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1. De värnpliktigas utbildningstid

Värnpliktsutbildningen utgöres ----- 4. flygvapnet minst 310 och högst 335 dagar.

Värnpliktig, som uttagits för utbildning till befattning som fältpastor, skall fullgöra grundutbildning och facktjänstgöring minst 320 och högst 345 dagar.

Förslag till förordning om ändring i kungörelsen (1971:861) om kyrkliga kostnader²

Regeringen föreskriver i fråga om kungörelsen (1971:861) om kyrkliga kostnader

att 13 §³ skall ha nedan angivna lydelse

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

13 §

Ur kyrkofonden betalas

Ur kyrkofonden betalas

1. kostnaden för avlöningsförmåner till biskopar, stifts- och kontraktsadjunkter, *garnisonspastorn i Boden*, kyrkoherden för samer samt kyrkoherdarna i de svenska utlandsförsamlingarna.

1. kostnaden för avlöningsförmåner till biskopar, stifts- och kontraktsadjunkter, kyrkoherden för samer, kyrkoherdarna i de svenska utlandsförsamlingarna samt – i den mån de tillhör svenska kyrkan – fältprosten, stabspastorn vid försvarsstaben, milo- och militärpastorerna.

¹ Lagen omtryckt 1969:378.

² Omtryckt 1982:866.

³ Senaste lydelse 1982:866.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

2. kostnaden för avlöningsförmåner till pastoratsadjunkter med undantag av kostnaden för åkning i tjänsten,

3. kostnaden för avlöningsförmåner till sådan vikarie på tjänst som församlingspräst, som ej innehar långtidsvikariat på tjänsten, med undantag av kostnaden för dels åkning i tjänsten, dels traktamente med anledning av anstånd med omstationering,

4. kostnaden för prosttillägg samt för ersättningar och traktamenten åt provpredikanter,

5. kostnaden för avlöningsförmåner till icke prästvigda tjänstebiträden,

6. pastorats kostnad för avgift till försäkring för allmän tilläggspension åt präst enligt bestämmelser som regeringen meddelar särskilt,

7. kostnad enligt beslut som avses i punkt 4 övergångsbestämmelserna till lagen (1970:940) om kyrkliga kostnader,

8. kostnader för rikskyrklig verksamhet, vilken inte regleras i lag eller förordning, enligt riksdagens och regeringens bestämmande,

9. annan kostnad enligt bestämmelser som regeringen meddelar särskilt.

9. kostnader för svenska kyrkans representanter i religionsnämnden inom försvaret,

10. annan kostnad enligt bestämmelser som regeringen meddelar särskilt.

I Inledning

1 Utredningsuppdraget och arbetets bedrivande

1.1 Utredningens direktiv

I direktiven fastställda vid regeringssammanträde 1980-04-24 (dir 1980:34) har givits följande principiella riktlinjer för utredningens arbete:

”Den andliga vården inom försvarsmakten är inordnad som en del av personalvården och bedrivs helt inom försvarsmaktens ram utan direkt överinseende eller tillsyn av någon kyrklig myndighet. I försvarsmaktens fredsorganisation finns inom försvarsstabens personalvårdsbyrå en fältprost som vid sidan av annan prästerlig verksamhet inom svenska kyrkan, mot arvode bereder ärenden rörande andlig vård. Vid personalvårdsbyrån finns dessutom en heltidsanställd stabspastor. Vid regionala och lokala myndigheter finns stabs- resp. militärpastorer som i likhet med fältprosten mot arvode har förordnats att vid sidan av annan kyrklig verksamhet bedriva andlig vård inom resp. stab eller förband. Eftersom kostnaderna för militärpastorerna bestrids ur kyrkofonden sker rekrytering av sådana endast bland präster i svenska kyrkan.

Sammanlagt finns ett 80-tal stabs- och militärpastorer. Arvodena för dem är beräknade för i genomsnitt ca 10 timmars verksamhet per månad. Organisationen bygger på beslut av 1939 års riksdag (prop. 1939:139, SU 1939:4, rskr 1939:41).

I krigsorganisationen finns i princip vid varje förband en fältpräst med huvuduppgift att svara för personalens religiösa behov. Huvuddelen av fältprästerna tillhör svenska kyrkan men åtskilliga rekryteras från andra samfund.

Grundläggande bestämmelser för den andliga vården inom försvarsmakten finns i det av regeringen fastställda tjänstereglementet för försvarsmakten.

1968 års beredning om stat och kyrka berörde i sitt slutbetänkande Samhälle och trossamfund (SOU 1972:36) den militära själavården. Beredningen ansåg att själavården inom försvarsmakten var ”i stort behov av nyplanering, både för fredsorganisationen och under krig”.

I skrivelse den 27 december 1973 har överbefälhavaren med hänvisning till beredningens uttalande hemställt att den militära själavårdens organisation och funktion utreds samt lämnat förslag till sammansättning och inriktning för en sådan utredning.

Genom skrivelse den 12 november 1975 (FöU 1975/76:7, rskr 1975/76:24) påkallade riksdagen, med anledning av en motion i ämnet, en översyn av

själavården i fred inom försvarsmakten.

Regeringen beslutade den 5 februari 1976 att överlämna skrivelserna från överbefälhavaren och riksdagen till tjänstereglementsutredningen (Fö 1974:05) för beaktande i utredningens arbete.

Genom skrivelse den 18 oktober 1978 (FöU 1978/79:3, rskr 1978/79:10) anmälde riksdagen, med anledning av en motion i ämnet, att den tidigare påkallade översynen av själavården inom försvarsmakten borde utvidgas att avse även frågor avseende huvudmannaskapet. En särskild utredning borde om möjligt anförtros samtliga berörda frågor.

I sitt betänkande Nytt tjänstereglemente för försvarsmakten (Ds Fö 1979:4) anförde tjänstereglementsutredningen med hänvisning till riksdagens skrivelse den 18 oktober 1978 bl.a. att den andliga vården inom försvarsmakten borde överlämnas till en särskild utredning och att den därför inte ansett sig böra lämna några särskilda förslag i denna fråga.

Mot bakgrund av det anförda bör en översyn av den andliga vården inom försvarsmakten nu komma till stånd. För denna översyn bör en särskild utredare tillkallas.

Utredarens huvuduppgift bör vara att ange målet för den andliga vården inom försvarsmakten såväl i fred som under krig samt att lämna förslag till organisation och arbetsformer för att uppnå detta. I detta sammanhang bör möjligheterna att organisera den andliga vården på ekumenisk bas, liksom frågor beträffande huvudmannaskap och finansiering för den föreslagna organisationen, övervägas.”

1.2 Ämnets tidigare behandling och bakgrunden till utredningens tillsättande

Som framgår av direktiven berörde 1968 års beredning om stat och kyrka (SOU 1972:36) behovet av militär själavård. Beredningen framhöll att själavården var ”i starkt behov av ny planering, både för fredsorganisationen och under krig”. Beredningen pekade bl.a. på en rad speciella områden där i framtiden andra organisationsformer måste tillskapas. Detta var en konsekvens av beredningens förslag om förändrade relationer mellan staten och svenska kyrkan. Dessa områden rörde andlig vård vid sjukhus, vid kriminalvårdens anstalter, vid försvarsmakten samt i hamnstäder och andra orter utomlands med stor svensk befolkning:

Som målsättning för utövandet av andlig vård inom dessa områden angavs följande (s 109):

”De personer som befinner sig i dessa miljöer bör ha samma möjlighet till andlig vård som övriga invånare i vårt land. Vi vill erinra om att redan gällande bestämmelser stadgar att inga inslag av tvång, närvaroplikt o.d. får förekomma i situationer där den enskildes egen handlingsförmåga och fria val är inskränkt av olika skäl. Den religiösa omvårdnaden förutsätter samarbete mellan olika kyrkor och samfund och bör alltså bli ekumeniskt präglad. Samhället bör vara berett att ge stöd till verksamheten, antingen genom att stå som huvudman för denna eller genom att ge statliga anslag till verksamhet som bedrivs av samfunden i ekumeniskt samarbete.”

I fråga om försvarsmakten m.m. borde enligt 1972 års beredning utredningsarbetet delas på fyra olika ämnesområden:

”Själavård vid krigsmakten under fred och under krig samt för civilbefolkningen under krig bör behandlas för sig. Målsättningen för utredningsarbetet i dessa två frågor bör vara den, att samhället har att ansvara för att det finns religiös service under krig enligt i stort sett samma grunder som i fredstid. Andlig vård vid krigsmaktens fredsorganisation bör organiseras på ekumenisk bas. Det bör ankomma på försvarsdepartementet att ta erforderliga initiativ, varvid vi förutsätter att samråd sker med trossamfundet.”

1968 års beredning förutsatte att frågan om själavård för civil och militär personal under krigsförhållanden skulle lösas i ett sammanhang. Så har emellertid ej skett. Kyrkoberedskapskommittén (U 1976:9) har behandlat frågan om själavård för civilbefolkningen under krigsförhållanden. I prop. 1981/82:12 (s.23) erinrar kommunministern om

”att en särskild utredare (Fö 1980:01) har tillkallats med uppdrag att lämna förslag till hur den andliga vården inom försvarsmakten skall vara organiserad såväl i fred som under krig. Utredningsuppdraget beräknas vara avslutat under år 1982. Resultat av detta utredningsarbete bör enligt min mening avvaktas. Frågan om hur många präster svenska kyrkan kan disponera under beredskap och krig, sedan försvarets behov av präster har tillgodosetts, får följaktligen övervägas i ett senare sammanhang.”

Samråd har skett med kyrkoberedskapskommittén i hithörande frågor. Jag kommer med stöd av den nämnda propositionen att i det följande föreslå det antal präster från svenska kyrkan och frikyrkosamfundet som behövs för försvarets krigsorganisation. Eftersom dessa frågor ej kunnat lösas i ett sammanhang bör man nu bedöma behovet av prästerlig personal för försvarets krigsorganisation varefter domkapitlen med stöd av lag (1981:1216) om kyrklig beredskap efter samråd med Sveriges frikyrkoråd bör kunna planera hur den andliga vården under beredskap och krig för civilbefolkningen skall planeras och tillgodoses.

Eftersom direktiven i övrigt redogjort för ämnets tidigare handläggning saknas här anledning att närmare gå in på detta.

1.3 Begreppet militär själavård – avgränsning av uppdraget

I direktiven definieras den andliga vården inom försvarsmakten (= militär själavård) som en del av personalvården. Gällande bestämmelser för militärpastorer (TFG 750062) anger själavården som en del av personalvården med speciell uppgift ”att inom försvarsmakten företräda

- andliga vården
- tillgodose personalens behov av andakt och högtid
- ge vägledning i livsåskådningsfrågor
- förmedla tröst och kraft samt skänka trygghet i den enskildes livssituation”.

Utredningen om den andliga vården vid sjukhus m.fl. (Ds Kn 1979:2) konstaterade att begreppet "andlig vård" kan ges en mycket vid innebörd, exempelvis "stunder av stillhet och sådan avspänning som man kan nå t.ex. genom meditation eller genom att lyssna till musik". Utredningen avgränsade därför sitt uppdrag till att behandla andlig vård av religiös prägel, sådan som den erbjuds av trossamfundet i vårt land. Den mera allmänna definitionen av andlig vård kan sammankopplas med begreppet kultur (lat. *cultura*, som ju egentligen betyder andlig odling).

Inom försvaret ansvarar personalvården för de allmänna kulturella frågorna. Det blir naturligt att även i denna utredning begränsa uppdraget till den del av den andliga sfären som har religiösa uttrycksmedel och som hänger samman med trossamfundens specifika uppgifter. Detta hindrar givetvis inte att det som av många upplevs som en allmän kulturfråga eller samhällsfråga kan ha ett religiöst förtecken eller vara en del av ett religiöst arbete och därför även motivera en medverkan från dem som svarar för den andliga vården. För att undvika sammanblandning med det *allmänna* begreppet andlig vård väljer jag företrädesvis termen militär själavård eller enbart själavård.

Eftersom tjänsterelementet för försvarsmakten (TjRF) hitintills använt begreppet själavård finner jag det även av detta skäl lämpligt att fortsättningsvis behålla denna term.

Enligt min mening måste soldathemsrörelsen bli en integrerad del av den militära själavården. Jag kommer också att i utredningen undersöka spørsmålet att aktivera de kristna församlingarnas lekmän genom soldathemsrörelsen. Inom denna rörelse finns i allmänhet redan nu en ekumenisk bas för soldathemsverksamheten.

1.4 Arbetets bedrivande

Utredningen påbörjades hösten 1980. De sakkunniga och utredningens experter har fortlöpande hållits underrättade om huvudprinciperna i utredningens ställningstagande. Regelbundna sammanträden har ägt rum tillsammans med dem.

1.4.1 Undersökning av utländska förhållanden

Redan på ett tidigt stadium fann jag det angeläget att undersöka hur några andra länder har ordnat den militära själavården. Med departementschefens tillstånd har jag därför vid kortare besök studerat den militära själavården i Danmark, Finland och Förbundsrepubliken Tyskland. Jag har vidare deltagit i en internationell soldatkonferens anordnad av den evangeliska kyrkoenheten inom Österrikes försvarsministerium. Utredningens sekreterare har deltagit i en internationell ekumenisk konferens om militär själavård på kyrkornas världsråds kursinstitut i Bossey i Schweiz. Redogörelse för internationella förhållanden lämnas i kap. 3. Vissa försvarsattachéer har medverkat med information om utländska förhållanden.

1.4.2 Hearings

För att få en allsidig belysning av försvarets olika arbetsplatser och kartlägga behovet av själavård bland olika personalkategorier fick jag departementschefens tillstånd att genomföra ett antal hearings på förbandsorter i landet. Dessa genomfördes i Linköping, Hässleholm, Kristianstad, Ängelholm, Luleå, Kiruna och Boden.

1.4.3 Försöksverksamhet i Linköping

Redan vid den hearing som genomfördes i Linköping i januari 1981 kunde konstateras en rad brister inom den militära själavården. (Se därom mera i avsnitt 2.3.)

Från de värnpliktigas sida framhölls bl.a. att man inte känner till militärpastorernas existens. Detta tyder på att militärpastorernas tid för de militära förbanden är synnerligen minimal.

På grundval av erfarenheterna i Linköping blev det möjligt att anlita de tre militärpastorerna vid regementena i Linköping som experter i utredningen. För att få till stånd ett allsidigt försök knöts även en frikyrkopastor till expertarbetet i Linköping. Eftersom militärpastorn vid T 1 senare förordnats som bataljonspastor vid FN-bataljonen på Cypern, mellan november 1981 och maj 1982, fick den frikyrkliga pastorn – efter överenskommelse med regementschefen T 1 – i sin expertroll tjänstgöra som frikyrklig militärpastor på T 1. Därmed har ett praktiskt försök gjorts med en på ekumenisk bas grundad själavård.

1.4.4 Soldathemmen

Hösten 1980 deltog jag i Svenska soldathemsförbundets årskonferens i Örebro och hösten 1981 i den nordiska soldathemskonferensen i Sundbyholm. Vidare har jag deltagit vid två överläggningar inför starten av en ny soldathemsförening i Arvidsjaur, samt deltagit i överläggningar på soldathemmen vid Svea livgarde, i Boden, Luleå, Jönköping, Linköping, Göteborg och Eksjö. Därvid har framförallt undersökts i vad mån lekmän från de olika församlingarna skulle kunna delta i ett aktivt diakonalt ekumeniskt själavårdsarbete via den lokala soldathemsföreningen.

1.4.5 Fältstudier m.m.

Våren 1981 deltog jag i en FBU-kurs i Hemavan och våren 1982 i den stora krigsförbandsövningen i norra Sverige.

1.4.6 Personalvårdskonferenser

På inbjudan av försvarsstaben har jag presenterat utredningens problem och deltagit i konferenser för konsulenter i försvarets personalvård och militärpastorer i Höör, Strängnäs, Stockholm, Alingsås och Umeå. Samråd har vidare skett med värnpliktskonferensens arbetsgrupp. Därvid har värdefull erfarenhet kunnat erhållas.

1.4.7 Samråd med kommittéer

Samråd har ägt rum med kyrkoberedskapskommittén (U 1976:9). Därvid har penetrerats frågeställningen i vilken utsträckning präster i krig behövs för civilbefolkningen och den mobiliserade befolkningen. I finansieringsfrågan har samråd skett med kyrkofondsutredningen (Kn 1980:05). Vidare har samråd skett med folkrättskommittén (Fö 1978:6) och civilmilitärutredningen (Fö 1978:4).

1.4.8 Kontakter med organisationer m.fl

LO, SACO/SR och TCO har på utredningens önskemål utsett observatörer som beretts tillfälle till kontinuerlig information om arbetet. Samråd har skett med ärkebiskopen, biskopsmötets arbetsutskott, styrelsen för svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund, Sveriges frikyrkoråd, Sveriges kristna ungdomsråd, Försvarets personaltjänstförbund och Riksförbundet Sveriges lottakårer.

II Orienterande kapitel

2 Historik och nuvarande organisation

2.1 Historik

En kort historik av den militära själavården presenterades av 1958 års utredning kyrka – stat i dess delbetänkande IX (SOU 1967:45). Följande utdrag av betänkandet får därför sammanfatta förhållandena fram till år 1960 (s 535):

”Någon form av militär själavård synes ha utövats redan under medeltiden av de präster, som åtföljde härarna. I Gustav Vasas krigs- och sjöartiklar, som förnyades av flera av de följande regenterna, fanns stadganden om militära gudstjänster. Den första verkliga militära kyrkkoordningen fick den svenska krigsmakten i Gustaf II Adolfs krigsartiklar av år 1621. I sina huvuddrag blev denna ordning gällande under de följande århundradena. Krigsmakten försågs med ett förhållandevis stort antal präster.

Vid 1900-talets ingång fanns särskilda regements- eller garnisonspastorer knutna till de flesta truppförbanden. Denna organisation avskaffades av 1925 års riksdag. Som regel fortsatte prästerna att fungera vid de olika truppförbanden mot smärre arvoden, som riksdagen årligen beviljade. Särskilt anställda präster fanns kvar efter 1925 vid de marina församlingarna i Stockholm och Karlskrona. I Boden och Karlsborg fanns garnisonspastorer. Fr.o.m. år 1960 drogs tjänsten i Karlsborg in.

Efter olika framställningar från såväl militära myndigheter som flera kyrkomöten tillsatte Kungl. Maj:t år 1937 sakkunniga för utredning angående den militära själavården. De sakkunniga avgav sitt förslag år 1938 (SOU 1938:33). Med anledning av utredningen och framlagd proposition (nr 139) fastställde 1939 års riksdag en ny organisation för den militära själavården. Vid förbanden skulle finnas s.k. militärpastorer, förordnade som regel på tre år mot särskilt arvode. Verksamheten skulle ledas av en fältprost i försvarsstaben.

Vid 1959 års riksdag fattades beslut om ny personalvårdsorganisation inom krigsmakten. Försvarets personalvårdsutredning, som avgav principförslag till den nya organisationen, utarbetade i samband därmed också ett förslag angående själavårdsverksamheten, vilket framlades år 1960 (Betänkande III. Själavårdsverksamheten inom krigsmakten, stencilerat). Utredningen hade i sitt arbete bl.a. haft att beakta en framställning från 1953 års kyrkomöte om särskild utredning angående vissa förhållanden beträffande den militära själavården.”

I det omtalade betänkandet III av försvarets personalvårdsutredning föreslogs bl.a. (s 537):

”att själavårdsverksamheten vid de militära förbanden i fred skulle inordnas i församlingsverksamheten. Ansvaret för verksamheten skulle närmast åvila försam-

lingens kyrkoherde. En av församlingens präster skulle dock avdelas som militärpastor. Värnpliktsstyrkan vid förbandet borde tas i beaktande vid bestämmandet av den församlingsprästerliga organisationen. Därvid borde samma principer tillämpas, som förutsattes vid beslutet om den andliga vården vid sjukhusen. Under motivering att flera av militärpastorens uppgifter icke kunde räknas till den ordinarie prästerliga verksamheten i församlingen och icke heller torde ha någon motsvarighet i fråga om den andliga vården vid sjukhusen, föreslog utredningen, att militärpastorerna skulle erhålla årligt arvode av kyrkofondsmedel.”

Betänkandet innehöll även förslag om inrättande av deltidstjänster som stabspastorer vid milostaberna och av en heltidstjänst som stabspastor vid försvarsstaben.

Förslaget remissbehandlades. Beträffande förslaget att den lokala själavårdsverksamheten skulle inordnas i den ordinarie församlingsverksamheten framförde kammarkollegiet åtskilliga invändningar. Däremot tillstyrktes förslagen beträffande regional och central förstärkning av själavården, vilka också genomfördes efter förslag i prop 1962:1, bilaga 6.

Om den lokala själavårdsorganisationen anförde föredragande departementschefen följande i propositionen(s 292):

”Utredningens förslag beträffande den lokala organisationen är på vissa punkter icke klart utformat; sålunda synes utredningen bland annat förutsätta att särskild militärpastor skulle förordnas vid förband samtidigt som verksamheten inordnas i det ordinarie församlingsarbetet. Kammarkollegiet har i vad avser utformningen av denna organisation på åtskilliga punkter framlagt avvikande förslag.

Ärkebiskopen, som med hänsyn till innehållet i kammarkollegiets yttrande beretts tillfälle att uttala sig i denna fråga under hand, erinrar om att statsmakterna just beslutat om ny pastoratsindelning i rikets stift och om den andliga vårdens ordnande vid sjukhusen. Vidare skall församlingsarbetet anpassas efter den nya lagen om församlingsstyrelse. Ärkebiskopen har framhållit, att den militära själavården i lokal instans hittills fungerat. Enligt ärkebiskopen är det icke lämpligt att genomdriva flera reformer samtidigt. Kyrkan behöver enligt ärkebiskopen nu först komma i gång i de nya pastoraten. Vidare måste den andliga vården vid sjukhusen organiseras. Efter en tid torde erfarenheter vinnas om systemet fungerar och vad som ytterligare behöver åtgärdas. Ärkebiskopen framhåller slutligen, att personalvårdsutredningens förslag till regional organisation för den militära själavården bör genomföras.....”

Efter samråd med chefen för ecklesiastikdepartementet och med hänsyn till vad ärkebiskopen anförde i ämnet och till de skilda meningar som redovisats vid remissbehandlingen, såvitt avser utredningsförslaget i denna del, ansåg dåvarande departementschefen att frågan om lokal organisation för den militära själavården borde anstå för att kunna lösas senare.

Någon förändring i den lokala själavårdsverksamheten genomfördes således ej år 1962.

Svenska prästförbundet – numera Svenska kyrkans personalförbund – har också utrett frågan om militärpastorens arbetsförhållanden. År 1978 föreslog dess särskilda kommitté biskopsmötet följande åtgärd:

”Efter våra överväganden – och sedan vi enligt vår mening uttömt alla andra möjligheter – vill vi föreslå, att Svenska Prästförbundet hänvänder sig till biskopsmötet med begäran att biskopsmötet åter tar upp frågan och gör ett mer preciserat uttalande

för att skapa en norm för bedömningen av vad som är rimligt när det gäller stabs- och militärpastorernas tjänstgöringstid. Vi tror tyvärr inte att man på den vägen kan komma så långt som till 20 % av arbetstiden. Vi anser emellertid att ett uttalande från biskopsmötet att vid försvarsmakten deltidsanställd militär- och stabspastor skall beredas möjlighet att avsätta i genomsnitt 20 timmar/månad för självavårdande verksamhet vid försvarsmakten skulle avsevärt förbättra militär- och stabspastorernas arbetsmöjligheter. Dessutom bör Svenska Prästförbundet framhålla att det är angeläget att ett militärpastorsförordnande – enligt gällande bestämmelser utfärdas sådana förordnanden först sedan domkapitlet i det stift förbundet är beläget yttrat sig – medför ett tillägg i vederbörande prästs tjänstgöringsföreskrifter av följande lydelse: hänsyn skall tas till att kyrkoherden/komministern/kyrkoadjunkten är militärpastor vid X.

Detta förslag innebär inga synliga kostnader för vare sig kyrkan eller försvarsmakten men innebär naturligtvis att kyrkan tar på sig ett visst åtagande gentemot försvarsmakten. Vi anser emellertid inte att det är orimligt. Dels har nuvarande militärpastorsorganisation tillkommit bl.a. därför att Svenska kyrkan funnit verksamheten angelägen, dels har uttalanden av kyrkomötet 1975 och biskopsmötet 1976 uttryckt att denna uppfattning fortfarande gäller.

Vi har under arbetets gång haft kontakt med den utredningsman¹ som Regeringen tillsatt för att utreda självavårdsverksamheten vid försvarsmakten. Den utredningen har ännu inte påbörjats mer än vad avser de grundläggande bestämmelserna i Tjänstgöringsreglemente för försvarsmakten. Vi anser dock att vårt förslag i varje fall inte på ett negativt sätt skulle påverka denna utredning framför allt därför att det inte innebär någon principiell skillnad jämfört med nuvarande ordning.

Vi föreslår således att Svenska Prästförbundet genom skrivelse till och eventuell uppvaktning av biskopsmötet framlägger kommitténs förslag och hemställer att biskopsmötet som sin mening uttalar att vid försvarsmakten deltidsanställd militär- och stabspastor skall beredas möjlighet att avsätta i genomsnitt 20 timmar/månad för självavårdande verksamhet vid försvarsmakten samt att i stabs- och militärpastors civila tjänstgöringsföreskrifter införes följande: hänsyn skall tas till att kyrkoherden/komministern/kyrkoadjunkten är militärpastor vid X.”

Biskopsmötet behandlade framställningen men ansåg att sysslan som militärpastor var att betrakta som ett uppdrag utanför tjänsten som församlingspräst varför framställningen lämnades utan åtgärd.

Den år 1962 inrättade tjänsten som stabspastor vid försvarsstaben indrogs av besparingsskäl i och med utgången av juni månad 1981 i samband med omorganisationen av försvarsstaben.

2.2 Nuvarande organisation i fred och krig

2.2.1 Fredsorganisationen

Enligt kap 12:7 Tjänstereglemente för försvarsmakten (TjRF) omfattar självavårdsverksamheten inom försvarsmakten åtgärder för att vägleda personalen i religiösa frågor och livsåskådningsproblem. Den omfattar även handläggning av vissa frågor, som berör vapenfrihet, soldat- och örlogshemsverksamhet samt gravtjänst.

¹ Dvs. dåvarande tjänstereglementsutredningen, Se Ds Fö 1979:4.

Självårdsverksamheten skall enligt samma reglemente utövas genom gudstjänster och annan andlig verksamhet, genom upplysning i livsåskådningsfrågor samt genom enskild rådgivning i andliga frågor (§ 8). Gudstjänster och andra liknande förrättningar skall i regel förrättas i den ordning som anges i fältkyrko-handboken (§ 11). Vidare skall enskild rådgivning i andliga frågor handhas av militärpastor (§ 14).

Det åligger förbandschef att på de platser där soldat- och örlogshemsverksamhet bedrivs av enskilda sammanslutningar främja samverkan med dessa sammanslutningar (§ 15). Vissa territoriella chefer skall dessutom enligt överbefälhavarens bestämmande främja kyrkosamfundens möjlighet att verka i krig (§ 18).

Försvarsmaktens självårdsverksamhet är inordnad som en gren i försvarrets personalvård. Den organisatoriska förbindelsen mellan de sociala och kulturella delarna av personal- och självården är för svenska förhållanden naturlig och innebär stora fördelar. På olika vägar söker man nå det mål, som enligt tjänstereglementet för försvarsmakten är personalvårdens uppgift, att stärka och vidmakthålla en god anda samt att företräda de andliga, kulturella, rättsliga och sociala värdena (kap 12:1). Militärpastorer och konsulenter är genom sina instruktioner hänvisade till samarbete. Instruktionerna föreskriver också, att den ene vid förfall i möjligaste mån skall kunna överta den andres uppgifter. Militärpastorn måste vara väl orienterad om personalvårdens uppgifter, och konsulenten måste efter förmåga vara beredd ta itu med självårdsproblem.

Frågor rörande försvarsmaktens självårdsverksamhet handläggs i *central* instans av försvarsstaben. I staben ingår f.n. en fältprost, anställd mot ett årligt arvode. Kostnaderna för denna verksamhet på central nivå utgår från avlöningsanslag för försvarets personalvård (statsmedel).

I *regional* instans finns, enligt beslut av 1962 års riksdag, en stabspastor vid varje militärområdesstab anställd med ett årligt arvode (statsmedel). Stabspastorerna har enligt bestämmelser 1975-02-25 (TFG 750081) bl.a. till uppgift att:

inom staben handlägga för militärområdet (motsv) gemensamma frågor rörande självården,

medverka vid planering och genomförande av utbildning av krigsplacerad personalvårdspersonal,

biträda vid mobiliserings- och krigsplanläggning av självården och krigsgravtjänsten,

samverka med och inom sitt område bistå stabskonsulent (konsulent) som tjänstgör vid samma staber samt

i övrigt fullgöra de personalvårdsuppgifter som enligt militärbefälhavarens bestämmande och med hänsyn till anställningens omfattning skäligen bör ankomma på honom.

I *lokal* instans – vid fredsförbanden – ombesörjs i regel den andliga vården av präster vilka förordnas som militärpastorer vid sidan av annan prästerlig tjänst. Sammanlagt ingår i fredsorganisationen 73 militärpastorer. Arvodena till dessa utgår ur kyrkofonden. Enligt särskilda bestämmelser finns heltidsanställda präster i Boden (kyrkofondsmedel) och Karlskrona (kyrkokommunala medel).

Enligt gällande bestämmelser 1975-02-11 (TFG 750062) åligger det militärpastorerna att

- ”a) vid förbandet (motsv.) handlägga frågor rörande själavården,
 b) under sin första förordnandeperiod genomgå grundutbildning enligt bestämmande av chefen för försvarsstabens personalvårdsbyrå,
 c) en gång årligen deltaga i regional kurs i själavårdsfrågor enligt militärbefälhavarens bestämmande,
 d) efter erforderliga samråd upprätta förslag till plan för själavårdsverksamheten omfattande ett budgetår,
 e) förrätta gudstjänst (korum) vid hela förbandet eller del därav enligt förbandschefens bestämmande och enligt särskilda bestämmelser,
 f) bedriva uppsökande verksamhet på sjukhus, fritidslokaler, arbetsplatser m.m. vid förbandet där så är lämpligt,
 g) deltaga i sådana övningar utom förläggningssorten som kan bringa honom i kontakt med förbandets personal under fältmässiga förhållanden,
 h) biträda vid krigs- och mobiliseringsplanläggningen av själavårdsverksamheten,
 i) inom själavårdens område medverka vid utbildning av förbandets personal,
 j) leda truppsamtal i livsåskådningsfrågor enligt förbandschefens (motsv) bestämmande,
 k) stå förbandets personal till tjänst med rådgivning och enskild själavård. Militärpastor skall finnas tillgänglig för sådan enskild själavård (t.ex. genom fast mottagningstid, angivande av telefonnummer) enligt förbandschefs bestämmande,
 l) främja verksamheten vid soldat- och örlogshem, samt samarbeta med dess styrelse och föreståndare,
 m) samverka med och inom sitt område biträda förbandets konsulent,
 n) i övrigt fullgöra de personalvårdsuppgifter som enligt förbandschefens (motsv.) bestämmande och med hänsyn till anställningens omfattning skäligen bör ankomma på honom.”

2.2.2 Krigsorganisationen

2.2.2.1 Erforderligt antal fältpastorer¹

Även i krig ingår själavårdsverksamheten som en gren i försvarets personalvårdsorganisation.

F.n. är försvarets krigsbehov ca 1 000 fältpastorer. De finns i princip vid bataljons- och högre staber. De svarar för själavården vid det förband, som staben närmast leder. En bataljon omfattar en personalstyrka på omkring 1 000 man. Från regeln att fältpastorer finns vid bataljons- och högre staber finns många undantag. Det finns förband av bataljons eller motsvarande styrka, som i organisationen saknar ingående fältpastor. Det finns fältpastorer vid en mängd mindre specialenheter, som används för att i vissa lägen förstärka en bataljon eller vid förband som har underhållsuppgifter. Förband, som saknar egen pastor, hänvisas i själavårdsavseende i första hand till annat förband i närheten, som har fältpastor i sin organisation.

Förband, som saknar egen pastor och som är grupperade på så stort avstånd från annat militärt förband med egen pastor, att de inte lämpligen kan hänvisas dit, förutsätts i stället kunna få erforderligt bistånd från civil präst/pastor, som kvarstannat vid utrymning. Hänvisning till civil präst/

¹ I överensstämmelse med utredningens förslag i avsnitt 8.2.3.2 användes genomgående i betänkandet – utom i vissa historiska avsnitt – benämningen fältpastorer i stället för fältpräster.

Bild 1. Fältpastor leder fältkorum vid en krigsförbandsövning år 1962 på Järvafältet. Fotograf: Lasse Sjögren.

pastor är aktuell huvudsakligen för lokalförvars- och luftbevakningsförband samt andra förband med mer stationär uppgift.

På motsvarande sätt kan militär självårdspersonal få medverka vid självårdsvärksamheten bland civilbefolkningen, då så erfordras och när läget vid förbanden det medger.

2.2.2.2 Rekrytering av fältpastorer

Krigsorganisationen är som en följd av den tekniska och taktiska utvecklingen föremål för ständigt pågående omorganisationer. Dessa påverkar givetvis även behovet av pastorer.

Utöver behovet av fältpastorer tar krigsmakten f.n. såsom värnpliktiga eller reservbefäl i anspråk ett hundratal präster ur svenska kyrkan och pastorer från övriga trossamfund på befattningar med andra uppgifter än självårdande verksamhet. Ifrågavarande personal har i allmänhet genomgått lång militär specialutbildning och bör i möjligaste mån användas för det militära ändamål för vilket den utbildats. Med utgångspunkt i krigsorganisationens behov rekryterar försvarsstaben erforderligt antal fältpastorer. Personalen uttas med hänsyn till sin civila utbildning. Uttagningen sker, när det gäller fältpastorer ur svenska kyrkan, efter samråd med domkapitlen och, då det gäller fältpastorer ur övriga trossamfund, efter samråd med dessa och Sveriges frikyrkoråd.

Under 1960- och 1970-talen rekryterades fältpastorer på så sätt att de värnpliktiga som avsåg att utbilda sig till präst, redan från första militärtjänstgöringen grundutbildades för en krigsbefattning inom försvarets

personalvård och då i första hand som fältpastorer. De genomgick först en tre månaders militär utbildning. Därefter fullföljde de sina teologiska studier, innan de ånyo inkallades, först till en tre månaders fackkurs och därefter till praktisk tjänst vid något fredsförband under så lång tid som värnpliktslagen medger. Befäls- och repetitionsövningar skulle dock genomföras vid det krigsförband vid vilket de skulle krigsplaceras.

I samband med repetitionsövningarna utbildas fältpastorerna under veckolånga kurser. I övrigt förvärvar de praktisk erfarenhet under tjänstgöring vid staber och förband. Vidare deltar en betydande del av dessa fältpastorer i en av CFB (Centralförbundet för befälsutbildning) organiserad frivillig utbildning vid lägerkurser m.m.

2.3 Brister i nuvarande organisation

2.3.1 Fredsorganisationen

Som framhållits i direktiven och i försvarsutskottets däri refererade uttalanden, vilka sedermera antagits såsom riksdagens beslut, har militärpastorerna för litet tid till sitt förfogande. Resurserna är för små. Dessa påståenden har verifierats vid hearings som utredningen har genomfört på ett antal garnisonsorter.

Uppgiften att vara militärpastor är ett extraarbete som en präst i svenska kyrkan oftast har utöver en heltidstjänst som församlingspräst. Präster har oreglerad arbetstid. Enligt Svenska kyrkans personalförbunds uppfattning är det inte ovanligt att en församlingspräst tjänstgör 60 timmar per vecka. Det är givetvis mot den bakgrunden svårt för en militärpastor att därutöver ägna alltför många timmar i veckan åt ett militärt förband.

Ett utbildningsförband har utöver den fast anställda personalen uppemot 1 000 värnpliktiga som oftast inte är kyrkobokförda i den församling dit förbandet är lokaliserat. Lokalförsamlingens prästtjänster är inte dimensionerade för detta tillskott av personer. De värnpliktigas arbetsförhållanden är vidare annorlunda än varje annat civilt arbete.

Det är därför inte förvånansvärt att värnpliktig personal i så hög grad vid nämnda hearings påstått att de aldrig sett en militärpastor, än mindre känt till hans existens. Visserligen finns uppgifter i informationsblad för nyinryckta att det finns en militärpastor som har mottagningstid efter överenskommelse per telefon. Men de värnpliktiga får i samband med inryckningen många andra nya uppgifter. Informationen om militärpastorn upplevs kanske inte som den viktigaste och faller därför i glömska.

Vid utredningens information till värnpliktiga om en prästs arbetsuppgifter har grupper som valts av de värnpliktiga sammanfattningsvis framhållit följande vid samtliga hearings samstämmiga uppgifter.

– Om man bara kände en präst och visste att han fanns här skulle man givetvis vända sig till prästen för råd i olika religiösa livsfrågor. De har upplevt det som en brist att denna service från kyrkornas sida inte funnits.

1 000 invånare är även i tätortsförsamlingar underlag för ca en halv prästtjänst. Med den arbetsbelastning församlingsprästerna har är det därför

omöjligt att med nuvarande organisation tillgodose de värnpliktigas önskemål.

Utredningens försöksverksamhet i *Linköping* har sedermera verifierat de brister i organisationen som konstaterats vid utredningens hearings. Genom att en präst där varit närvarande en hel dag varje vecka har han blivit känd för såväl fast anställd som värnpliktig personal.

Genom personliga relationer som t.ex. skapas när pastorn följer med på övningar i fält har det blivit naturligt för personalen att söka kontakt med pastorn i religiösa spörsmål.

Liknande erfarenheter har utredningen gjort i *Karlskrona*. För flottans personal i Karlskrona finns ej särskild militärpastor förordnad. Enligt äldre bestämmelser, som fortfarande gäller, finns i staden en icke territoriell församling inom svenska kyrkan. All marin personal som är bosatt inom Karlskrona skall enligt gällande bestämmelser ej vara medlemmar i den territoriella församling där de är bosatta utan i stället vara medlemmar av Karlskrona Amiralitetsförsamling. I församlingen skall finnas tre heltidsanställda präster, en amiralitetspastor (kyrkoherde) och två amiralitetspredikanter. Under senare år har tjänsten som extra amiralitetspredikant regelmässigt hållits vakant.

Församlingen har gentemot sina medlemmar samma uppgifter som andra församlingar av svenska kyrkan. Men därtill kommer att det i pastorens ordinarie arbetsåligganden ingår att svara för den andliga vården för de värnpliktiga inom flottan liksom för anställd personal som icke är kyrkobokförd i Karlskrona.

På grund av personalbrist har det under senare år ej varit möjligt för församlingen att helt fullgöra sitt uppdrag att ansvara för den andliga vården bland de sist nämnda personalgrupperna. Utredningen har haft anledning att påtala denna brist i ett yttrande till kommundepartementet 1981-12-18 med anledning av förslag från Lunds domkapitel att dra in en pastorstjänst i Karlskrona amiralitetsförsamling.

I yttrandet anförde utredningen bl.a.:

”För närvarande är försvaret huvudman för den andliga vården utom i Karlskrona, där det åligger Amiralitetsförsamlingen att svara för den andliga vården för bl.a. Flottans värnpliktiga personal. Det har under senare år varit omöjligt för församlingen att särskilt ägna sig åt den värnpliktiga personalen eftersom en prästtjänst krävs.

Till utredningen har som en väsentlig åsikt framhållits, att svenska kyrkans församlingar bör vara huvudman för den andliga vården vid försvarets institutioner på orten. Utredningen har därför funnit det angeläget att särskilt undersöka hur verksamheten handhas just i Karlskrona. En tätortsförsamling med 5 400 invånare torde ha full sysselsättning för två prästtjänster. Förutom verksamhet på sjukhus skall därjämte Amiralitetsförsamlingen ha en omfattande verksamhet för värnpliktig personal och fast anställd personal som vistas i Karlskrona för utbildning. De är oftast kyrkobokförda hos sina familjer på andra orter.

Vidare skall Amiralitetsförsamlingen vara till tjänst för Kustflottans personal. Denna del av verksamheten torde kunna jämföras med sjömanskyrkan. Kustflottan har tidigare haft egen präst. Denna tjänst är numera indragen med den motiveringen att kustflottan skall betjänas av vederbörande landbaser.

Om man alltså utgår från att två prästtjänster är en lämplig tilldelning av Amiralitetsförsamlingens kyrkobokförda befolkning bör man analysera omfattningen av de insatser som krävs av församlingen för ej bofast befolkning.

1. På förfrågan har från "Svenska kyrkan i utlandet" (SKUT) uppgivits att en hamn i utlandet har full täckning för en prästtjänst om den har "några hundra båtinnopp" om året. Ett fartyg har i allmänhet en besättning på 20 man.
Det torde inte vara osannolikt att kustflottan i framtiden gör "några hundra båtinnopp" i Karlskrona. Enbart detta förhållande skulle motivera en prästtjänst i Karlskrona om man gör samma bedömning som vid "Svenska kyrkan i utlandet".
2. Genom Karlskrona örlogsskolor strömmar varje år ca 3 000 värnpliktiga. Även om många av dem inte vistas där mer än fem veckor befinner sig ständigt ca 1 000 värnpliktiga för utbildning där. Den information som en militärpastor kan lämna vid ett tillfälle på ett vanligt förband måste i Karlskrona ske sex gånger med hänsyn till de många inryckningsomgångarna.
3. Fast anställd personal har tidigare kyrkobokförts på örlogsskolorna under sin utbildningstid. Numera är det allt vanligare att de som antas till utbildning har familj som är bosatt på annan ort. De kan då inte vara kyrkobokförda i Karlskrona. Detta är en av de omständigheter som bidragit till den folkbokföringsmässiga befolkningsminskningen i Karlskrona Amiralitetsförsamling.
4. I det nya utbildningssystemet som planeras för marinen kommer allt fler personer att få sin utbildning till sjöss vilket i än större utsträckning kommer att accentuera sammankopplingen militärpastor/sjömanspräst."

Den nuvarande amiralitetspredikanten som tjänstgör i Karlskrona har i samråd med utredningen sökt utröna om den värnpliktiga personalen haft något intresse av kyrklig verksamhet. Denna undersökning var delvis föranledd av att personalvårdsdetaljen vid Karlskrona örlogsskolor påtalat att den värnpliktiga personalen oftast ej kände till den kyrkliga verksamheten i Karlskrona.

Amiralitetspredikanten avsatte försöksvis under 1981/82 en kväll i veckan för besök på en av bataljonerna i Karlskrona. Denna extra verksamhet har verifierat bristen i den nuvarande själavårdsorganisationen. Under prästens besök på mässar och marketenteri var hans tid fylld av själavårdssamtal.

Den mest påtagliga bristen i vår själavårdsorganisation är alltså att prästerna inte har tillräcklig tid att möta personalens behov av andlig omvårdnad. Resurserna räcker inte till för personalens behov.

Det kan givetvis diskuteras i vad mån försvarets personal skulle ha större religiösa intressen än andra grupper i samhället. Från religionspsykologisk synpunkt förhåller det sig emellertid på följande sätt.

Människan har vissa ursprungliga mönster (arketyper). Ett av dessa mönster har religiösa förtecken. Det religiösa mönstret (behovet) måste tillgodoses. I den mån människan inte kan leva upp till det mönstret och då inte heller får det religiösa mönstret tillgodosett söker hon denna tillfredsställelse på annat sätt. Människan söker inte detta mönster själv, men när hon ser mönstret inträffar en identifikation. Hon söker då svar även på sina livsfrågor med religiöst förtecken.

Personal på en arbetsplats söker inte spontant efter en själasörjare. Men när själasörjaren finns där och är en del av det kollektiv som personalen själv tillhör, finner man sitt religiösa mönster och söker svar även på sina religiösa frågor.

Under senare decennier har det i vårt samhälle inte varit självklart att hem, skola och samhälle skall ge religiösa mönster. Däremot har narkotikabolagen

i sin marknadsföring av narkotika förstått att människor behöver religiösa mönster. En ny kultur, flumkulturen, har försett sig med religiösa förtecken, där innehållet, det religiösa budskapet om befrielse, bytts ut mot en artificiell befrielse, nämligen narkotika (jfr t.ex. filmerna *Hair*, *Wir Kinder vom Bahnhof Zoo* liksom *Bob Marley-kulten*). Bristen på religiösa mönster medför ersättningsmodeller som kan medföra icke önskvärda sociala och mänskliga problem i samhället.

Inom vissa samhällsområden har kyrklig verksamhet varit integrerad i ett fungerande socialt sammanhang. Försvaret, sjömanskyrkan, sjukhuskyrkan m.m. utgör sådana exempel. Resurserna för den militära själavården har dock alltmera beskrivits.

Som ofta framhållits har folk i allmänhet ett religiöst behov. Därmed är inte sagt att svensken är särskilt religiöst aktiv. Detta problem har många aspekter. Men framför allt har frågan sin grund däri att människor upplever att trossamfunden inte sysslar med människornas problem och alltså inte framhåller det religiösa mönstret i samtiden. Man har under senare decennier genom massmedia fått den bilden av kyrka och trossamfund att man hellre sysslar med frågan om kvinnliga präster och kyrka – statproblem än att kyrkorna ägnar sig åt vår tids verkliga problem, dvs. de frågor som sysselsätter svensken på hans arbetsplats, i hemmet, i fritidsmiljön etc. Religionen måste vara dialog men upplevs av många som en felaktig monolog från kyrkan. De naturliga referensramarna har brutits.

Under medeltidens början hade bönderna ansvaret för sin sockenkyrka. Under seklerna närmast efter reformationen var det självklart att prästen skulle vara lantbrukare. Han försörjde sig i huvudsak som sådan. Prästen var en bonde bland bönder. Man kände varandras referensramar.

Det kändes naturligt för bonde och präst att samtala om lämplig tid för sådd och skörd och att ge varandra råd i sådana frågor. Lika självklart blev det för sockenborna att rådfråga prästen i hans specialfunktion, själavården. Det fanns naturliga referensramar.

I samband med vår stora urbaniseringsprocess under de senaste hundra åren har det inte varit möjligt för kyrkorna att differentiera sin verksamhet för alla de yrkesgrupper som under denna tidsepok har etablerats på den svenska marknaden.

Inom försvaret har man emellertid alltid haft en pastor som dock i allt mindre utsträckning har kommit att knytas till försvaret. Eftersom "regementets egen präst", i vart fall under gångna tider, har varit insatt i den miljön inifrån har det funnits naturliga referensramar mellan honom och personalen. Försvarets personal har haft lätt att få kontakt med pastorn eftersom man har känt honom.

För närvarande är – som tidigare framhållits – resurserna för en kyrklig medverkan i försvaret näst intill obefintliga. Därför finns i många fall inte de naturliga kontaktpunkterna mellan pastor och personal. Detta har klart kommit fram vid de hearings som utredningen genomfört.

Bland de värnpliktiga har den genomgående attityden varit positiv till religionen, men eftersom man inte känt någon pastor, inte vetat att det funnits en militärpastor har få kyrkliga aktiviteter kommit till stånd. Däremot har det framkommit att man gärna skulle vilja ha möjlighet att samtala med en pastor. De har framhållit att förutsättningen för att söka

kontakt med en pastor är att man känner pastorn och känner förtroende för honom/henne.

I sak finns intet att erinra mot *inhållet* i pastorernas arbetsuppgifter enligt gällande bestämmelser. Det finns emellertid ingen rimlig möjlighet för pastorerna att med nuvarande resursfördelning genomföra sina arbetsuppgifter. Med utgångspunkt i den försöksverksamhet som utredningen genomfört har jag funnit att väsentligt mera tid måste avdelas åt *kontaktskapande* verksamhet i nu gällande instruktioner.

Erfarenhetsmässigt torde alla som har erfarenhet från krigsförhållanden vara ense om religionens betydelse i krigstider. Men för att den enskilde soldaten i krissituationer verkligen skall få möjlighet att vända sig till en själasörjare måste denne ingå i den militära organisationen.

I samband med uttryckningen från Svea Trängregemente våren 1982 intervjuade jag 12 värnpliktiga. Som grupp ansåg de sig inte vara mer eller mindre religiösa än folk i allmänhet. Under samtalet framkom sammanfattningsvis följande:

Om det skall förekomma någon kyrklig verksamhet inom försvaret måste det vara rejält. – ”Ska de va, så ska det va.” ”Om prästen vill leva på samma villkor som vi, om vi märker att han är en vanlig människa, en som vi kan lita på, en som är med oss, ja då kan vi snacka med honom.”

–”Först sedan man fått kontakt, lärt känna varandra, vill man tala om religion. Och då är det ungefär som på landet. När prästen kommer in i speceriaffären står han där och snackar och undrar hur det är med morsan och farsan, hurudant vädret är och så.”

Det ligger i religionens väsen att individen vill känna identifikation med religionens företrädare. Vice versa sker detta från pastors sida, vilket exemplifieras i den bibliska texten om yttersta domen: ”Vad helst ni har gjort mot en av dessa minsta bröder, det har ni gjort mot mig.” (Matt. 25:40.) *Den som bryr sig om* är en representant för det gudomliga. En pastor som delar de värnpliktigas villkor och identifierar sig med dem, blir accepterad som en representant för det andliga.

Nu kan man givetvis mot detta invända att den värnpliktige inte är i en annan situation än en skogsarbetare, en busschaufför eller en kontorist eller någon annan förvärvsarbetande. Det vore orimligt att ha särskilda präster för skogsarbetare, busschaufförer eller kontorister. Varför skulle då försvaret behöva särskilda pastorer för sin personal?

Jag vill emellertid påstå att även andra arbetsplatser behöver sina ”egna” präster. Det är dock inte denna utrednings problem att ta ställning till denna fråga.

Vad som gör det angeläget att inom försvaret bibehålla särskilda militärpastorer och även utvidga deras möjligheter att fullfölja gällande instruktioner kan sammanfattas på följande sätt.

Försvarets personal utbildas för en eventuell krissituation. Om kriget skulle bryta ut är det viktigt för soldaten att veta att pastorn följer honom som kamrat, någon som delar hans bekymmer, eller för att travestera texten i Matt. 25:35: ”Jag var utvakad som vaktpost i ett stridsvärn och du gav mig tröst.”

2.3.2 Krigsorganisationen

Som framhållits i avsnitt 2.2.2.2 organiseras redan nu självårdsverksamheten i krigsorganisationen på ekumenisk bas. Den övervägande delen av fältpastorerna kommer från svenska kyrkan. Det finns vakanser i krigsorganisationen som beror på att en aktiv rekrytering ej alltid skett. Frågorna kommer att behandlas i utredningen om ej en större rekrytering bör ske från de fria trossamfunden i avsikt att täcka vakanserna och för att få en bättre fördelning av representationen av trossamfunden (se avsnitt 6.3.2.).

Antalet pastorer i reserv bedöms ej tillräckligt. Det skall undersökas hur förbanden organisatoriskt skall kunna tillföras extra resurser (se avsnitt 8.2.2.2).

Fältpastorerna får inte numera lämplig praktik och utbildning och därför används ofta en stor del av deras tid under krigsförbandsövningar för andra uppgifter. Det är därför väsentligt att undersöka på vad sätt utbildning och fortbildning kan förbättras så att krigsorganisationens självårdsverksamhet kommer att fungera på ett ändamålsenligt sätt.

3 Militär själavård i några andra länder

Utredningen vill i detta avsnitt i korthet redovisa hur den kyrkliga verksamheten är ordnad inom försvaret i några andra länder. Givetvis kan här inte lämnas någon uttömmande redogörelse för denna verksamhet, framförallt inte om respektive krigsorganisation. Med hänsyn till vissa förslag som utredningen kommer att lämna i följande kapitel är det dock angeläget att redovisa några grundläggande drag och erfarenheter som vunnits av den militära själavården inom dessa länder.

3.1 Norge

I Norge finns en heltidsanställd fältprost vid försvarets "överkommando". Han avlönas av försvaret men utnämns av biskopen i Oslo. Till sitt förfogande har han en stab bestående av en stabspräst och tre andra pastorer, samtliga heltidsanställda. Därutöver tillkommer viss annan personal. I landet finns fem försvarsområden (garnisonsdistrikt) med var sin heltidsanställd garnisonspastor.

Därutöver finns knutna till fredsförbanden lokalt ca trettio heltidsanställda fältpastorer. Även de heltidsanställda pastorerna utnämns av biskopen i Oslo, varefter de anställs av försvarsdepartementet. Blivande pastorer i den norska folkekirken fullgör värnpliktstjänstgöring i särskild ordning. Efter avslutad teologisk utbildning och prästvigning fullgör de efter beslut av fältprosten viss aspiranttjänstgöring som församlingspräster. Därefter kallas de in till värnpliktstjänst. De tjänstgör då som värnpliktiga pastorer under ledning av den heltidsanställda fältpastorn.

Pastorer i andra kyrkosamfund kan fullgöra samma värnpliktstjänstgöring som sina kolleger i folkekirken. De kan också anställas som fältpastorer. Förutsättningen är att de har genomgått godkänd utbildning hos respektive trossamfund, har sin egen kyrkas godkännande att vara militärpastor och att de tar hänsyn till folkekirkens dominans. (De flesta normmän är medlemmar av folkekirken.) Även katolsk präst kan och har varit fältpastor och har därvid betjänat även folkekirkens medlemmar.

I överensstämmelse med Genèvekonventionen är fältpastorerna militär personal, har samma status som sjukvårdspersonal. De har militär grad, bär uniform, men avgör själva om de vill bära vapen.

3.2 Danmark

Som huvudman för den andliga vården inom det danska försvaret fungerar Försvarskommandot. Härprosten – ett deltidsuppdrag som är förenat med tjänst som sognepräst (kyrkoherde) i en församling i Köpenhamn – är ledare för militärpastorerna och har administrativt stöd av tjänstemän vid kommandot. För marinen och flyget finns likartade ledningsfunktioner (marinprost och flyveprost).

För utbildningsförbanden finns inga särskilda militärpastorer. Avstånden i Danmark är korta. Och man förutsätter att den "Sogn", där de värnpliktiga bor, skall fortsätta att svara för deras andliga vård under värnpliktstiden. I allmänhet synes de värnpliktiga bo i hemmet under utbildningstiden och endast i undantagsfall är de förlagda i kaserner.

För repetitionsövningar anlitas reservpräster. Dessa är sognepräster och är genom kontrakt bundna till försvaret på likartat sätt som svenska reservofficerare. De har tjänstgöringskyldighet vissa veckor, då de på heltid deltar i fältövningar.

3.3 Finland

Som huvudman för den andliga vården inom det finländska försvaret fungerar huvudstaben. Som militärpastorer anlitas präster från den finländska evangelisk-lutherska kyrkan och den finska ortodoxa kyrkan. Militärpastorer kan ej rekryteras från andra trossamfund.

På huvudstaben finns en fältbiskop (heltidstjänst) tillhörande den evangelisk-lutherska kyrkan. Han har inget eget stift men är på grund av sitt ämbete ledamot av kyrkomötet. Vid staben tjänstgör dessutom på heltid en ortodox pastor och två evangelisk-lutherska pastorer.

I varje militärlän finns en fältprost och i övrigt i landet finns avdelade för de olika förbanden ca 25 heltidsanställda militärpastorer och ca 40 deltidsanställda militärpastorer. Pastorstjänsternas antal står i proportion till medlemsantalet för de båda kyrkorna.

Fältbiskopen ansvarar *organisatoriskt* för den militära själavården i hela landet. Med generals rang ingår han i generalitetet på samma sätt som exempelvis generalfältläkaren. För militärpastorernas kyrkliga kompetens ansvarar kyrkorna var för sig genom sina respektive stiftschefer.

Militärpastorerna skall vid sina förband anordna vissa obligatoriska gudstjänster. En viktig del av deras verksamhet är obligatorisk undervisning i etik. Olika slag av frivillig kyrklig ungdomsverksamhet anordnas på fritiden. Ett uppskattat inslag är "skriftskola" – en motsvarighet till svensk konfirmationsundervisning.

I Finland finns en soldathemsrörelse, "de gröna systrarna" med ca 8 000 medlemmar. De driver i egen regi soldathem med en omfattande markenterverksamhet både på förbanden och i fält genom sina "kantinbussar" – de gröna bussarna. Med hjälp av bussarna kan systrarna följa fältövningarna och bl.a. servera färska hembakade munkar – och erbjuda olika former av förströelseprogram. Systrarna delar ut fälttestamenten och andaktsböcker. I samband med konfirmationen anordnas särskilda högtider.

De gröna systrarna är en helt frivillig försvarsorganisation där medlemmarna utan ersättning ger en eller flera timmar av sin tid varje vecka till ett diakonalt arbete bland soldaterna. Inkomster av rörelsen används för att anställa personal för bagerier, bibliotek etc. men även för att subventionera verksamheten. Staten bidrar till subventionen genom att ej belägga kaféerörelsen inom förbanden med mervärdeskatt.

Om gudstjänstverksamheten inom den finska armén kan nämnas följande: Varje värnpliktig har där möjlighet att delta i en gudstjänst åtminstone en gång i månaden. Det förekommer att gudstjänster ordnas för rekryter, vid konfirmation av soldater, edgång, på truppförbandets årsdag, på självständighetsdagen, på försvarsmaktens flaggfestdag, i början och slutet av reservunderofficers- och reservofficersskolan, vid kyrkliga högtider under julen och påsken etc.

Inom armén anordnas afton- och morgonandakter 2 à 3 gånger i veckan på varje enhet. I flera garnisoner kan beväringarna lyssna till aftonandakter genom centralradio. På sommaren samlas alla trupperna på garnisonsfältet till en gemensam aftonandakt. Vid kadettskolan och vid befälsinstitutet hålls morgonandakter. Många militärpastorer håller morgonandakter för värnpliktiga i samband med frukost i matsalen.

Även andra former av gudstjänster/andakter kan förekomma i finska armén, t.ex. välkomstgudstjänster, sjukhus- och arrestandakter, telefonandakter. Närvaroprocen-ten är hög vid ovannämnda gudstjänster/andakter eftersom deltagande i princip är obligatoriskt. Endast värnpliktiga som inte tillhör de lutherska eller ortodoxa kyrkorna och som ansökt om befrielse från den kyrkliga verksamheten, är befriade från att delta.

3.4 Storbritannien

I Storbritannien (England, Skottland, Wales och Nordirland) har man i fredstid 200 heltidsanställda militärpastorer, avlönade av försvaret. De representerar olika kyrkor och samfund. Från anglikanska kyrkan kommer omkring 66%, från skotska kyrkan 12,5%, från katolska kyrkan 15% och från baptister, metodister och övriga frikyrkor resten. Militärpastorsorganisationen är alltså i hög grad ekumenisk, även om det går en skiljelinje mellan de katolska militärpastorerna och de protestantiska.

Inom försvaret finns ett speciellt departement för militärpastorerna, nämligen Royal Army Chaplains' Department (RACHD). Här finns en chefskaplan med generals grad (alltid från anglikanska kyrkan) och en assisterande chefskaplan – också med generals grad (från någon av de övriga protestantiska kyrkorna). Dessa båda chefskaplaner "för befälet" över militärpastorerna, dock ej över de katolska, som har en egen överordnad i RACHD, benämnd Principal Roman Catholic Chaplain (med överstes grad).

De olika kyrkorna har alla organ, som prövar lämpligheten hos dem som vill bli militärpastorer. Respektive kyrkas organ följer sedan militärpastorerna i deras verksamhet och har möjlighet att dra in deras fullmakter att tjänstgöra inom den militära själavården. Rent organisatoriskt och administrativt lyder militärpastorerna under försvaret, men ifråga om lära och liv

Bild 2. En Army Chaplain vid en nattvardsgång ute i fält. Ur en publikation utgiven av brittiska försvarsdepartementet år 1975.

har de att rätta sig efter sitt respektive kyrkosamfund.

Inte bara militärpastorerna svarar för själavården inom försvaret, även om de har det helt övergripande ansvaret och de största resurserna. Även flera frivilliga organisationer gör viktiga och värdefulla insatser. En sådan organisation är SASRA (The Soldiers' and Airmens Scripture Readers Association). Denna organisation har liksom den Svenska soldathemsrörelsen sina rötter i 1880-talet. SASRA arbetar på ett mycket personligt sätt bland soldaterna – i enkla baracker, på sjukhus och i hem. Deras representanter går under namnet "bibelläsarna". SASRA har ett 20-tal heltidsanställda medarbetare.

3.5 Förbundsrepubliken Tyskland (BRD)

Inom Förbundsrepubliken Tyskland (BRD) finns två officiella organisationer för militär själavård.

I grundlagen (art 4) är var och en tillförsäkrad religionsfrihet. De evangeliska kyrkorna i Tyskland (BRD och DDR) är sammanslutna till ett förbund, vars högsta beslutande organ är en synod (= kyrkomöte). Synoden antog den 8 mars 1957 en "lag" (Kirchengesetz) för att reglera den militära själavården i BRD. I dess 1 § konstateras att den militära själavården utgör en del av medlemskyrkornas allmänna själavård. I ett fördrag med staten har man kommit överens om att de av medlemskyrkorna utsedda militärpastorerna står under ledning av militärbiskopen, som utses av medlemskyrkornas råd. Han har sitt ämbete vid sidan om en ordinarie prästtjänst. Liksom militärpastorerna behåller han sin medlemskyrkas bekännelse. Samtidigt som han är sin medlemskyrka trogen accepteras han som själasörjare av andra evangeliskt kristna. Det bör i detta sammanhang observeras att de evangeliska kyrkorna i Tyskland kan vara antingen reformerta (Calvin/Zwingli) eller evangelisk-lutherska.

För det organisatoriska genomförandet av den militära själavården har kyrkorna genom det nämnda statsfördraget hjälp av en särskild själavårdsbyrå i försvarsministeriet (Evangelisches Kirchenamt für die Bundeswehr). Chefen skall vara pastor och benämnas Militärgeneraldekan. Organisatoriskt är han direkt underställd försvarsministern. Byrån består dessutom av ett tjugotal pastorer, jurister och administratörer. Militärbiskopen är avlönad av kyrkorna medan ansvaret för övriga kostnader för militär själavård åvilar staten. Enligt statsfördraget har staten åtagit sig att bekosta en heltidsanställd militärpastor per 1 500 soldater. Pastorerna är regionalt sammanslutna i militärområden (Bereich) under ledning av en heltidsanställd militärdekan för varje område.

Sammanfattningsvis kan alltså sägas att den militära själavården i Tyskland är ekumenisk inom den evangeliska kristenheten. Kyrkorna ansvarar själva för den militära själavården. Kyrkorna är genom sin synod huvudman, men organisatoriskt är själavården inordnad i försvaret.

3.6 Österrike

Österrike har övervägande katolsk befolkning med en väl utbyggd militär själavård. Men även för minoritetsgrupperna har man sört för en god själavård.

De evangeliska kyrkorna i Österrike bekänner sig antingen till Augsburgska bekännelsen (AB) eller till den Helvetiska bekännelsen (HB). För all extern verksamhet är de sammanslutna till Österreichische Evangelische Kirche med ett gemensamt råd. Exempel på sådan extern verksamhet är militär själavård. Kyrkornas biskop utnämner en "Generalmilitärsuperintendent" som i försvarsministeriet ansvarar för de evangeliska kyrkornas själavård inom det österrikiska försvaret.

Förutom "traditionell" kyrklig verksamhet kan här nämnas det evangeliska soldatförbundet ("Evangelisches Soldatverein), en lekmanverksamhet, vars uppgift är att engagera soldater och officerare med en kristen förankring till ett kristet ansvarstagande på sin arbetsplats.

Militärsuperintendenten inbjuder tillsammans med soldatförbundet vartannat eller vart tredje år till internationell "Soldatentreffen". Temat för en

sådan konferens var år 1981 "Toleranz und Frieden".

Vid konferensen år 1981 kom huvudparten av deltagarna från Österrike. Från Schweiz, BRD och Holland deltog vardera ca 40 personer. Representationen från Belgien och Norge var väsentligt mindre. Från Sverige kom utredaren ensam. De evangeliska kyrkorna i Danmark, Finland, Frankrike och Storbritannien var ej representerade. Den filosofi som ligger bakom konferenser av detta slag är att man med utgångspunkt i det kristna evangeliet skall lära känna soldater från olika länder, skapa tolerans och förståelse. Vänner som förstår varandra på olika sidor av en gräns kan förväntas bli aktiva i ett fredsskapande arbete. I grupparbeten och plenarsamtal arbetade man med konferensens frågeställningar. En stor fredsgudstjänst anordnades under ledning av militärsuperintendenten i vilken präster och lekmän från de deltagande länderna medverkade.

Denna kristna soldatrörelse i Österrike aktiverar kristna lekmän till ett ansvarstagande för sina medmänniskor och utgör en väsentlig "fredsrörelse".

III Målsättning och principiella överväganden i vissa huvudfrågor

4 Målsättning för den militära själavården i fred och krig

4.1 Inledning

För att undanröja brister inom den nuvarande organisationen för andlig vård inom försvaret (se avsnitt 2.3) behövs nya mål samt en ny organisation med nya arbetsformer. I detta kapitel anges målet för själavårdens uppgift i försvaret. Den redovisade målsättningen ligger till grund för den föreslagna nya militära själavårdsverksamheten.

I TjRF kap 12 finns nu gällande grundläggande bestämmelser för andlig vård inom försvaret. Enligt kap 12:7 är själavårdens uppgift

”att vägleda personalen i religiösa frågor och i livsåskådningsfrågor. Den omfattar även handläggning av vissa frågor som beröra vapenfrihet, soldat- och örlogshemsverksamhet samt gravtjänst.”

I förslaget till nytt tjänstereglemente för försvarsmakten, Betänkande avgivet av tjänstereglementsutredningen (Ds Fö 1979:4)¹ anges målet i 12 kap, 13 §:

”Den andliga verksamhetens ändamål är att upplysa och vägleda personalen i tros- och livsåskådningsfrågor.”

Tjänstereglements-kommittén har i det nämnda förslaget till målsättningsparagraf ej tagit med de frågor som berör vapenfrihet, soldat- och örlogshemsverksamhet samt gravtjänst.

I gällande Bestämmelser för militärpastorer punkt 2, (TFG 750062) anges målsättningen för själavården på följande sätt:

”Själavårdens uppgift är att inom försvarsmakten företräda andliga värden, tillgodose personalens behov av andakt och högtid, ge vägledning i livsåskådningsfrågor, förmedla tröst och kraft samt skänka trygghet i den enskildes livssituation...”

I kompendiet Försvarets personalvård, utarbetat av dåvarande personalvårdsbyrån på försvarsstaben år 1980 sägs i ett allmänt avsnitt att det är

”själavårdens uppgift att hjälpa den enskilde att uppleva trygghet. Själavårdens uppgift är även att belysa livssituationen utifrån den kristna livssynen.” (s. 64)

I samma kompendium utvecklas den sistnämnda målsättningen ytterligare under avsnittet Själavård (under beredskap och krig) (s. 155):

¹ Förslaget är ännu ej fastställt.

"Själavården skall tillgodose personalens religiösa intressen och behov samt ge vägledning i religiösa och livsåskådningsfrågor. Den företräder andliga och etiska värden i försvarsmakten, men inte någon bestämd kyrka eller samfund...."

Den första frågan som kommer att utredas i detta avsnitt är om det finns behov av andlig vård i freds- och krigsorganisationen. Därefter redogörs för syftet med den andliga vården inom försvarsmakten utifrån trossamfundens, samhällets och den enskilde soldatens synvinkel. Vidare behandlas frågan vilka personalgrupper inom försvaret som bör omfattas av den militära självården. I ett följande kapitel diskuteras den andliga vårdens innehåll. Det hävdas vidare att den andliga vården ej är en del av det psykologiska försvaret. Avslutningsvis sammanfattas målsättningen för den militära självården.

4.2 Behov av självavård i freds- och krigsorganisationen

Frågan om värnpliktig och fast anställd personal behöver särskild andlig vård kan delvis bedömas utifrån människans allmänna grundbehov av religion. Hos de flesta människor torde frågor om livets innehåll, mening och mål uppkomma vid olika tillfällen under livets olika skeden i samband med prövningar och kriser. Till de grundläggande religiösa frågorna hör sådana som rör världsalltet och människornas tillvaro. Varför har vi skapats och vart är vi på väg? Det finns också ett grundläggande behov hos varje människa att uppleva sin egen tillvaro insatt i ett meningsfullt sammanhang och inte som resultatet av en blind slump. Religionen svarar mot grundläggande mänskliga behov eftersom den hjälper människan att orientera sig i världen och finna sig tillrätta i tillvaron.

De grundläggande religiösa behoven, som hör samman med en helhetssyn på människan, tar sig olika uttryck hos olika individer. I försvarssammanhang möter man ofta religiösa funderingar vid diskussioner om samlevnadsfrågor, etiska problem, livsåskådningsfrågor och frågor om vapenfri tjänst. Dessutom framkallar den speciella militära miljön andliga behov, som är betingade av bl. a. annorlunda levnadsförhållanden och de påfrestningar som ett ev. krig kan medföra.

När det gäller *fredsorganisationen* har försvarsutskottet (Fö 1975/76:7, s 5) funnit frågan om behov av andlig vård naturligt nog vara mer komplicerad än vad gäller krigsorganisationen. Utskottet ansåg sig

"böra konstatera att det bland värnpliktiga under grundutbildning finns ett behov av samtal och vägledning i religiösa frågor och livsåskådningsfrågor. Utbildningstiden innebär påfrestningar som inte enbart kan mötas med allmän personalvård och sociala åtgärder. Livsåskådningsproblemet kan finnas latent från tiden före inryckningen och aktualiseras genom den militära utbildningen, genom samvaron med nya kamrater eller bortovaron från de anhöriga....."

Under de senaste årtiondena har genomgripande förändringar ägt rum inom både samhället och försvaret, vilka i ökande eller minskande grad påverkat behovet av andlig vård inom försvaret under fredstid.

Först kan nämnas den förändrade *sociala situationen* för ungdom i

allmänhet. En kartläggning av ungdomens sociala problem har nyligen gjorts av en särskild arbetsgrupp inom statens ungdomsråd, vilken redovisats i en slutrapport, – Fritidspolitik och Samhällsstöd, Helsingborg 1981. Utredningen får med hänsyn till dessa spörsmål hänvisa till slutrapporten och dess delbetänkanden.

Vidare kan nämnas *sekulariseringsprocessen* som medfört att människors intresse för de etablerade trossamfundens verksamhet minskat. Man iakttagit i dagens välfärdssamhälle hos många människor en flykt från andliga värden till en trygghet grundad på enbart materiella ting och allmän bekvämlighet. Nyligen gjorda undersökningar visar att en stor del av vårt lands befolkning också idag har en gudstro. Försvarets personal har vid tidigare nämnda hearings visat ett icke ringa intresse för livsåskådningsfrågor och andliga frågor.

Invandringen efter andra världskriget har medfört att vårt land fått ett stort antal trosbekännare tillhörande ett flertal trossamfund, som tidigare ej funnits här i någon större omfattning. Barn till invandrare kommer i allt större utsträckning att göra militärtjänst i Sverige. Kravet från dessa värnpliktsgrupper på tillgång till andlig vård i enlighet med de egna trosuppfattningarna kan därför förväntas öka i fortsättningen.

Det förbättrade *ekumeniska klimatet* med ett större samförstånd mellan svenska kyrkan och andra trossamfund medför att många idag anser det naturligt att denna samsyn även får prägla den andliga vården i fredsorganisationen. I krigsorganisationen är den andliga vården redan grundad på viss ekumenisk bas. Fältpastorer rekryteras från såväl svenska kyrkan som frikyrkosamfunden.

Strukturförändringar inom försvaret med en rad förbandsnedläggningar och omflyttningar samt nya utbildningsförhållanden för med sig en besvärlig omställningsprocess och otrygghet främst bland den fast anställda personalen. Detta ökar behovet av social och andlig omvårdnad.

Vid sidan av de ovan nämnda problemen påverkas också den värnpliktiges själavårdsbehov av en besvärlig *omställningsprocess* som inträffar när han möter den militära miljön.

A Anderberg (Själavården vid Sveriges Försvarmakt 1940-1945, Uppsala 1947, s 81) har under hänvisning till vissa författare behandlat några av den enskilde soldatens problem i den militära miljön. Redogörelsen avser närmast krigsförhållanden men de antydda problemen kan också igenkännas i dagens fredsorganisation:

"...soldatsamhället är av unikt slag. Här föreligger ingen frivillig association av individen. Det nakna tvånget har sammanfört individerna. Detta ger soldatsamhället dess särskilda prägel med särskilda sedvänjor och särskilda morallagar. Soldaten – framför allt i fält – är lösrückt från sin naturliga miljö"... "Nötningen med människor varje timma av dygnet och kamraternas insyn i alla privata åtgöranden äro för mången mer än prövösamt..."

"Framför allt förnimmes den militära miljön främmande därigenom, att man är ställd "under befäl". Här är ingalunda "en demokratisk stat". Här är snarast "en hierarki" – där det råder oinskränkt rätt att befalla nedåt och ovillkorlig förpliktelse att lyda uppåt."

"Det som ger den militära församlingen dess särart är framför allt *kollektivismen* och den *oinskränkta lydnessplikten*."

De värnpliktiga tillhör under grundutbildningen ungefär samma åldersklasser som de yngre studerandena vid de högre undervisningsanstalterna. Villkoren och problemen är likartade för båda grupperna. Båda har ett uppbrott bakom sig och kommer till helt nya levnadsvillkor, där det mesta känns främmande och ovant. För en del värnpliktiga är det första gången som de är borta från en invand och trygg miljö på hemorten.¹ En mindre del värnpliktiga har vid inryckningen utöver ekonomiska och sociala svårigheter även missbruksproblem. Dessa svårigheter kan förstärkas under militärtjänstgöringen, om de ej avhjälpas i tid.

Hos en del av dagens värnpliktiga sker liksom för övriga ungdomar i samma åldersgrupper par- och familjebildningen tidigt. På grund av att många är sammanboende eller gifta uppstår ofta samlevnadsproblem i samband med värnpliktstjänstgöringen.

De värnpliktiga som på grund av olika påfrestningar och bristande förutsättningar inte klarar av att bygga upp nya sociala relationer i den nya militära miljön blir ensamma och deprimerade. Inte bara psykiska störningar utan rent fysiska sjukdomstillstånd kan bli följden av isoleringen. Till slut orkar inte den ensamme värnpliktige med militärtjänstgöringen. Här behövs självård som tar sikte på gemenskap och omsorg om hela människan och som ger den värnpliktige människovärde.

Frågan om fjärrrekryterade värnpliktiga har större behov av militär självård än de som fullgör värnplikt nära hemmet har tidigare diskuterats av 1968 års utredning angående avveckling av Skeppsholms församling och Amiralitetsförsamlingen i Karlskrona m.m. (Utbildningsdepartementet 1968:5). Den angivna utredningen finner med avseende på marinens personal inga särbehov (s 82):

”... även om isoleringen från familj och hemtrakt kan bli mer accentuerad vid marinen än vid andra förband lär man dock knappast kunna göra gällande att det föreligger någon mera avsevärd skillnad. Så förläggs t.ex. utbildningen av värnpliktiga från Stockholm som tilldelats andra truppslag ofta på långt avstånd från huvudstaden, t.ex. i Norrbotten eller på Gotland. Andra omständigheter, såsom den att värnpliktiga vid flottan skulle ha annat och större behov av detta slag av personalvård än andra, kan inte heller med fog göras gällande”.

I överensstämmelse med vad som angivits inledningsvis i detta kapitel är det rimligt att antaga att värnpliktiga ur alla vapengrenar har samma religiösa grundbehov. Samma förhållande torde också gälla oavsett om de tillhör ett fjärr- eller närrekryterat utbildningsförband. Å andra sidan kan konstateras att värnpliktiga, som har långt hem och saknar familjens stöd och service på hemorten, har lättare att få sociala problem, vilket indirekt skapar större behov av social och andlig omvårdnad på förbandsorten.

De *aktivt kristna* bland värnpliktiga söker ofta kontakt med någon lokalförsamling på förbandsorten. I debatten har det därför ibland ifrågasatts, om det alls behövs någon andlig vård i försvaret under fredstid. Man har emellertid vid ett sådant resonemang glömt bort att majoriteten av de värnpliktiga ej söker kontakt med någon lokalförsamling på förbandsorten och att deras legitima behov av självård istället därför måste tillgodoses inom försvaret. I de fall utbildningsförbanden är lokaliserade till orter där det

¹ En kort sammanfattande redogörelse ang. de värnpliktigas sociala och ekonomiska situation finns i Svenska soldat-hemsförbundets tidskrift nr 3/1981, s.10.

ej finns någon ungdomsanpassad religiös verksamhet skulle icke ens de kyrkligt engagerade få sina andliga behov tillgodosedda, om den andliga vården i försvaret tilläts upphöra. Dessutom förutsätter en nödvändig samordning mellan den andliga vården i freds- och krigsorganisationen en militär själavård i fredstid.

Även värnpliktiga (beträffande antalet repetitionsinkallade värnpliktiga fördelade på olika vapenslag, se bilaga 12) och reservpersonal som är inkallade på *repetitionsövningar* har behov av militär själavård. Kontrasten mellan det civila och militära livet, samlevnadsproblem etc. kan föranleda önskemål om samtal med en präst. Den mogna åldern hos de repetitionsinkallade gör att kontakten med fältpastorn sker naturligare och mer otvunget.

Det är inte bara strukturförändringarna inom försvaret som under de senaste årtiondena varit särskilt kännbara för den *fast anställda civila och militära personalen*. Bl.a. ifrågasättandet av ett ändamålsenligt försvar har verkat psykiskt påfrestande. En försämrad nyrekrytering har medfört att ett besvärligt vakansläge uppstått, som i sin tur leder till ökad stress för den i tjänst varande personalen. Den alltmer ansvarskrävande och kunskapsmässigt sett fordrande militära tjänstgöringen har medfört att ökade krav rests på fast anställd personal idag. En ny befälsordning medför dessutom att ytterligare krav kommer att ställas på cheferna.

De omfattande strukturförändringarna och de många vakanserna har i många fall hos den fast anställda personalen skapat otrygghet och osäkerhet inför framtiden. Detta har ökat kravet på social och andlig omvårdnad. Den fast anställda personalens behov av andlig vård i fredstid bedöms dock ej lika stort som de värnpliktigas. De anställda bor nämligen som regel i en församling på eller i omedelbar närhet av förbandsorten och har därmed tillgång till religiös service genom hemförsamlingen. Oaktat möjligheten till närkontakt med hemförsamlingen har representanter för den fast anställda personalen vid ovannämnda hearings framfört önskemål om att även de skall få tillgång till andlig vård genom förbandets "egen" präst. Vad man i detta hänseende främst åsyftat, är att man skulle få tillfälle att delta i en kort andakt med förbandets militärpastor i samband med större helger och högtider samt att militärpastorn även vid behov skulle officiera, när någon anhörig skall döpas, vigas eller begravas.

Enligt erfarenheter från två världskrig ökar behovet av andlig vård under *beredskap och krig*. Närhet till döden och ökade påfrestningar ledde då bl.a. till en stigande efterfrågan på präster såväl från förbanden som från civilbefolkningen.

1938 års utredning ang den andliga vården inom försvarsväsendet (SOU 1938:33, s 25-26) har med avseende på erfarenheterna från första världskriget konstaterat,

"...ett stegrat behov av religion, en fördjupad längtan efter dess hjälp och tröst både för livet och döden komma till synes under de allvarsamma och pressande förhållanden, i vilka den militära personalen av alla grader införes vid krigsfall. Ropet från fronterna och krigssjukhusen om flera och alltjämt flera män, som kunde taga sig an den av både trupp och befäl, både friska och sårade åstundade religionsvården,

hördes i alla de krigförande länderna under världskriget och besvarades med energiska åtgärder för att tillgodose önskemålen."....."Både de kämpande och de hemmavarande krävde att själavården effektivt organiserades."

Behovet av andlig vård under andra världskriget har utförligt redovisats av Kyrkoberedskapskommittén (SOU 1965:59, s 61 ff, 96, 108 ff, 252 f). I samma utredning har redovisats iakttagelser från de svenska frivilligförbanden i Finland. Beträffande erfarenheter från beredskapsåren i Sverige har kyrkoberedskapskommittén på sid 105-107 återgivit intryck av dåvarande fältprostern, sedermera biskopen i Visby stift, Algot Anderberg, redovisade i "Själavård vid Sveriges Försvarsmakt 1940-1945, Uppsala 1947", Kyrkoberedskapskommittén anför beträffande den enskilde soldatens religiösa behov i krig (s 61):

"För många blir de religiösa frågeställningarna medvetna först i krig. Det omvittnas allmänt från de krigförande länderna, hur ett behov av själavård uppstår hos soldaterna i samband med strid. Fältprästerna behöver ej längre verka för att väcka ett religiöst intresse – deras tid och kraft tas i anspråk för att möta ett förefintligt behov. Gudstjänster, enskild själavård, besök hos sårade och döende, bikt och kommunion kan då ingå i fältprästens dagliga uppgifter."

Kyrkoberedskapskommittén finner att de religiösa behoven kommer att vara mer uppenbara i krig än i fred. Men kommittén anser sig inte ha möjlighet att bedöma storleken av det ökade behovet (s 252).

Även försvarsutskottet (FöU 1975/76:7, s 4) har ansett att personalen i försvaret på grund av sina *uppgifter* har särskilt stort behov av andlig vård under krig. Försvarsstaben har i kompendiet Försvarets Personalvård 1980, s. 64 angivit att särskilt under beredskapsförhållanden och krig så kan *omställningsprocessen* skapa problem för den enskilde soldaten.

Också vid krigsliknande tillstånd, under långvarig isolering och under andra mera påfrestande förhållanden har kyrkoberedskapskommittén funnit att det religiösa behovet ökar något. Kommittén hänvisar här till erfarenheter från vissa av beredskapsårens fältförband, flottans långresefartyg och den svenska FN-styrkan i Gaza och Kongo samt på Cypern (s 61).

Uppgifter om det andliga behovet hos personalen vid FN-förbanden har sammanfattats av dåvarande stabspastorn vid försvarsstaben Lars Jergmar i FBU befäl 3/75 s 14:

"Erfarenheterna från FN-sammanhang kan väl knappast mäta sig med krigserfarenheter. Ändå visar redan dessa på ett ökat behov av själavård. Långa avstånd hem, oro för familjen, svårigheten att sköta all kommunikation per brev, nya och ovana arbetsförhållanden bidrar till att själavårdsverksamheten ökar i betydelse."

Det är *sammanfattningsvis* vanskligt att exakt bedöma i vilken utsträckning de värnpliktiga och de fast anställda har andliga behov. Det finns å ena sidan personal som inte upplever sig ha ett religiöst behov och följaktligen inte utnyttjar den andliga vården i försvaret i fredstid. Man kan å andra sidan inte utan vidare sätta likhetstecken mellan behov av andlig vård och efterfrågan på andlig vård. *Svenskens psyke* och det nedärvda *kulturella mönstret* gör att många svenskar finner det svårt att ta kontakt med en militärpastor för att få hjälp med sina andliga problem. Ibland kan det kanske vara så att den

värnpliktige på grund av gruppsytryck inte söker kontakt med militärpastorn under fredstid.

Bristande information kan också medföra att man ej känner till att andlig vård erbjuds i försvaret. Ett visst sammanhang mellan andligt behov och information har konstaterats inom sjukvården enligt 1979 års utredning om andlig vård vid sjukhus, kriminalvårdsanstalter m.m. (Ds Kn 1979:2, s 66):

”Efterfrågan på andlig vård är alltså till en del beroende av hur informationen fungerar och i vilken utsträckning sjukhusprästen eller pastorn har en nära kontakt med den övriga vårdpersonalen och via den med patienter i behov av andlig omvårdnad.”

Frågan i vilken utsträckning det andliga behovet är medvetet eller inte hos den enskilde har ansetts betydelselös av 1938 års utredning om den andliga vården inom försvarsväsendet (SOU 1938:33, s 58):

”Beträffande själva behovet får man . . . icke låta omdömet förvillas av det förhållandet, att detsamma icke alltid är känt och erkänt av de unga värnpliktiga i den grad, att de av egen drift vilja i full utsträckning se det tillgodo. Det förhåller sig med dessa ting så, att behovet, det må gälla det specifikt religiösa eller det allmänt intellektuella behovet av kunskap och bildning, icke utan vidare får förutsättas som vaket. Behovet måste väckas. En andlig vård, som förbiser detta, har icke rätt förstått vare sig människorna, som skola väckas, eller förutsättningarna för sin egen funktion.”

Även om det ej går att exakt fastställa i vilken utsträckning det finns ett andligt behov hos försvarets personal har utredningen med avseende på *fredsorganisationen* funnit ett större religiöst behov än väntat, vilket bl.a. framkommit vid försöksverksamheten i Linköping och vid ovannämnda hearings. De genomgripande förändringarna i samhället och försvaret, som ägt rum under de senaste årtiondena, har ökat behovet av andlig vård i försvaret. I viss mån är kraven annorlunda än tidigare. De flesta grupper torde numera önska en militär själavård på ekumenisk bas.

De värnpliktigas omställningsproblem under militärtjänsten, deras ovisshet inför framtiden, ibland sammankopplad med känslan av ett annalkande katastrofhot, påfrestningen under utbildningen, eventuella missbruksproblem etc medför att det finns ett stort behov av andlig vård hos denna grupp.

På grund av den otrygghet och ovisshet inför framtiden, som den fast anställda personalen lever under, måste den andliga vården för denna kategori ges hög prioritet.

När det gäller *krigsorganisationen* visar framför allt erfarenheterna från beredskapsåren under första och andra världskrigen, att när döden ses på nära håll, påfrestningarna ökar och osäkerheten smyger sig på, då ökar också behovet av andlig vård hos de stridande förbanden. Den enskilde soldaten börjar att i större utsträckning fundera på livets mening och vad som väntar därefter. Det utvidgade intresset visar sig bl.a. i ett större deltagande i andakter och i en ökad efterfrågan av militärpastorernas medverkan.

4.3 Syftet med själavård inom försvarsmakten

4.3.1 Grunden för trossamfundens engagemang

I vårt land finns kristna och även icke-kristna trossamfund och religioner. Men av dessa är det för närvarande endast svenska kyrkan som får verka inom den *militära fredsorganisationen*. Svenska kyrkan och ett flertal frikyrkor verkar idag genom soldathemsrörelsen. I *krigsorganisationen* ingår fältpastorer från såväl svenska kyrkan som från vissa frikyrkor.

De kristna trossamfundet söker genom den militära själavårdsorganisationen och soldathemsrörelsen att verka bland de ca 40 000 ungdomar i 20-årsåldern, som varje år gör värnplikten.

Under militärtjänstgöringen befinner sig de värnpliktiga i en besvärlig omställningsprocess (mer härom se avsnitt 4.2). Den nya miljön och den förändrade sociala situationen medför att de värnpliktiga får anledning att pröva de under barn- och tonåren förvärvade värderingarna. I denna känsliga ålder, när de värnpliktiga omprövar och övertar värderingar och livsåskådningar, har det ansetts vara viktigt att de inkallade får tillgång till egen pastor och får komma i fortsatt kontakt med kristen verksamhet.

Grunden för det kristna engagemanget har varit och är sändningsuppdraget i Matt 28:18-20. *Kyrkans budskap är inte annorlunda i försvaret än ute i det civila samhället.*

Den kristna tron är inte enbart ett intellektuellt engagemang. Utmärkande för en levande tro är att den återspeglas i den kristnes liv och i hans vardagliga gärning. Det innebär att kyrkorna inte bara bör erbjuda förkunnelse. Kristna medmänniskor (militärpastorer, övrig militär personal och kristna lekmän från lokalförsamlingar på orten) kan även medverka genom att *stödja* och *hjälpa*. De kristna trossamfundens verksamhet i sistnämnda hänseende bedrivs i överensstämmelse med andemeningen i bibeltexten i Matt 25:36, vilken tillämpad på detta område skulle kunna uttryckas så: "Jag var värnpliktig och ni besökte mig."

4.3.2 Samhällets syn på den militära själavården

Vårt *samhälles* syn på den andliga vården i försvaret bestäms utifrån religionsfrihetsprincipen. De gällande reglerna om religionsfrihet återfinns i 1951 års religionsfrihetslag.

Enligt 1 § äger envar rätt att fritt utöva sin religion, så vitt han icke därigenom stör samhällets lugn eller åstadkommer allmän föregelse.

Det står också envar fritt att för religiös gemenskap delta i sammankomst och sammansluta sig med andra (§ 2). Enligt 4 § fastslås att ingen är skyldig att tillhöra trossamfund.

I propositionen till 1951 års religionsfrihetslag uttalades som motiv för lagstiftningen bl.a. att religionsfriheten i ett fritt och demokratiskt samhälle hörde till medborgarnas fundamentala rättigheter. Religionsfrihet borde vara lika självklar som tanke- och yttrandefrihet. Medborgaren skulle ha rätt att själv bestämma över sin livsåskådning och att själv bedöma om han ville vara ansluten till ett trossamfund eller stå utanför varje religiös gemenskap.

I 1951 års religionsfrihetslag framträdde frihetsbegreppet i dess *negativa* betydelse särskilt i 4 §. Genom religionsfrihetslagen garanterades framför allt medborgarnas möjligheter till frihet från religion.

En förutsättning för att den frihet till religion, som stadgas i 1-2 §§ religionsfrihetslagen (se även 2 kap, 1 § regeringsformen) skall kunna förverkligas, är att samhället tillser att trossamfundet i erforderlig utsträckning erhåller ekonomiska resurser. *Varje soldat bör få möjlighet att utöva sin religion samt – om möjligt – vid behov även få hjälp av pastor tillhörig det egna trossamfundet.*

1968 års beredning om Stat och Kyrka (SOU 1972:36, s 48 f) har framfört religionsfrihetsbegreppet i dess *positiva* hänseende, när man hävdade att samhället bör garantera sina individer rätten att utöva sin religion. Beredningen utgår från principen om *samhällets neutralitet* som man i detta sammanhang menar skall tolkas som *kyrkopolitisk opartiskhet*. Samhället bör ge lika möjlighet för medlemmar tillhörande olika samfund och de individer som står utanför samfundet. Detta utesluter inte att samhället samtidigt är aktivt positivt i livsåskådnings inklusive religionsfrågor.

” Samhället bör sålunda principiellt ha en positiv inställning till existensen av olika åsiktsriktningar. Vi syfta härvid på såväl religiösa som icke religiösa livsåskådningar. En sådan inställning kan motiveras med att det måste anses vara samhällets främsta uppgift att se till att invånarnas individuella behov i olika avseenden kan täckas. Behoven kan finnas inom alla sektorer av samhällslivet, såväl de sociala, kulturella, politiska och ekonomiska som den religiösa.”

Eftersom *försvarsmakten* utgör en del av samhället kan försvaret inte ha en annan målsättning för den andliga vården än vad samhället i övrigt har. Vad som ovan hävdats om samhällets skyldighet att möjliggöra för individen att utöva sin religion eller stå utanför varje religionsutövning måste därför även anses gälla försvaret.

4.3.3 Den enskilde soldatens rätt till religiös service

Utifrån den *enskilde soldatens* synvinkel är det betydelsefullt att, när han är borta från hemorten och lösgjord från sitt sociala sammanhang, han ändå har tillgång till den service han behöver. Soldaten bör t.ex. få mat på bestämda tider i personalmatsalen eller från förbandets koktross. Nödvändiga kläder och övrig utrustning får han från förråd. Vid skador ges sjukvård på sjukhuset eller på förbandsplatsen. Den som behöver militär själavård kan vända sig till militär- eller fältpastorn. Olika specialister måste beredas möjlighet att ge soldaten hjälp vid behov.

Syftet med den andliga vården bör från den enskilde soldatens synpunkt vara att tillhandahålla *religiös service*. Försvarets personal bör ha samma tillgång till själavård som civilbefolkningen. Denna princip har biträtts av bl.a. Försvarets personalvårdsutredning i betänkande III år 1960, 1968 års beredning om Stat och Kyrka (SOU 1972:36, s 109) och ärkebiskopen år 1978 i yttrande över motion 1977/78:1042 om den andliga vården inom försvarsmakten.

Soldatens rätt till religiös service är i överensstämmelse med den *positiva*

tolkningen av religionsfrihetsprincipen, enligt vilken *alla* i samhället skall ha möjlighet att utöva sin religion. Soldatens valfrihet i frågan om religion förutsätter att samhället lämnar trossamfundens erforderligt stöd också med hänsyn till den andliga vården i försvaret.

Det kan för övrigt ifrågasättas om inte försvarets personal i händelse av krig t.o.m. skulle kunna ställa större anspråk på religiös service än civilbefolkningen på grund av att samhället begär extra ordinära insatser av de enskilda soldaterna. Det torde kunna betraktas som en *mänsklig rättighet* att den enskilde får tillgång till all tillgänglig andlig vård och vägledning, när han kan tvingas in i livshotande situationer. Biskop Bo Giertz har varit inne på liknande tankegångar i en artikel i Folkförsvaret nr 3/1963:

”Det är ett stort ansvar att skicka människor i döden. Inget beslut borde vara tyngre för en statsledning. För en enskild befälhavare kan det bli svårt intill det outhärdliga. Ändå räknar vi med att det kan bli nödvändigt. När vi träffar våra förberedelser, borde det höra med till det självklara, att de som ska vara villiga att dö också ska ha fått all den hjälp, som vi människor kan ge, när det gäller att möta döden. Det är icke stor hjälp, som vi människor kan ge med egna resurser. Men dess bättre finns det resurser, som går utöver de enbart mänskliga.”

4.4 Militär själavård för olika personalgrupper

Vid genomförda hearings har det rått enighet om att den militära själavården i *fredsorganisationen* i första hand bör omfatta den tillfälligt tjänstgörande personalen, dvs *värnpliktiga* vid utbildningsförbanden.

Eftersom den *fast anställda militära* och *civila personalen* oftast befinner sig på samma arbetsplats som de värnpliktiga är det emellertid naturligt att den militära själavården så långt resurserna räcker även riktar sig till de först nämnda grupperna. Den fast anställda personalen har visserligen i fred möjlighet att utnyttja sina lokalförsamlingar. Men representanter från fast anställd personal har för utredningen förklarat att de ibland hellre skulle vilja anlita förbandens egna militärpastorer, om de hade möjlighet till det (mer härom, se avsnitt 4.2). Den militära själavårdens betydelse för den fast anställda personalen har inte bara ett egenvärde, den kan också skapa förutsättningar för att underlätta utövandet av själavården inom hela försvaret.

Frågan vilka personalkategorier inom försvaret som bör omfattas av den militära själavården i fred blir delvis avhängigt av trossamfundens församlingssyn – samt deras resurser. I dag koncentrerar trossamfundet sina personella och ekonomiska resurser framför allt till det egentliga församlingsarbetet. Därutöver förekommer i varierande utsträckning andlig verksamhet på sjukhus, fängelser, grund- och gymnasieskolor, universitet och inom försvaret.

Trossamfundens resurser är idag hårt utnyttjade. Detta har lett till att man på många håll överväger hur insatserna i *framtiden* skall kunna fördelas på ett mera ändamålsenligt sätt. Därvid har diskuterats om man borde koncentrera den andliga vården till de platser där människorna är mottagliga för förkunnelsen och har tid att lyssna. Eftersom det finns möjlighet att nå de värnpliktiga under vardagarna har det ibland hävdats i debatten att

trossamfunden i framtiden i större utsträckning än för närvarande borde ägna sig åt denna grupp. De värnpliktiga kan också på grund av sin ålder och sin isolerade situation bedömas ha större behov av andlig vård än genomsnittsbefolkningen (se mer härom under avsnitt 4.2). Inställningen till försvarsväsendet måste bli av underordnad betydelse, när man inser vilken viktig uppgift det är att nå de ungdomar som fullgör sin värnpliktstjänstgöring.

Präst- och pastorsbristen torde – om den kvarstår – leda till att man hos trossamfunden också tvingas att göra en omfördelning av vissa arbetsuppgifter från *anställda* till *frivilliga krafter*. Även kristna lekmän torde behöva engageras i en stödjande kontaktverksamhet på de militära utbildningsförbanden (se avsnitt 17.2).

I *krigsorganisationen* riktar sig den militära själavården till all militär personal.

4.5 Den militära själavårdens innehåll

4.5.1 Trossamfunden bestämmer själva innehållet i sin verksamhet

Utifrån religionsfrihetsprincipen bör trossamfunden ha rätt att *själva bestämma innehållet i sin verksamhet*. Trossamfunden verkar inom försvaret på sina egna villkor när det gäller teologin. De ansvarar själva för innehållet i såväl själva förkunnelsen som för vägledningen i etiken. Oavsett vem som väljes som huvudman, måste det vara trossamfundens budskap. De militära myndigheterna kan ej påverka innehållet. Det är inte fråga om försvarets religion.

Den andliga vården bör ha en sådan inriktning att den kan tillgodose det religiösa behovet hos majoriteten av vårt folk. Vidare bör kunna krävas att även de som bedriver andlig vård i försvaret är lojala mot Sveriges försvarspolitiska målsättning (mer härom se avsnitt 11.2).

4.5.2 Religiös förkunnelse och etiskt budskap

I *krig* kan pastorerna i stor utsträckning bli upptagna av den andliga omsorgen om sårade samt av förrättningar i samband med omhändertagande av stupade. I *fred* kan däremot en stor del av disponibel tid ägnas åt samtal och undervisning.

När det gäller *militärpastorerna* så är det i första hand evangelium som förs ut. Men det kristna budskapet omfattar även etiska frågor. Militärpastorerna samtalas därför även om och ger råd i etiska frågor samt förmedlar de värderingar och den människosyn som kristendomen lär och som till stor del utgör grunden för vår demokrati. Vägledning i etiska frågor äger idag bl.a. rum i prästens timme som ofta sker halvplutons- eller plutonsvis vid vissa förband några gånger under utbildningsåret.

Det har ibland hävdats att samhället skall iaktta fullständig opartiskhet i livsåskådningsfrågor. Men både 1958 års kyrka- statutredning och 1968 års beredning om stat och kyrka har hävdats att samhället inte kan förhålla sig neutralt i många frågor som gäller livssyn eller livsvärdering. *Samhället kan*

inte enligt 1968 års beredning iaktta någon total neutralitet till de livsåskådningar som angriper de demokratiska grundvärnarna (SOU 1972:36, s 48 f):

”En total ”statlig neutralitet” i livsåskådningsfrågor är varken möjlig eller önskvärd. Vårt demokratiska system bygger på vissa grundläggande etiska värderingar, en i stort sammanhållen värdegemenskap. Vid behov tillgriper staten tvångsmakt för att hävda de värderingar som finns nedlagda i vårt rättssystem.

I vårt land har de grundläggande etiska värderingarna utformats under stark påverkan av humanistiska ideal, i stor utsträckning kristna men även icke-kristna och icke-religiösa. Värderingarna kommer till uttryck i de principer som ligger till grund för så centrala områden som lagstiftning/rättskipning, uppfostran samt social verksamhet. Här försiggår ständigt en process för att upprätthålla för det svenska samhället grundläggande värden.”

Ibland kan konstateras att tendensen till råhet och allmän egoism som på vissa håll råder i samhället kan förstärkas, när den omplanteras till militär miljö. Fältprosten Algot Anderberg har i ”Själavård vid Sveriges försvarsmakt 1940-1945, Uppsala 1947” återgivit hur en felaktig värdeuppfattning kunde uppkomma i soldatsamhället (s 81):

”Soldaten – framför allt i fält – är lösryckt från sin naturliga miljö. Därmed bortfalla viktiga normer, som hittills bestämt hans handlande. Den anonymitet som uniformen ger honom, minskar hans respekt för medmänniskors dom. I sitt nya sammanhang känner han sig till en början hemlös och övergiven och blir lätt påverkbar för nya inflytelser. Han tillägnar sig det traditionella slangspråket - ”en slang så stereotyp och stelnad i sina former, att skolpojks- och gatupojkslang i jämförelsen därmed verkar som friskt källvatten mot ytan på en grönslemmig göl”. Han måste snabbt lära att finna sig till rätta. ”Anpassningskravet blir det högsta goda”... ”Inom varje förband finnes i regel någon, som anger tonen, och icke sällan tillhör denne eller dessa dem, som ingalunda söka lyfta gemenskapen.”

De värnpliktiga befinner sig i en ålder då samhällets värderingar prövas och övertas. Det är då viktigt att såväl *samhället* med dess institutioner som *trossamfunden ställer upp och förklarar och försvarar de normer som ligger till grund för vårt demokratiska samhälle*. För de kristna trossamfunden blir härvid uppgiften att föra ut det etiska budskapet och den människosyn, vilka utgör viktiga delar av den kristna helhetssynen.

Alla krafter (samhälle, militärpastorer, övrig militär personal, lokalför-samlingar på orten) bör samverka så att soldatsamhället kommer att präglas av en *human livsstil* och *god moral*. Därvid bör nedanstående värden särskilt beaktas.

Respekten för *människovärdet* bör vara vägledande för den militära utbildningen. Enligt vårt demokratiska samhälles uppfattning – som övertagit den kristna synen i frågan – har alla människor oavsett ras, kön, ålder, intellektuell och fysisk utrustning lika värde. Förakt för t.ex svaga individer, kvinnor, handikappade, avvikande, invandrare, utlänningar etc måste motarbetas. De mänskliga rättigheterna måste respekteras. Även i krig med dess lidande och påfrestningar skall en svensk soldat präglas av *humanitet* och *medmänsklighet*.

Att skapa en *social ansvarskänsla* (=solidaritet) mellan över- och

underordnade samt soldater emellan är viktigt. Inte bara som medborgare utan även som soldat förväntas att man ställer upp för det gemensamma. Varje soldat bör känna ett ansvar för den egna gruppens och andra människors liv och egendom. De kristna pekar i detta sammanhang på "ansvaret för nästan", som är ett sant uttryck för en kristen tro. Varje uppgift är viktig och ingen bör försöka komma ifrån den på någon annans bekostnad.

I sistnämnda hänseende gäller det delvis att försöka återställa en riktig moralinställning hos den enskilde individen i förhållande till samhället, arbetet och medmänniskorna. I vår tid kan hos många konstateras en bristande ansvarskänsla för det gemensamma. Egoismen utgör inte bara grunden för t.ex. dålig affärs- och skattemoral utan medför också dålig arbetsetik, lägre försvarsvilja och allmän normlöshet.

Det är viktigt att våra soldater handlar i enlighet med Genèvekonventionerna och utan onödigt våldsmentalitet. De militära uppgifterna går att lösa utan råhet. Det är fel att tro att brutalitet utgör en kraftkälla för stora krigsmannaprestationer. Ofta är det även så, att ett förråat och obehärskat uppträdande skapar motvilja mot försvarsmakten hos allmänheten. De värnpliktiga bör läras att ett behärskat uppträdande går att förena med en helhjärtad insats som soldat i det svenska försvaret.

Värnpliktstjänstgöringen syftar bl.a. till att ge den enskilde färdighet i att handha vapnen på ett tekniskt riktigt sätt. Förbanden skall samtidigt lära sig att taktiskt samverka med varandra. Under denna utbildning skall man ge en objektiv information om det storpolitiska läget och om förefintliga hotbilder samt motverka uppkomsten av hat och ett okänsligt soldatideal. Tillräcklig motivation att använda vapnen kommer tids nog, när vårt samhälle blir angripet.

Rå samtalston med svordomar och nedsättande sexualspråk kan bli en ren plåga, åtminstone för de ungdomar som inte är vana vid sådant hemifrån. Ett kultiverat språkbruk bör eftersträvas. Ett vulgärt språk sprider inte bara otrivsel inom försvaret, utan väcker också försvarsfientliga känslor hos den svenska allmänheten.

4.6 Den militära självården är ej en del av det psykologiska försvaret

Ibland riktas kritik mot den andliga vården i försvaret. Kritikerna gör gällande att självården utnyttjas för att minska soldaternas dödsfruktan för att därigenom höja förbandens effektivitet. Den andliga vården har därigenom ansetts utgöra en del av det *psykologiska försvaret*. Enligt samma uppfattning sägs militärpastorn tas i anspråk för att "välsigna de egna vapnen" och för att inför truppen uttala orden "Gud är med oss".

Denna kritik grundar sig i huvudsak på en sammanblandning av totalförsvarets organisation för psykologiskt försvar med den militära självården och på en bristande kunskap om syftet med den andliga vården i försvaret.

Totalförsvarets organisation för psykologiskt försvar skall i krig verka för

att bevara och stärka motståndandan och försvarsviljan. I vårt land förbereds verksamheten i fred av Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar (BN). Statens upplysningscentral (UC) organiseras vid krig eller krigsfara och leder därefter under regeringen det psykologiska försvaret. Totalförsvarets upplysningsnämnd (TUN) är tillsatt av regeringen och lämnar i fred information om säkerhetspolitik och totalförsvar som bedrivs av en rad myndigheter och organisationer.

Den andliga vården i det svenska försvaret har inget samband med det psykologiska försvaret. Detta framgår bl.a. klart om man beaktar grunden för trossamfundens engagemang och vårt samhälles syn på den militära själavården (se avsnitt 4.3.1 och 4.3.2).

Vissa företeelser utomlands kan emellertid ha bidragit till missförståndet att den militära själavården även i vårt land är inlänkad i det psykologiska försvaret. Fältprosten Algot Anderberg har i det ovan citerade verket (s. 152-153) under rubriken "Vad har man för nytta av religionen?" återgivit några exempel på hur man i utländska arméer vid vissa tillfällen försökt att utnyttja den religiösa förkunnelsen för att höja stridsmoralen.

Även företrädare för försvarsmakten i vårt land har ibland uttalat sig så, att man kunnat få uppfattningen att kyrkan är i försvaret för att stärka nationalkänslan och öka stridskrafternas effektivitet. Ett ofta citerat uttalande av dåvarande överbefälhavaren, general O G Thörnell år 1940 (citerat bl.a. hos Algot Anderberg, ovannämnda bok, s 109-110) hör till denna typ av yttranden:

"Varje svensk bör äga den livskvalitet, som gör honom fri från panik och fruktan i farans stund. Närmast tänker jag då på den fruktan för död och lidande, vilken så att säga ingår i krigets atmosfär, förlamar den enskildes känsla av pliktuppfyllelse in i det sista och frestas till att inför påtaglig fara främst söka rädda sig själv. För flertalet människor finns enligt min tro intet, som är mäktigare att övervinna denna fruktan än en sund kristen livsinställning med dess krav på trohet i den ålagda uppgiften samt dess förvisning om att livet här blott är ett övergående skede i vår tillvaro och att en högre kärleksfull mening ligger bakom det, som oftast synes bero på en blind slump. Att hos vårt folk stärka en sådan inställning är att stärka kraften i vår yttre försvarsberedskap".

Ytterligare en orsak till den felaktiga uppfattningen, att den militära själavården skulle utgöra en del av det psykologiska försvaret, kan vara kunskapen, att den andliga vården ofta indirekt bidrager till att höja soldaternas psykiska motståndsförmåga.

Sammanhanget mellan själ och kropp har framhävts alltmer inom den moderna hälsovården. Psykisk hälsa och balans har stor betydelse för hur individen fungerar som människa. Brist på psykisk harmoni leder förr eller senare till störningar av olika slag och psykosomatiska sjukdomar. Enligt den nutida hälsovårdens helhetssyn på människan har individen såväl fysiska som psykiska behov.

I enlighet med den ovan konstaterade helhetssynen är en trygg trosuppfattning – på religiös eller filosofisk grund – och en väl genomarbetad världsbild lika nödvändig för soldaten som mat och sömn. Svaret på frågorna om livets mål och mening kommer att påverka – precis som maten och sömnen – soldatens förutsättningar att klara påfrestningarna. Men lika lite

som man kan undandra soldaten mat och sömn för att det indirekt ökar hans psykiska och fysiska motståndsförmåga, lika lite kan man slopa den militära själavården för att den som en bieffekt kan öka soldatens trygghet och lindra hans fruktan.

Sammanfattningsvis kan konstateras beträffande denna fråga att trossamfundet bör fungera som trossamfund i försvaret och inte vara instrument för något icke-kyrkligt syfte. Trossamfundets budskap får ej förändras eller anpassas, så att dess innehåll går förlorat. Att den militära själavården som en bieffekt kan medföra att den enskilde soldatens psykiska motståndsförmåga ökar, saknar – som den ovanstående framställningen visar – relevans.

4.7 Sammanfattning av målsättning för den militära själavården

Av den ovanstående framställningen framgår att den militära själavårdens uppgift bör vara att söka tillfredsställa den militära personalens religiösa behov och att upplysa och ge vägledning i livsåskådningsfrågor samt i etiska frågor. Därvid bestämmer varje trossamfund självt innehållet i sitt budskap inom ramen för religionsfrihetslagen.

När det gäller etiska frågor skall särskilt betonas att försvarets personal bör präglas av human livsstil och god moral. Respekten för människovärdet skall framhållas. En social ansvarskänsla (=solidaritet) mellan över- och underordnade, mellan soldater och i förhållande till andra människors liv och egendom skall understödjas. Onödigt våldsmentalitet och råhet skall motarbetas.

Den andliga vården skall inte bara bestå av en förkunnande verksamhet utan även vid behov av stödjande och hjälpande aktiviteter.

Själavården i fredsorganisationen bör i första hand omfatta de värnpliktiga och i andra hand så långt resurserna räcker även den fast anställda personalen. I krigsorganisationen riktar sig själavården till all militär personal.

Den andliga vården i försvaret är ett erbjudande, ej ett tvång. Ingen är skyldig att delta i religiös verksamhet. Varje soldat har rätt att fritt utöva sin egen religion och – om möjligt – vid behov få stöd av det egna samfundets präst/pastor.

The first part of the report deals with the general situation of the country and the progress of the work during the year. It is followed by a detailed account of the various projects and the results achieved. The report concludes with a summary of the work done and the plans for the future.

Summary of the work done during the year

The work done during the year has been very extensive and has covered a wide range of subjects. The most important results have been the discovery of new species of plants and animals, the collection of valuable ethnographic material, and the establishment of friendly relations with the native tribes. The progress made in the various branches of science and art is also noteworthy.

Plans for the future

The plans for the future are to continue the work in the various branches of science and art, and to establish a permanent station in the country. It is also intended to explore the interior of the country and to collect more ethnographic material. The work will be carried out in a systematic and scientific manner.

5 Huvudmannaskap

5.1 Inledning

Riksdagen har i riksdagsskrivelse 1978-10-18 (1978/79:10) med anledning av en motion i ämnet 1977/78:1042 (s) anmält att tidigare påkallad översyn (rskr 1975/76:24) av den militära själavården i fred borde utvidgas att avse även frågan rörande huvudmannaskapet.

Undertecknarna av ovannämnda motion framförde bl.a. att den nuvarande militära själavårdsorganisationen innebar en principiell sammanblandning av religiösa och militära funktioner. Motionärerna önskade därför att den nuvarande organisationen för andlig vård i försvaret skulle ersättas av en fristående organisation där samfunden själva skulle vara huvudman för verksamheten.

Försvarsutskottet (FöU 1978/79:3) har med anledning av motionen bl.a. uttalat:

”Utskottet anser att det finns skäl som talar för att personer som står till förfogande för själavård inom försvarsmakten inte skall vara organisatoriskt inordnade i denna. Särskilt beträffande krigsorganisationen finns dock skäl för att bibehålla nuvarande ordning. Själavårdens betydelse för individerna i krigsorganisationen, praktiska frågor och utbildningsfrågor behöver studeras närmare. Innan detta skett och utan att man ännu fått resultaten av utredningen (U 1974:10) om den andliga vården vid sjukhusen och vid kriminalvårdens anstalter vill utskottet inte tillstyrka en omorganisation i den riktning som motionärerna anger. Däremot förordar utskottet att den översyn som riksdagen tidigare påkallat utvidgas till att gälla också frågan om huvudmannaskapet.”

I direktiven för nu föreliggande utredning har regeringen angivit att frågan rörande huvudmannaskap skall övervägas i samband med att förslag bl.a. lämnas till målsättning, organisation och arbetsformer för den andliga vården i försvaret.

I den följande framställningen redogörs först i avsnitt 5.2 för termerna *huvudman* och *arbetsgivare*, varvid även förklaras hur dessa begrepp förhåller sig till varandra. Därefter följer i avsnitt 5.3 en redogörelse för vilket huvudmannaskap som gäller i nuvarande militära själavårdsorganisation. I avsnitt 5.4 lämnas förslag till huvudman i föreslagen organisation för andlig vård i försvaret efter det att olika huvudmannaskapsalternativ har övervägts.

5.2 Huvudmannaskaps- och arbetsgivarbegreppet

Begreppet *huvudman* kan användas beträffande en fysisk eller juridisk person (= myndighet, organ), som bär det övergripande och ekonomiska ansvaret för viss verksamhet.¹ Huvudmannen är ofta anslagsgivare och samordnare av större verksamheter och har indirekt ordergivningsrätt. Huvudmannen kan också vara fullmaktsgivare i förhållande till annan person som då utgör hans befullmäktigade ombud eller ställföreträdare.²

Huvudman är ett mera övergripande begrepp än arbetsgivare. Huvudmannen kan vara överordnad t.ex. en entreprenör, som kan vara arbetsgivare. Om det icke finns något mellanled mellan huvudmannen och arbetstagaren är huvudmannen även arbetsgivare.

Professor Reinhold Fahlbeck har i Praktisk arbetsrätt, Lund 1981, s 19 närmare utvecklat vem som är *arbetsgivare*, när ett *mellanled* finns mellan huvudman och arbetstagare:

”Bland står mellan den som utför arbetet (t.ex. musikern i en dansorkester) och den för vars räkning arbetet utförs – huvudmannen (dansarrangören) en mellanman (i detta fall en orkesterledare). Frågan blir om den som utför arbetet är anställd hos huvudmannen eller hos mellanmannen. Om mellanmannen är anställd hos huvudmannen anses i allmänhet denne vara arbetsgivare till alla som utför arbetet. Om mellanmannen inte är anställd hos huvudmannen, t.ex. därför att han är en självständig företagare, blir i allmänhet mellanmannen arbetsgivare”.

Avgörande för bedömningen om det är huvudmannen eller mellanmannen som är arbetsgivare beror på graden av mellanmannens självständighet. Är mellanmannen att betrakta som mycket självständig är han och icke huvudmannen arbetsgivare.³ När det gäller t.ex. sjukvården, är sjukhuset (= mellanmannen) arbetsgivare på grund av sin självständiga ställning i förhållande till huvudmannen landstinget. Sjukvårdsstyrelserna (= mellanmännen) i de olika förvaltningsområdena å andra sidan, är på grund av sina nära bindningar till landstinget endast att anse som representanter för landstinget och är ej arbetsgivare.

Karakteristiskt för *arbetsgivarbegreppet* är att det förutsätter ett anställningsförhållande som grund. Icke mindre än ett tiotal faktorer är av betydelse för bedömningen om det föreligger ett anställningsförhållande mellan två parter och det således finns en arbetsgivare.⁴

Alla faktorer i ett förhållande mellan två parter behöver inte peka på ett anställningsförhållande för att ett sådant skall anses föreligga. Först vid en helhetsbedömning av samtliga faktorer kan det avgöras, huruvida det finns en arbetsgivare eller ej. I den nedanstående framställningen skall i korthet redogöras för någon av de viktigaste faktorerna i detta hänseende:

1-3 Anställningens ingående, upphörande och varaktighet.

Utmärkande för en arbetsgivare är att han anställer och entledigar arbetstagaren. I de allra flesta fall är anställningen avsedd att pågå under relativt lång tid – månader eller år. Genom lagen om anställningsskydd, socialrättslig lagstiftning etc har parternas rättigheter och skyldigheter på detta område i allt större utsträckning kommit att bli detaljreglerade.

¹ Jfr Bonniers Svenska ordbok, 1 ed 1981.

² Jfr Svenska Akademiens ordbok över svenska språket, 11:e bandet, Lund 1932.

³ Se utförlig redogörelse för mellanmansbegreppet hos professor Folke Schmidt, Kollektiv arbetsrätt, 3 ed, Lund 1958, s. 74 ff.

⁴ De juridiska slutsatserna i den följande framställningen bygger främst på Fahlbecks ovannämnda arbete s. 17 f och Schmidts angivna bok s. 65 ff., särskilt s. 68. Vidare har professor Fahlbeck muntligen rådförats beträffande de stats- och arbetsrättsliga frågeställningarna i detta kapitel.

4 Personlig arbetskyldighet

För att ett anställningsförhållande skall anses föreligga förutsättes personlig arbetskyldighet eller i vart fall någon personlig arbetsinsats.

5-6 Arbetsledning och arbetsuppgifter

Juridiskt sett är det arbetsgivaren som utövar tillsyn och arbetsledning samt bestämmer arbetsuppgifter. Men i praktiken utformas dessa förhållanden olika beroende på typen av arbete. När det gäller t.ex. anställda läkare och präster, så bestämmer dessa själva den närmare utformningen av sina arbetsprestationer.

7 Organisation

Karakteristiskt för ett anställningsförhållande är att arbetet utförs inom en organisation som tillhör arbetsgivaren.

8 Ekonomisk ersättning

Ett utmärkande drag för ett anställningsförhållande är att vederlaget för arbetsprestationen är beräknat efter tid t.ex. månadslön och att ersättningen ej är prestationsbaserad. Arbetsgivaren svarar för lön samt sidoförmåner enligt sociallagstiftning och kollektivavtal.

9-10 Material och utrustning

Vid ett anställningsförhållande tillhandahåller arbetsgivaren i allmänhet viss material och utrustning.

5.3 Huvudmannaskap i nuvarande militära självvårdsorganisation

Vid en granskning av den *nuvarande* militära självvårdsorganisationen finner man att de ovannämnda faktorerna pekar antingen mot staten/försvarsmakten eller svenska kyrkan/trossamfunden som huvudman/arbetsgivare.

När det gäller *anställningsfrågor* är det visserligen försvarsmakten (närmare bestämt resp. förbandschef) som anställer stabspastorer, militärpastorer och fartygspastorer på flottans långresefartyg, men tillsättning sker först efter det att respektive domkapitel beretts tillfälle att yttra sig över de sökande. Garnisonspastorn i Boden tillsätts inte av garnisonschefen utan av domkapitlet i Luleå efter hörande av militärbefälhavaren i milo ÖN. Amiralitetspastorstjänsterna i Karlskrona amiralitetsförsamling tillsätts av Lunds domkapitel. Nämnda befattningshavare entledigas av samma myndigheter, som anställt dem.

Beträffande *arbetsledning och arbetsuppgifter* är det visserligen formellt försvarsmakten som beslutar. Men militär- och fältpastorerna utformar själva budskapet enligt trossamfundens tro och lära. Pastorerna är bundna av sina vigningslöften och av förutsättningen att gå in i sin tjänst. De svarar

läromässigt under resp. domkapitel/samfundsledning. (Bestämmelserna i TFK 750062, p 2 föreskriver att själavården skall ha en ekumenisk inriktning. Av TjRF 5:27 framgår att befäl över bl.a. själavårdspersonal icke omfattar den religiösa verksamheten.) Militär chef kan aldrig bestämma innehållet i pastorernas verksamhet (se avsnitt 4.5.1).

Under sin ämbetsutövning ingår såväl militär- som fältpastorerna i *freds-* resp. *krigsorganisationen*. I båda fallen brukar försvarsmakten tillhandahålla erforderlig *material* och *utrustning* (t.ex. psalmböcker, nattvardstyg).

Försvaret svarar för närvarande endast för del av utgående *ekonomisk ersättning* till själavårdspersonal i fredsorganisationen. Fältprosten, kulturdetaljens tjänsteman i försvarsstaben och stabspastorerna i milostaberna avlönas idag av försvaret. Svenska kyrkan betalar över kyrkofonden huvuddelen av de anställdas löner inom den militära själavården, nämligen för samtliga militärpastorer, garnisonspastorn i Boden och fartygspastorn på flottans långresefartyg. Pastorstjänsterna i Karlskrona amiralitetsförsamling betalas av svenska kyrkan via kyrkokommunala medel. I krigsorganisationen avlönas all inkallad personal inklusive den mobiliserade själavårdspersonalen av medel från försvarsanslaget.

Disciplinärt lyder varje pastor i den militära själavårdsorganisationen under behörig militär chef (dock ej i tros- och lärofrågor, se ovan).

Sammanfattningsvis kan konstateras att det för närvarande råder ett *delat ansvarsförhållande* mellan staten/försvarsmakten och svenska kyrkan i fredsorganisationen och mellan staten/försvarsmakten och trossamfunden i krigsorganisationen. Det blandade ansvarsförhållandet framträder särskilt tydligt i fredsorganisationen, där svenska kyrkan bidrager med präster, av vilka de flesta erhåller ersättning från kyrkofonden – och där försvarsmakten bl.a. tillsätter militärpastorer efter hörande av respektive domkapitel samt sörjer för den militära själavårdsorganisation i vilken dessa pastorer ingår.

Vid en totalbedömning av samtliga relevanta faktorer torde staten kunna anses som *huvudman* och försvarsmakten betraktas som *arbetsgivare* för den andliga vården i försvaret.

5.4 Huvudmannaskap i föreslagen organisation för militär själavård

5.4.1 Inledning

Vid de hearings som utredningen genomfört har framkommit att många av de *fast anställda* anser att staten även fortsättningsvis skall vara huvudman och försvaret arbetsgivare.

Vid diskussioner i hithörande frågor har majoriteten av de anställda bl.a. poängterat vikten av att det får råda en *kontinuitet* hos dem som arbetar inom den militära själavården, vilket önskemål de anser blir tillförsäkrat genom att staten är huvudman och försvaret är arbetsgivare.

Om huvudansvaret för den militära själavården skall läggas utanför det militära försvaret så bör fortfarande enligt dessa en bestämd präst svara för

den andliga vården på varje utbildningsenhet. Man önskar ej t.ex. ett system, där än den ena än den andra prästen skickas för att tjänstgöra vid utbildningsenheterna. Kontinuitetsaspekten betonas mera av de fast anställda än av de värnpliktiga, som endast stannar i den militära organisationen under kortare tid. Förutsättningen för en god självvård är goda personliga relationer mellan präst och personal.

De värnpliktiga har vid genomförda hearings anmärkt att de i vardagen ej märker något av huvudmannaskapsfrågan. För de värnpliktiga är det framför allt militärpastorns vilja och förmåga till personliga kontakter och meningsfulla aktiviteter som är av betydelse.

Några anställda samt en del vapenvägrare har vid genomförda hearings hävdatt att huvudmannaskapet borde åvila trossamfunden för att undvika en sammanblandning mellan prästens roll och det militära systemet. Det har dock vid de förda samtalen ej kunnat beläggas att risk för felidentifikation beträffande militärpastorsrollen skulle föreligga annat än hos en mycket liten del av försvarets personal.

De för- och nackdelar som försvarets personal har anfört beträffande de nuvarande ansvarsförhållandena inom den militära självvården återfinns i den följande framställningen bland de argument som upptagits för och emot olika alternativ beträffande huvudmannaskap och arbetsgivare (se avsnitt 5.4.2.1-5.4.2.4).

En ändamålsenlig militär självvårdsorganisation förutsätter ett lämpligt huvudmannaskap som grund. Huvudmannaskapsfrågan bör avgöras utan att avvakta hur relationen mellan stat och kyrka slutligt utvecklas. Det ligger nämligen i såväl samhällets som den enskildes intresse att ett sådant huvudmannaskap snarast kan väljas, att det möjliggör tillskapandet av en väl fungerande självvårdsorganisation.

5.4.2 Granskning av olika alternativ beträffande huvudmannaskap

I nedanstående framställning undersökes för- och nackdelar beträffande olika alternativa huvudmannaskap. Först redogöres för alternativet att ingen huvudman behövs (avsnitt 5.4.2.1). Sedan diskuteras den nuvarande ordningen att staten är huvudman (avsnitt 5.4.2.2). Alternativet att svenska kyrkan är huvudman undersökes i avsnitt 5.4.2.3. Därefter belyses möjligheten att trossamfunden är huvudman (avsnitt 5.4.2.4). Avslutningsvis i denna del av utredningen följer förslag till huvudman för den militära självvården (avsnitt 5.4.3).

5.4.2.1 Ingen huvudman (alternativ 1)

Enligt detta alternativ finns det ingen militär självvårdsorganisation och således ej någon huvudman för denna. De olika utbildningsenheterna använder för varje tillfälle pastorer utan fast anknytning till försvarsmakten. Representanter för lokalförsamlingarna eller enskilda kan också spontant – efter vederbörligt medgivande från förbandschefen – verka bland de värnpliktiga. Alternativet tillfredsställer samma samhällssyn som ligger bakom förslaget att de militära läkarna skall avskaffas och landstingen istället

överta ansvaret för sjukvården av de värnpliktiga.

Alternativ 1 har i praktiken prövats under åren 1925-1938 efter det att regementspastorsinstitutionen hade avskaffats. Diakonistyrelsens militärnämnd – dåvarande militärutskottet – avvisade på sin tid med stöd av sina erfarenheter bestämt detta alternativ¹.

Försvarets personalvårdsutredning² har undersökt konsekvenserna av en ordning utan särskild militärorganisation. Personalvårdsutredningen avvisar bestämt detta alternativ efter att ha framfört följande för- och nackdelar (s 11 och s 16):

”Systemet har den fördelen att det erbjuder stora möjligheter till fritt val av präst för vart tillfälle. Inom förbanden kan man sålunda använda såväl präster som är knutna till svenska kyrkan som pastorer m.fl. tillhörande frikyrkliga samfund.

Olägenheter med detta alternativ är främst att förbandet icke kommer att känna samhörighet med en viss förbandspräst. Nuvarande tradition, som i detta avseende visat sig fördelaktig, bryts.”

”.....det är väsentligt att varje förband har egen präst. Även om olägenheterna med ett system utan särskild militärorganisation kan minskas genom att”.....”begränsa urvalet till några präster, kan detta inte motverka nackdelen av att ej vid varje förband ha en företrädare som fortlöpande känner ansvar för själavården vid detsamma. Viktigt i detta sammanhang är givetvis personvalet och att en god kontakt skapas mellan förbandet och prästen. Prästen får inte bli enbart en gudstjänstförrättare, som endast förekommer vid enstaka högtidliga tillfällen. Med hänsyn till den relativt korta tid som värnpliktstjänstgöringen pågår, bör militärpastorn vara en person som förbandet lär känna och som förbandets personal – kanske just därigenom – vågar förtroendefullt vända sig till med andliga bekymmer.”

Ärkebiskopen, svenska ekumeniska nämnden och överbefälhavaren har indirekt avvisat detta alternativ då de i sina remissyttranden över den i avsnitt 5.1 nämnda motionen 1977/78:1042 av Evert Svensson m.fl. utgått ifrån att de särskilda förhållanden som råder inom försvarsmakten klart motiverar en särskild själavårdsorganisation.

Fördelarna med detta alternativ är bl.a. följande:

- 1 Alternativet tillfredsställer den uppfattningen att staten skall vara neutral i religiösa frågor, och att det istället är trossamfunden, som skall ansvara för den religiösa verksamheten.
- 2 Alternativet möjliggör en andlig vård på ekumenisk bas, då antingen en präst ur svenska kyrkan eller en pastor (motsv.) ur de fria trossamfunden kan användas. Denna fördel minskas emellertid av att ekumenikens omfattning och utformning enligt denna modell i verkligheten torde bli för mycket beroende av vederbörande militära chefers inställning till olika trossamfund.
- 3 Allteftersom dugliga själasörjare blir tillgängliga kan de väljas, då utbildningsenheterna ej är bundna genom anställningsavtal till vissa befattningshavare.
- 4 Risken för felidentifikation betr. militärpastorns roll föreligger ej, då prästerna/pastorerna icke ingår i den militära organisationen.
- 5 Eftersom det ej finns någon huvudman enligt detta alternativ, är denna lösning helt oberoende av vilken slutlig relation det blir mellan stat och kyrka.

¹ Se anteckning om detta i Försvarets personalvårdsutredning, Betänkande III, Själavårdsverksamheten inom krigsmakten, sept 1960, s. 12.

² Betänkande III, sept 1960, s. 11 och 16.

Bland *nackdelarna* med detta alternativ märks:

- 1 Respektive utbildningsenhet får ingen "egen präst". Olika präster/pastorer torde på en och samma utbildningsenhet komma att svara för den andliga vården.
- 2 Ingen av de inblandade intressenterna har ett formellt ansvar för själavården på förläggningssorten. Den andliga vårdens genomförande blir därför alltför beroende av vederbörande militära chefers inställning till religion.
- 3 Prästerna/pastorerna gör tillfälliga inhopp och blir därför endast andaktsförrättare. De lär ej känna de värnpliktiga och kan ej utveckla någon bredare kontaktverksamhet.

Med hänsyn till de värnpliktigas ökade fritid och ändrade utbildningstider har det blivit allt nödvändigare för militärpastorerna att arbeta på själva utbildningsplatserna, dels för att komma in i utbildningsprogrammen och dels för att ansluta med kompletterande program till utbildningen. Arbetsmöjligheterna på arbetsplatserna kan endast tillförsäkras militärpastorerna, om de ingår i en militär själavårdsorganisation.

- 4 Trossamfunden får enligt detta alternativ svårt att skapa erforderlig kontaktyta mellan sin lekmannaverksamhet och de värnpliktiga. Trossamfunden når ej de värnpliktiga idag med verksamheten utanför kaserngrindarna. Tillfälliga besök på utbildningsenheterna av sång- och besöksgrupper skapar inte en stabil kontakt på vilken den andliga vården måste bygga.
- 5 Resursmässigt är det ofördelaktigt för trossamfunden att bedriva andlig vård i försvaret utan stöd av en ekumenisk själavårdsorganisation. Lokalförsamlingarna har som regel begränsade personella och ekonomiska resurser och för dem är det därför fördelaktigare att i stället samverka med andra trossamfund i en militär själavårdsorganisation.
- 6 Planeringen av själavårdsprogram under utbildningen försvåras, om präster/pastorer icke ges möjlighet att medverka på planeringsstadiet. Av samma orsak blir det också svårt att få lämpliga tidpunkter för själavårdsverksamhet på programmet.
- 7 I *krigsorganisationen* är det orealistiskt att räkna med att pastorer utan att ingå i en militär själavårdsorganisation skulle kunna verka i tillräcklig omfattning på de olika förbanden för att tillfredsställa det beräknade stora behovet av andlig vård (jämför avsnitt 4.2). Om alternativ 1 skulle genomföras i krigsorganisationen, skulle därför soldaterna i fält tvärt emot trossamfundens och samhällets konstaterade intressen (jämför avsnitt 4.3.1 och 4.3.2) ställas utan erforderlig själavård.

5.4.2.2 Staten är huvudman (alternativ 2)

Detta alternativ överensstämmer med den nuvarande ordningen (se avsnitt 5.3). Överbefälhavaren har i sitt remissyttrande över den ovan nämnda riksdagsmotionen 1977/78:1042 uttalat sig för detta alternativ.

Fördelarna med detta alternativ är följande:

- 1 Eftersom försvarsmakten, som utgör en del av samhället, är neutralt i tros- och lärofrågor (se avsnitt 4.3.2) tillåter detta alternativ att en ekumenisk självvårdsorganisation tillskapas även i fredsorganisationen.
- 2 Om en pastor mera stadigvarande knytes till försvaret får han samma referensramar som den militära personalen. Det underlättar för honom att föra ut det religiösa budskapet på ett begripligt sätt. Eftersom pastorn är integrerad i den militära personalvården underlättas personalens kontaktmöjligheter. De nu anförda fördelarna, som sammanhänger med en företagsansluten självvård, anses av många vara en framtidslösning.
- 3 En del uppfattar det nuvarande huvudmannaskapet som en garanti för en kontinuerlig självvård bland försvarets personal. Alternativ 2 tillåter varje större utbildningsenhet att ha sin "egen pastor".
- 4 Om militär- och fältpastorer samverkar i den militära personalvården kan de bättre utnyttja den militära organisationens resurser och kommunikationskanaler och i likhet med övrig personal påverka verksamheten inifrån.
- 5 Från praktisk synpunkt är det fördelaktigt om alla serviceenheter lyder under samma myndighet.
- 6 Att staten är huvudman anses av många vara en förutsättning för att den militära självvården skall fungera i *krigsorganisationen*.

Nackdelarna med detta alternativ är följande:

- 1 Staten skall vara neutral i livsåskådningsfrågor. Många anser därför att staten ej kan vara huvudman för den militära självvården. Denna princip vinner allt flera anhängare, men är ännu ej avgörande på alla områden där trossamfunden verkar. När det gäller t.ex. den andliga vården på kriminalvårdens anstalter är staten fortfarande huvudman.
- 2 Det finns risk för felidentifikation enligt alternativ 2, då militärpastorn kan uppfattas som en representant för överheten/myndigheten, vilket kan utgöra ett hinder för det andliga kontaktsökandet hos en del av försvarets personal.
- 3 Vid genomförda hearings har det påpekats att sjelasörjaren enligt detta alternativ lätt kan bli för bunden av försvarsmakten, så att förkunnelsen inte blir ett salt i religiös mening och att han inte får möjlighet att framföra nödvändig kritik. Mot detta påstående kan invändas att svenska kyrkan/trossamfunden själv(a) bestämmer innehållet i förkunnelsen (se avsnitt 4.5.1). Militär-/fältpastorn är, när det gäller förkunnelsen, icke underkastad försvaret, utan är knuten till sitt trossamfunds bekännelse och lära. Vid sidan av denna självständighet förutsätts dock att pastorn i likhet med försvarets personal är lojal mot svenska försvarets fredsbevarande uppgift (se avsnitt 4.5.1).
- 4 Om svenska kyrkan frigörs från staten, framstår detta alternativ som mindre lämpligt, då det vid ett sådant förhållande ej kan anses konsekvent att låta staten vara huvudman för den andliga vården i försvaret.

5.4.2.3 Svenska kyrkan är huvudman (alternativ 3)

Fördelarna med detta alternativ är följande:

- 1 Alternativet tillfredsställer den uppfattningen att det ej är staten utan kyrkan, som skall ansvara för religionsvården.
- 2 Eftersom svenska kyrkan är huvudman finns ingen risk för felidentifikation rörande pastorns roll.
- 3 Förespråkarna för detta alternativ hävdar ofta att det *åligger* svenska kyrkan enligt församlingsstyrelselagen att ha ansvar icke endast för den ungdom som är kyrkobokförd i församlingen utan även för dem som kortare eller längre tid vistas i församlingen. Den bestämmelse i 2 §, 1 mom församlingsstyrelselagen som åberopas som stöd för denna uppfattning lyder:

”Församling äger att själv vårda sina angelägenheter, såvitt icke handhavandet därav enligt denna lag eller särskild författning tillkommer annan.

Med församlings angelägenheter avses frågor om:

a) ---

b) åtgärder till främjande av gudstjänstliv och kyrklig förkunnelse i övrigt samt av kristen verksamhet bland barn och ungdom, ålderstigna, sjuka och andra, som äro i behov av omvårdnad. . . .”

Enligt Hasslers kommentar¹ är församlingens kompetens i den mån den *endast* grundas på 2 § församlingsstyrelselagen fakultativ och ej obligatorisk. Församling har därför enligt denna bestämmelse frihet att anpassa sina insatser inom ungdomsverksamheten till vad den finner lämpligt. Församlingens förpliktelse att verka bland ungdom, som vistas inom dess gränser – men är kyrkobokförd i andra församlingar – är således med utgångspunkt från detta stadgande endast religiöst motiverat.

Av Kaijsers kommentar² till detta lagrum framgår att församlingens ansvarsområde enligt församlingsstyrelselagen i princip endast omfattar den lokalbetonade egna verksamheten av kyrkokommunal natur. Verksamheten riktar sig därvid i första hand till församlingens egna medlemmar men även i allt större utsträckning till andra som tillfälligt vistas inom församlingens gränser. Exempel på områden där församlingens ansvarsområde utvidgats alltmer är sjukhus- och fritidskyrkan, som riktar sig till alla som uppehåller sig i församlingen.

Församlingens möjlighet enligt den åberopade bestämmelsen i 2 § församlingsstyrelselagen att främja kristen verksamhet bland ungdom är därför endast ett argument för alternativ 3 men utgör *inget* stöd för att svenska kyrkan *ovillkorligen* måste vara huvudman för den andliga vården i försvaret.

- 4 Huvuddelen av de värnpliktiga tillhör svenska kyrkan. Det skulle därför vara naturligt om svenska kyrkan blev huvudman för den militära självvården.
- 5 Om präster i svenska kyrkoförsamlingar i tjänsten även skulle svara för militär självavård skulle tid för sådan verksamhet kunna avsättas vid de lokala församlingarnas planering. Då skulle de berörda prästerna få

¹ Åke Hassler, Lagen om församlingsstyrelse med kommentar, Stockholm 1967, sid 18 ff.

² Fritz Kaijser, Församlingsstyrelselagen, Kommunallagarna Stockholm 1974, sid 31 ff.

formell möjlighet att bedriva andlig vård i försvaret under tjänstetid och mer tid skulle kunna avsättas för t.ex. kontaktverksamhet bland värnpliktiga.

Nackdelarna med detta alternativ är följande:

- 1 Det omöjliggör en direkt ekumenisk lösning. Från sjukvårdens område finns dock exempel på att en praktisk ekumenisk själavård kan bedrivas, oaktat att svenska kyrkan fortfarande är primärt ansvarig för den kristna verksamheten bland sjuka. Övriga trossamfund har här givits ekonomiska möjligheter att bedriva verksamhet bland sjuka genom anslaget "Bidrag till trossamfund".
- 2 Om svenska kyrkan frigörs från staten så kommer svenska kyrkans offentlighetsrättsliga ställning att upphöra. Det får som konsekvens att den militära själavården i organisatoriskt hänseende bör frikopplas från svenska kyrkan. (Denna uppfattning har hävdats av 1968 års beredning om stat och kyrka SOU 1972:36, kap 4.4.4.)
- 3 Från militär sida upplevs det som en olägenhet att militärpastorn enligt detta alternativ skulle kunna ha en annan huvudman än den övriga personalvården och servicefunktionerna inom försvarsmakten. Å andra sidan finns det en trend för närvarande, att staten köper tjänster hos utomstatliga organ i försök att pressa kostnaderna. Regementschefen behöver ej längre ha alla funktioner knutna till sin organisation utan kan lägga ansvaret för dem utanför försvaret.
- 4 Om pastorn ej ingår i organisationen kommer detta att medföra, att han betraktas som "kommande utifrån", ej ingående i arbetslaget. Detta kan medföra svårigheter för honom att få erforderlig service, att bli engagerad i introduktionsverksamhet och att få utrymme för och lämplig tid till andlig vård etc.
- 5 Om den militära chefens ansvar för den andliga vården i försvaret upphör och ansvaret för verksamheten kommer att läggas på svenska kyrkan, som kanske skulle få svårt att nå ut, kan försvarets personal så småningom komma att få sämre religiös service än övriga medborgare i samhället.
- 6 Eftersom organisationer utanför försvarsmakten ibland intar en kritisk attityd gentemot försvaret har det från något håll framförts farhågor för att en del pastorer skulle komma att få svårt att vara lojala mot Sveriges försvarspolitiska målsättning, om staten/försvaret icke längre var huvudansvarig för den militära själavården.
- 7 Representanter från försvarets sida har hävdats att om huvudmannaskaps- och arbetsgivarfunktionen lades utanför försvaret, så kunde försvaret få svårt att få bort icke-lojala pastorer. Denna invändning kan emellertid undanröjas genom att det svenska försvaret – i likhet med vad som gäller t.ex. i den franska militära själavården – endast tillförs själasörjare, som är lojala mot Sveriges försvarspolitiska målsättning (se avsnitt 4.5.1 och 11.2).
- 8 Svenska kyrkan har ej tillräckliga resurser att förse de olika förbanden i *krigsorganisationen* med fältpastorer. Svenska kyrkans egen organisation skulle ej heller kunna nå ut till personalen på de stridande förbanden i erforderlig omfattning.

5.4.2.4 Trossamfunden är huvudman (alternativ 4)

Fördelarna med detta alternativ är följande:

- 1 Trossamfunden har enligt detta alternativ ansvar för den andliga vården i försvaret, medan staten är neutral och genom själavårdsorganisationen inom försvaret möjliggör verksamheten.
- 2 Enligt detta alternativ kan själavårdsverksamheten bedrivas på ekumenisk bas vilket bl.a. bör medföra att den militära själavården tillförs ytterligare resurser.
- 3 Om trossamfunden blir huvudman föreligger ej risk för felidentifikation beträffande militär-/fältpastorernas roll i försvaret.
- 4 Om pastorer i lokalförsamlingarna hade till uppgift att medverka i den andliga vården i försvaret så skulle tid för sådan verksamhet kunna avsättas vid de lokala församlingarnas planering.

Nackdelar:

Om trossamfunden förutom att vara huvudman även utövar arbetsgivarfunktionen kan de nedan angivna nackdelarna framträda mer eller mindre tydligt. Om trossamfunden och staten däremot är huvudman och försvaret utövar arbetsgivarfunktionen bortfaller flera av nackdelarna helt eller delvis.

- 1 Den militära själavården får en annan huvudman än övriga servicefunktioner inom försvarsmakten (se mer om detta avsnitt 5.4.2.3, nackdelar p. 3).
- 2 Militärpastorerna kan komma att betraktas som "utifrån kommande" och skulle möjligen därigenom få svårt att få erforderlig service och få erforderligt utrymme för andlig vård etc (se mer om detta avsnitt 5.4.2.3, nackdelar p. 4).
- 3 Försvarets personal kan eventuellt på sikt komma att få sämre religiös service än övriga medborgare i samhället, om trossamfunden får svårt att nå ut. (jfr avsnitt 5.4.2.3, nackdelar p. 5.)
- 4 Det finns risk för att pastorer kan komma att få svårt att vara lojala mot Sveriges försvarspolitiska målsättning (se mer om detta avsnitt 5.4.2.3, nackdelar p. 6).
- 5 Försvaret skulle kunna få svårt att få bort icke-lojala pastorer (se mer om detta avsnitt 5.4.2.3 nackdelar p. 7).
- 6 Den allvarligaste invändningen mot detta alternativ är att trossamfunden inte har en egen plattform för att i erforderlig omfattning verka i *krigsorganisationen*. Även om trossamfunden hade kunnat ställa upp en egen militär själavårdsorganisation under krig så skulle den inte på ett tillfredsställande sätt kunnat verka bland stridande personal bl.a. på grund av förbandens rörlighet.

5.4.3 Förslag till huvudman för den militära själavården

Valet av huvudman blir beroende av vilka slutsatser som dras beträffande de olika alternativens för- och nackdelar. Vid bedömningen måste hänsyn tas till såväl de *principiella* frågorna som de *praktiska* konsekvenserna. Ytterst

kommer huvudmannaskapsfrågan att bestämmas av den målsättning som ligger till grund för den militära själavården (se avsnitt 4.7).

Jag anser det mest rationellt med samma huvudman och arbetsgivare i såväl freds- som krigsorganisationen. Den organisation som i fredstid ansvarar för en verksamhet, bör så långt möjligt göra det även under beredskap och krig.

Vid granskning av olika argument, som anförs för eller emot olika huvudmannaskapsalternativ, framgår att de ibland avser frågor rörande organisation, tjänstetyp, tillsättning, arbetsuppgifter, finansiering etc, som kan lösas oberoende av vilket huvudmannaskap som väljes. Således är utökningen av militärpastorernas arbetstid egentligen inte en huvudmannaskapsfråga utan en tjänstetypsfråga. Oavsett vilket huvudmannaskap som väljes, kan t.ex. tjänstetypen för militärpastor ändras från arvodesbefattning till hel- eller deltidstjänst. Huruvida varje förläggningssort skall ha egen militärpastor är principiellt icke en huvudmannaskapsfråga utan ett organisationsproblem.

Beträffande de olika alternativen kan anföras:

Ingen huvudman (Alternativ 1). Såväl ärkebiskopen, svenska ekumeniska nämnden som överbefälhavaren avvisar detta alternativ och menar att det är nödvändigt med en särskild militär själavårdsorganisation (se avsnitt 5.4.2.1). Det finns – som redovisats ovan – vissa principiella fördelar med detta alternativ men de praktiska konsekvenserna är övervägande negativa. Den själavård som skulle bedrivas i fredstid på de militära förläggningssorterna enligt detta alternativ skulle bli tillfällig och ej kontaktskapande. Själavården i *krigsorganisationen* skulle enligt detta alternativ bli nästan obefintlig. Den angivna målsättningen i avsnitt 4.7 skulle ej uppnås. Alternativ 1 måste avstyrkas främst med tanke på krigsorganisationen.

Staten är huvudman (Alternativ 2). Fördelarna med detta alternativ har redovisats i avsnitt 5.4.2.2. En av de allvarigaste invändningarna mot detta alternativ är att staten skall vara neutral i religions- och livsåskådningsfrågor (se avsnitt 5.4.2.2, nackdelar p. 1). En annan betydelsefull invändning är att det andliga kontaktsökandet kan försvåras på grund av att försvarets personal kan uppfatta pastorerna som representanter för överheten/myndigheten (se avsnitt 5.4.2.2, nackdelar 2). Främst av principiella skäl bör staten därför ej ensam vara huvudman. Av praktiska skäl måste emellertid staten ha delat huvudmannaskap inom freds- och krigsorganisationen (mer om detta se nedan).

Svenska kyrkan är huvudman (Alternativ 3). Av principiella och praktiska skäl bör den militära själavården i föreslagen organisation vara grundad på direkt ekumenisk bas (se kap 6). Av detta följer att svenska kyrkan ej ensam bör vara huvudman för den andliga vården i försvaret.

Trossamfunden är huvudman (Alternativ 4). Den andliga vården i försvaret bör uppfattas som en del av trossamfundens verksamhet. Den militära själavården bör så långt möjligt ske på uppdrag av och under ledning av trossamfunden. Kostnaderna för denna verksamhet bör därför till viss del betalas av trossamfunden. Principiella skäl talar för att trossamfunden i fortsättningen bör ha ett avgörande ansvar för den militära själavården (se vidare angående detta i avsnitt 8.2).

Detta alternativ medger en ekumeniskt tillfredsställande lösning och

undanröjer eventuell risk för felidentifikation beträffande pastorernas roll i försvaret.

Efter ovanstående överväganden framläggs följande *förslag till huvudman för den andliga vården i försvaret* (se även bilaga 3):

Trossamfunden bör i *fredsorganisationen* av principiella skäl vara huvudman vid sidan av staten. Därvid kan trossamfunden utöva sin del av huvudmannaskapet genom ett nyinrättat centralt lednings- och samverkansorgan, religionsnämnden inom försvaret (se närmare avsnitt 8.2.1.1). Arbetsgivarfunktionen bör utövas av försvaret genom försvarsstaben (se avsnitt 8.2.1.2). Genom utformandet av en lämplig organisation (se under avsnitt 8.2) kan de praktiska svårigheter, som är förenade med detta förslag, elimineras.

Trossamfunden bör i *krigsorganisationen* av principiella skäl vara huvudman för den militära själavården vid sidan av staten. Bl.a. reglerna om tjänsteplikt beträffande inkallad personal gör att staten måste ha en del av huvudmannaskapet. Även i krigsorganisationen är det lämpligt att trossamfunden utövar sin del av huvudmannaskapet genom det ovan nämnda centrala lednings- och samverkansorganet religionsnämnden inom försvaret. I krigsorganisationen bör försvaret vara arbetsgivare genom högkvarteret.

För denna lösning talar även att ansvars- och ledningsförhållandena så långt möjligt bör vara identiska i freds- och ledningsorganisationen. Växling mellan freds- och krigsförhållandena kan gå snabbt och det är viktigt att en smidig övergång från freds- till krigsorganisationen underlättas.

Även andra praktiska skäl talar för föreslagen lösning. Om soldaterna i de stridande förbanden skall få erforderlig tillgång till militär själavård, krävs att staten sörjer för en militär själavårdsorganisation genom vilken trossamfundens fältpastorer kan verka. Utländska erfarenheter visar (se under kap 3) att utan en dylik själavårdsorganisation inom försvarsstyrkorna i krig blir själavård omöjlig att utöva i erforderlig utsträckning. Soldater i stridande förband har ej tillfälle att uppehålla kontakt med ordinarie själasörjare. Ej heller kan de i tillräcklig grad få själavård av civila trossamfundets präster/pastorer. Förslaget om ett delat huvudmannaskap i krigsorganisationen bör lättare kunna accepteras i en situation, då praktiskt taget alla arbetsföra människor i Sverige på ett eller annat sätt medverkar i totalförsvaret.

Sammanfattningsvis kan konstateras beträffande denna fråga, att övervägande principiella och praktiska skäl talar för att i såväl freds- som krigsorganisationen trossamfunden bör vara huvudman vid sidan av staten för den militära själavården. Därvid föreslås att trossamfunden utövar sin del av huvudmannaskapet genom religionsnämnden inom försvaret. Arbetsgivarfunktionen bör utövas av försvaret genom försvarsstaben respektive högkvarteret.

6 Ekumenik

6.1 Inledning

Enligt p. 4, Bestämmelser för militärpastorer (TFG 750062) föreskrivs att endast den som är präst i svenska kyrkan kan utses till militärpastor i *fredsorganisationen*.

I *krigsorganisationen* däremot rekryteras fältpastorer såväl från svenska kyrkan som från de frikyrkliga samfunden. Även bataljonspastorer i de svenska FN-förbanden uttages på ekumenisk bas. Erfarenheterna från den ekumeniska ordningen i krigsorganisationen (som hänför sig till tiden under beredskapen och under senare års krigsförbandsövningar) samt i FN-förbanden är goda.

Frågan om även *fredsorganisationen* inom den andliga vården i försvaret bör organiseras på ekumenisk bas har besvarats positivt av 1968 års beredning om stat och kyrka (SOU 1972:36, s 98, 109).

Med anledning av en motion (1975:1188) behandlade riksdagen den militära självvården i *fredsorganisationen* vid riksmötet 1975/76 (rskr 1975/76:24), varvid riksdagen biföll vad försvarsutskottet (FöU 1975/76:7) hemställt. Försvarsutskottet ansåg bl.a. att även den militära självvårdens *fredsorganisation* borde organiseras på ekumenisk grund.

Vid remissbehandlingen av en ny riksdagsmotion (1977/78:1042) angående en utvidgad översyn av den andliga vården i försvaret ansåg överbefälhavaren att militärpastorstjänsterna kunde stå öppna för pastorer från andra samfund än svenska kyrkan. Ärkebiskopen och svenska ekumeniska nämnden förordade att *fredsorganisationen* gavs en lika ekumenisk karaktär som *krigsorganisationen* (se FöU 1978/79:3).

I det följande avsnittet 6.2 görs gällande att även den militära självvårdens *fredsorganisation* bör vara ekumenisk i fortsättningen. Därvid tas som utgångspunkt dagens *pluralistiska* försvarsmakt med personal tillhörande olika trossamfund (avsnitt 6.2.1) och med allt fler invandrare med främmande trosbekännelser bland de värnpliktiga (avsnitt 6.2.2). Vidare övertvägs vad en ekumenisk självvård i *fredsorganisationen* skulle komma att betyda för rekryteringsunderlaget för militärpastorer (avsnitt 6.2.3). Avslutningsvis i avsnitt 6.3 följer utredningens förslag beträffande ekumeniken inom den militära självvårdens freds- och krigsorganisation.

6.2 Den militära självårdens fredsorganisation bör vara ekumenisk

6.2.1 Personal tillhörande olika trossamfund

I dagens pluralistiska samhälle har bilden av *svenska kyrkan som enhetskyrka* alltmer kommit att ersättas av ett förhållande, där jämlika trossamfund existerar sida vid sida. Försök att presentera de olika trossamfunden efter deras inbördes släktskap har gjorts i ett flertal framställningar, bl.a. av 1958 års utredning kyrka stat i SOU 1963:39, kyrkoberedskapsutredningen i SOU 1965:59 och av Lennart Ejerfeldt i Svenska kyrkans årsbok 1981, s 101 ff.

Under de senaste decennierna har även tidigare *samarbetsmönster* på detta område i viss utsträckning ändrats. Så har t.ex de flesta fria trossamfund anslutit sig till Sveriges frikyrkoråd eller till det frikyrkorådet närliggande De fria kristna samfundens råd (SAMRÅD) eller till Delegationen för vissa trossamfund.¹ Sveriges frikyrkoråd har kommit att framstå som ett opinions- och remissorgan för de fria trossamfunden.

De olika trossamfundens medlemstal har påverkats av sekulariseringen och den stora invandringen.

I slutet av år 1979 var 96 % av de i Sverige bosatta svenska medborgarna medlemmar i svenska kyrkan.

Bland de *fria trossamfunden* har de äldre (Metodistkyrkan, Svenska baptistförbundet och Svenska missionsförbundet) fått kontinuerligt minskade medlemstal under de senaste årtiondena. Även Frälsningsarmén och Svenska alliansmissionen har gått tillbaka. Helgelseförbundet och Örebromissionen har i stort sett oförändrat medlemsantal sedan 1960. Pingströrelsen har ökat. De icke-protestantiska samfund som länge haft karaktären av minoritetskyrkor för invandrare fortsätter att p.g.a immigrationen växa.²

Totalt har trossamfunden utanför svenska kyrkan regelbunden kontakt med mer än 1 miljoner personer bosatta i Sverige.

De fria trossamfundens medlemsantal är ojämnt spritt över riket. Av tabell A i bilaga 6 framgår i hur många kommuner vissa frikyrkosamfund är företrädade med minst en medlem. I tabell B i bilaga 6 visas i hur många kommuner samma samfund har 1,1 % eller mer av befolkningen som

Tabell 6.1 Medlemsantalet i de fria trossamfund som är anslutna till Sveriges frikyrkoråd eller frikyrkorådet närliggande samverkansorgan:

Trossamfund tillhörande Sveriges Frikyrkoråd^a

Fribaptistsamfundet	1 057
Helgelseförbundet	4 913
Metodistkyrkan i Sverige	5 804
Svenska alliansmissionen	13 117
Svenska baptistsamfundet	21 172
Svenska frälsningsarmén	2 174
Svenska missionsförbundet	80 766
Örebromissionen	19 050

¹ Se bilaga 5. Ang. den närmare sammansättningen av dessa samverkansorgan, se den följande framställningen.

² Sven Lundkvist, 5. Demografiska och socioekonomiska data, Frikyrkosverige, Stockholm 1979; Lennart Ejerfeldt, Svenska kyrkans årsbok 1981, s. 101 ff.

Trossamfund tillhörande de fria kristna samfundens råd (SAMRÅD)^b

Samfund inom Sveriges frikyrkoråd (se ovan)	–
Evangeliska fosterlandsstiftelsen	24 857
Frälsningsarmén	22 639
Pingströrelsen	98 303
Sjundedags-adventistsamfundet	3 298

Trossamfund tillhörande delegationen för vissa trossamfund^c

Anglikanska kyrkan	7 000	
Estniska evangelisk lutherska kyrkan	17 654	
Franska reformerta församlingen	180	
Förenade islamiska församlingarna i Sverige	22 000	(uppskattat antal ^d)
Katolska församlingar	102 353	
Lettiska evangelisk lutherska kyrkan	2 215	
Judiska församlingar i Sverige	9 273	
Nederländska protestantiska församlingar i Sverige	600	
Ungerska protestantiska kyrkan	4 417	
Svenska ortodoxa kyrkan	3 000 ^e	
Ortodoxa och österländska kyrkors ekumeniska råd (se nedan)	–	

Ortodoxa och österländska kyrkors ekumeniska råd (OÖKER)^f

– Armeniska apostoliska ortodoxa kyrkan	1 365
– Estniska ortodoxa kyrkan	760
– Finska ortodoxa församlingar i Sverige	5 000
– Grekisk ortodoxa kyrkan	20 000
– Makedoniska ortodoxa kyrkan	6 000
– Rumänska ortodoxa kyrkan	3 536
– Ryska ortodoxa församlingar	700
– Serbiska ortodoxa kyrkan	12 000
– Svenska ortodoxa prosteriet	529
– Syriska ortodoxa kyrkan	10 121
– Österns assyriska kyrka	527
– Koptiska kyrkan	1 000 ^g

S:a medlemmar i de fria trossamfunden	527 380
---------------------------------------	---------

^{a-d, f} Uppgifterna är lämnade av t. f. generalsekreteraren i Sveriges frikyrkoråd Karl Axel Elmquist och avser förhållandet 1980-12-31.

^{e, g} Uppgiften är lämnad av utredningssekreteraren i Sveriges frikyrkoråd Thord Ove Thordson och avser förhållandet 1982-01-01.

medlemmar. Av tabellen framgår att många frikyrkosamfund endast har 1,1 % eller mer av befolkningen i ett fåtal kommuner.

I gruppen under 20 år har frikyrkosamfunden följande procentandelar av sina medlemmar: Frälsningsarmén 6 %, Svenska missionsförbundet 3 %, Svenska baptistsamfundet 1 %, Örebromissionen 2 %, Pingströrelsen 8 % och Metodistkyrkan 3 %. Genomsnittligt sett är 52 % av barn och ungdomar under 20 år flickor.¹

Någon statistik som utvisar i vilken omfattning de olika trossamfunden har medlemmar inom försvarsmakten, finns ej. Man får därför utgå ifrån officiella medlemssiffror, som gäller hela samhället (se ovan), samt invandrarstatistik (se nedan avsnitt 6.2.2) vid en bedömning av behovet av respektive trossamfunds tjänster inom försvarsmakten i fredstid. Det är dock ej möjligt att göra någon *exaktare* beräkning beträffande den militära personalens *trossamfundstillhörighet* utifrån officell medlemsstatistik.²

Här räcker det emellertid att konstatera – utifrån det tillgängliga siffermaterialet – att det med säkerhet finns medlemmar från de flesta av de ovannämnda trossamfunden inom försvarsmakten. Om *de olika trosbekännarna inom försvarsmakten* skall erhålla reell möjlighet att få religiös service från *valfritt trossamfund* under militärtjänsten i fredstid, förutsätter det att berörda trossamfund får möjlighet att arbeta även inom den militära fredsorganisationen (angående föreslagen organisation, se under avsnitt 8.2).

6.2.2 Invandrare med olika trosbekännelser bland värnpliktiga

Sverige har under de senaste årtiondena genomgått en stor förändring demografiskt, religiöst och kulturellt. Från att ha varit ett relativt homogent samhälle har Sverige blivit ett pluralistiskt samhälle. Orsaken till detta kan framför allt sökas i den stora invandringen som ägt rum i samband med och efter andra världskriget.

Av Sveriges befolkning 1978-12-31 hade ca 1 131 000 personer utländsk bakgrund (se tabell 6.2 nedan). Av dessa var ca 424 000 utländska

Tabell 6.2 Antalet personer med utländsk bakgrund i Sverige 1978-12-31

<i>Invandrare (= födda utomlands)</i>		
Utländska medborgare	325 000	
Naturaliserade svenska medborgare	265 000	590 000
<i>Andra generationen (= födda i Sverige)</i>		
Utländska medborgare	100 000	
Naturaliserade svenska medborgare	91 000	191 000
		<hr/> 781 000
Barn i äktenskap mellan svensk man och utländsk kvinna samt barn till invandrare, födda sedan föräldrarna fått svenskt medborgarskap.		<hr/> 350 000
		<hr/> 1 131 000 ^a

¹ Sven Lundkvist, 5. Demografiska och socioekonomiska data, Frikyrkosverige – en livsstilsstudie, Stockholm 1979. Tabell 5.2 och 5.3.

² Jfr L. Ejerfeldt, Svenska kyrkans årsbok 1981, s. 103 ff.

^a Från SIV:s konferens 1980. Siffrorna är ungefärliga.

Bild 3. Värnpliktig trupp ur I1 med invandrare år 1982. Fotograf: Svante Palme.

medborgare, av vilka inte mindre än 100 000 var födda i Sverige i andra generationen.¹

Från vilka länder som de i tabell 6.2 angivna *utländska* medborgarna kommer framgår av tabell 1 i bilaga 7. Sistnämnda tabell visar att närmare 60 % av de utländska medborgarna är från de nordiska länderna. De flesta av de utomnordiska medborgarna kommer från Jugoslavien, Grekland, Turkiet, Västtyskland och Polen.

De utlänningar, som blivit *naturaliserade* svenska medborgare under åren 1948-1979 (jfr tabell 6.2), kommer från stater, som framgår av tabell 2 i bilaga 7.

Antalet personer med utländsk bakgrund födda i Sverige ökar. Av tabell 6.2 framgår att ca 350 000 svenska barn 1978-12-31 beräknas ha utländsk bakgrund. År 1981-01-01 fanns det dessutom 136 697 utländska barn i Sverige i åldern 0-17 år.

Även om arbetskraftsinvandringen från de utomnordiska länderna har reglerats från och med 1967 har andelen utomeuropeiska invandrare under hela 1970-talet ökat från 7 till 31 %. Den s.k. arbetskraftsinvandringen och flyktingströmmen kommer enligt gjorda prognoser att öka.² År 2020 beräknas Sverige ha ca 2 miljoner invandrare. En fjärdedel av befolkningen kommer då att vara född utanför Sverige eller vara född i Sverige av utländska föräldrar.³

Den ovan påvisade förändringen av befolkningen i Sverige kommer även att påverka *värnpliktsårgångarnas sammansättning*. Huvuddelen av minoriteterna kommer att tillhöra kristna trossamfund och framför allt evangeliska samfund. Svåra avgöranden kommer att uppkomma vid bedömningen av om värnplikten skall göras i Sverige eller i det andra hemlandet. Antalet ungdomar med dubbelt medborgarskap kommer nämligen att växa betydligt. Orsaken till detta är de nya bestämmelserna om barns medborgarskap, som

¹ De statistiska uppgifterna är hämtade ur Invandrarkunskap, Anteckningar från Statens invandrarverks konferens i Linköping 1980-06-11-12. Statens invandrarverk 1980. Citeras nedan: "Från SIV:s konferens 1980."

² Jonas Widgren, Reports on new trends in Swedish and European Migration, Commission for immigration research Sweden, report no 2.

³ Jonas Widgren, Invandrarpolitik och långsiktplanering, Invandringen och framtiden, Stockholm 1981, s. 48.

innebär att barn till svensk mor alltid får svenskt medborgarskap.¹

Eftersom samfundstillhörighet ej registreras kan man icke statistiskt visa vilka *religioner* som invandrarna tillhör. Man får här utgå från allmänna antaganden som grundar sig på den officiella medborgarskapsstatistiken jämförd med statistiska uppgifter rörande de olika trossamfundens medlemsantal (se avsnitt 6.2.1 ovan).

En minoritet av de invandrare som gör värnplikt kan med utgångspunkt i dessa källor beräknas vara katoliker, ortodoxa, muslimer och mosaiska trosbekännare. Det är bland sådana grupper som behov av speciell själavård kan komma att behövas inom försvaret.

Invandrarna inom försvarsmakten har i likhet med övrig värnpliktig och fast anställd personal (se avsnitt 4.3.3) rätt i enlighet med religionsfrihetsprincipen att ställa krav på religiös service. Den nödvändiga andliga vården i detta hänseende kan endast utövas, om berörda trossamfund även får tillfälle till och utnyttjar möjligheten till närengagemang inom försvarsmaktens fredsorganisation.

6.2.3 Rekryteringsunderlaget för militärpastorer förbättras vid en ekumenisk lösning

För närvarande arbetar 73 deltidsarbetande militärpastorer tillhörande svenska kyrkan i den militära själavårdens fredsorganisation (se avsnitt 8.1.3.1). Vid vakans på militärpastorstjänst kan det idag tillfälligtvis vara svårt att få lämplig befattningshavare. Redan utifrån dagens fredsorganisation behövs därför en ekumenisk breddning av rekryteringsunderlaget.

I avsnitt 9.1 har beträffande kommande organisation föreslagits ett mindre antal militärpastorstjänster med ökad tjänstgöringsskyldighet. Eftersom militärpastorerna i fortsättningen kommer att arbeta i en pluralistisk miljö (se avsnitt 6.2.1 och 6.2.2), så kommer arbetsuppgifterna att bli mer omfattande och kvalificerade (se under avsnitt 13.4). Större krav på lämplighet måste därför i framtiden ställas på militärpastorerna. Om rekryteringen av lämpliga militärpastorer skall säkerställas i fortsättningen måste berörda trossamfund även få tillfälle att medverka i den militära själavårdens framtida fredsorganisation.

6.3 Förslag till en ekumenisk själavård inom försvaret

6.3.1 Ekumenik inom fredsorganisationen

Som framgår av avsnitt 6.2.1 är de flesta invånarna i Sverige medlemmar i något trossamfund. Trossamfundens medlemmar utgörs icke bara av *infödda svenskar* utan även av *invandrare*. Denna pluralism återfinns inte bara inom samhällets civila delar utan även inom försvarsmakten. Icke bara de infödda svenskarnas utan även invandrarernas tillgång till religiös service inom försvarsmaktens fredsorganisation är ett religionsfrihetskrav.

De berörda *trossamfunden* bör i enlighet med religionsfrihetsprincipen också ha rätt att verka bland sina medlemmar, när de fullgör tjänst inom försvarsmakten (jämför avsnitt 4.3.2). Enligt religionsfrihetsprincipen skall

¹ § 1, Lag om svenskt medborgarskap (omtryckt SFS 1979:139).

trossamfunden därvid i princip behandlas lika och få möjlighet till likvärdiga arbetsuppgifter.

För att tillfredsställa nu nämnda intressen bör den andliga vården i *fredsorganisationen* i fortsättningen vara grundad på ekumenisk bas. En fördel med en ekumenisk själavård i fredsorganisationen är också att rekryteringsunderlaget för militärpastorer kommer att breddas, vilket gör att det kommer att bli lättare att finna lämpliga befattningshavare i fortsättningen (se avsnitt 6.2.3).

Förslaget beträffande ekumenisk samverkan mellan svenska kyrkan och de fria samfunden innebär att den förra enligt lag och de senare enligt åtagande bereds tillfälle att verka inom den nya själavårdsorganisationen som likvärdiga parter och med lika möjligheter att arbeta. Det förutsättes att de berörda trossamfunden visar en positiv ekumenisk samarbetsvilja.

Även om trossamfunden skall vara i princip jämställda innebär icke detta att antalet militärpastorstjänster enligt avsnitt 9.1 bör fördelas med lika antal mellan svenska kyrkan och övriga samfund. *Statsmakterna* bör ej besluta en viss fördelning av antalet tjänster mellan trossamfunden. De fria trossamfunden bör själva besluta om, hur de erhållna ekonomiska och personella resurserna skall disponeras genom överenskommelser i religionsnämnden inom försvaret (se avsnitt 8.2.1.1).¹

Istället för en kvotering av antalet militärpastorstjänster med hänsyn till samfundstillhörighet föreslås att militärpastorstjänsterna utannonseras utan angivande av krav på någon speciell samfundstillhörighet för att underlätta rekryteringen. Vid varje tillfälle utses den lämpligaste efter förtjänst och skicklighet (se avsnitt 10.1). Vid lämplighetsbedömningen har religionsnämnden i försvaret även att ta hänsyn till lokala önskemål om samfundstillhörighet samt att trossamfunden totalt får ungefärligt så många militärpastorstjänster som står i proportion till hur många medlemmar de kan antagas ha inom försvarsmakten.

Vid t.ex. en garnison kan det i fortsättningen komma att finnas en (1) eller två (2) militärpastorstjänster (hel- eller deltid). Enligt det första alternativet kan tjänsten komma att besättas av en befattningshavare från svenska kyrkan eller de fria samfunden. Enligt det andra alternativet kan tjänsterna komma att innehas av en befattningshavare från vardera svenska kyrkan och de fria samfunden alternativt med två präster från svenska kyrkan eller från de fria samfunden.

Militärpastor i fredsorganisationen förutsätts verka i ekumenisk anda. Interkommunion mellan svenska kyrkan och andra kristna samfund i landet kan för svenska kyrkans del förekomma med stöd av lagen om gemensamt nattvardsfirande mellan svenska kyrkan och andra kristna samfund i landet (SFS 1976:173). I händelse önskan uppkommer om religiös service från annat trossamfund är militärpastor skyldig att be om assistans från detta samfund. Om t.ex. en frikyrkopastor i fredstid ensam tjänstgör vid en militär utbildningsenhet, torde det inte vara någon svårighet att få hjälp i önskad omfattning av en präst tillhörig någon av svenska kyrkans lokalförsamlingar på förlägningsorten eller i dess närhet.

¹ Den nu anförda principiella synen är analog med kulturutskottets (KrU 1979/80:29) uttalande angående trossamfundens deltagande i den andliga vården på sjukhusen.

6.3.2 Ekumenik i krigsorganisationen

Enligt vad som antytts ovan (se avsnitt 6.1) är erfarenheterna goda när det gäller användandet av fältpastorer från olika trossamfund inom *krigsorganisationen* och vid FN-förband. I fortsättningen bör det *ekumeniska rekryteringsunderlaget breddas ytterligare*, så att religiös service kan ges soldater tillhörande de flesta ovannämnda trosuppfattningar. Därigenom skulle också antalet vakanser på fältpastorsbefattningarna komma att minska och en bättre fördelning av representationen mellan trossamfunden uppnås.

Den ekumeniska själavården i *krigsorganisationen* får lika lite som i *fredsorganisationen* bli en enhetskyrka. Trossamfunden har i överensstämmelse med religionsfrihetsprincipen rätt att själva utforma sin förkunnelse och sitt gudstjänstliv.

Fält- och militärpastorerna förutsätts handla i en ekumenisk anda. Under krigsförhållanden kan det vid förrättningar bli aktuellt för de enskilda fältpastorerna att tjänstgöra över samfundsgränserna (se avsnitt 13.5.1.1). Interkommunion mellan svenska kyrkan och andra kristna samfund i landet kan förekomma i den utsträckning det är medgivet.¹ Ingen får emellertid tvingas att handla mot sin religiösa övertygelse.

6.3.3 Religiösa helgdagar, kostregler och begravnings seder

Religionen har ofta en stor betydelse för invandrarna. Eftersom vissa av de främmande religionerna föreskriver andra religiösa helgdagar, kostregler och begravnings seder etc. kan det vara svårt för invandrare med sådana trosbekännelser att fullgöra sin värnplikt i Sverige.

Huvudprincipen är som ovan angivits (se avsnitt 4.3.2 och 4.3.3) att försvarets personal, liksom invånarna i samhället i övrigt, skall beredas möjlighet att utöva sin religion samt vid behov även få hjälp av pastor tillhörig det egna trossamfundet. Men denna rättighet inom försvarsmakten måste i det enskilda fallet vägas mot tjänstens krav och möjligheterna på orten.

Allmänna ledigheter inom försvarsmakten är som regel anpassade till de kristna högtiderna. För att bereda ortodoxa, muslimer och mosaiska trosbekännare m.fl. ledighet under sina egna religiösa helger ges möjlighet till permission och tjänstledighet enligt TjRF 12:12 jämfört med p. 3, ÖB:s Bestämmelser om tjänstledighet för firande av religiös högtid (TKG 730089) och i vissa fall med stöd av TjRF 11:25, p.i jämfört med TjRF 12:13 och p. 4, ÖB:s angivna bestämmelser. I bilaga till ÖB:s bestämmelser finns en förteckning över bl.a. stora högtider, vilka motsvarar de helgdagar som anges i TjRF 12:13.

Många invandrare har i överensstämmelse med sin religion att följa *speciella kostregler*. Kostönskemålen kan vara svåra att tillmötesgå, speciellt inom krigsorganisationen. Här nedan skall, som exempel på vilka svårigheter som kan möta i detta hänseende, återges vissa muslimska och mosaiska trosbekännarens kostföreskrifter:²

¹ Lag om gemensamt nattvardsfirande mellan svenska kyrkan och andra kristna samfund i landet (SFS 1976:173).

² Citerat ur en artikel rörande "Religion och sjukhuskost" i *Läkartidningen* nr 47/1980, s 4372.

”För muslimska trosbekännare är måltiden en religiös handling. Griskött, fisk utan fjäll och fenor samt blodmat är förbjuden kost. Djuren bör vara rituellt slaktade.¹ Allt som enligt ritualens normer är ätbart kallas halal.

Fredagen är helgdag. Under fastan, Ramadan, får en muslim under dagtid inte tillföra kroppen någonting. Han får inte inta dryck, inte svälja saliv, och inte ta emot injektion eller infusion. Nöd bryter dock lag. Detta är ej känt för alla muslimer. Många känner tvånget att noggrant följa lagen.

Också för de mosaiska trosbekännarna är måltiden en religiös handling. Griskött, fisk utan fjäll och fenor, skaldjur och blodmat är förbjuden kost. Djuren bör vara rituellt slaktade. Allt som enligt ritualens normer är ätbart kallas kosher.

Kött och mjölkmat får inte blandas, varken under tillagning eller i samband med måltid. Därvid används olika tillagningskärl, serviser och bestick. Många mosaiska trosbekännare använder även speciell servis under påskhelgen.

Helgdagen (sabbat) infaller fredag kväll till lördag kväll. Speciella fasteperioder förekommer. Vid sjukdom kan dessa lagar brytas”.

I största möjliga utsträckning bör de speciella kostönskemålen tillmötesgås även i fortsättningen. Det blir en av den nybildade självårdsavdelningens (se avsnitt 8.2.1.2) uppgifter att ha tillsynen över att lämpliga åtgärder vidtages på detta område.

I den mån det i det enskilda fallet blir omöjligt för kronan att svara för den önskade mathållningen bör invandraren som nu själv svara för kosten mot ersättning enligt gällande förplägnadsbestämmelser. (Se 33 § Värnpliktsav-löningskungörelsen och Bestämmelserna om tjänstledighet för firande av religiös högtid, p. 8, TKG 730089.)

I händelse av krig kan det bli aktuellt att försvarsmakten måste sörja för begravning av stupade invandrare. Eftersom t.ex. troende muslimer² och judar har speciella *begravnings seder* som de av religiösa skäl ej kan göra avkall på, fordrar denna fråga specialstudier, vilka ej har varit möjliga att genomföra inom denna utrednings ram.

Eftersom registrering saknas av samfundstillhörighet måste personal inom försvaret, som önskar komma i åtnjutande av särskild religiös service, själv anmäla sin önskan vid inskrivningsförrättningen eller om önskemål uppkommer därefter direkt till befälet eller militär/fältpastorn. Om någon önskar komma i åtnjutande av ledighet på annan religiös högtidsdag e.d. bör han/hon kunna styrka medlemskap i vederbörande trossamfund.³

¹ Ur Muslim i Sverige, en undersökning av islamiskt livsmönster, Statens invandrarverk, Linköping 1981, sid 24 är hämtat betr. rituell slakt: ”Slakten skall ske genom s.k. skäktning (djurets halspulsåder skärs av och djuret tappas på blod). Under skäktningen skall djuret vara vänt mot Mekka och orden ”I Guds namn” uttalas. Det viktiga är, att djuret då inte är dött, att kroppen töms på blod, eftersom blod är förbjuden föda och att djuret slaktas i Guds namn.”

² Ang. muslimska begravningsseder och krav på muslimska gravplatser, se t.ex. s. 77 ff, Muslim i Sverige – en undersökning av islamiskt livsmönster, Statens invandrarverk, Linköping 1981.

³ Jämför p. 6, Bestämmelser om tjänstledighet för firande av religiös högtid (TKG 730089).

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry should be supported by a valid receipt or invoice. The second part outlines the procedures for handling discrepancies and errors, including the steps to be taken when a mistake is identified. The third part provides a detailed breakdown of the financial data for the period, showing the total revenue, expenses, and net profit. The final part concludes with a summary of the overall financial performance and a recommendation for future actions.

The following table provides a detailed breakdown of the financial data for the period. It includes columns for the month, revenue, expenses, and net profit. The data shows a steady increase in revenue over the period, with a corresponding increase in expenses. The net profit remains positive throughout, indicating a profitable operation. The table is organized into three main sections: January, February, and March. Each section contains a table with the following columns: Date, Description, Amount, and Balance. The data for January shows a total revenue of \$10,000, expenses of \$7,000, and a net profit of \$3,000. The data for February shows a total revenue of \$12,000, expenses of \$8,000, and a net profit of \$4,000. The data for March shows a total revenue of \$15,000, expenses of \$9,000, and a net profit of \$6,000.

The following table provides a detailed breakdown of the financial data for the period. It includes columns for the month, revenue, expenses, and net profit. The data shows a steady increase in revenue over the period, with a corresponding increase in expenses. The net profit remains positive throughout, indicating a profitable operation. The table is organized into three main sections: January, February, and March. Each section contains a table with the following columns: Date, Description, Amount, and Balance. The data for January shows a total revenue of \$10,000, expenses of \$7,000, and a net profit of \$3,000. The data for February shows a total revenue of \$12,000, expenses of \$8,000, and a net profit of \$4,000. The data for March shows a total revenue of \$15,000, expenses of \$9,000, and a net profit of \$6,000.

7 Kvinnliga pastorer inom den militära själavården

7.1 Inledning

Enligt nu gällande rättsläge har kvinnliga präster tillhörande svenska kyrkan rätt att söka och inneha befattning inom den militära själavårdens *fredsorganisation*. Kvinnliga pastorer tillhörande övriga trossamfund saknar emellertid ännu möjlighet att bli militärpastorer då den andliga vården inom försvaret enligt gällande fredsorganisation ej är grundad på ekumenisk bas (se under avsnitt 6.1). I *krigsorganisationen* däremot är den andliga vården ekumenisk. På grund av huvudsakligen gammal tradition saknar dock såväl kvinnliga präster tillhörande svenska kyrkan som kvinnliga pastorer tillhörande övriga trossamfund möjlighet att uttas till själavårdsbefattningar i krigsorganisationen.

Under åberopande av att kvinnor i fortsättningen i allt större omfattning kommer att inneha befattningar i såväl den militära freds- som krigsorganisationen, bl. a. som befäl, har Försvarets personaltjänstförbund i en skrivelse 1979-08-29 ställt till chefen för försvarsstaben anhållit om att frågan om kvinnliga pastorers möjlighet till krigsplacering i befattning som pastor utreds. På hemställan av chefen för försvarsstaben har bl. a. försvarsgrenscheferna under våren 1980 yttrat sig över nämnda framställning. Personaltjänstförbundets skrivelse jämte infordrade yttranden har 1981-02-18 överlämnats till utredningen för kännedom. Försvarets personaltjänstförbund har därefter i en ny skrivelse 1982-06-30 till utredningen inkommit med ytterligare synpunkter i frågan.

7.2 Viktigare reformer angående anställning av kvinnor inom försvarsmakten under 1970- och 1980-talen

Under de senaste åren har frågan om ökade möjligheter för kvinnor att få anställning inom försvarsmakten behandlats i olika sammanhang.

År 1969 lade chefen för flygvapnet fram ett förslag att få anställa kvinnor i militära och civilmilitära befattningar vid flygvapnet. 1972 års värnpliktskommitté presenterade därefter i betänkandet *Kvinnor i det militära försvaret* (Ds Fö 1973:1) en översikt över möjligheterna för kvinnor att få anställning inom försvarsmakten.

År 1975 erhöll vissa sakkunniga, som antog namnet Beredningen för det fortsatta arbetet om kvinnan i försvaret (BKF), regeringens bemyndigande att föra utredningsarbetet vidare. BKF avlämnade i juni 1977 sitt delbetänkande Kvinnan och försvarets yrken (SOU 1977:26). Riksdagen beslutade vid riksmötet 1978/79 i oktober 1978 (FöU 1978/79:1, rskr 1978/79:2) efter förslag i prop. 1977/78:185 om anställning av kvinnor som befäl inom det militära försvaret m.m., att kvinnor i princip skulle få möjlighet till anställning som befäl inom det militära försvaret på samma villkor som män. I en första etapp erhöll kvinnor tillträde till vissa yrken inom flygvapnet.

På grundval av BKF:s slutbetänkande Kvinnan och försvarets yrken (Ds Fö 1980:5 och 6) föreslog regeringen i en proposition (1981/82:3) bl.a. att rekryteringen till befälsyrket skulle ske inom samtliga försvarsgrenar oberoende av kön. Reformen skulle genomföras etappvis av rekryteringskäl och p.g.a. organisatoriska faktorer. På sikt skulle samtliga befattningar för befäl inom det militära försvaret stå öppna för kvinnor, om det ej fanns medicinska skäl mot detta. (Ytterligare medicinsk forskning ansågs behövlig beträffande taktisk flygtjänst och dykning på stora djup.) Riksdagen följde i november 1981 (FöU 1981/82:6, rskr 1981/82:37) propositionen.

Nu nämnda reformer har ej behandlat rätten för *kvinnor* att uttas till själavårdsbefattning i *krigsorganisationen*.

7.3 Kvinnliga befattningshavare i gällande militär själavårdsorganisation i fred

Som ovan påpekats (avsnitt 7.1) har kvinnlig präst tillhörande svenska kyrkan för närvarande rätt att söka och inneha själavårdstjänst i fredsorganisationen. Denna likställdhet avseende präster från svenska kyrkan gäller

Bild 4. Militärpastor Gudrun Arnström i T 3:s andaktsrum, oktober 1982. Fotograf: Jonny Dahlgren.

samtliga själavårdsbefattningar inom fredsorganisationen även om inga uttryckliga bestämmelser finns beträffande denna rättighet. Således saknas föreskrifter rörande denna fråga beträffande fältprosttjänsten. I Bestämmelser för stabspastorer vid milostab (TFG 750081) finns inga behörighetsvillkor alls angivna.

Enligt Bestämmelser för militärpastorer, p.4 (TFG 750062) anges som enda krav att sökanden skall vara präst i svenska kyrkan. Eftersom kvinnliga pastorer hittills ej genomgått militär grundutbildning måste försvarsstaben med stöd av p 6, mom c nämnda bestämmelser, lämna medgivande vid förordnande av kvinnlig präst som militärpastor. Enligt inhämtad muntlig upplysning från försvarsstaben (juli 1982) har dispens från militär grundutbildning alltid lämnats i dylika fall.

Fältprosten och de sex stabspastorerna är för närvarande manliga befattningshavare. Av de 73 militärpastorstjänsterna innehas för närvarande (1982-04-01) tre av kvinnor.¹ Erfarenheterna rörande de kvinnliga militärpastorerna har hittills varit goda.

7.4 Kvinnliga pastorer bör i fortsättningen erhålla möjlighet att uttas till alla befattningar i själavårdens krigsorganisation

Vid genomförda hearings har frågan ställts av deltagarna vid ett flertal tillfällen, om inte kvinnor borde ha samma möjlighet som män, när det gäller att få själavårdsbefattningar inom krigsorganisationen. Samma principiella fråga ställd i Försvarets personaltjänstförbunds ovannämnda skrivelse (se avsnitt 7.1) har besvarats positivt i remissvar från vapengrenscheferna och värnpliktsverket.

Sju huvudfrågor (1-7) är av särskilt intresse vid bedömning av huruvida principiella eller praktiska hinder möter mot att kvinnliga pastorer med erforderlig kompetens i fortsättningen ges möjlighet att uttas till befattning i den militära själavårdens krigsorganisation:

(1) De nuvarande reglerna präglades under en tid, då kvinnan ej ägde *behörighet till prästämbetet*. Sedan år 1960 har emellertid kvinnliga präster varit verksamma i svenska kyrkan, och inom vissa frikyrkor finns numera även kvinnliga pastorer. Den militära själavårdens fredsorganisation har öppnats för kvinnliga präster från svenska kyrkan (se avsnitt 7.3). Enligt de flesta trossamfundens ämbetssyn möter inget hinder längre mot att kvinnor uttas till befattning inom den militära själavårdens krigsorganisation.

Det har stundom hävdats att kvinnor genomsnittligt sett har en sämre (2) *fysisk och* (3) *psykisk prestationsförmåga* än männen. Denna kvinnosyn torde vara en av många faktorer som lett till att det i många länder ända in i våra dagar ansetts olämpligt att kvinnor under krig medverkar i (4) *stridande befattningar*.² Följande kan anföras beträffande de tre nu anförda frågorna:

Även om kvinnor generellt sett anses ha lägre (2) *fysisk prestationsförmåga* än män behöver emellertid inga invändningar idag resas på denna punkt, när det gäller kvinnors engagemang i försvaret. Vissa minimikrav kan nämligen

¹ Svenska Försvarsväsendets rulla 1982 (40).

² Betr. sistnämnda fråga se t.ex. SOU 1977:26, s 187 ff.

föreskrivas för kvinnor liksom för män. För varje befattning bör finnas kvalifikationskrav, som måste uppfyllas för att vederbörande skall kunna komma ifråga.

När det gäller kvinnors (3) *psykiska prestationsförmåga* i stridsmiljön instämmer jag i den slutsats som Beredningen för det fortsatta arbetet om kvinnan i försvaret (BKF) gör i sitt slutbetänkande (Ds Fö 1980:5, sid 6):

”Tillgänglig litteratur visar att skillnaderna mellan kvinnor och män i fråga om beteende och anpassning tenderar att minska när påfrestningarna i miljön ökar. Detta innebär att det inte finns någon anledning att tro att kvinnor skulle reagera annorlunda än män på de rent psykiska påfrestningarna i stridssituationer.”

I Sverige har den uppfattningen så småningom kommit att bli förhärskande när det gäller frågan om kvinnliga befäl, att det i det moderna krigets stridsmiljö icke går att särskilja (4) s.k. *icke stridande befattningar från stridande*.

Beredningen för det fortsatta arbetet om kvinnan i försvaret (BKF) (se avsnitt 7.2) erhöi i sina ursprungliga direktiv år 1975 uppdraget att i första etappen undersöka anställning av kvinnor i icke stridande förband. BKF försökte på grundval av sina direktiv i sitt delbetänkande (SOU 1977:26, s 11) att skilja mellan s.k. stridande och icke stridande befattningar. BKF:s klassificeringar av stridande befattningar utgick i vissa fall från miljöbetingelser, i andra fall från förbandens uppgifter eller befattningens funktion och i ytterligare andra fall från en kombination av dessa faktorer. Ett flertal remissinstanser kritiserade emellertid BKF:s försök till gränsdragning.

Departementschefen tog hänsyn till denna kritik och uppdrog åt BKF i tilläggsdirektiv 1978-03-30 att utreda förutsättningen för att låta kvinnor få anställning som yrkesofficerare utan begränsningar till icke stridande befattningar samt att föreslå åtgärder för att på sikt få ett könsobundet befälsyrke. Departementschefen anförde bl. a. i tilläggsdirektiven beträffande denna fråga:

”För egen del vill jag framhålla att allt befäl i krig måste kunna delta i och vid behov leda försvaret av den egna uppehållsplatsen e.d. Varje befälsbefattning blir därmed i princip att anse som stridande. Det går följaktligen inte att dra någon gräns mellan stridande och icke stridande befattningar”.

Gjorda försvarsstudier har visat att det i den moderna striden inte finns säkra zoner eller befattningar. Utmärkande för stormakternas anfallsstyrkor är högt tempo och rörlighet, vilket gör att även svenska längre tillbaka liggande förband kan invecklas i strider. Modern teleunderrättelsetjänst gör att tillbakadragna lägre och högre staber löper lika stor risk att slås ut som frontförband. BKF har framfört liknande tankegångar (Ds Fö 1980:5, s 48):

”En angräpare kan på kort tid samla stora styrkor och angripa på stor bredd och över stort djup. Förband av alla slag kan därvid komma i strid utan någon förvarning, bli inneslutna eller kringgångna. Läget kommer att växla snabbt och överraskande. Våra förband måste därför ständigt vara beredda att möta anfall av luftlandsatta styrkor och pansarförband m.m.”

I BKF:s slutbetänkande (Ds Fö 1980:5 och 6) och i riksdagsbeslutet (FöU 1981/82:6, rskr 1981/82:37) utgås slutligt ifrån att rekryteringen till befälsyrket skall ske inom samtliga försvarsgrenar oberoende av kön och utan hänsynstagande till frågeställningen rörande s.k. icke stridande befattningar (se avsnitt 7.2).

Kvinnliga pastorer bör i likhet med kvinnliga befäl och andra kvinnliga befattningshavare i krigsorganisationen kunna komma i fråga på alla nivåer och alla typer av fältförband. Det bör dock framhållas att de i likhet med övrig själavårdspersonal endast har icke stridande uppgifter.

I enlighet med detta ställningstagande finns ej anledning att i krigsorganisationen föreskriva kvotering, särbehandling e.d. beträffande kvinnliga pastorer. Det får även anses omotiverat att införa alternativbefattningar för manliga respektive kvinnliga pastorer. Dock kan det av andra skäl vara lämpligt, att om två prästbefattningar finns vid samma stab/förband, en manlig och en kvinnlig själavårdare uttas till dessa befattningar.

Kvinnors tillträde till själavårdsbefattningar inom krigsorganisationen har av många – sedan kvinnor fått tillträde till präst/pastorsbanan inom flera trossamfund och i princip till alla befälsbefattningar inom försvarsmakten – i huvudsak kommit att betraktas som en (5) *jämställdhetsfråga*.¹ Man anser därför att de kvinnliga pastorernas rättigheter i förevarande hänseende bör behandlas inom ramen för det pågående jämställdhetsarbetet inom försvarsmakten.

De senaste årens jämställdhetsarbete har bidragit till att allt fler kvinnor kommit att arbeta i *försvarets* fredsorganisation och i *totalförsvarets* civila och militära delar:

De i *försvarets fredsorganisation* anställda kvinnorna är ca 12 300 (år 1981-82).

Inom *totalförsvarets krigsorganisation* har omkring 54 000 kvinnor inom den frivilliga försvarsverksamheten tecknat avtal för ständigt (A-personal) eller tillfällig (B-personal) tjänstgöring inom totalförsvarets militära eller civila sektor (SOU 1977:26, s 34). Krigsplaceringen inom den militära sektorn avser tjänstgöring inom en rad olika verksamhetsgrenar bl.a. stridslednings- och luftbevakningstjänst, sambandstjänst, underrättelse-tjänst, motorfordonstjänst, radiotelegrafitjänst och sjukvårdstjänst.

I civilförsvaret ingår ca 38 000 kvinnor (år 1982). Dessutom tjänstgör ett stort antal kvinnor som krigssjukvårdspersonal enligt krigssjukvårdslagen, på krigsarbetsmarknaden och som polispersonal i krigsorganisationen.

Kvinnliga pastorers möjlighet att erhålla själavårdsbefattning i krigsorganisationen är till stor del även en (6) *rekryteringsfråga*. Redan idag kan det uppkomma tillfälliga svårigheter att fylla vakanser på fältpastorstjänster med manliga pastorer i värnpliktsåldern. I framtiden kan det bli nödvändigt att använda kvinnor för att säkerställa rekryteringsunderlaget inom själavårdens krigsorganisation.

Antalet kvinnliga själasörjare i svenska kyrkan och flera av frikyrkosamfunden blir allt större. I svenska kyrkan utgör andelen kvinnliga präster för närvarande ca 10 % av det totala antalet. Totalt har 415 kvinnor prästvigts för svenska kyrkan under åren 1960-81.²

De (7) *praktiska problem* med förläggning etc. som skulle uppkomma, om kvinnor erhöill möjlighet att uttas till själavårdstjänst i krigsorganisationen

¹ Gällande bestämmelser avseende jämställdhet (Jämställdhetslagen (omtryckt SFS 1980:412), Förordning om jämställdhet mellan kvinnor och män i statlig tjänst (SFS 1976:686), Cirkulär om arbetet för jämställdhet mellan kvinnor och män i statlig tjänst (SFS 1976:687) gäller i princip även försvarsmakten (som utgör en del av staten) med avseende på de befattningar till vilka könen kan rekryteras enligt särskilda beslut. I jämställdhetslagen lämnas föreskrifter rörande vilka åtgärder en arbetsgivare skall vidtaga inom sin verksamhet för att främja jämställdhet mellan män och kvinnor. I jämställdhetsförordningen stadgas hur jämställdhet skall främjas vid statliga myndigheter.

² Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbunds tidskrift (SKFP) nr 1/82.

torde kunna lösas.

Den ovanstående framställningen i detta kapitel visar att det varken finns principiella (ideologiska) eller praktiska hinder mot att kvinnliga pastorer med erforderlig kompetens i fortsättningen ges möjlighet att uttas till befattning i den militära själavårdens krigsorganisation.

7.5 Sammanfattande förslag angående kvinnliga pastorer i den militära själavårdens freds- och krigsorganisation

Vid bedömningen av vilken roll de kvinnliga pastorerna skall ha i den militära själavården i framtiden måste hänsyn i första hand tas till trossamfundens uppfattningar i frågan och de norm- och värdesystem, som är förhärskande inom försvarsmakten och samhället i övrigt. Varje kvinnlig pastor som uppfyller uppställda kompetenskrav (se kap 11) bör i enlighet med dessa hänsynstaganden ha samma rätt som män att få befattningar inom den militära själavården. Kvinnornas krav på medverkan i själavården blir än större i ett läge, då Sverige kämpar för nationell överlevnad.

När det gäller själavårdens *fredsorganisation* bör kvinnliga pastorer tillhörande alla berörda trossamfund ha rätt att på samma villkor som män få själavårdstjänst på alla nivåer.

En förutsättning för att kvinnliga pastorer tillhörande gruppen övriga samfund skall kunna bli jämställda på detta område är emellertid att den andliga vården i fredsorganisationen i fortsättningen kommer att grundas på ekumenisk bas i enlighet med utredningens förslag (se kap 6).

Även beträffande den militära själavårdens *krigsorganisation* föreslås att kvinnor får möjlighet att uttas till samtliga befattningar. Endast personlig lämplighet och meriter bör vara utslagsgivande.

Förslaget att ge kvinnor samma rätt till befattning inom själavårdens krigsorganisation är – som angetts i avsnitt 7.4 – i linje med de flesta trossamfundens prästerliga ämbetssyn idag, som ger kvinnor samma möjlighet som män att bli präster/pastorer. Förslaget är även analogt med statsmakternas målsättning att undvika särregler för kvinnans yrkesverksamhet samt med beslutet att samtliga befattningar för befäl inom det militära försvaret skall stå öppna för kvinnor (se avsnitt 7.2).

Om vissa minimikrav uppställs för uttagning finns lika litet anledning – som när det gäller befattningar inom försvaret i övrigt – att på grund av fysiologiska och psykologiska skäl göra uttagningen könsbunden. Män och kvinnor bedöms ha samma förutsättningar att lösa de uppgifter som är förknippade med befattning inom den militära själavårdens krigsorganisation (se avsnitt 7.4).

Förslaget utgår ifrån att det inte går att skilja på s.k. stridande och icke stridande förband och att risken för bekämpning icke är större vid frontförband än vid tillbakadragna staber. Kvinnliga fältpastorer bör kunna ifrågakomma på samma operativt rörliga förband som kvinnliga befäl och övriga kvinnliga befattningshavare (se avsnitt 7.4).

De kvinnor som önskar bli uttagna till *själavårdsbefattning inom den*

andliga vården i försvaret bör gå igenom en *antagningsprövning*, som lämpligen överensstämmer med inskrivningsprövningen för värnpliktiga. Civila meriter (prästupbildning motsv.) och personlig lämplighet skall i princip vara det enda urvalskriteriet i likhet med vad som gäller vid rekrytering av befäl inom försvaret. Utbildning inom t.ex. avtalsbindande frivilligorganisation bör vara meriterande vid antagning, och kan i vissa fall ersätta (se kap. 12) den för militär- och fältpastorer föreslagna grundutbildningen.

De kvinnor som godkänns vid antagningsprövningen förutsätts därefter på frivillig grund genomgå *grundutbildning* omfattande miljöutbildning och fackutbildning (närmare ang. utbildning se kap 12). Miljöutbildningen syftar till att ge de blivande pastorerna kunskaper om arbetsförhållandena på en militär utbildningsenhet och på ett fältförband. Fackutbildningen, som genomförs centralt i form av kurser, och facktjänstgöringen skall lära ut hur arbetsuppgifterna utförs på ett lämpligt sätt. Förslaget är analogt med förhållandet att kvinnor som skall anställas som befäl förutsätts genomgå samma utbildning som befälsuttagna manliga värnpliktiga.¹

Efter godkänd grundutbildning och facktjänstgöring kan kvinnliga pastorer på samma villkor som män söka och inneha militärpastorstjänst i själavårdens *fredsorganisation*. Fortsatt kompetens erhålles genom fortbildning (se närmare kap 12).

De som har genomgått godkänd grundutbildning kan om de befins lämpliga uttas till befattning i själavårdens *krigsorganisation*. Därvid kan kvinnliga militärpastorer tas i anspråk i egenskap av civil personal. Övriga kvinnliga pastorer kan uttas i egenskap av civilförsvarspiktig personal (ang. uttagning se närmare avsnitt 10.2 i denna utredning).

¹ Jämför dels lag (SFS 1980:1021) om militär grundutbildning för kvinnor (prop. 1980/81:43, FöU 1980/81:13, rskr 1980/81:76), dels förordning (SFS 1980:1024) med samma rubrik. Lagen innehåller vissa grundläggande bestämmelser om själva grundutbildningen. Förordningen omfattar föreskrifter om bl.a. antagning och utbildning.

IV Förslag till organisation

8 Organisation

Inledningsvis (under avsnitt 8.1) redogörs för den nuvarande militära självårdens organisation. Därefter (under avsnitt 8.2) följer utredningens förslag till organisation utifrån den i avsnitt 4.7 föreslagna målsättningen.

8.1 Den militära självårdens organisation idag

För närvarande utgör den militära självården en del av den militära personalvården. Av bilaga 1 och 2 framgår hur den andliga vården i försvaret är organiserad i freds- respektive krigsorganisationen.

8.1.1 Central organisation

8.1.1.1 Fredsorganisation

I fredsorganisationen ingår *fältprosten* i försvarsstaben med ansvar för militära självårdsärenden (se bilaga 1). Fältprosten utför sitt uppdrag vid sidan av en ordinarie församlingsprästtjänst. Arvode utgår av statsmedel och utbetalas av försvaret. Överbefälhavaren utser erfaren präst ur svenska kyrkan till fältprost, på förslag av chefen för försvarsstaben efter hörande av biskopsmötet.

Löpande självårdsärenden på central nivå i fredsorganisationen handläggs av försvarsstabens *kulturdetalj* (jfr bilaga 4), som förutom överbefälhavarens eget organ även är gemensamt beredningsorgan åt försvarsgrenscheferna.

Kulturdetaljens enda heltidstjänst är för närvarande (1982-10-15) vakant. Innehavaren av denna tjänst skall enligt den organisation som trädde i kraft 1981-07-01 i huvudsak fullgöra även de åligganden som åvilade den tidigare heltidsanställda stabspastorn.

I kulturdetaljen behandlas ärenden rörande följande verksamhetsområden:

- Militära självårdsärenden med soldathemsverksamhet
- Biblioteksverksamhet
- Studie- och föreläsningsverksamhet
- Teater- och musikfrågor
- Tidnings- och tidskriftsförsörjning
- Kulturminnes- och traditionsvård

- Bildningsverksamhet (film och video)
- Fältartistverksamhet
- Övrig trivselfrämjande verksamhet.

8.1.1.2 Krigsorganisation

Fältprosten ingår enligt krigsorganisationen i högkvarteret (se bilaga 2).

I krigsorganisationen särskiljes själavårdssidan från kulturfrågorna och bildar en särskild *själavårdsavdelning* i högkvarterets personalvårdssektion. Själavårdsavdelningen leds av fältprosten. Även stabspastorer ingår i avdelningen. Högkvarterets krigsorganisation är f.n. föremål för översyn.

8.1.2 Regional organisation

8.1.2.1 Fredsorganisation

På högre regional nivå i fredsorganisationen skall enligt punkten 1 i Bestämmelser för stabspastor vid milostab (TFG 922 750081) finnas vid varje militärområdesstab en arvodesanställd stabspastor på deltid (se bilaga 1). Arvode utgår av statsmedel och utbetalas av försvaret. Stabspastorn ingår i milostabens personalvårdsavdelning.

Efter organisationsförändringen 1982-07-01 har stabspastorernas ansvar för den militära själavården i *fredsorganisationen* inom milot upphört. Stabspastorernas åligganden att biträda vid bl.a. mobiliserings- och krigsplänläggning samt utbildning av själavårdspersonal i krigsorganisationen bedöms emellertid ha ökat i sådan omfattning att volymen av stabspastorernas arbetsuppgifter även efter den nya organisationens genomförande 1982-07-01 beräknas ha blivit oförändrad.

På lägre regional nivå i fredsorganisationen finns även en *fopastor* i varje försvarsområdesstabs personalvårdsavdelning/detalj i sektion 3.

8.1.2.2 Krigsorganisation

Enligt nuvarande krigsorganisation finns det milo- och stabspastorer i militärområdesstaberna (se bilaga 2). Antalet pastorer är f.n. föremål för översyn. Pastorerna ingår i personalvårdsavdelningens själavårdsdetalj.

Dessutom finns det *fopastorer* i krigsorganisationen (se bilaga 2).

8.1.3 Lokal organisation

8.1.3.1 Fredsorganisation

På lokal nivå i fredsorganisationen (se bilaga 1) svarar idag 73 deltidstjänstgörande *militärpastorer* ur svenska kyrkan för den andliga vården. Militärpastorerna benämns vid armén regementspastorer (motsv.), vid flyget flottiljpastorer och vid marinen marin- eller fartygspastorer.

Militärpastorer finns idag vid de utbildningsförband och skolor som upptagits i Svenska Försvarsväsendets rulla 1982. Se även Bestämmelser för militärpastorer (TFG 922 750062). Överbefälhavaren fördelar militärpasto-

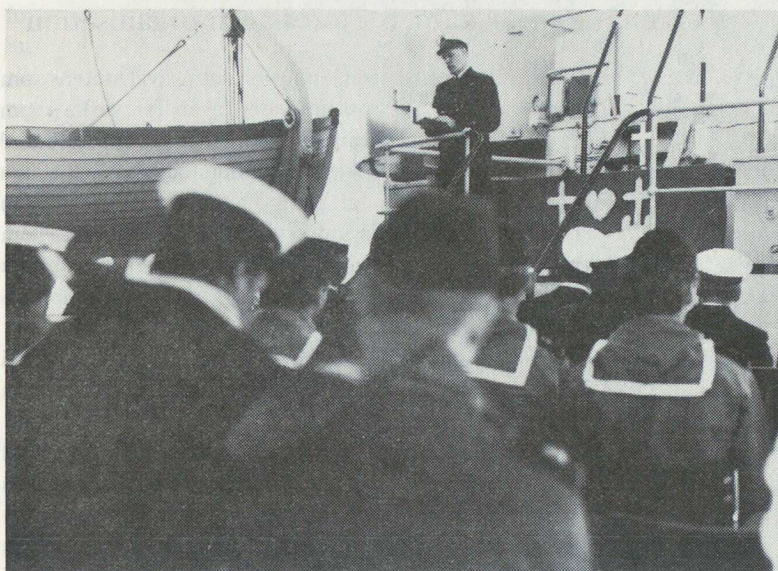

Bild 5. Korum på HMS Älvsnabben under långresan 1978–79. Fartygspastor Sture Hägglund leder andakten.

rerna på försvarets myndigheter enligt 2 § i Förordningen om militärpastorer 1981-05-07 (FFS 1981:16). Militärpastorerna ingår i enheternas personalvårdsdetaljer.

Militärpastorsuppdraget utförs som bisyssla, som regel vid sidan av heltidstjänst som präst i svensk kyrkoförsamling. Arvode utgår av kyrkofondsmedel och utbetalas av försvaret.

En heltidsanställd *garnisonspastor* finns i Boden, som även avlönas av kyrkofondsmedel. I Karlskrona amiralitetsförsamling, som är den enda kvarvarande militära icke-territoriella kyrkoförsamlingen, finns tre präster, nämligen en *amiralitetspastor*, en ordinarie *amiralitetspredikant* och en extra *amiralitetspredikant*. Den sistnämnda tjänsten är vakant. Prästtjänsterna i Karlskrona amiralitetsförsamling finansieras genom kyrkokommunala medel. Särskild militärpastor finns förordnad vid kustartilleriet i Karlskrona men ej vid flottans förband där. På varje resa med flottans långresefartyg medföljer en särskilt förordnad *fartygspastor*, som ersätts ur kyrkofonden (se bilaga 1 och bild 5).

8.1.3.2 Krigsorganisation

På lokal nivå i krigsorganisationen utövas den andliga vården av *fältpastorer* som tillhör olika trossamfund. Som regel finns det en fältpastor vid varje bataljon. Vid högre staber kan det finnas flera fältpastorer (se bilaga 2).

Fältpastorn ingår i respektive stabs personalsektion (motsv.).

8.2 Den militära själavården i föreslagna organisation

I överensstämmelse med religionsfrihetslagen ligger det i såväl statens som den enskilda individens intresse att trossamfunden även får verka inom försvaret (se under avsnitt 4). Trossamfundens möjlighet att arbeta bland försvarsmaktens personal måste på olika sätt understödjas, så att den enskildes religiösa och etiska behov så långt som möjligt kan tillgodoses. Den i avsnitt 4.7 föreslagna målsättningen för andlig vård i försvaret medför, om den skall kunna förverkligas, att en del förändringar av den nuvarande militära själavårdsorganisationen i fred såväl som i krig måste genomföras.

Trossamfunden bör få ett större ansvar för den militära själavården i fortsättningen. Även den andliga vården i fredsorganisationen bör vara grundad på ekumenisk bas (se avsnitt 6.3.1).

De olika trossamfundens ökade ansvar för den andliga vården i försvaret förutsätter emellertid att den militära själavården även i fortsättningen ansluter till militär organisation och verksamhet.

I *krigsorganisationen* synes det vara en förutsättning för en fungerande militär själavård att den i största möjliga utsträckning är integrerad i försvarets personalvård. Mycket talar för att denna integration måste finnas även i fredsorganisationen.

Trossamfundens ansvar för den föreslagna organisationen bör öka. Den militära själavårdens *ledningsorgan* i fredsorganisationen bör utformas så att dessa ledningsorgan lätt och smidigt kan övergå att verka i krigsorganisationen. De befattningshavare som i fredsorganisationen svarar för ledning, central planläggning och administration bör i största möjliga utsträckning även arbeta med motsvarande uppgifter i krigsorganisationen. Att skapa andra tjänstevägar i freds- än i krigsorganisationen inom den militära själavården har icke bedömts realistiskt genomförbart.

Enligt den föreslagna organisationen skall planerings- och tillsynsuppgifter inom den militära själavården huvudsakligen ligga på central och regional nivå. Den praktiskt utövande själavårdsverksamheten skall företrädesvis utövas på lokal nivå. Erforderliga samverkansorgan för militär själavård bör finnas på central och lokal nivå. Den delvis nya organisationen föreslås finansierad huvudsakligen genom de berörda trossamfunden (se kap 18).

Den föreslagna organisationen är ej avhängig av vilken relation som kommer att gälla mellan stat och kyrka i framtiden, varför anledning saknas att dröja med genomförandet av förslaget i avvaktan på en lösning av stat – kyrka problematiken.

8.2.1 Central organisation

Indragningen av tjänsten som stabspastor i försvarsstaben har icke bara minskat kapaciteten att leda och planlägga den militära själavården inom denna stab utan även medfört svårigheter för den kvarvarande deltidsanställda fältprosten som vid sidan av sin heltidstjänst som församlingspräst har att fullgöra sin funktion i såväl freds- som krigsorganisationen. Eftersom fältprosten innehar sitt uppdrag som bisyssla har han ej möjlighet att t.ex.

följa upp rekrytering och militär krigsplanläggning samt ta nödvändiga initiativ inom den andliga vården i försvaret. Den centrala militära självårdsorganisationen motsvarar varken behovet enligt nuvarande ordning eller enligt föreslagen målsättning.

I överensstämmelse med religionsfrihetsprincipen behövs en bättre *styrfunktion* på central nivå, som garanterar militär personal rätt till religionsutövning enligt egen trosuppfattning. Vid dess utformning bör beaktas att trossamfunden bör ha det avgörande inflytandet även på den centrala militära självårdsorganisationen i fortsättningen. En förutsättning för att den militära självården enligt såväl föreslagen freds- som krigsorganisation skall kunna bedrivas ekumeniskt är att de berörda trossamfunden sluter sig samman och medverkar i en central organisation.

Utredningen har övervägt olika lösningar för att få till stånd en mera ändamålsenlig *central självårdsorganisation*. Som framgått ovan bör trossamfunden själva svara för innehållet i den andliga vården inom försvaret. Med avseende på det centrala planet torde detta bäst tillgodoses om trossamfunden samverkar i ett organ kallat *religionsnämnden inom försvaret (RIF)*.

Vid den sektion på försvarsstaben som handlägger personalvårdsfrågor bör inrättas en särskild självårdsavdelning. I enlighet med överbefälhavarens förslag i remissyttrande 1973-04-05 (yttrande över 1968 års beredning om stat och kyrka, betänkandet Samhälle och trossamfund; SOU 1972:36) bör på denna avdelning inrättas en heltidstjänst som fältprost. Därjämte behövs biträdande personal på självårdsenheten.

8.2.1.1 Förslag om inrättande av religionsnämnden inom försvaret som trossamfundens lednings- och samverkansorgan på central nivå

För utredningen har det blivit självklart att kyrkorna skall svara för innehållet i den andliga vården, vare sig det sker på ett sjukhus, en skola eller inom försvaret. De synpunkter som framkommit bl.a. i de tidigare nämnda motionerna liksom i uttalanden från Riksförbundet kyrkans ungdom tyder på åsikten att den kyrkliga verksamheten kan identifieras med försvaret om den andliga vården organisatoriskt är bunden till försvaret. Utredningen har emellertid som tidigare redovisats funnit att man inte kan låta självården inom försvaret "hänga fritt i luften". Organisatoriskt måste den militära självården vara samordnad med försvaret. Det innebär dock inte att försvaret styr pastorernas förkunnelse. Eftersom kyrkorna förutsätts ansvara för innehållet i sin verksamhet bör samfunden samverka i ett ledningsorgan, genom vilket kyrkornas inflytande kanaliseras och genom vilket trossamfunden själva kan påverka den militära självårdens innehåll.

Utredningen har övervägt om i ledningen för den militära självården bör inrättas en biskopsbefattning enligt finskt eller tyskt mönster. I likhet med överbefälhavaren i hans yttrande till ärkebiskopen har emellertid utredningen funnit att det vid en internationell jämförelse framstår som mest ändamålsenligt om tjänsten inrättas som fältprost. I de övriga nordiska länderna leds den militära självården av en fältprost – i Norge heltidsanställd. Tjänsten som heltidsanställd fältprost synes i Tyskland närmast

motsvaras av Militärgeneraldekan och i Storbritannien av Chaplain general.

I Tyskland leder militärbiskopen kyrkornas verksamhet inom den militära själavården (jfr avsnitt 3.5). Militärbiskopen avlönas av kyrkorna. Enligt den tyska grundsynen leds den militära själavården av kyrkorna men stöds av staten för att säkra en fri religionsutövning bland stridskrafterna. Militärgeneraldekanen är därför underställd militärbiskopen men i statliga förvaltningsuppgifter är han underställd försvarsministern.

Eftersom utredningsdirektiven pekar på en ekumenisk lösning av den svenska militära själavården kan man inte utan vidare överföra den tyska modellen på svenska förhållanden. Den tyska grundtanken att det är kyrkorna som leder och ansvarar för den militära själavården torde i Sverige bäst realiseras genom inrättandet av ett trossamfundens centrala ledningsorgan, religionsnämnden inom försvaret (RIF).

Genom sin ställning som föredragande i RIF kommer fältprosten i praktiken att utöva den del av ledningen av den militära själavården som ankommer på trossamfundet. För att effektivt kunna utöva sin verksamhet måste fältprosten finnas i försvarsstaben. Av TjRF 27:4 framgår att den militära befälsrätten ej gäller över bl.a. den prästerliga verksamheten.

För att trossamfundens avgörande ansvar för den andliga vården i försvaret skall bli reellt erfordras alltså att de bildar ett centralt lednings- och samverkansorgan, religionsnämnden inom försvaret (RIF). Denna nämnd bör verka i såväl fred som krig (se bil. 3).

Då den andliga vården också i fredsorganisationen skall bedrivas ekumeniskt blir det nödvändigt att begränsa antalet samverkande myndigheter och trossamfund på central nivå. Det skulle vara orealistiskt om försvarsmakten tvangs kommunicera med 13 domkapitel och drygt 30 samfundsledningar i ärenden rörande militär själavård. Genom tillskapandet av religionsnämnden inom försvaret får försvarsmakten endast ett organ att samråda med.

Religionsnämnden inom försvaret föreslås få följande *uppgifter*: Den bör samordna, planera och svara för övergripande frågor beträffande den militära själavården. RIF bör följa utvecklingen inom samhället och försvaret och med hänsyn härtill komma med förslag till verksamhet och reformer. Religionsnämnden bör vara remissinstans i frågor beträffande andlig vård i försvaret och utöva tillsyn över den militära själavården. Religionsnämnden inom försvaret bör även meddela erforderliga föreskrifter och anvisningar för den militära själavården.

Religionsnämnden inom försvaret skall utgöra ett rådgivande organ åt ÖB med avseende på den militära själavården. Till religionsnämnden inom försvaret skall ÖB kunna hänskjuta frågor av t.ex. principiell och organisatorisk natur. Religionsnämnden inom försvaret bör även i övrigt vara ett kontaktorgan i förhållande till militära chefer, domkapitel, samfundsledningar, andra berörda organ och enskilda.

Religionsnämnden inom försvaret bör föreslå att tjänster inom den militära själavården inrättas, tillsätts och omfördelas efter hörande av vederbörande domkapitel/samfundsledning samt respektive förbandschef och lokala religionsnämnd inom försvaret. På förslag av religionsnämnden inom försvaret tillsätter förbandschef militärpastor efter hörande av lokal

religionsnämnd på garnisonsorten.

Genom denna ordning blir det klarlagt att trossamfunden vid sidan av staten är huvudman och har ett avgörande ansvar för den militära själavården. Försvaret blir av praktiska skäl arbetsgivare för att militärpastorerna på bästa sätt skall hinna lösa sina uppgifter.

Religionsnämndens inom försvaret *behörighet* bör enbart gälla den yttre utformningen av den militära själavården. Någon inblandning i berörda trossamfunds inre liv, deras sätt att fira gudstjänst etc. får ej förekomma. Icke heller kan religionsnämnden inom försvaret företaga åtgärder som tvingar medlemmar ur berörda trossamfund att göra avsteg från sin trosuppfattning eller vilka eljest kränker den enskilde soldatens religionsfrihet. Religionsnämnden inom försvaret skall *organisatoriskt* vara trossamfundens självständiga organ.

Ordförande i religionsnämnden inom försvaret utses av regeringen på förslag av nämnden.

Därjämte föreslås att ett nedan angivet antal *ledamöter* ingår i religionsnämnden inom försvaret, vilka representerar de trossamfund som ansvarar för den militära själavården. Försvarsmakten bör vara representerad i religionsnämnden inom försvaret i egenskap av fackmyndighet.

Ledamöterna tillhör lämpligen nedanstående grupper, till det antal som framgår av respektive alternativ:

Tabell 8.1 Olika förslag till sammansättning av religionsnämnden inom försvaret

	Svenska kyrkan	Sveriges frikyrkoråd/ SAMRÅD	Delegationen för vissa trossamfund	Försvarsmakten
Alternativ 1	3	2	1	2
Alternativ 2	4	3	1	2
Alternativ 3	10	5	5	2

Med hänsyn till Svenska soldathemsförbundets betydelsefulla roll för den militära själavården bör religionsnämnden inom försvaret kunna adjungera en ledamot från förbundet.

De föreslagna alternativen utgår ifrån den religiösa situationen i Sverige i dag. Vid ingången av år 1980 var 96 % av alla svenska medborgare i Sverige medlemmar av svenska kyrkan. Drygt 500 000 personer var medlemmar i trossamfund utanför svenska kyrkan.¹ De svenska frikyrkorna beräknas regelbundet nå 800 000 personer genom församlingsgudstjänster, pensionsarbete, barn- och ungdomsverksamhet, sång- och musikgrupper och studiecirkelverksamhet. Invandrarkyrkorna beräknas regelbundet nå ca 200 000 personer.

Medlemsantalet i trossamfunden utanför svenska kyrkan bedöms öka under den närmaste tioårsperioden. Det beror bl.a. på att ett stort antal medlemmar tillhörande dessa samfund är invandrare, som har ett högre födelsetal än övriga grupper.

Utredningen förordar sammansättning av religionsnämnden inom försvaret enligt *alternativ 2*.

¹ I avsnitt 6.2.1 finns en uppställning hur de fria trossamfundens medlemsantal fördelar sig på olika kyrkor.

Ledamöterna i religionsnämnden inom försvaret jämte personliga suppleanter utses av respektive huvudmän:

- Svenska kyrkans centralstyrelse
- Sveriges Frikyrkoråd/SAMRÅD
- Delegationen för vissa trossamfund
- Överbefälhavaren.

Föredragande i religionsnämnden inom försvaret blir fältprostern. Stabspastorn bör vara *sekreterare*.

8.2.1.2 Förslag beträffande central handläggning av militära själavårdsärenden

I den kommande fredsorganisationen behövs militärpastorer till ett antal som motsvarar ca 22 heltidstjänster (se under avsnitt 9.1) och i krigsorganisationen ca 1 000 fältpastorer. Den ovan föreslagna religionsnämnden inom försvaret har ej kapacitet att själv administrera denna stora själavårdsorganisation.

Den föreslagna ekumeniska själavårdsorganisationen i fred kommer att medföra att även de religiösa minoritetsgrupperna kommer att kräva att det redan i fredsorganisationen finns särskilda handläggare som kan ta befattning med löpande själavårdsärenden. Det har av administrativa skäl bedömts lämpligast att dessa ärenden handläggs inom försvarsstaben av en *särskild handläggarenhet*, som förses med erforderlig kyrklig sakkunskap. I kap 18 redogörs för hur kostnaderna för denna centrala administration bör finansieras.

Den särskilda handläggarenhetens *uppgifter* bör som ovan anförts omfatta löpande administration och planläggning. Enhetens åligganden kommer att i viss utsträckning överensstämma med de uppgifter, vilka stabspastorn vid försvarsstabens personalvårdsbyrå tidigare hade. Därjämte tillkommer nya åligganden, som en direkt följd av den nya målsättningen, liksom ansvaret för utbildning och fortbildning.

Uppgifterna föreslås bli följande:

- att bereda ärenden för religionsnämnden inom försvaret samt verkställa dess beslut
- att utöva tillsyn över den militära själavården bl.a. genom besök på förband och soldathem,
- att organisatoriskt leda och samordna den praktiska själavården på såväl central, regional som lokal nivå,
- att tillhandahålla råd och upplysningar angående den andliga vården i försvaret,
- att sköta löpande kontakter mellan den militära själavården å ena sidan samt å andra sidan trossamfunden i det civila samhället och olika organ inom totalförsvaret,
- att handlägga frågor som berör soldathemsrörelsen,
- att stimulera till rekrytering av militär- och fältpastorer
- att medverka vid fördelning av pastorer i såväl freds- som krigsorganisationen,

- att medverka vid uttagning av pastorer till FN-tjänst och till flottans långresefartyg,
- att medverka vid grundläggande utbildning och fortbildning,
- att anordna regelbundna konferenser för militärpastorer,
- att utarbeta handböcker och annan självårdsmateriel samt utforma bestämmelser och anvisningar för den militära självården,
- att utarbeta förslag till militär självårdsbudget samt medverka till fördelning av resurser i form av lokaler och utrustning.

För att utföra ovanstående löpande administrativa uppgifter föreslås en *handläggarenhet* inom försvarstaben enligt något av nedanstående tre organisationsalternativ:

1. En *handläggare* på heltid tillförs den befintliga kulturdetaljen på fst/plan 4 med uppgift att svara för den militära självården (se nedanstående figur och bilaga 4). Handläggaren kan förslagsvis kallas fältprost. Kulturdetaljen får enligt detta förslag följande utseende:

KULTURDETALJ	
Militära självårdsärenden Fältprost 1/1 tjänst	Kulturärenden Byrådirektör 1/1 tjänst Fältbibliotekarie. Deltid

Figur 8.1. Organisationsplan enligt alternativ 1.

2. Inom planavdelningen på fst/plan 4 inrättas en *själavårdsdetalj* (se nedanstående figur och bilaga 4) med en handläggare utan direkt knytning till något av trossamfunden. Till biträde inrättas två stabspastorstjänster (arvode) på deltid på 2/6 och 1/6 tjänst. Stabspastorstjänsterna bör fördelas mellan pastorer (motsv.) tillhörande svenska kyrkan respektive övriga berörda trossamfund. Med hänsyn till att de flesta ärendena berör svenska kyrkan torde försvarsstabspastorn tillhörande detta trossamfund ges 2/6 tjänst.

Själavårdsdetaljen får enligt detta alternativ följande utseende:

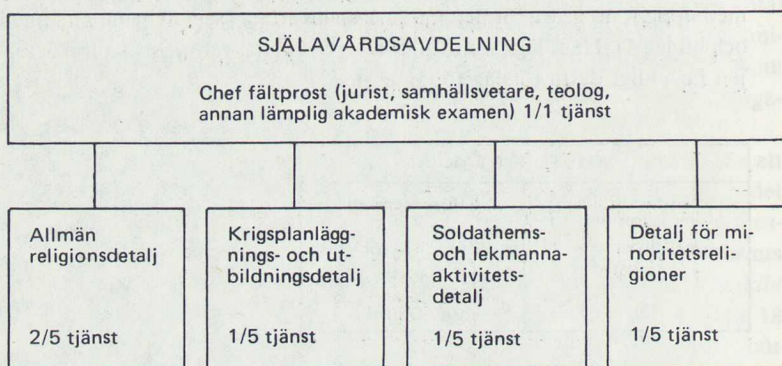
SJÄLAVÅRDSDETALJ	
Fältprost (jurist, samhällsvetare, teolog. annan lämplig akademisk examen) 1/1 tjänst	
Stabspastor ur svenska kyrkan 2/6 tjänst	Stabspastor (motsv.) ur övriga trossamfund 1/6 tjänst

Figur 8.2. Organisationsplan enligt alternativ 2.

3. Den andliga vården inom kulturdetaljen på fst/plan 4 frigörs och handläggs av en *själavårdsavdelning* på fst/plan 4 (se nedanstående figur och bilaga 4). Självårdsavdelningen tillförs två handläggare, fältprost och stabspastor. Stabspastorstjänsten är enligt detta alternativ delad på fyra deltidstjänster för att möjliggöra bred ekumenisk representation. Avdelningen förses med fyra detaljer, nämligen:

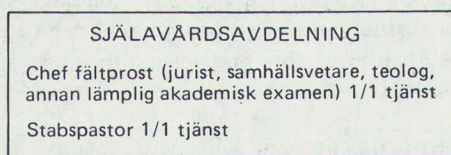
- Allmän religionsdetalj
- Krigsplanläggnings- och utbildningsdetalj
- Soldathems- och lekmanaktivitetsdetalj
- Detalj för minoritetsreligioner.

Självårdsavdelningen får enligt ovannämnda förslag följande utseende:

Figur 8.3. Organisationsplan enligt alternativ 3.

4. Detta alternativ skiljer sig från alternativ 3 endast på så sätt att stabspastorstjänsten här är heltidstjänst:

Figur 8.4. Organisationsplan enligt alternativ 4.

Utredningen har bedömt ovannämnda alternativförslag enligt följande:

Efter 1982-07-01 har militärbefälhavaren inte i samma utsträckning ansvar för samordning, samverkan och utbildning i fredsorganisationen inom försvaret som de tidigare hade. En del av de uppgifter som tidigare ålegat stabspastorerna överförs nu till central handläggning. Det bedömda samlade arbetstidsuttaget för samtliga uppgifter före 1982-07-01 bör uppskattas till 12-18 dagar/år/milo.

Till dessa dagar skall sedan läggas den tid som åtgick för militärpastorskonferenser, 1-2 dagar/milo/år = 6-8 dagar/år. Det framräknade tjänstetidsuttaget motsvarar sammanlagt en halvtidstjänst.

Vakansläget och uppföljning av krigsplanläggning av självårdspersonal kräver arbetsinsatser på central nivå. Att omsätta och fördela ca 1 000 befattningar i krigsorganisationen mellan svenska kyrkan och övriga trossamfund innebär bl.a. samverkan med ett stort antal trossamfund.

Läggs den nu nämnda arbetsmängden till de övriga arbetsuppgifter, som tidigare ingick i den centrala stabspastorns arbetsuppgifter, samt hänsyn även tas till de uppgifter i övrigt som ovan i detta kapitel angetts så blir det nödvändigt med två heltidstjänster. Förutom en fältprosttjänst på heltid bör även en stabspastorstjänst på heltid inrättas.

På grund av det bedömda nödvändiga arbetstidsuttaget avstyrks *alternativ 1*, vars personalstyrka har för liten kapacitet. Även frånvaron av ekumenisk struktur omöjliggör denna lösning.

Alternativ 2 bedöms bättre än alternativ 1, då den militära självården enligt detta förslag får större kapacitet och egen detalj. Genom de föreslagna två försvarsstabspastorerna tillförs självårdsdetaljen såväl arbetskraft som teologisk sakkunskap. En nackdel med detta alternativ är dock att icke heller enligt denna modell erhålls en tillräckligt omfattande arbetskäpacitet eller tillfredsställande ekumenisk struktur. Även alternativ 2 måste därför avstyrkas.

Enligt *alternativ 3* inrättas en självårdsavdelning i försvarsstaben. Denna administrativa avdelning för löpande militära självårdsärenden möjliggör att den framtida andliga vården skall kunna bedrivas på tillfredsställande ekumenisk bas.

Genom att den militära självården får bilda en egen avdelning inom den planeringssektion som handlägger personalvårdsärenden har man dels tillfredsställt behovet av att integrera den militära självården i personalvården samt dels tagit hänsyn till trossamfundens önskemål att hävda den militära självårdens självständighet och särart.

Främst av rekryteringsskäl förordas *alternativ 4* före *alternativ 3*.

Den heltidsanställda fältprosten bör, förutom att han/hon sköter *uppgifterna* i självårdsenheten, även vara föredragande i den ovan föreslagna religionsnämnden inom försvaret (se avsnitt 8.2.1.1). Fältprosten skall enligt alternativ 2-4 även vara chef för självårdsdetaljen respektive självårdsavdelningen i försvarsstaben.

Fältprosten bör utses av regeringen efter förslag av religionsnämnden inom försvaret. I kyrkligt administrativt hänseende bör fältprosten lyda under religionsnämnden inom försvaret. När det gäller statliga förvaltningsuppgifter däremot hör han under överbefälhavaren.

Som *behörighetsvillkor* för fältprosten bör gälla att han/hon rekommenderas av sitt trossamfund.

Fältprosten bör även:

- besitta erforderlig kunskap om totalförsvaret,
- vara väl förtrogen med militära självårdsfrågor samt trossamfundet och deras trosuppfattning,
- ha väl meriterad administrativ erfarenhet på handläggarnivå,

- vara ekumeniskt sinnad

För stabspastorn bör gälla liknande behörighetsvillkor. En av dem bör tillhöra svenska kyrkan och en bör vara medlem av ett frikyrkosamfund.

Den som ej är prästvigd (motsv.) inom det samfund han/hon tillhör bör kunna dispensereras från de formella behörighetskraven inom sitt samfund och prästvigas (motsv.). Denna ordning bör väljas för att de för fältprost- och stabspastorstjänsterna mest lämpliga personerna skall kunna utses.

8.2.2 Regional organisation

Den lämpligaste regionala indelningen i militärt självårdshänseende bör med hänsyn till försvarets organisation och verksamhet i fred och krig ansluta till militärområdena. Även på regional nivå behövs ledningsorgan för den militära självården. Inom militärområdet bör även i krigsorganisationen finnas en reserv, från vilken pastorer (motsv.) tillhörande olika trossamfund kan tillföras lokala enheter.

8.2.2.1 Regionala ledningsorgan

Inom respektive militärområde behövs det ett regionalt ledningsorgan som svarar för tillsyn, planering och samordning av den militära självården. Det regionala ledningsorganet bör samverka med bl.a. länsstyrelse, civila myndigheter på länsnivå, militärbefälhavare, svenska kyrkans stiftsledning (biskop och domkapitel), distriktsföreståndare (motsv.) för övriga trossamfund, försvarsområdesbefälhavare och förbandschefer i milot.

Det har övervägts om det regionala lednings- och samordningsorganet bör finnas utanför eller inom militärområdesstaberna. Bristen på överensstämmelse mellan existerande regionala borgerliga och kyrkliga territoriella ansvarsområden medför emellertid att inga befintliga styrelser (motsv.) utanför milona bedöms lämpliga att utöva ledning av den andliga vården inom försvaret på regional nivå.

Det har därför övervägts om ett *nytt* lednings- och samverkansorgan för andlig vård skall tillskapas på regional nivå i stället för den nuvarande stabspastorsorganisationen för militär självård i milostaben. Detta förslag är mindre lämpligt eftersom det skulle komma att bli en *överorganisation* att inrätta ett regionalt kyrkligt ledningsorgan för den andliga vården i försvaret, icke minst på grund av att en del av stabspastorernas arbetsuppgifter inom fredsorganisationen fr.o.m 1982-07-01 överförts till central nivå. På grund av de knappa personella och ekonomiska ramarna är det i stället lämpligare att koncentrera trossamfundens och den militära självårdens resurser till *central* och *lokal* nivå.

Pastorerna i milostaben bör därför i föreslagen organisation svara för den högre regionala militära självårdens planläggning och samordning.

Pastorer vid milostaber

På milostaberna finns idag (se avsnitt 8.1.2) en arvodesanställd stabspastor med uppgift att på regional nivå planlägga och leda den militära självården. Befattningen har efter milostabernas förändring från fredsstab till krigs-

staber 1982-07-01 fått en verksamhetsinriktning på krigsorganisationen. Stabspastorn är krigsplacerad som chef för självårdsdetaljen i krigsorganisationen.

Stabspastorernas *arbetsuppgifter* är intagna i Bestämmelser för stabspastorer vid milostab 1975-02-25 (TFG 922 750081). Dessa föreskrifter behöver nu delvis omarbetas med anledning av den ovannämnda organisationsförändringen.

I fortsättningen bör arbetsuppgifterna vara följande:

- att svara för regionalt planerings- och samordningsansvar beträffande militär självård i krigsorganisationen i nära samverkan med religionsnämnden inom försvaret (avsnitt 8.2.1.1) och den särskilda handläggarenheten i försvarsstaben (avsnitt 8.2.1.2),
- att utöva tillsyn av den militära självårdsverksamheten inom milot,
- att medverka vid rekrytering av fältpastorer samt bistå religionsnämnden inom försvaret och fältprosten med utredningar och förslag i fråga om krigsplacering av självårdspersonal,
- att medverka vid planering och genomförande av utbildning av krigsplacerad personalvårdspersonal samt delta i övningar,
- att medverka i kurser och konferenser beträffande ämnen med anknytning till militär självård,
- att biträda vid mobilisering och krigsplanläggning av självårds- och krigsgravtjänst,
- att samverka med och inom sitt område bistå chefen för personalvårdsavdelningen i frågor rörande självård,
- att jämväl i övrigt handlägga för militärområdet (motsv.) gemensamma frågor rörande den militära självården.

Med hänsyn till de ovan föreslagna arbetsuppgifterna föreslås att pastorernas i MB stab tjänster fortsättningsvis differentieras enligt följande:

Tabell 8.2. Förslag till pastorstjänster i MB stab i fredstid.

MILO	Tjänst/tjänstetidsuttag
S	1/10 = 24 dagar
V	1/15 = 18 dagar
Ö	1/10 = 24 dagar
B	1/20 = 12 dagar
NN	1/20 = 12 dagar
ÖN	1/15 = 18 dagar
Totalt	108 dagar

Tjänsterna bör utformas så att de kan anpassas efter varje milos särskilda behov av tjänstetidsuttag och ekumenisk sakkunskap. I normalfallet kan en pastor anställas. Men det bör också finnas möjlighet att dela upp arbetsuppgifterna på flera befattningar. Fördelning av tjänstetidsuttag kan som exempel fördelas enligt följande i ett milo med behov av 24 dagar/år:

Tabell 8.3. Exempel på fördelning av tjänstetidsuttag i ett milo med behov av pastor 24 dagar/år.

12 dagar/år för pastor ur svenska kyrkan
9 dagar/år för pastor ur trossamfund tillhörande Sveriges frikyrkoråd (SAMRÅD)
3 dagar/år för pastor ur Delegationen för vissa trossamfund
24 dagar/år

Behov av lednings- och samverkansfunktion för den militära självårdsverksamheten föreligger även inom *krigsorganisationen* inom samtliga militärområden. Även krigsorganisationen bör avvägas med hänsyn till militärområdenas olikartade struktur. För milo S, Ö och ÖN bör minimikravet vara tre kvalificerade pastorer. I övriga militärområden bör finnas två pastorer. Vid behov bör pastorerna fördelas mellan svenska kyrkan och gruppen övriga trossamfund.

I fred föreslås pastorn i MB stab benämnas *milopastor*. I krig bör även chefspastorn i MB stab kallas milopastor. Benämningen milopastorer införs dels för att det bättre skall framgå var dessa pastorer finns i den militära självårdsorganisationen samt dels för att ange att dessa befattningshavare har större ansvarsområde och kompetens i förhållande till övriga militär- och fältpastorer. Övriga pastorer i MB stab i krig benämns fältpastorer. Milopastorstjänsten i fred bör vara kombinerad med en militärpastorstjänst och utgöra heltidstjänst.

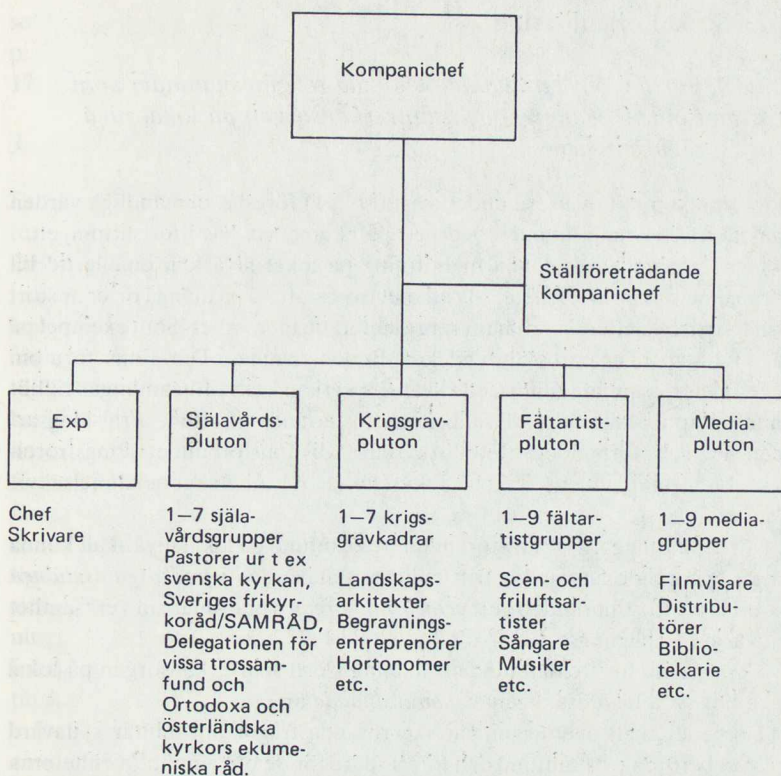
Pastorer vid fostab

Såväl i freds- som i krigsorganisationen föreslås *fopastorerna* i fo- staberna ha kvar sina samordnande och planläggande uppgifter på lägre regional nivå inom den militära självården.

8.2.2.2 Regional pastorsreserv

Olika lösningar har övervägts för att tillfredsställa det förväntade behovet av tillgängliga *extra* resurser beträffande självård, som kan uppstå även i inledningskedet av ett krig. Därvid har särskilt frågan prövats, hur man lämpligen bör förse lokala militära enheter med pastorer (motsv.) ur gruppen övriga trossamfund vid tillfälliga behov. Följande två alternativ har härvid bedömts realistiska:

1. Enligt detta alternativ görs milostabskompaniets personalvårdspluton om till ett *milopersonalvårdskompani* enligt följande modell:

Figur 8.5. Förslag till milopersonalvårdskompani enligt alternativ 1.

Själavårdsplutonen utgör enligt detta alternativ *miloreserv*. Plutonens storlek och religiösa representation varieras efter respektive milos behov. Plutonen bör kunna förse varje försvarsområde med minst en själavårdsgrupp.

- Enligt detta andra alternativ *kompletteras varje fostab i krigsorganisationen med ett antal pastorer tillhörande olika aktuella trossamfund. Organisatoriskt behöver pastorerna ej ingå i fo-staben utan kan utgöra ett fristående förband eller enhet av plutons eller grupps storlek organiserad på samma sätt som personalvårdsplutonen ingående i nuvarande milostabskompani. Enligt detta alternativ tillskapas en foreserv av pastorer.*

Eftersom tillgången på pastorer (motsv.) ur flera trossamfund utanför svenska kyrkan bedöms mindre god förordas *alternativ 1*, vilket kan göras minst personalkrävande i förhållande till det antal förband som skall betjänas. Genomförs en organisation enligt detta alternativ kan aktuella försvarsområden vid behov bli tillförda pastorer ur miloreserven så långt resurserna räcker.

8.2.3 Lokal organisation

8.2.3.1 Förslag om inrättande av lokala religionsnämnder som trossamfundens lednings- och samverkansorgan på lokal nivå i fredsorganisationen

Som framkommit ovan (se under avsnitt 6.3.1) föreslås den andliga vården jämväl i fredsorganisationen bedrivs på ekumenisk bas i fortsättningen.

Genomförandet av denna målsättning på lokal nivå kan emellertid bli förenat med vissa svårigheter, då antalet trossamfund på många orter är stort och flera trossamfund är ojämnt representerade inom riket. Som exempel på en ort med många trossamfund kan Boden nämnas. Där finns förutom Överluleå församling tillhörande svenska kyrkan också församlingar tillhörande Baptistsamfundet, Evangeliska fosterlandsstiftelsen, Frälsningsarmén, Helgelseförbundet, Metodistkyrkan, Missionsförbundet, Pingströrelsen, Örebromissionen, Katolska kyrkan och Lutherska bekännelsekyrkan.

För att möjliggöra att ett stort antal trossamfund på lokal nivå skall kunna ta ett avgörande ansvar för den militära själavården i fredsorganisationen föreslås att trossamfunden i ett *gemensamt organ* samordnar sin verksamhet på varje förläggningssort.

Uppgifterna för trossamfundens lednings- och samverkansorgan på lokal nivå bör vara huvudsakligen av *samordnande* art.

I organet skall överläggningar ske rörande frågor om militär själavård mellan berörda trossamfund och företrädare för de olika militära enheterna (skolor, förband). Organet bör vara inspiratör och även utöva viss tillsyn över den andliga vården i försvaret på lokal nivå samt vara remissorgan vid t.ex. tillsättning av militärpastorer på förläggningssorten.

Olika organ för trossamfundens samverkansfunktioner på lokal nivå har övervägts enligt följande tre alternativ:

1. Lokala ekumeniska råd

De befintliga lokala ekumeniska råden bedöms ej kunna ombildas i syfte att få erforderlig representation eller lämplig verksamhetsinriktning för att kunna utgöra ändamålsenliga samverkansorgan för den militära själavården. Alternativ 1 avstyrks därför.

2. Lokala soldathemsstyrelser

Även om befintliga soldathemsstyrelser skulle kunna utökas med representanter för berörda trossamfund kvarstår det faktum, att soldathemsstyrelser ej finns på alla förläggningssorter. Det är osäkert, om det skulle gå att bilda soldathemsföreningar på alla förläggningssorter. De befintliga soldathemsstyrelserna har alltför varierande förutsättningar för att på varje förläggningssort kunna utgöra lednings- och samverkansorgan för militär själavård i erforderlig utsträckning.

Även om det således inte bedöms realistiskt att göra om soldathemsrörelsen så att den kan passa i hithörande hänseende, så förutsätts emellertid att

soldathemsrörelsen i större utsträckning än tidigare kommer att utgöra plattformen för lokalförsamlingarnas lekmanverksamhet (se avsnitt 17.2).

3. Lokala religionsnämnder inom försvaret

Enligt detta alternativ skall representanter för de lokala trossamfundet och företrädare för de militära enheterna (staber, skolor och förband) inom förläggningssorten jämte vissa andra intressenter bilda en ekumenisk lednings- och samarbetsnämnd på lokal nivå, vilken organisatoriskt skall vara fristående från förbanden på förläggningssorten. Nämnden på varje förläggningssort föreslås heta *lokala religionsnämnden inom försvaret* med tillägget t.ex. i *Norrtälje*. Lokala religionsnämnden inom försvaret bör endast bedriva samordnande verksamhet. Militärpastorerna skall som tidigare ansvara för den praktiska själavården. I lokala religionsnämnden inom försvaret bör förutom representanter för berörda trossamfund även ingå företrädare för kommun, militärpastor, chef för personalsektionen alternativt konsulent, soldathemsföreståndare och representanter för de värnpliktiga. Beroende på det lokala intresset kan även ingå t.ex. representanter för stiftsråd, kyrkliga samfälligheter, frivilliga försvarsorganisationer och föreningar som engagerar de värnpliktiga på fritiden. Blir antalet ledamöter i lokala religionsnämnden inom försvaret för stort kan ett arbetsutskott tillskapas.

Lokala religionsnämnden inom försvaret kan i viss utsträckning betraktas som en parallellnämnd till befintlig samarbetsnämnd rörande sociala och ekonomiska trivselfrågor, som skall finnas på varje garnisonsort (se TjRF 12:57) samt påminner till viss del om den nämnd för andlig vård som finns vid fängelserna. Alternativ 3 är i viss utsträckning också likt den lösning med sjukhusutskott, som skapats i Stockholm för att samordna den ekumeniska själavården på sjukhusen under huvudmännen Stockholms domkapitel och Stockholms frikyrkoråd.

Av de granskade alternativen bedöms *alternativ 3* fungera bäst som de olika lokala trossamfundens lednings- och samverkansorgan. Tillskapas en lokal religionsnämnd inom försvaret på varje förläggningssort behövs ingen förändring av befintliga organ. Vidare kan sammansättningen av ledamöterna enligt detta alternativ lätt anpassas till de lokala önskemålen och förutsättningarna utan hänsynstagande till historiska blockeringar och traditionella bindningar.

På de orter där lokala ekumeniska råd fungerar bra eller där soldathemsföreningen har en god förankring i de lokala församlingarna kan man lokalt komma överens om att rådet eller soldathemsstyrelsen även skall utgöra en lokal religionsnämnd inom försvaret, om de nämnda organen är villiga att åtaga sig denna uppgift.

8.2.3.2 *Pastorer på lokal nivå i freds- och krigsorganisationen*

Militärpastorer i fredsorganisationen

På lokal nivå finns det idag i fredsorganisationen 73 deltidstjänstgörande präster tillhörande svenska kyrkan som har förordnats som militärpastorer (se avsnitt 8.1.3.1). Organisationen bygger på beslut av 1939 års riksdag (prop 1939:139, SU 1939:4 s 109, rskr 1939:41).

I fortsättningen bör den andliga vården jämväl på lokal nivå i fredsorganisationen bedrivas på ekumenisk grund (se avsnitt 6.3.1). Militärpastorer skall därför enligt förslaget kunna tillhöra såväl svenska kyrkan som annat trossamfund.

Den i avsnitt 9.1 föreslagna ändringen av tjänster för militärpastorer bör bl.a. innebära att den specialkonstruerade tjänsten som garnisonspastor i *Boden* med domkapitlet som arbetsgivare förändras till tjänst som militärpastor med försvaret som arbetsgivare (jfr avsnitt 5.4.3). I konsekvens härmed erfordras en ändring i kungörelsen (1971:861) om kyrkliga kostnader (se sid 15). Övriga avtal och bestämmelser om denna specialtjänst bör upphävas.

Angående föreslagna förändrade *behörighetsvillkor* för militärpastorer, se avsnitt 11.2.

Religionsnämnden inom försvaret föreslår den lämpligaste av sökandena till ledigförklarad militärpastorstjänst varefter respektive förbandschef utser militärpastor efter hörande av den lokala religionsnämnden inom försvaret (se mera härom i avsnitt 10.1). Hur militärpastorstjänsterna bör *utformas* och *fördelas* med hänsyn till framräknade normtal, se under avsnitt 9.1.

Militärpastorerens *arbetsuppgifter* i föreslagen organisation framgår under avsnitt 13.4.

Pastorstjänster i amiralitetsförsamlingen i Karlskrona

Beträffande Karlskrona amiralitetsförsamling är inte utredningen beredd att föreslå någon grundläggande förändring. Efter en lång utredning med förslag om indragning av församlingen beslöt statsmakterna år 1969 att församlingen skall bestå med speciellt ansvar för den militära personalen i Karlskrona. Som tidigare anförts har församlingen tre pastorstjänster, som finansieras med församlingsskatt. Den tredje pastorstjänsten har under lång tid hållits vakant. Eftersom en pastorstjänst behövs för den värnpliktiga personalen föreslår utredningen att församlingen får fullt lönebidrag ur kyrkofonden för att återbesätta tjänsten.

Frikyrklig militärpastor kan ej tillsättas i Karlskrona eftersom den gamla ordningen behålls. Samarbetet mellan olika trossamfund i Karlskrona torde emellertid kunna möjliggöras inom ramen för militärhemmets och soldathemmets verksamhet.

Fältpastorer i krigsorganisationen

Huvuddelen av fältpastorerna i krigsorganisationen tillhör idag svenska kyrkan. Ett större antal pastorer bör i fortsättningen rekryteras ur gruppen

övriga trossamfund (se avsnitt 6.3.2).

Fördelningen av fältpastorer på förband föreslås i stort bli oförändrat (se avsnitt 9.2).

Fältpastoreernas *arbetsuppgifter* i föreslagen organisation framgår under avsnitt 13.5.

Benämningen fältpräst föreslås bli utbytt mot *fältpastor*, då den sistnämnda termen bäst motsvarar det förhållandet att jämväl pastorer (motsv.) tillhörande trossamfund utanför svenska kyrkan kan inneha befattningen. Den föreslagna termen överensstämmer också bättre med det språkbruk som redan användes beträffande motsvarande befattning "militärpastor" i fredsorganisationen. Ledet "fält-" anger att befattningen finns i krigsorganisationen.

The first part of the report
 deals with the general
 situation of the country
 and the progress of
 the work done during
 the year. It is
 followed by a
 detailed account of
 the various projects
 which have been
 carried out. The
 report concludes
 with a summary
 of the results
 achieved and a
 list of the
 members of the
 committee.

The second part of the
 report deals with the
 financial statement
 for the year. It
 shows the total
 income and the
 expenditure for
 each of the
 various projects.
 The report also
 gives a list of
 the names of the
 donors and the
 amounts received
 from each. The
 financial statement
 is followed by a
 list of the
 members of the
 committee.

The third part of the
 report deals with the
 progress of the
 various projects.
 It gives a
 detailed account
 of the work done
 during the year
 and the results
 achieved. The
 report also
 gives a list of
 the names of the
 members of the
 committee.

The fourth part of the
 report deals with the
 future plans for
 the year. It
 gives a list of
 the projects
 which are to be
 carried out and
 the estimated
 cost of each.

V Förslag till arbetsformer

V:A Militär själavårdspersonal

9. Tjänster och befattningar

9.1 Tjänster i fredsorganisationen

Som framgått av det föregående anser utredningen att själavården inom försvaret skall vila på ekumenisk grund.

I själavårdsavdelningen i försvarsstaben har föreslagits en heltidsanställd fältprost och en heltidsanställd stabspastor (avsnitt 8.2.1.2). För den regionala ledningen föreslås endast den ändringen att tjänsten som milopastor vid milostab bör fullgöras med fyllnadstjänstgöring som militärpastor inom militärområdet. Milopastorstjänsten bör beräknas till 20 % av heltidstjänst.

Tjänster som militärpastor inrättas enligt nedanstående uppställning. I den mån förband kommer att läggas ner inrättas tjänsten för begränsad tid. Normen för beräkningen av militärpastorstjänster bör vara en heltidstjänst för 2 000 värnpliktiga.¹ Därvid har vissa internationella jämförelser varit vägledande. Det är dock av resursskäl för närvarande otänkbart att i Sverige uppnå de nivåer som gäller i förbundsrepubliken Tyskland (1 präst på 1.500 soldater) eller USA (1 präst på 800 soldater). I dessa utländska normtal är även fast anställd personal inräknad.

Erfarenheterna från utredningens försöksverksamhet i Linköping har även visat att en präst på 2 000 värnpliktiga är ett realistiskt tal, i synnerhet om militärpastorn under viss del av året kan få assistans av en värnpliktig militärpastor.

Med utgångspunkt i ovanstående normtal vill jag föreslå de militärpastorstjänster som finns angivna i tabell 9.1 nedan. Underlag för de beräkningar som ligger till grund för förslaget framgår av bilaga 8. De föreslagna militärpastorstjänsterna bör kunna sökas av präster/pastorer tillhörande svenska kyrkan och de fria trossamfundet.

Som framgått av uppställningen är alla tjänster inte heltidstjänster även om utredningen strävat efter att få så många heltidstjänster som möjligt. Under utredningens hearings har ofta den uppfattningen framförts att varje förband bör ha sin "egen pastor". Detta argument har stor tyngd. Men mot detta måste anföras att det på senare tid blivit allt svårare att rekrytera deltidstjänstgörande präster. Utredningen anser det också vara av betydelse för en effektiv själavårdsverksamhet att få ett mindre antal men för uppgiften verkligt intresserade militärpastorer.

Deltidstjänster kan i vissa fall vara svåra att kombinera med fyllnadstjänstgöring. Fördelen med fyllnadstjänstgöring är att pastorer då kommer att

¹Jfr bil. 11.

Tabell 9.1 Förslag till militärpastorstjänster

Militärområden	Antal militär- pastorstjänster
<i>Milo S</i>	
Kristianstad och Hässleholm inkl milostab	1
Ystad + Revingehed	1
Ängelholm + Ljungbyhed	0,5
Kallinge	0,2
Karlskrona (amiralitetspredikant)	1
Växjö	0,5
Eksjö	1
<i>Milo V</i>	
Skövde inkl milostab + Karlsborg	1
Sätenäs	0,2
Borås	0,5
Halmstad	0,5
Göteborg	0,75
Uddevalla	0,5
<i>Milo Ö</i>	
Stockholm (stabspastor) ^a	—
Kungsängen	0,5
Vaxholm	0,3
Strängnäs inkl milostab	1
Södertälje	0,4
Ostkustens Örlogsbas	0,5
Enköping	0,4
Uppsala	0,2
Norrköping	0,4
Norrköping	0,2
Linköping	1
Visby	1
<i>Milo B</i>	
Karlstad och Kristinehamn inkl milostab	1
Örebro	0,5
Falun	0,5
Älvdalen	0,2
<i>Milo NN</i>	
Östersund inkl milostab	1
Sollefteå	0,5
Härnösand	0,2
Gävle	0,5
Söderhamn	0,2
<i>Milo ÖN</i>	
Boden inkl milostab	1
Luleå	0,4
Umeå	0,5
Kiruna	0,2
Arvidsjaur	0,5
	21,75 %

^a Stabspastorn vid försvarsstaben bör ansvara för självården bland de värnpliktiga i Stockholm

tillhöra pastorskollegiet i en lokal församling.

Av de skäl som nyss anförts ligger det nära till hands att för den militära själavården tillämpa samma princip som statsmakterna fastställt beträffande den andliga vården vid sjukhus, nämligen att svenska kyrkans och frikyrkosamfundens lokala församlingar i stället för en särskild själavårdsorganisation skall ansvara för den kyrkliga verksamheten vid sjukhusen på orten. Därvid skulle antalet tjänster i lokalförsamlingarna kunna ökas i motsvarande mån.

Som redovisats i annat sammanhang anser dock utredningen att de speciella former varunder försvaret arbetar gör det nödvändigt att välja former med tjänster för pastorer vid försvaret men med eventuell fyllnadstjänstgöring i lokal församling. (Beträffande finansiering av fyllnadstjänstgöring hänvisas till avsnitt 18.1.)

Om deltidstjänst som militärpastor erhålls av t.ex. frikyrkopastor bör Sveriges frikyrkoråd besluta var fyllnadstjänsten skall ske. Det förutsätts att fyllnadstjänstgöring kan ordnas inom den församling, vars samfund pastorn tillhör, eventuellt i ekumenisk skolverksamhet eller dylikt. Om fyllnadstjänst för pastor från svenska kyrkan bör domkapitlet besluta.

Från Svenska soldathemsförbundet har uttryckts önskemål om att kombinera tjänst som militärpastor och soldathemsföreståndare. Detta bör givetvis vara möjligt. Sådan fyllnadstjänstgöring bör finansieras med löne medel för soldathemsföreståndare.

9.2 Befattningar inom krigsorganisationen

Den ordning som gäller för närvarande med i princip en präst per bataljon saknas anledning att förändra. Det bör dock övervägas om inte vissa förband med hänsyn till sin spridning bör få en något större tilldelning av fältpastorer. Vederbörande krigsplaceringsmyndighet bör få viss frihet att ta ut flera präster till sådana förband.

Före uttagning till krigsplacering skall samråd ske med vederbörande domkapitel respektive Sveriges frikyrkoråd/SAMRÅD (jämför Lag (1981:1216) om kyrklig beredskap).

Som framhållits i avsnitt 8.2.2.2 bör milostaben kunna tillhandahålla extra själavårdsresurser ur såväl svenska kyrkan som gruppen övriga trossamfund.

Själavårdsorganisationen i övrigt på milonivå bör bibehållas.

Die erste Aufgabe der Verwaltung ist es, die
 öffentlichen Angelegenheiten zu ordnen und
 zu leiten. Sie muss die Interessen der
 Bürger zu berücksichtigen und die
 Verwaltung zu verbessern. Die
 Verwaltung muss die öffentlichen
 Angelegenheiten zu ordnen und zu
 leiten. Sie muss die Interessen der
 Bürger zu berücksichtigen und die
 Verwaltung zu verbessern. Die
 Verwaltung muss die öffentlichen
 Angelegenheiten zu ordnen und zu
 leiten. Sie muss die Interessen der
 Bürger zu berücksichtigen und die
 Verwaltung zu verbessern.

9.2. Bedeutung der Verwaltung

Die Verwaltung ist ein zentraler Bestandteil
 des Staates. Sie ist für die
 Durchführung der öffentlichen
 Angelegenheiten zuständig. Die
 Verwaltung ist ein zentraler Bestandteil
 des Staates. Sie ist für die
 Durchführung der öffentlichen
 Angelegenheiten zuständig. Die
 Verwaltung ist ein zentraler Bestandteil
 des Staates. Sie ist für die
 Durchführung der öffentlichen
 Angelegenheiten zuständig.

10 Tillsättning

10.1 Anställning av militärpastorer m.fl. inom fredsorganisationen

Befattningen som fältprost tillsätts enligt praxis av överbefälhavaren efter hörande av biskopsmötet. Stabspastorerna förordnas numera av vederbörande militärbefälhavare efter hörande av respektive domkapitel i samråd med överbefälhavaren. (ÖB 1976-12-14 Provisoriska anvisningar m.m. TFO 76 054 mom 3.) Militärpastor förordnas av den myndighet vid vilken verksamheten skall utövas, om inte ÖB bestämt annat, efter hörande av vederbörande domkapitel. (Förordning om militärpastorer, p.3, FFS 1981:16; Bestämmelser för militärpastorer, p.6 och TFG 750062.)

I fortsättningen bör följande i stället gälla:

Den i avsnitt 8.2.1 föreslagna fältprosten föreslås tillsättas av regeringen på förslag av religionsnämnden inom försvaret (RIF) (mer om detta organ, se avsnitt 8.2.1.1). När det gäller övriga befattningshavare på själavårdstjänster inom *fredsorganisationen* föreslås att dessa tillsätts av vederbörande chef på förslag av RIF efter samråd med vederbörande domkapitel/samfundsledning och beträffande militärpastorer efter hörande av respektive lokala religionsnämnd inom försvaret (mer om detta organ, se avsnitt 8.2.3.1).

Befattningshavare inom den militära själavårdens fredsorganisation föreslås bli entledigade av samma myndigheter som tillsatt dem.

10.2 Uttagning av fältpastorer m.fl. inom krigsorganisationen

I dag uttas pastor till själavårdstjänst i *krigsorganisationen* efter genomförd grundutbildning i annan befattning med hänsyn till civil kyrklig kompetens och eventuell befattning i den militära själavårdens fredsorganisation.

I fortsättningen föreslås följande gälla:

Manlig pastor som genomgått föreskriven grundutbildning med godkända betyg och bedömts lämplig för krigsplacering, uttas till befattning inom den militära själavårdens krigsorganisation med stöd av värnpliktslagen (omtryckt SFS 1969:378).

Eftersom det råder allmän värnplikt endast för män i Sverige kan inte *kvinnliga pastorer* uttas till befattning inom själavårdsorganisationens

krigsorganisation med stöd av värnpliktslagen. Uttagning av kvinnliga befattningshavare föreslås därför ske med stöd av nedanstående bestämmelser, sedan de på frivillighetens grund skaffat sig samma kompetens som gäller för män.

Kvinnliga militärpastorer, som bedöms lämpliga för fältpastorstjänst, krigsplaceras i egenskap av anställd personal i likhet med konsulenter enligt PRI (Personalredovisningsinstruktion) del 1, kap 10, p.1051, Bil 6, p.3, mom b, p.11 och 14.

Övriga kvinnliga pastorer som genomgått godkänd grundutbildning och bedöms lämpliga för fältpastorstjänst bör uttas i egenskap av civilförsvarspliktig personal med stöd av PRI del 1, kap 10, p. 1069, Bil 6, p. 3, mom g, p. 18, 71 och 72. En förutsättning för en tillämpning av i detta stycke angivna bestämmelser är att även kategorin "själavårdspersonal" införes bland uppräknade befattningar till vilken uttagning får ske enligt KK (1953:21) om skyldighet för civilförsvarspliktig att tjänstgöra vid krigsmakten m.m. § 1, 1 st samt i PRI del 1, Bil 6, p. 72, 2 st.

11 Behörighetsvillkor

11.1 Gällande normer

Militärpastorer enligt gällande fredsorganisation måste vara präster inom svenska kyrkan, eftersom dessa avlönas med kyrkofondsmedel.

Fältpastorer i krigsorganisationen skall antingen vara präster inom svenska kyrkan eller vara behöriga att inneha tjänst som pastor (motsv.) inom annat trossamfund.

Vapenfria tjänstepliktiga som är pastorer får i likhet med andra vapenfria ej kommenderas att tjänstgöra inom försvaret enligt 4 §, lagen (1966:413) om vapenfri tjänst.

11.2 Utredningens förslag

Utredningen finner det angeläget att pastorer som tjänstgör inom försvaret skall vara "legitimerade" av det samfund de tillhör. Varje samfund fastställer självt de krav som gäller för att vara präst/pastor inom samfundet. Av religionsfrihetsskäl är det angeläget att även försvaret accepterar och respekterar samfundens egna regler. Det finns inte längre skäl för att en militärpastor i fredsorganisationen nödvändigtvis skall vara präst i svenska kyrkan (se avsnitt 6.3.1).

Pastorn skall ha genomgått föreskriven utbildning enligt de riktlinjer som framgår av följande avsnitt. Efter godkänd grundutbildning, fackutbildning och facktjänstgöring är pastorn enligt förslaget behörig att söka och inneha militärpastorstjänst eller kan uttas till fältpastorstjänst.

Även om man från försvarets sida skall acceptera varje samfunds regler för präst/pastorsbehörighet anser utredningen att det inte är självklart att präst/pastor enbart av det skälet skall anses behörig som militär- eller fältpastor.

Samhället har anledning att utgå ifrån att de pastorer som tjänstgör inom försvaret är solidariska med den försvarspolitik som landet genom parlamentariska beslut har fastställt. Det är inte utrett i vad mån vapenfria tjänstepliktiga är solidariska med försvarspolitiken. Många verkar emellertid ha en annan inställning till vårt försvar än den som fastställts genom parlamentariska beslut.

Man kan emellertid inte utgå ifrån att alla präster och pastorer som har valt vapenfri tjänst är motståndare till försvaret. Vid en hearing med ett antal

vapenfria präster har ca hälften av dessa deklarerat att de är solidariska med försvaret men att de valt vapenfri tjänst därför att de inte kunnat förena prästrollen med att bära och bruka vapen.

Detta har föranlett utredningen att undersöka hur denna fråga lösts i vissa andra länder (se kap. 3).

Som framgår av Genèvekonventionen den 12 augusti 1949 angående förbättrande av sårades och sjukas behandling vid stridskrafterna i fält (I); publicerad av folkrättskommittén i SOU 1979:73, sid 108 ff är själavårdspersonal jämställd med sjukvårdspersonal. Den militära sjukvårds- och själavårdspersonalen som åtföljer stridskrafterna är *non-kombattant*. (Jfr civilmilitärutredningens schema, återgiven i denna utrednings bilaga 13.) Detta innebär att svenska fältpastorer skall klassificeras som militär personal. Av praktiska skäl bör samma kategoribegrepp användas även i fredsorganisationen.

Artikel 22 i ovannämnda Genèvekonvention medger bl.a. att vid sjukvårdsformation eller sjukvårdsanstalt får finnas personal som är beväpnad och gör bruk av sina vapen till självförsvar eller till försvar av de sjuka och sårade.

Själavårdspersonalen skall ha samma identifikationshandlingar som sjukvårdspersonalen, dvs. rödakorsbindel på vänster överarm och personligt identitetskort med röda kors. Själavårdspersonal kan under dessa förhållanden ej göras till krigsfångar. Om det behövs får en kvarhållen pastor kvarhållas enbart för andlig vård bland krigsfångar.

För att en fältpastor skall åtnjuta skydd enligt konventionen får han alltså inte vara stridande. Han skall tillhöra kategorien militär personal och vara non-kombattant. Det är i överensstämmelse härmed inte riktigt att av en präst kräva vapenutbildning. Det har också visat sig att fältpastorer i USA och de flesta västeuropeiska länder inte bär vapen, inte ens för självförsvar.

Utredningen finner att den enskilde pastorns inställning till att bära och bruka vapen ej får utgöra behörighetshinder för tjänst inom försvaret under förutsättning att pastorn ej har principiella invändningar mot att bära uniform samt är solidarisk med Sveriges försvarspolitiska målsättning.

12 Utbildning

Som framgår av avsnitt 11.2 skall försvaret acceptera pastorns civila utbildning. Den militära utbildningen och även fortbildningen bör göra pastorn väl förtrogen med den militära miljön och de speciella krav som eventuella krigsförhållanden medför.

Den grundläggande principen för försvarets värnpliktsutbildning är att alla värnpliktiga skall ha en militär grundutbildning. De som sedan fått en civil yrkesutbildning kan krigsplaceras i en specialbefattning som anknyter till den civila yrkesutbildningen. Detta system tillämpas bl.a. på fältpastorn och motiveras bl.a. av ekonomiska skäl. Det visar sig emellertid i praktiken vara stora svårigheter att vid en krigsförbandsövning direkt komma in i rutinen som fältpastor utan att tidigare ha fått grundläggande fackutbildning för denna uppgift. De fältpastorer som är fackutbildade som personalvårdsassistenter har haft stor nytta av den utbildningen vid krigsförbandsövningar.

Med hänsynstagande till vad som i föregående avsnitt anförts om Genèvekonventionen, nämligen att fältpastorn inte får vara stridande, anser utredningen att den blivande fältpastorn icke bör ha en fullständig militär grundutbildning.

Utredningen har funnit att det uppstår mellan 20 och 30 fältpastorsvakanter i krigsorganisationen varje år, främst beroende på att så många pastorer lämnar värnpliktsåldern.

Som framhållits önskar en del blivande präster/pastorer välja tjänst enligt vapenfrilagen därför att de inte kan förena sin präst-/pastorsroll med att bära och bruka vapen. Eftersom Genèvekonventionen förutsätter att fältpastorn inte är stridande och eftersom de flesta andra demokratiska stater i västvärlden utgår från att fältpastorn inte skall ha vapen bör svenska fältpastorer ej åläggas att utbildas i vapentjänst eller bära vapen.

I god tid före värnpliktsinskrivningen bör religionsnämnden inom försvaret *informera* blivande präster och pastorer att de kan göra tjänst som pastorer inom försvaret och att fältpastor normalt ej behöver bära och bruka vapen. Endast om de själva begär det skall de kunna utbildas för självförsvar. Sådan information bör även kunna ges av vapenfriutredare och inskrivningsmyndigheterna till sådana som söker tjänst enligt vapenfrilagen.

Värnpliktstjänstgöringen för de blivande fältpastorerna bör utformas enligt följande huvudlinjer:

Det är då studierna avslutats vid gymnasium inkallas de blivande pastorerna till två à tre månaders militär *grundutbildning*. Med hänsyn till

Genèvekonventionen bör eventuell vapenutbildning enbart avse vapentjänst för självförsvar.

Grundutbildningen bör i övrigt vara obligatorisk och gälla exempelvis

- skyddstjänst
- orientering om ABC-stridsmedel
- försvarsupplysning
- fysisk träning
- orientering.

Efter en grundläggande militärutbildning påbörjas de teologiska studierna. Efter prästvigningen/ordinationen fullgör prästerna/pastorerna minst ett års aspiranttjänstgöring inom sina kyrkosamfund.

Därefter sker fortsatt grundutbildning med en à två månaders militär *fackutbildning*, som omfattar bl.a

- personalvård
- socialtjänst
- militär själavård.

Sedan påbörjas en sju à åtta månaders *facktjänstgöring* som pastorer på ett utbildningsförband. Därvid skall de handledas av de fast anställda militärpastorerna men framförallt fungera på ett sätt som så många värnpliktiga framhållit under utredningsarbetet, nämligen som äldre kamrater som de värnpliktiga kan tala med även om religiösa frågor.

För att möjliggöra att värnpliktiga som uttagits till utbildning till fältpastorer skall kunna fullgöra grundutbildning och fackutbildning fordras ändring i värnpliktslagen (1941:967) enligt förslag på sid 15.

Kvinnliga militärpastorer inom försvaret bör utbildas på samma sätt som sina manliga kolleger. De kan inte – som framhållits i avsnitt 10.2 – kommenderas till tjänst eftersom de inte är värnpliktiga. Men sedan de slutit avtal om tjänstgöring (frivilligavtal) bör grundutbildning, fackutbildning och facktjänstgöring fullgöras i samma ordning som gäller övriga värnpliktiga.

Därutöver bör både kvinnliga och manliga pastorer som ej haft möjlighet att genomgå den av utredningen föreslagna utbildningen kunna rekryteras och fortbildas genom frivilligorganisationerna enligt gällande bestämmelser.

Utredningen förutsätter även att religionsnämnden inom försvaret och försvarsstaben verkar för erforderlig fortbildning av militärpastorer och fältpastorer. En sådan fortbildning kan lämpligen ske genom försvarets förvaltningskola.

13 Arbetsuppgifter

13.1 Inledning

I den militära själavårdsorganisationen är det militär- och fältpastorerna som svarar för den andliga vården på det *lokala planet*. Därvid är det i första hand de förband till vilket militär- och fältpastorerna är förordnade som omfattas av tjänstgöringsskyldigheten. Men även enheter vilka saknar präst och som i personalvårdshänseende är hänvisade till förband med militär- och fältpastor hör till respektive pastors arbetsområde. Gästande förband betjänas också vid behov av militär- och fältpastorer (TFG 922:750062 p 3 och 7).

Till militär- och fältpastorernas arbetsuppgifter hör i första hand själavården. I militär- och fältpastorernas uppgifter ingår sakramentsförvaltning som dop och nattvard. Vissa kyrkliga förrättningar som t.ex. vigslar och jordfästningar hör enligt gällande rätt och praxis i princip till militär- och fältpastorernas ämbetsområde.

Till följd av de förändringar som ägt rum i samhället och inom den militära organisationen har en del bestämmelser som berör militär- och fältpastorernas ändrats under senare år. Som exempel kan nämnas bestämmelser om anordnande av gudstjänst och korum (TKG 922:680187) och tjänstledighet för firande av religiös högtid (TKG 922:730089). Uppgiften att vara utredningsman i vapenfriärenden ingår ej i arbetsuppgifterna.

Ytterligare ett flertal arbetsuppgifter bör med hänsyn till utvecklingen modifieras. I flera fall torde övervägas om icke nya prioriteringar mellan olika arbetsuppgifter måste göras. Den grundläggande frågeställningen i detta avsnitt är, hur militär- och fältpastorernas arbetsuppgifter bör utformas för att svara mot den målsättning för den militära själavården i den freds- och krigsorganisation, som föreslagits i avsnitt 4.7.

13.2 Tidigare förslag och gällande bestämmelser

Totties utredning – Den andliga vården inom försvarsväsendet (SOU 1938:33) – hade beträffande fredsorganisationen föreslagit att en pastor skulle knytas till varje truppförband och inneha uppdraget som bisyssla mot arvode. Enligt nämnda utrednings förslag skulle militärpastor – som stod under omedelbart befäl av vederbörande truppförbandschef – ha till uppgift (s 68):

- ”a) att enligt tjänstgöringsreglemente för vederbörlig försvarsgren efter truppförbandschefs bestämmande förätta gudstjänster och korum samt anordna och leda andaktsstunder;
- b) att utföra andra pastorala förrättningar i tjänsten, som av truppförbandschef anbefallas;
- c) att hos truppförbandschef göra framställning om beredande av tillfälle till nattvardsgång för regementets personal;
- d) att, efter samråd med vederbörande läkare, hålla andaktsstunder minst en gång varje vecka å militärt sjukhus samt att bland de sjuka öva enskild själavård;
- e) att med behörigt medgivande göra regelbundna besök i truppförbandets arrestlokal hos dem, som där undergå bestraffning;
- f) att i övrigt vid lämpliga tillfällen och på lämpligt sätt söka träda i närmare personlig beröring med den enskilde;
- g) att å tid och rum, som meddelas å regementsorder, hava mottagning;
- h) att, där omständigheterna sådant föranleda, och vederbörande befäl det medgiver, följa eller besöka trupp under övning utom förläggningssorten;
- i) att deltaga i och i förekommande fall leda verksamheten vid truppförbandets soldathem;
- j) att efter de närmare bestämmelser, som i sådant hänseende utfärdas av truppförbandets bildningsråd, deltaga i bildnings- och biblioteksverksamheten vid truppförbandet och på allt sätt söka främja densamma;
- k) att inom området för sin verksamhet tillhandagå truppförbandschefen med erforderliga upplysningar och utredningar samt inkomma med förslag till anordningar och åtgärder rörande den andliga vården vid truppförbandet”.

Enligt Totties utredning skulle i mobiliseringsorganisationen (= krigsorganisationen) inom varje fördelning finnas en *regementspastor* för varje truppförband av regementets storlek. För ingående truppförband av bataljons storlek föreslogs en *bataljonspredikant*. Dessutom föreslogs präster och predikanter vid vissa andra enheter.

En sådan *regementspastors* åligganden borde enligt Totties förslag bli följande (s 50):

”att enligt gällande instruktioner och fördelningspastorns anvisningar hos regementschefen föreslå utfärdandet av erforderliga bestämmelser för själavården inom regementet samt att själv enligt regementschefens bestämmelser leda denna själavård,

att hos fördelningspastorn göra erforderliga framställningar för tillgodoseende av själavården inom regementet,

att giva anvisningar till personal, som inom regementets underavdelningar avses att handhava själavården därstädes, samt att på alla sätt vara denna personal behjälplig i dess verksamhet,

att utföra sådana pastorala förrättningar och sådan själavård, som icke lämpligen kan överlämnas åt bataljonspredikant, samt

att efter anmodan av fördelningspastorn biträda vid vård av annan än vederbörligt regementets personal.”

Bataljonspredikantens arbetsuppgifter skulle enligt samma utredning bli (s. 51):

”att enligt gällande instruktioner och regementspastorns anvisningar hos bataljonschefen föreslå utfärdandet av erforderliga bestämmelser för själavården inom bataljonen samt att själv enligt bataljonschefens bestämmelser leda denna själavård,

att utföra pastorala förrättningar inom bataljonen i den utsträckning, som kan bli bestämd, samt

att efter anmodan av regementspastorn biträda vid vård av annan än vederbörlig bataljons personal."

För *bataljonspredikant vid självständig bataljon* skulle enligt Tottie (s 51) gälla i tillämpliga delar såväl bestämmelserna för regementspastor som för bataljonspredikant. För *präst vid sjukvårdsformation* skulle gälla i tillämpliga delar bestämmelserna för regementspastor. För *predikant vid sjukvårdsformation* föreslogs bestämmelserna för bataljonspredikant gälla i tillämpliga delar.

Enligt försvarets personalutrednings betänkande III, Självårdsverksamheten inom krigsmakten, sept. 1960, – utredningsman Urban Rosenblad – borde förbandsprästernas uppgifter (s. 11):

"i huvudsak motsvara dem som ankommer på en församlingspräst t.e. enskild själavård, förrättande av gudstjänster och andaktsstunder samt verkställande av kyrkliga förrättningar. Några uppgifter i samband med kyrkobokföring o.d. behöver däremot icke ankomma på honom. I t.e. allmänkulturella och sociala frågor inom förbundet är förbandsprästens medverkan önskvärd, men uppgifterna behöva icke direkt åvila honom, enär de i regel komma att handhas av särskilt avdelad personal t.e. förbandskonsulenter, personalvårdsassistenter, bibliotekarier m.fl. Förbandsprästerna böra däremot ges möjlighet följa utbildningen vid förbanden och delta i visst krigsplanläggningsarbete".

Militärpastorernas uppgifter skulle enligt försvarets personalvårdsutredning omfatta (s 24):

- "a) att i den utsträckning förbandschef bestämmer uppgöra förslag till plan för den religiösa verksamheten och själavården för förbundet i fred och krig;
- b) att instruera krigsplacerad personalvårdspersonal, då denna fullgör tjänstgöring;
- c) att förrätta gudstjänster och leda samtalstimmar;
- d) att utföra pastoral förrättning, om någon tillhörande förbundet (motsv.) så begär;
- e) att utöva enskild själavård och därmed förenad personlig vägledning och rådgivning;
- f) att, efter samråd med vederbörande läkare, besöka förbandets sjuka, bl.a. dem som äro inlagda på förbandssjukhuset (motsv.);
- g) att, när så prövas lämpligt, med vederbörligt tillstånd besöka i arrest intagna;
- h) att främja verksamheten vid soldat- (örlogs-)hem (motsv) på förläggningssorten;
- i) att samarbeta med dem, som i övrigt biträda vederbörande chef vid personalvårdens utövande."

Omfattningen av de ovannämnda uppgifterna kunde enligt försvarets personalvårdsutredning diskuteras. I ett förslag till underlag för allmänna föreskrifter för militärpastorer tillfogades bl.a. följande uppgifter för dessa (s. 42):

"att svara för utbildning i själavård (p 2)

att på tid som fastställs av regementschef vara anträffbar på förbundet minst två dagar per månad. Dessutom skall han ha mottagningstid per telefon (p 7)

att eftersträva att även besöka del av förband som bedriver övning utom förläggningssort (p 8)."

Nu gällande *grundläggande bestämmelser* för militär- och fältpastorernas verksamhet återfinns i kap 5:27, 12:7-18 och 12:21 i Tjänstereglemente för försvarsmakten och Förordningen om militärpastorer 1981-05-07 (SFS 1981:16).

Överbefälhavarens föreskrifter för militärpastorer från 1975-02-11 är återgivna i avsnitt 2.2.1. Av p. 9 nämnda bestämmelser framgår att de angivna åliggandena ej får uppfattas som en stel uppgiftskatalog utan som en förslagsförteckning. Avsikten är att man på lokal nivå skall kunna prioritera mellan de angivna arbetsuppgifterna med hänsyn till de lokala förutsättningarna och önskemålen:

"Förbandschef (motsv) äger att genom lokal instruktion göra prioriteringar bland ovan angivna arbetsuppgifter och därigenom angiva inriktningen av verksamheten" (p 9, TFG 922:750062).

Ansvar för den närmare utformningen av den militära självvården på förbandsnivå ligger således idag på den lokala beslutsfattaren och ej på central nivå. Därmed kan militärpastorernas arbetsuppgifter anpassas efter respektive utbildningsförbands behov.

13.3 Allmänna synpunkter på militär- och fältpastorernas arbetsuppgifter i föreslagen självvårdsorganisation

Militärpastorernas verksamhet är för närvarande starkt begränsad i tjänstetid. Liten tid ägnas åt kontaktsökande självvård. För att få en närmare uppfattning om vilka arbetsuppgifter som militär- och fältpastorerna bör ha har ovanstående hearings genomförts i olika militärområden med fast anställd personal och värnpliktiga. Med samma syfte har den ovan redovisade försöksverksamheten genomförts vid garnisonen i Linköping (A 1, I 4/Fo 41 och T 1) under utbildningsåret 1981-06-01- 1982-05-31.

Vid hearings och under försöksverksamheten har ibland militärpastornas roll ifrågasatts hos ett fåtal av de värnpliktiga. Särskilt de yngre betonar individens rätt att själv ta ställning i olika frågor. Denna attityd betyder emellertid inte att dagens soldat i allmänhet saknar grundläggande andliga behov. Många deltagare i utfrågningarna har visat ett öppet och positivt intresse för religiösa frågor och livsåskådningsproblem.

Viktigt är att det skapas *verksamhetsformer som vidgar kontaktytorna* mellan militär- och fältpastorer å ena sidan och soldater å andra sidan. En sådan miljö bör tillskapas genom olika aktiviteter så att det känns naturligt för den enskilde soldaten att ventilera personliga och andliga problem med sin militär/fältpastor. Det gäller för militär- och fältpastorn att bygga upp ett *förtroende på det personliga planet*, så att det blir möjligt för honom att få kontakt med personalen i personliga och andliga frågor. Den personal som har fördomar mot präster och religion måste först få tilltro till sin själasörjare innan de kan förväntas vara mottagliga för förkunnelse och/eller annan självvård.

För att utveckla kyrklig verksamhet som kan nå personalen synes det vara

nödvändigt med en omprioritering. Korum och andra former av större gudstjänster bör förekomma i nuvarande utsträckning. De föreslagna nya resurserna för militärpastorerna bör ägnas åt själavård i mindre grupper samt uppsökande verksamhet. Dessa åsikter har bekräftats av tillfrågad personal vid genomförda hearings.

Försvarsutskottet har varit inne på liknande tankegångar i FöU 1975/76:7:

”En andlig vård för sådana behov torde mindre gälla korum och andra gudstjänster än samtal i grupper och enskilt. Det synes därför vara angeläget att en präst finns tillgänglig relativt ofta och att han har möjlighet att bedriva uppsökande verksamhet t.ex. på ytterförläggningar och förbandssjukhus.”

En avgörande del av resultatet av militär- och fältpastorernas arbetsinsatser beror på *den enskilde pastors person*, hans förmåga, motivation och vilja. Verksamheten präglas i stor utsträckning av de initiativ som sjelasörjaren själv tar. Anderberg har i ovannämnda verk (s 72 ff) pekat på en del erfarenheter från beredskapstiden i detta hänseende, vilka kan vara av värde även för dagens och morgondagens militär- och fältpastorer.

Anderberg (s 75 f) har bl.a. visat på faran med en alltför *slentrianmässig verksamhet* som är uttryck för en strävan att blott fullgöra tjänsten. Ointresset hos personalen m.m. kan t.ex. få fältpastorn att uppfatta gudstjänsten som omöjlig redan från första stund. Han kan då uppfyllas av en önskan att få den överstökad så fort som möjligt:

”...inga psalmhäften, överhuvud ingen omsorg i planerandet, allt gjorde, att något av den allmänna intresselösheten ville besegra fältprästen.”

Det finns också en risk enligt Anderberg (s 72) att fältpastorn *assimileras för mycket* i den militära miljön, så att han förlorar en del av sin kristna identitet. Går fältpastorn å andra sidan för långt åt andra hållet med för mycket avståndstagande finns risken att han istället blir isolerad.

Som ytterligare en fara har Anderberg (s 75) betecknat *kvantitetsjakten*. Det finns en risk att fältpastorn försöker hinna med alltför mycket:

”Allt skulle ju redovisas i rapporter till militära chefer och överordnade. Hans gärning bedömdes ofta ganska ytligt – efter vad som kunde redovisas i siffror. Det låg nära till hands att åstadkomma kvantitet på kvalitetens bekostnad.”

Som en betydelsefull del av militär själavård bör enligt utredningen även ingå möjligheten för den enskilde soldaten att efter eget val *få tillgång till pastor (motsv.) från eget trossamfund*. Hänsyn bör i största möjliga utsträckning tas till dem som har en speciell religiös uppfattning och därmed sammanhängande önskemål. Denna princip bör även gälla fredsorganisationen (se mer härom avsnitt 6.3.1). *Arbetsuppgifterna för de pastorer (motsv.) som ej ingår i den militära själavårdsorganisationen* får utformas efter lokala önskemål och förutsättningar.

Militär- och fältpastorernas arbetsuppgifter är i huvudsak identiska. Det finns emellertid tillräckliga skillnader för att redovisa dem under olika avsnitt i den följande framställningen.

13.4 Militärpastorernas arbetsuppgifter

Militärpastorernas verksamhet omfattar huvudsakligen tre arbetsområden:

1. Förkunnelse (Gudstjänst och förrättningar)
2. Annan själavård (Personlig vägledning och rådgivning)
3. Undervisning (i religiösa frågor och livsåskådningsproblem)

Denna uppdelning av arbetsuppgifterna är grundad i praxis och framskymtar delvis i TjRF kap 12:8:

”Själavård utövas genom gudstjänster och annan andlig verksamhet, genom upplysning i livsåskådningsfrågor samt genom enskild rådgivning i andliga frågor.”

13.4.1 Förkunnelse

13.4.1.1 Gudstjänster/korum och andakter utan nattvard

Inledning

I överensstämmelse med religionsfrihetslagen har varje person i Sverige rätt att utöva sin egen religion. Denna rättighet skulle vara illusorisk om det ej fanns *möjlighet att delta i gudstjänster/andakter*. I ÖB:s bestämmelser om Tjänstledighet för firande av religiös högtid 1973-03-14, p 1 (TKG 922:730089) har fastslagits lika möjligheter i detta hänseende för all militär personal oavsett trostillhörighet:

”Alla skall - oberoende av religiös tro - beredas likvärdiga möjligheter att bevista gudstjänst, förrätta andakt och fira religiösa högtider...”

Samma princip finns fastslagen i ÖB:s bestämmelser ”Anordnande av gudstjänst och korum”, p 2 (TKG 922:680187).

I allmänhet kan försvarets personal i fredstid delta under helger i gudstjänster/andakter i sina respektive *hemförsamlingar*. De som är kvar på förbandet kan - om de ej tillhör vakt- och beredskapsstyrka - besöka *förbandsortens gudstjänstlokaler*. Ibland är emellertid omständigheterna sådana att det är förenat med svårigheter att besöka en gudstjänstlokal och då är det naturligt att militärpastorn ordnar *särskilda gudstjänster/andakter* på förbandet eller i dess närhet för de soldater som så önskar. Dyliga militära gudstjänster/andakter får om särskilda skäl föreligger ordnas av militärpastorn under tjänstetid och kan vid behov även hållas under personalens fritid.

I TjRF kap 12:12 och 13 ges bestämmelser för att underlätta för försvarets personal att under sön- och helgdagar och vissa angivna större helger delta i gudstjänster m.m. Motsvarande bestämmelser är intagna i förslaget till nytt TjRF § 17. För soldater tillhörande minoritetsreligioner kan samma regler bli tillämpliga på deras helgdagar. (TKG 922:730089 p 3 med bilaga).

Gällande bestämmelser och praxis

Så länge det funnits en militär själavårdsorganisation inom det svenska försvaret har gudstjänster/andakter utgjort en väsentlig del av den allmänna

militära själavården. Korum är en vedertagen benämning på en militär gudstjänstform, vilken har en kort och enkel ritual som anpassats för att användas av trupp.

I normalfallet ordnas militära gudstjänster/andakter under den militära personalens *fritid*. Denna regel har fastslagits i TjRF kap 12:9 (se även TKG 922:730089 p 2), som stadgar:

”Gudstjänst eller korum anordnas på fritid om särskilda skäl icke finnas att anordna förrättningen i tjänsten.”

Bestämmelse med motsvarande innehåll återfinnes i förslaget till nytt TjRF, § 15.

De *särskilda skäl* som enligt TjRF kap 12:9 må föranleda att korum anordnas på tjänstetid är enligt ÖB:s tillämpningsbestämmelser ”Anordnande av gudstjänst och korum”, p 4 (TKG 922:680187),

”om korum ingår som en del av firande av allmän högtidsdag samt högtids-och minnesdag som har samband med förbandet och dess verksamhet (t.ex. regementets dag),

om korum ingår i särskild högtidlighet som anordnas i anslutning till in- eller utryckning av utbildningskontingent, kursavslutning vid skola o dyl.,

om korum ingår i högtidlighet anordnad på grund av inträffade dödsfall eller allvarlig olyckshändelse eller i anledning av en allvarlig världspolitisk eller nationell situation, om korum anordnas för personal som har tjänstgöring under sön- och helgdagar,

om korum anordnas under beredskaps- och krigstillstånd (då värnpliktslagen § 27:2 eller 28 är tillämplig)”.

En riksdagsmotion (1975:1188) har ifrågasatt om inte personal skulle kunna ta initiativ till korum under tjänstetid. Försvarsutskottet (FöU 1975/76:7) ansåg emellertid att det fanns så goda möjligheter att ordna korum i samband med allmänna eller särskilda högtidsdagar och högtidligheter på förbanden att det ej fanns anledning att utöka möjligheterna ytterligare.

Om gudstjänster/andakter ordnas *under tjänstetid* är deltagandet *frivilligt*. Det s.k. korumtvånget avskaffades år 1962. I TjRF stadgas i kap. 12:10:

”Deltagande i gudstjänst eller korum är frivilligt. Anordnas förrättningen i tjänsten skall den som icke deltar i förrättningen under tiden för denna delta i verksamhet enligt mom. 46”.

Den alternativverksamhet som föreskrivs med hänvisning till mom. 46 (= TjRF kap. 12:46) är ”bildningsverksamhet”, som omfattar

”undervisning och upplysning i samhälls- och kulturfrågor, biblioteksverksamhet, allmän föreläsningsverksamhet, fritidsundervisning samt kulturminnesvård, naturvård och traditionsvård”.

I förslaget till nytt TjRF § 15 har ambitionsnivån på denna punkt minskats. Det föreslås blott att ”annan verksamhet” skall anordnas för den som icke vill delta.

Av bestämmelser i TjRF och i förslaget till nytt TjRF rörande alternativ verksamhet under gudstjänster/andakter framgår indirekt att icke någon på

grund av sin önskan att ej deltaga får kommenderas till verksamhet, som kan uppfattas som bestraffning (t.ex. städning).

Gudstjänster/andakter skall som regel följa den ordning som föreskrivs i *fältkyrko-handboken* (TjRF kap 12:11). I förordet till 1963 års upplaga – som är den senaste – anges att fältkyrko-handboken närmast är avsedd för krigsförhållanden. Boken är tänkt att användas av alla fältpastorer. Den är dock ej formellt ekumenisk eftersom den ej godkänts av de berörda trossamfundet men förutsätts ändå användas av militärpastorer och fältpräster i möjligaste utsträckning. Man utgår ifrån att boken i krigsorganisationen kommer att användas av fältpastor och i hans frånvaro av militär chef eller personalvårdsassistent.

Fältkyrko-handboken utgörs f.n. till större delen av utdrag ur den svenska kyrko-handboken. I ett tillägg finns även ordningar för längre och kortare militärgudstjänster, korum, ritual för minnesgudstjänst och minnesstund samt bibelord och böner för särskilda tillfällen.

Medan fältkyrko-handboken är mer avsedd för den som leder gudstjänsten är *fältandaktsboken* avsedd såväl för att användas vid gudstjänster som att vara en hjälp för den enskilde i hans andakt.

Den nuvarande upplagan är anbefalld år 1976 och tryckt år 1980. Även fältandaktsboken är tänkt att utnyttjas ekumeniskt.

Fältandaktsboken innehåller böner för olika tillfällen, andakter för månadens alla dagar, bibeltexter och bibelord samt psalmer och visor. Avslutningsvis följer förslag till olika gudstjänster och andakter. Utredningen har ej tagit ställning till frågan om en eventuell översyn av fältkyrko-handboken och fältandaktsboken. En genomarbetning bör ske av den i avsnitt 8.2.1.1 föreslagna ekumeniskt sammansatta religionsnämnden inom försvaret.

Vid utbildningsförbanden idag förekommer gudstjänster och korum under tjänstetid vid t.ex. förbandsövningar och minnesstunder. Uppskattade är de andakter som ordnas vid de årliga högtider som regementena enligt tradition upprätthåller. Julgudstjänster kan t.ex. ordnas med musik, altartjänst och predikan i någon närbelägen kyrka vid utbildningsförbandet. En julbön kan förekomma med den fast anställda personalen vid julkaffet eller jullunchen. För anställda och värnpliktiga, som går vakt och beredskap över jul och nyår, förekommer på en del håll att julbön ordnas på julafton, och nyårsbön på nyårsafton i samband med någon festmåltid.

Förslag till framtida utformning

I enlighet med förslag till prioritering av militärpastorernas arbetsuppgifter i avsnitt 13.3, så bör större gudstjänster med regemente eller bataljon förekomma i nuvarande utsträckning. Fortfarande kommer det att vara naturligt att på vissa håll i enlighet med traditionen ha större korum vid t.ex. krigsmans erinran, på regementets dag, vid kursavslutningar och julgudstjänster. Som huvudprincip bör dock gälla att man eftersträvar *gudstjänster i mindre grupper* i anslutning till sådan verksamhet att gudstjänsterna blir underbyggda och motiverade och därför upplevs meningsfulla. Utredningen förutsätter att korum och gudstjänster för mindre grupper som hittills kan anordnas i anslutning till övningar utanför kasern.

Gudstjänster/andakter bör till *formen* vara enkla och ej onödigt långa. (15-30 minuter). Anderberg (s 132-144) har med stöd av erfarenhet från beredskapstiden framhållit att soldatpredikan bör vara kort och koncentrerad. Predikanten skall enligt Anderberg koncentrera sig till något bestämt ämne och ej vid ett och samma tillfälle försöka framställa hela den kristna läran.

Platsen för gudstjänsterna/andakterna kan variera med de lokala förutsättningarna. Man bör söka efter en plats där deltagarna kan få stillhet och tillfälle att samla sina tankar. Ofta kan soldathemmet, ett andakts- eller meditationsrum på förbandet, närbelägen kyrka, regementsplan eller en plats i anslutning till övningsfältet utnyttjas för detta ändamål.

Det är inte realistiskt att utgå ifrån att varje förband har resurser att ordna *alternativ verksamhet* för dem som ej önskar delta i gudstjänster/andakter under tjänstetid. Därför bör inte stadgas om obligatorisk skyldighet att anordna alternativ verksamhet, som gjorts i förslaget till nytt TjRF, § 15 (se ovan), utan om fakultativ möjlighet.

13.4.1.2 Gudstjänster med nattvard och förrättningar

Inom de kristna trossamfunden i *fred* är det naturligt att präst (motsv.) ansvarar för nattvardsgudstjänster och enskild kommunion samt även officierar vid förrättningar som dop, konfirmation, vigsel och jordfästning av medlemmar som tillhör det egna samfundet eller i övrigt enligt behörighet.¹ Samma regel får anses gälla militärpastorerna i *fredsorganisationen* när extra ordinära förhållanden ej råder. I nödsituationer bör föreslagen lösning i avsnitt 13.5.1 kunna användas även i fredsorganisationen i tillämpliga delar. Om någon soldat önskar biträde vid förrättning av företrädare för annat trossamfund (t.ex. katolsk präst, rabbin eller islamisk själasörjare) åligger det militärpastorn att förmedla kontakten, om han får kännedom om detta.

13.4.2 Annan själavårdsverksamhet

I överensstämmelse med den allmänna bedömning som gjorts i avsnitt 13.3 bör tyngdpunkten av den andliga vården i försvaret fortsättningsvis ligga på annan själavårdsverksamhet än gudstjänster. För att militärpastorerna skall få personlig kontakt med personalen måste tjänstetyp (se avsnitt 9.1) och arbetsuppgifter delvis ändras.

Själavården i denna del omfattar i första hand enskild vägledning och rådgivning i personliga och religiösa frågor. Men vid militärpastorernas personliga samtal är det ofta inte bara religiösa frågor som avhandlas. Ofta kommer samtalen in på frågor om t.ex. droger, sex, ekonomiska problem, relationer till anhöriga, kamrater och överordnade, praktiska sociala problem, allmänna livsåskådningsfrågor, frågor om vapenfri tjänst. Det är naturligt att samtalen kommer in på allmänna frågeställningar, eftersom själavården omfattar hela människan. Ibland kan militärpastorn få anledning att hänvisa den enskilde för lösning av visst problem till personalvårdskon-sulent, läkare eller psykolog.

¹ Ang. gemensamt nattvardsfirande mellan svenska kyrkan och andra kristna samfund i landet, se avsnitt 6.3.1.

Den som är prästvigd i svenska kyrkan har *tystnadsplikt*, numera inte bara för vad han har erfarit under enskilt skriftermål, utan även under själavårdande samtal i övrigt. (Lag om tystnadsplikt för präst inom svenska kyrkan 1979-11-15, SFS 1979:926.) Frikyrkopastorer är redan nu bundna av tystnadslöfte som de avlagt vid avskiljningen till pastor. Inom frikyrkosamfundet beivras brott mot tystnadslöfte av det egna samfundet. Vid vittnesförhör inför domstol omfattar tystnadsplikt även annan än präst i svenska kyrkan. Domstol får således enligt rättegångsbalken 36 kap. 5 § 5 st. ej heller höra präst inom annat trossamfund, eller den som i sådant samfund intager motsvarande ställning, som vittne, om något som han vid enskilt skriftermål eller under själavårdande samtal i övrigt har erfarit.

13.4.2.1 Uppsökande verksamhet ökar möjligheterna till själavårdssamtal

En förutsättning för att militärpastorn skall få tillfälle att fullgöra sitt uppdrag är – som anförts inledningsvis i avsnitt 13.3 – att personalen får förtroende för militärpastorn som person. Först sedan personalen lärt känna militärpastorn och denne fått personlig kontakt med soldaterna kan detta förtroende börja byggas upp. Personalens andliga kontaktsökande kan därigenom underlättas. I den följande framställningen diskuteras, huruvida militärpastorn för att nå personkontakt med personalen bör prioritera en bestämd mottagningstid/telefon tid eller uppsökande verksamhet.

Enligt TjRF kap 12:14 skall tid och plats för militärpastorns enskilda rådgivning bekantgöras för personalen. Denna föreskrift finns ej i motsvarande stadgande i förslaget till nytt TjRF, § 19. Med stöd av det gällande stadgandet i TjRF tillkännages ofta i regementsordern att militärpastorn har en *bestämd mottagningstid* på personalvårdsexpeditionen, annan plats på utbildningsförbandet eller soldathemmet.

Enbart en bestämd mottagningstid som kontaktform fungerar ej tillfredsställande från själavårdssynpunkt. En militärpastor uttryckte sin uppfattning på följande sätt: "Anslår man en tid för besök, är det den enda tid man garanterat får vara ensam." Tröskeln att besöka en okänd pastor på en expedition synes vara för hög.

Även de militärpastorer som angivit *telefonnummer* med eller utan telefon tid blir sällan uppringda i själavårdssyfte. Motståndet mot att ringa en obekant pastor tycks visserligen vara mindre än att besöka honom personligen, men ändå tillräckligt stort för att man som regel ej heller skall våga utnyttja denna möjlighet.

Det är kanske inte bara motviljan mot att besöka en obekant pastor, som gör att möjligheten att utnyttja en fast mottagningstid eller en bestämd telefon tid utnyttjas så sällan i själavårdssyfte. Personalen kan också vara upptagen av övningar etc. under aktuella mottagningstider. Behovet av andlig vård är av sådan natur att det inte utan vidare kan kanaliseras till en bestämd mottagningstid.

Om personalen ej kommer till militärpastorn på hans expedition eller ringer honom måste militärpastorn i stället prioritera en *uppsökande verksamhet*. Den uppsökande verksamheten är särskilt viktig för de värnpliktiga som sällan tar egna initiativ. Inom denna grupp finns sådana som

Bild 6. Militärpastorn bör ibland finnas tillgänglig även på övningsfältet. Militärpastor Håkan Zetterquist i samtal med några soldater år 1978. Fotograf: Lasse Sjögren.

riskerar att fara illa under värnpliktstjänstgöringen. Dessa värnpliktiga bör militärpastorn försöka aktivera till ett meningsfullare liv. Särskilt viktig är den uppsökande verksamheten under de första veckorna efter inryckningen, då de värnpliktiga har särskilt stora omställningsproblem (se avsnitt 4.2).

Den uppsökande verksamheten måste, om den skall bli framgångsrik, följa personalens verksamhet såväl under arbetstid som under fritid. Militärpastorn bör så ofta som möjligt *circulera* och skapa kontakter på t.ex. kompanier, matsalar, marketenterier, mässar, regementsplan, expeditioner, verkstäder, förråd, sjukhus, arrestlokal, soldathem, fritidslokaler, ytterförläggningar och övningsfält. Militärpastorn bör också i kontaktskapande syfte *deltaga i olika aktiviteter* på förläggningssorten enligt nedanstående exempel:

Militärpastorn kan delta i *förbandsövningar med värnpliktiga* i pluton, kompani och bataljon under grundutbildning. Den personliga kontakten på förläggningssorten och i övningsterrängen utgör därvid tyngdpunkten i självårdsverksamheten. Om det är t.ex fråga om att följa bataljonsövning med ineliggande GU-bataljon kan militärpastorn också få till uppgift att hålla korum för kompani eller mindre enhet.

Genom medverkan i *soldat- och örlogshemsverksamheten* på förbandsor-

Bild 7. Militärpastor Anders Bock avlägger ett besök hos en värnpliktig patient på I I:s sjukhus. Fotograf: Svante Palme.

ten får militärpastorn värdefull kontakt. På orter där soldathem ej finns, kan militärpastorn ha "open house" någon kväll i veckan i någon lämplig lokal.

Militärpastorn kan svara för *undervisning* i livsåskådningsfrågor under tjänstetid och i övrigt delta i *fritidsutbildning* (se under avsnitt 13.4.3.1).

Vid *studiebesök* och *utflykter* till sevärdheter (t.ex. intressanta kyrkor) i närheten av utbildningsförbandet, till lokalförsamlingarnas sommargårdar, musikfester, sammankomster etc. får militärpastorn personlig kontakt med de deltagande värnpliktiga.

Militärpastorn kan medverka i *förströelse- och trivselbefrämjande verksamheter* t.ex. i soldataftnar.

Vid *den fast anställda personalens samlingar och fester* har militärpastorn möjlighet att göra sig känd hos den yrkesverksamma personalen, vilket kan underlätta själavårdens integrering.

Genom att ordna *kyrkliga fester* i samband med invigningar, kyrkliga högtider etc. kan militärpastorn få god kontakt med personalen. I Finland har man god erfarenhet av denna verksamhetsform.

Om militärpastorn har möjlighet och förutsättningar bör han delta i olika former av *idrott*. Därigenom ökar hans kontaktmöjligheter ytterligare.

13.4.2.2 Militärpastorns introduktion av sin verksamhet

Om personalen inte i ett tidigt skede informeras om militärpastorn och hans verksamhet så kan den inte till fullo utnyttja hans tjänster. Militärpastorns introduktion av den tillgängliga militära själavården bör därför äga rum så snart som möjligt efter inryckningen av varje värnpliktsomgång.¹ Lämpligt är

¹ Av bilaga 10 framgår antalet värnpliktiga fördelade på inryckningsomgångar under utbildningsåret 1982-1983.

att den inledande informationen sker vid de personalvårdsintroduktioner som brukar arrangeras någon vecka efter inryckning, och vid vilka personalvårdens resurser brukar presenteras. Om risk finns för att personalvårdsintroduktionen blir för omfattande och tröttande bör övervägas, om den inte skall delas upp på flera kvällar. Militärpastorn, soldathemmet och aktuella trossamfund bör samordna sin information till samma tillfälle för att undvika parallella och splittrande genomgångar rörande den andliga verksamheten.

Under introduktionen presenterar militärpastorn sig själv och sin verksamhet. Det bör framgå att militärpastor icke bara är tillgänglig för egentliga själavårdssamtal utan även för allmänmänskliga problem och stödjande samtal. Information skall lämnas om eventuell mottagningstid. Vidare bör upplysas om att tillfälle finns till samtal, när militärpastorn uppehåller sig på förbandet. Personalen skall vidare informeras om vad som gäller beträffande militärpastors tystnadsplikt.

Värdet av informationen ökar om militärpastorn kan överlämna en introduktionsbroschyr och/eller ett programblad rörande den andliga verksamheten på förbandet och i lokalförsamlingarna.

Även nyanställd fast personal bör erhålla en inledande information om den militära själavården på förbandet och verksamheten i lokalförsamlingarna.

13.4.3 Undervisning

Till militärpastorns åligganden hör även att vägleda och informera om livsåskådnings- och etiska frågor. Undervisningen kan ske såväl under den militära personalens arbetstid som under dess fritid. Syftet med utbildningen är inte bara att lära ut ett visst kunskapsstoff. Den utgör även en möjlighet till personlig kontakt, vilket underlättar fortsatt kommunikation mellan militärpastor och deltagande personal.

13.4.3.1 Utbildning av värnpliktig personal

Militärpastor kan ha *truppsamtal* i livsåskådnings- och etiska frågor med värnpliktig personal under grundutbildningen. Denna undervisning, som sker under tjänstetid, benämns ibland "Prästens timme". Ursprunget till denna undervisningsform torde härröra från "Padre's hour" inom den engelska försvarsmakten. En intressant redogörelse för den engelska ordningen lämnas av Anderberg på sidorna 145-146. I Norge äger "Prästens timme" rum var 14:e dag. I Finland deltar de värnpliktiga i tio pastorslektioner under sin tid i armén.

Truppsamtalet bör, om det skall upplevas som meningsfullt, äga rum i plutons, halvplutons eller grupps storlek. Varje värnpliktig bör få tillfälle att delta i truppsamtal ett lämpligt antal gånger under utbildningsåret. Under dessa samtal ger militärpastorn en normativ orientering i religiösa, etiska och sociala frågor, som vägledning till en sammanfattande livsåskådning. Det är inte fråga om förkunnelse utan om orientering, som skall hjälpa de värnpliktiga till ett ställningstagande i livsåskådningsfrågor.

Truppsamtalet bör inte i större omfattning omfatta information om

Bild 8. Under "Pastorns timme" har de värnpliktiga möjlighet att diskutera religiösa frågor och livsåskådningsproblem. Bilden visar militärpastor Anders Bock med trupp ur I 1. Fotograf: Svante Palme.

militärpastorns verksamhet. Den informationen bör istället lämnas vid personalvårdsintroduktionen. Truppsamtalet bör inte heller utnyttjas till utbildning i något militärt sakområde, t.ex. krigsgravtjänst.

Lämpligast inleder militärpastorn truppsamtalet, varefter de värnpliktiga stimuleras till frågor och diskussion. Som ämne för truppsamtalet kan t.ex. väljas: "Vad är rätt?", "Alkoholproblemet", "Vårt ansvar i livet", "Man och kvinna", "Blir var och en salig på sin tro?", "Narkotika ett hot", "Människovärdet", "Fredsfrågan och landets försvar", "De mänskliga rättigheterna".

Under de värnpliktigas fritid kan militärpastorn leda olika kurser på soldathemmet eller i andra lämpliga lokaler på utbildningsförbandet eller dess närhet för att därmed få värdefulla kontakter. Militärpastorns deltagande i *fritidsundervisningen* kan också ses som en strävan att söka skapa alternativ till annan fritidssysselsättning. Inom fritidsundervisningen kan förekomma kurser, samtals- och diskussionscirkel/klubbar med anknytning till såväl religions- och livsåskådningsfrågor som kunskaps- och förströelseämnen.

Möjligheterna att samla värnpliktiga på kvällstid har under senare år försämrats på grund av de värnpliktigas nya tjänstgöringstider och längre ledigheter. Idag har vissa grupper av värnpliktiga ibland upp till två kvällstjänster i veckan. De är som regel lediga under lördagar och helgdagar samt har ständig nattpermission. Värnpliktiga har ibland även extra ledigheter efter större övningar. Under fritiden reser de värnpliktiga i stor utsträckning hem eller beger sig till andra orter. Denna trend syns emellertid ha vänt under 1982 på grund av det höga bensinpriset.

Icke minst kurser i *religion* bör utformas så, att deltagarna får tillfälle att även diskutera igenom sina egna problem.

För värnpliktiga som ej är döpta eller konfirmerade kan militärpastorn ha *dop-* respektive *konfirmationsundervisning*. Som fördjupning kan militärpastorn leda *bibelstudier*.

De traditionella *äktenskapsskolorna* har bl.a. på grund av den ändrade arbets- och fritiden för de värnpliktiga haft svårighet att samla deltagare på vissa förbandsorter. Dessa kurser har till syfte bl.a. att belysa samlevnads- och familjeproblematiken utifrån juridiska, medicinska, ekonomiska och etiska synpunkter. Inom den finska armén har motsvarande familjekurser bedömts så viktiga att de numera förlagts till tjänstetid. För att göra äktenskapsskolorna attraktivare hos de värnpliktiga kan de kanske istället utformas som kurser i "samlevnadsproblematik och föräldrautbildning".

Prostitutionsutredningen (SOU 1981:71) har nyligen analyserat orsakerna till de störda relationerna mellan kvinna och man. Utredningen har sökt olika vägar för att kunna komma till rätta med sådana problem. På sid 154 och 155 diskuterar utredningen hur man skall nå olika grupper med information och upplysning i samlevnadsfrågor:

"För att informationen till männen verkligen skall nå dem, är det förmodligen nödvändigt att ge denna genom "manliga" kanaler. Värnpliktsutbildningen är sålunda en naturlig kanal för information som samhället bedömer som värdefull. Fördjupad undervisning om sexualitet, samlevnad och könsroller genom obligatoriska studiecirklar skulle sannolikt på sikt kunna ge värdefulla motbilder mot den herrtidningsinspi- rerade bild av samliv mellan man och kvinna, som nu synes dominera i militärliv- et."

"Liksom då det gäller att aktivt delta i arbetet bland de prostituerade och deras kunder skulle också här kyrkorna och ideella organisationer som Röda korset och kvinnoorganisationerna kunna vara viktiga opinionsbildare i samlevnadsfrågor."

Ett flertal remissinstanser har behandlat prostitutionsutredningens förslag:

I sitt remissyttrande 1982-02-03 framhåller överbefälhavaren att sådan information inte kan ske i tjänsten och anför vidare:

"Vad gäller de olika inslag av "samlevnadsutbildning" som förekommer inom den av försvarsmakten bedrivna frivilliga fritidsundervisningen vill Överbefälhavaren framhålla att vissa erfarenheter härav är goda. Det skall dock observeras att det här är fråga om frivillig verksamhet.

Överbefälhavaren ser den frivilliga fritidsundervisningen som ett sätt att medverka till meningsfull fritidssysselsättning för de värnpliktiga. Den skall därför – med vissa praktiska och förvaltningsmässiga inskränkningar – helt utformas efter de värnpliktiga behov och önskemål."

Socialstyrelsen anför i sitt remissyttrande 1982-02-11 bl.a. följande:

"Socialstyrelsen har i samarbete med försvarets personalvårdsenhet utarbetat program för sådan upplysningsverksamhet bland värnpliktiga som bl.a. innehållit frågor om prostitution. Vi har också genom kurser i samarbete med försvaret utbildat personalvårdare från hela Sverige. Denna verksamhet skulle kunna byggas ut och göras till obligatorisk verksamhet bland värnpliktiga. Man kan tänka sig att sexualupplysningen får en större roll i försvarets medborgarundervisning som redan finns eller att den kopplas samman med upplysning om alkohol och narkotika.

Tonvikten i upplysningen bör ligga på samlevnadskunskap både vad gäller manliga

gemenskapen "på luckan" och gemenskapen med det motsatta könet utanför regementet."

Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund pekar i sitt remissyttrande på möjligheten att kyrkorna skulle engagera sig i denna fråga.

Jag vill föreslå äktenskapsskolor även fortsättningsvis som en möjlig arbetsform för frivillig verksamhet, där militärpastorer kan samarbeta med soldathemmen i samlevnads- och familjeproblematik. I denna verksamhet skulle även medlemmar från de olika församlingarna kunna medverka.

Ansvarig för de olika ingående delarna bör vara experter, så att t.ex. militärpastorn svarar för etik, förbandsläkaren för psykologi och intendenten för juridik och ekonomi. Denna delvis nya uppläggnings borde framförallt kunna intressera sådana värnpliktiga som är eller står i begrepp att gifta sig eller sammanbo.

13.4.3.2 Undervisning av värnpliktiga förtroendemän, anställda m.m.

Militärpastorn får ofta tillfälle att medverka i förbandets utbildning av viss personal. Denna undervisning är betydelsefull inte bara för att den behandlar viktiga frågor om religion, etik och livsåskådningar utan även för att utbildningen kan lägga grunden för ett kommande samarbete mellan militärpastorn och den deltagande fast anställda personalen, vilket sedan kan underlätta arbetet bland de värnpliktiga.

Bland de uppdrag en militärpastor kan få i detta hänseende kan nämnas undervisning under grundutbildning av *värnpliktiga personalvårdsassistenter, kompaniassistenter, värnpliktiga förbandsledamöter och blivande reservofficerare*.

Under repetitionsutbildning kan militärpastorn få i uppdrag att instruera och aktivera *inkallade fältpastorer, personalvårds- och kompaniassistenter*.

Lektioner som behandlar religiösa och etiska ämnen bör hållas på *kadett- och krigsskolor, försvarshögskolan och övriga militära skolor*.

13.4.3.3 Annan bildningsverksamhet

Det är angeläget från kontaktsynpunkt att militärpastorn i viss utsträckning även deltar i förbandets allmänna bildningsverksamhet. Ofta får militärpastorn tillfälle att delta i förbandets *bildningsråd*.

Förbandets *bibliotekstjänst* utgör en del av den allmänna bildningsverksamheten. Militärpastorn har en viktig självavårdande uppgift att se till att personalen får tillgång till andlig litteratur på bibliotek, mässar, marketenteri och soldathem. Han kan föreslå förbandets bibliotekarie eller konsulent att köpa in tidningar, tidskrifter och böcker med religiöst eller livsåskådningsmässigt innehåll. Militärpastorn kan också själv medverka i religiös *tidskrifts- och bokspridning* på förbandet.

Vid *dop, konfirmation* och andra lämpliga tillfällen överlämnas psalmböcker och biblar som gåva. Bibeln och Nya testamentet kan som regel erhållas från Gideoniterna – en organisation som ofta samarbetar med soldathemmen.

Militärpastorn kan medverka i förbandets *information* genom att författa artiklar.

13.4.4. Övriga arbetsuppgifter

I militärpastorns åligganden kan förutom förkunnelse (se avsnitt 13.4.1), annan självårdsverksamhet (se avsnitt 13.4.2) och undervisning (se avsnitt 13.4.3) även ingå andra arbetsuppgifter. I den nedanstående framställningen ges exempel på sådana arbetsuppgifter.

Militärpastorn bör varje år göra förslag till *plan och budget* för den militära självårdsverksamheten.

En del av militärpastorns tid går åt till *samråd* och *samverkan* med olika personalvårdsrepresentanter (t.ex. personalchef, personalvårdskonsulent, bataljons-, kompanichefer, förbandsläkare, värnpliktiga personalvårdsassistenter, kompaniassistenter, värnpliktiga förbandsnämndsledamöter) och med företrädare för lokalförsamlingar, andra trossamfund och religioner. Om en soldat tillhörig en religiös minoritet har särskilda önskemål ifråga om kostvanor, fasteregler eller speciell andlig vård kan det ofta bli militärpastorns uppgift att kontakta berörd personal vid förbandet eller pastor (motsv.) i det aktuella trossamfundet.

Ibland kan militärpastorn få möjlighet att medverka i *nämnd-* och *förslagsverksamheten*. Oftast rör det sig om deltagande i gransknings-, förbands-, samarbetsnämndens eller skyddskommitténs sammanträden.

Militärpastorn avger begärda *rapporter* e.d. till förbandschefen eller chefen för försvarsstaben.

Militärpastorn biträder vid behov i förbandets *mob-* och *krigsplanläggning* av självård.

När högre myndighet (t.ex. MB) *inspekterar* eller *kontrollerar* självårdsverksamheten vid förbandet deltagar militärpastorn.

På förläggningssorten där det finns *soldat-* eller *örlogshem* skall militärpastorn främja deras verksamhet. Oftast sitter militärpastorn med i soldathemets styrelse. Militärpastorn bör samverka med soldathemsföreståndaren och ordföranden i soldathemsföreningen.

Militärpastorn ger råd i självårdande syfte i *vapenfriärenden* om önskemål framställs om detta.

13.5 Fältpastorernas arbetsuppgifter

Som antytts i avsnitt 13.3 har fältpastorerna i krigsorganisationen i huvudsak samma arbetsuppgifter som militärpastorerna. Bestämmelserna rörande självården i TjRF kap. 12:7-18 gäller i tillämpliga delar även fältpastorerna. Å andra sidan visar erfarenheter från krigsförhållanden att *större och delvis förändrade krav* ställs på fältpastorerna under beredskap och i krig. Soldaternas behov av andlig vård ökar på grund av de särskilda påfrestningarna i en helt ny miljö (se avsnitt 4.2). Det är inte bara rädslan för döden och motviljan mot att döda, som orsakar detta. Oron för de hemmavarande och avsaknaden av den invanda miljön bidrar också till den ökade efterfrågan. De yttre betingelserna för att utöva militär självård blir också annorlunda.

Vidare tillkommer arbetsuppgifter, som en följd av att soldater blir sårade och dör samt vissa administrativa uppgifter m.m.

Före avsnittet om fältpastorerna arbetsuppgifter i krigsorganisationen redovisas här nedan som jämförelse FN-förbandens erfarenhet av fältkyrkan.

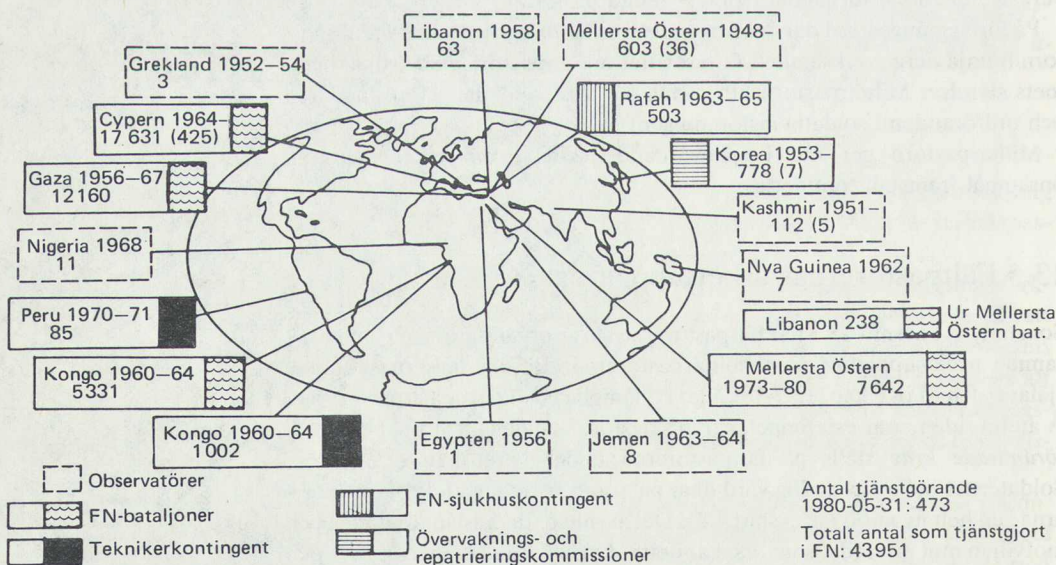
FN-förbandens erfarenhet av fältkyrkan

De större svenska FN-förbanden har haft pastorer, bl.a. FN-bataljonen på Cypern (UNFICYP) och svenska FN-sjukhuset i Libanon (ingående i UNIFIL).

Under drygt 20 år har fältkyrkan bedrivit sin verksamhet bland FN-förband. Av verksamhetsrapporter från de två ovannämnda FN-förbanden framkommer att erfarenheterna från den andliga vården vid dessa förband är positiv. Självvården har bedrivits i form av bl.a. gudstjänster med och utan nattvard, dop, vigslar, enskild självvård och undervisning.

Vid genomgång av rapporterna från *FN-bataljonen på Cypern* under de senaste sju åren framkommer, att gudstjänst som regel hållits varje söndag i kyrkan Camp Victoria, varav en gång i månaden vanligtvis med nattvard. Besöksantalet var under tiden 1981-09-01-09-30 mellan 30 och 50 personer per gudstjänstillfälle, motsvarande drygt 25 % av tillgänglig personal inom förlägningsplatsen.

Bataljonen har bl.a. under tiden 1979-11-01-1980-04-28 haft ett kyrkoråd om nio medlemmar, som deltagit i planläggningen av fältkyrkans verksamhet. Kyrkorådsledamöterna har tjänstgjort som kyrkvårdar vid gudstjänster och svarat för klockringning, ljusständning, textläsning och kollektupptag-

Figur 13.1. Svensk personal i militär FN-tjänst m.m. t.o.m. 1980-05-31 (siffrorna inom parentes anger antalet i tjänst 1980-05-31). Ur *Militära fakta* 1980/81.

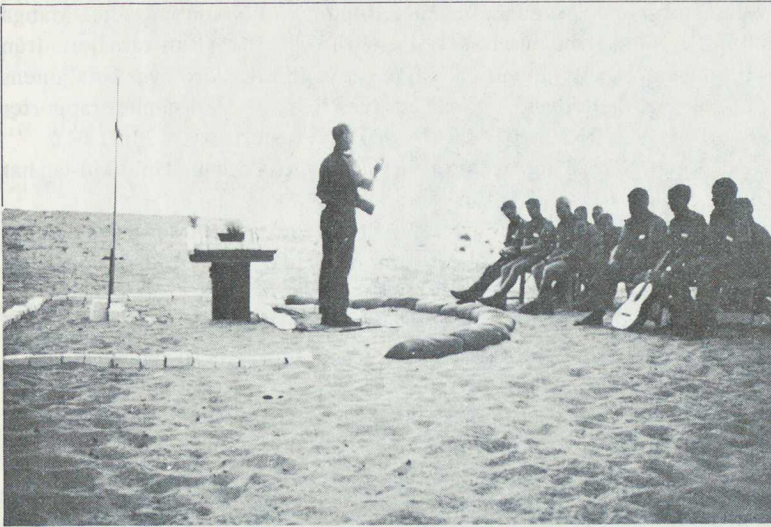

Bild 9. Nattvardsgång med en enhet ur Svenska FN-bataljonen 54 M vid en position i Sinaiöken nära Suezkanalen. Bataljonspastor Sture Hägglund officierar. Bilden är tagen av stabsfotograf Lars Åström.

ning. En medlem ur kontingenten har efter frivilligt åtagande varit bataljonens organist (Verksamhetsrapport 1979-11-01-1980-04-28).

Medlemmar ur svenska FN-kontingenten har under viss period bildat en bataljonskör, vilken vid flera tillfällen medverkat vid gudstjänster, speciellt vid jul- och nyårsfirandet (Verksamhetsrapport 1974-10-24-1975-04-26).

Bataljonspastorn har jämte gudstjänsten i Camp Victoria som regel varje vecka hållit korum och sånggudstjänster på kompani- och plutonsförläggningarna, ofta i samband med morgonuppställningarna. Anslutningen till gudstjänsterna i buffertzonen perioden 1979-11-01-1980-04-28 var ca 80%.

Barndop har förekommit. Vid några tillfällen har barn till medlemmar i svenska FN-kontingenten konfirmerats. Pastor med vigselrätt utomlands har ofta haft vigslar med eller utan FN-anknytning.

De fastställda mottagningstiderna har enligt en bataljonspastor ej utnyttjats i någon större utsträckning, utan enskilda samtal har i de flesta fall förekommit under pastorns besök på de olika enheterna (Verksamhetsrapport 1976-10-28-11-30).

Uppsökande verksamhet har bedrivits av bataljonspastorn varje vecka på olika observationsplatser, där han ibland även övernattat. Vid dessa besök har han ofta haft enskilda samtal. Sjukbesök har gjorts på olika sjukhus.

En bataljonspastor har uppgivit att några ingripanden p.g.a. religiösa grubbel eller psykisk obalans ej varit nödvändiga. Andliga trossamtal och livsåskådningsfrågor har varit aktuella och har kunnat föranleda samtal liksom även frågor som rör Bibelns länder och folk (Verksamhetsrapport 1978-11-09-1979-05-10).

De enskilda samtalen har icke endast gällt själavårdande frågor utan även omfattat önskan om hjälp med familjeproblem, kontakt med myndigheter i

Sverige, problem i samband med hävande av FN-kontrakt etc. Många FN-soldater kan ej antagas ha satt sig in i vad det vill säga att vara borta från fästmö, fru och familj under en längre tid. Anhörigas oro över bataljonens isolerade läge har ibland lett till enskilda samtal (Verksamhetsrapporter 1974-10-24-1975-04-26, 1979-11-01-1980-04-28 och 1980-04-28-11-04).

"Blå timmar" med uppläsning av poesi och prosa och med musikslag har hållits i kyrkan och på olika mässar.

Pastorn har fungerat som ledare för studiecirklar, utfärder och studiebesök. Han har också tjänstgjort som reseledare för studiegrupper till Israel.

Fälttestamenten (omfattande Nya testamentet) med personlig dedikation har vid vissa tillfällen överlämnats av pastorn till de medlemmar i kontingenten, som önskat detta.

"Dagens bibelord" har införts i bataljonens Cypressextra (Verksamhetsrapport 1978-11-09-1979-05-10).

Vid *Svenska FN-sjukhuset i Libanon* har gudstjänst hållits varje söndag och i samband med jul- och nyårsfirandet. Medverkan har förekommit från kompaniets medlemmar med textläsning, musik och sång. Kören har bestått av tio personer. Pastorn har haft enskilda samtal om livsåskådningar och personliga problem. Besök på sjukhusavdelningen har förekommit dagligen (Slutrapport 1981-02-28 och Verksamhetsrapport 1981- 02-28-08-11).

Fältpastorernas olika åligganden i krigsorganisationen

Den lägsta enhet inom armén och marinen som har pastor är bataljon. Som regel är fältpastorerna placerade i stab. De svarar för den andliga vården såväl inom staben som vid underlydande förband. Självständiga lägre förband som ej ingår i bataljon och som saknar fältpastor (t.ex. jägarkompani, värnkompani) bör tillföras pastor i organisationen i den mån resurserna räcker.

Den *egentliga självvårdsverksamheten* omfattar förkunnelse, enskild självvårdsverksamhet och undervisning. När det gäller förkunnelsen beräknas behovet i krig av kortare andakter/korum, nattvardsgudstjänster, enskild kommunion och minnesstunder öka. Tyngdpunkten inom den andliga vården bör emellertid liksom i fredsorganisationen ligga på enskild självvårdsverksamhet. När krigshandlingar förekommer, torde knappast någon tid finnas disponibel för undervisning i religion och livsåskådningsfrågor.

Fältprestens *administrativa arbete* omfattar, förutom praktiska uppgifter, även bl.a. medverkan vid planeringen av förbandets krigsgravtjänst, biträdande vid organiserandet av truppens återhämtning och deltagande i personalredovisning.

13.5.1 Självårdsverksamhet

13.5.1.1 Förkunnelse

Gudstjänster/korum och andakter utan nattvard

Fältpastorerna skall ansvara för gudstjänster/korum och andaktsstunder. Som antytts i föregående avsnitt torde behovet av bl.a. kortare gudstjänster/korum öka under krig. Minnesstunder då någon inom förbandet stupat torde bli en vanlig form av andakt. I vart fall då fältförbanden är förlagda till gränstrakter eller orter där kyrkor ej är inom räckhåll torde militärgudstjänsterna komma att hållas i andra lokaler eller ute i det fria (Jämför Anderbergs erfarenhet från beredskapstiden s 112).

Eftersom reglerad fritid ej finns under beredskap och krig får enligt ÖB:s anvisningar (TKG 922:680187) gudstjänster och korum under sådana förhållanden hållas under tjänstetid. Förbandschef skall sträva efter att gudstjänstverksamhet läggs på sådan tid att så många som möjligt får tillfälle att delta. Liksom i fred är deltagandet frivilligt.

Om fältpastor blir förhindrad att förrätta gudstjänst (motsv.) kan pastor, krigsplacerad i annan befattning, civil präst/pastor eller lekman tjänstgöra.

Gudstjänsterna (motsv.) är som regel tänkta att genomföras enligt den ordning som anges i 1963 års fältkyrko-handbok och 1976 års fältandaktsbok. Även om dessa böcker är avsedda att användas ekumeniskt är de dock som tidigare angetts (se avsnitt 13.4.1.1) ej formellt godkända av de berörda kyrkorna. Kyrkoberedskapskommittén har föreslagit att en ekumenisk handbok skulle utarbetas som kunde användas av trossamfunden i krig. Förslaget har emellertid ej bemötts med positivt intresse från berörda trossamfund.

Vid stridande enheter måste gudstjänsterna (motsv.) få improvisatorisk karaktär och hållas med deltagare i små truppenheter. Om förhållandena ej medger fastställd ritual enligt fältkyrko-handboken och fältandaktsboken bör gudstjänster (motsv.) få äga rum i annan enklare och kortare ordning.

Det är viktigt att fältpastorerna väljer ett enkelt och klart språk i sin förkunnelse. Endast sådana psalmer bör väljas, som deltagarna finner lätta att sjunga.

Gudstjänster med nattvard och förrättningar

Som ovan antytts i föregående avsnitt torde behovet av nattvardsgudstjänster och enskild kommunion komma att öka i händelse av krig. I fred (se avsnitt 13.4.1.2) och under beredskap och krig, när tillgång finns till pastor (motsv.) från eget trossamfund, är det naturligt att det i de flesta fall är respektive pastor från eget samfund som svarar för nattvardens utdelande. När det gäller sakramentsförvaltningen i en nödsituation (t.ex. nattvard till döende soldat, när fältpastorn från eget samfund ej är disponibel) står två uppfattningar mot varandra.

Enligt *den ena uppfattningen* skall pastorn handla i en ekumenisk anda. Han skall inte bara kunna samverka med företrädare för kristna samfund,

han skall även betjäna all personal. Icke bara fältpastorn utan varje människa (lekmannanattvard) skall enligt denna uppfattning i en nödsituation kunna ge den nattvard, som så önskar, även om det ej står i överensstämmelse med det egna samfundets regler (nödnattvard).

Företrädare för *den andra synpunkten* hävdar, att om landet är i krig förändrar detta ej trossamfundens lärosatser. Det innebär bl.a. att nattvardsläran är densamma i fred som i krig. Nattvarden får enligt denna uppfattning endast utdelas av en pastor (motsv.) i enlighet med den ordning som gäller inom respektive trossamfund.

Anderberg har på sid. 64-70 redogjort för de svårigheter som var förknippade med sakramentsförvaltningen under *beredskapstiden*. I april 1940 infördes en ekumenisk själavårdsorganisation för den mobiliserade krigsmakten. Av fältprästerna utgjordes 1/3 av icke-prästvigda enligt svenska kyrkans ordning.

Enligt ett utkast till en ny ordning för militär själavård i krig, som avsågs genomföras under 1940, föreslogs att fältpredikant, oavsett om han var prästvigd i svenska kyrkan eller ej, då omständigheterna därtill föranledde, hade rätt att utdela nattvard.

Enligt Anderberg kom oppositionen mot förslaget från såväl kyrkligt som frikyrkligt håll. Någon från högkyrkligt håll hävdade, att det var fråga om bedrägeri. Enligt sistnämnda uppfattning skulle en icke-prästvigd, om han gav en döende nattvarden, icke ge honom Kristi lekamen och blod, utan blott och bart bröd och vin. Från frikyrkligt håll framhölls, att man inte kunde utdela nattvarden till vem som helst.

Först år 1942 utkom "Bestämmelser för militär själavård under förstärkt försvarsberedskap och krig". Dessa föreskrifter omfattade på grund av kritiken mot det ovannämnda förslaget inte nattvardsfrågan.

Anderberg (s 66 f) redovisar fyra lösningar av nattvardsfrågan i fält som lämnats av dåvarande docenten Hans Cnattingius. Anderberg tvingas emellertid efter genomgång av dessa lösningar konstatera att icke heller någon av dessa vid granskningstillfället var godtagbara för samtliga parter.

Kyrkoberedskapsutredningen har senare beträffande den civila kyrkoorganisationen i krig tagit upp frågan om utdelande av nattvard oberoende av samfundstillhörighet, och synes då utgå ifrån att nattvardsfrågan i *krigsorganisationen* redan är löst:¹

"Det kan sålunda i krig bli erforderligt att gå över samfundsgrensarna, även när det gäller kyrkliga förrättningar, liksom man i nödlägen icke får fästa avgörande avseende vid om den som utför förrättningen är präst eller lekman

Fältpräster inom krigsmakten kan, oberoende av samfundstillhörighet, utdela nattvard när så erfordras. Motsvarande möjligheter att få del av nattvarden bör skapas även för andra medborgare i nödlägen."

De kyrkliga remissinstanserna har gett uttryck för skilda uppfattningar angående kyrkoberedskapsutredningens förslag.

Statsrådet Hans Gustafsson, som regeringens föredragande i ärendet, har 1976-07-22 indirekt antytt hur regeringen menar att även nattvardsfrågan bör lösas, när direktiv gavs för kyrkoberedskapskommitténs planläggning av själavården och övriga kyrkliga beredskapsfrågor vid krig eller krigsfara.

¹ Citerat sammandrag i Promemoria kyrklig beredskap, Del II, Utbildningsdepartementet 1970:7, s. 5.

Statsrådet Gustafsson anslöt sig därvid till den grundsyn och de allmänna riktlinjer som angivits i tidigare departementspromemoria, under beaktande jämväl av de tendenser till nytänkande som fanns ifråga om kyrkliga problem.

Enligt den i nämnda departementspromemoria anförda grundsynen borde de olika trossamfunden

”ha rätt att på religionsfrihetens grund själva utforma sin tro och sitt gudstjänstliv. Denna rätt fick inte i något avseende kränkas vare sig i fred eller under krig. Någon inblandning i trosfrågor i syfte att få till stånd en enhetskyrka i krig fick självfallet inte komma ifråga. Kyrkan borde även under krig först och främst vara och fungera som kyrka och det borde lämnas till de olika kyrkliga samfunden att själva anpassa sin självavårdande verksamhet till den förändrade situation som ett krig innebär. En önskvärd och nödvändig samverkan mellan samfunden under krig borde endast avse de gemensamma yttre – organisatoriska och praktiska – problem i samband med självavård och församlingsarbete som påkallar gemensamma överläggningar och viss planering redan under fred. Denna samverkan borde grundas på och närmare regleras av frivilliga överenskommelser mellan de olika samfunden.”

Frågan om, vem som har rätt att utdela nattvard i krig bör i enlighet med nämnda uttalande lösas genom en frivillig överenskommelse mellan berörda trossamfund. Detta kan t.ex. ske i den nu föreslagna religionsnämnden inom försvaret (se avsnitt 8.2.1.1). En målsättning för sådant avtal bör vara att den enskildes religiösa behov även måste tillgodoses under krig.

Intill dess att en sådan överenskommelse föreligger bör följande gälla när krig råder: I många lägen torde pastor inom eget samfund kunna officiera. En del enskilda nattvarvsförrättningar torde utan olägenhet kunna uppskjutas intill dess pastor (motsv.) från eget trossamfund hunnit tillkallas. I vissa fall kan det vara lämpligt eller bli nödvändigt att gå över samfundsgränserna eller att använda lekman för utdelande av nattvard. Sådant åtgärd får emellertid endast ske i överensstämmelse med vad som kan anses vara berörda trossamfunds lära.¹

Den temporära lösning som ovan angetts bör i tillämpliga delar kunna tillämpas även beträffande *förrättningar* (dop, konfirmation och jordfästning), vilka ej utan väsentlig olägenhet kan uppskjutas. Vigsel bedöms dock ej behöva ske i annan ordning än den i fred föreskrivna.

13.5.1.2 Annan självavårdsverksamhet

Fältpastorn måste i ännu högre grad än militärpastorn vara rörlig och bedriva uppsökande verksamhet, om han skall kunna fullgöra sitt uppdrag. Erfarenheter från krigsförbandsövningar, svenska FN-förbanden och från bl.a. andra världskriget visar att fältpastorn för att utöva effektiv andlig vård måste uppsöka observationsplatser, motståndsnästen, förläggningstält och förbandsplatser. Fältpastorn bör regelbundet besöka främre kompanier – även under strid – stanna och äta med soldaterna samt i så stor utsträckning som möjligt vara tillsammans med dem.

Jorma Heiskanen har i boken ”Som fältpräst vid Kollaa”, Stockholm 1942, betonat hur viktigt det är för den enskilda självavårdsverksamheten att fältpastorn även är tillsammans med soldaterna i främsta krigslinjen.

¹ För svenska kyrkans del gäller beträffande lekmanamedverkan och interkommunion följande bestämmelser: Lag(1975:1192) och förordning (1976:114) ang. biträde vid utdelande av nattvarden inom svenska kyrkan, lag (1976:173) om gemensamt nattvarvsfirande mellan svenska kyrkan och andra kristna samfund i landet.

Bild 10. Korum med en mindre truppavdelning under en krigsförbandsövning i Hälsingland år 1969. Fotograf: Lasse Sjögren.

Enskild självvård även bland sjuka och sårade är ytterst viktig. Fältpastorn bör regelbundet besöka förbandsplatser och militärsjukhus, om särskild pastor ej finns placerad där.

Att fältpastorn bör vara rörlig utesluter inte att det även kan finnas bestämda tider för samtal med honom då han vistas på förbandets olika

Bild 11. En utländsk katolsk fältpastor firar mässan under ett besök hos en främre truppavdelning. Motorhuven användes som altare. Fotograf: SSGT Holoomb.

enheter. Fältpastorn bör emellertid sträva efter att den fasta mottagningstiden ej blir till ett självändamål och att den ej heller förhindrar nödvändig uppsökande verksamhet. Fältpastorn bör också bemöda sig om att ej heller genom mottagningsverksamheten bli för ensidigt bunden till viss del av förbandets personal, t.ex. till staben eller viss underlydande enhet.

13.5.1.3 Undervisning och annan bildningsverksamhet

Anderberg (s 126) har angivit att vissa fältpastorer under beredskapstiden haft bibelstudiekretsar och samtalsgrupper i religiösa, etiska och sociala frågor. Skriftspridning och utdelning av fälttestamenten har förekommit.

Fältpastorn bör medverka i undervisning och annan bildningsverksamhet precis som i fredsorganisationen i den mån förhållandena medger detta (jämför under avsnitt 13.4.3).

Under truppförbandsövningar och under beredskap och krig kan fältpastorn även få till uppgift att delta i personalvårdsutbildning av inkallade personalvårds- och kompaniassistenter, kvartermästare m.fl.

13.5.2 Administration m.m.

Eftersom fältpastorn som regel ingår i en stab har det ansetts rimligt att han också löser de med tillhörigheten i staben sammanhängande arbetsuppgifterna. Kyrkoberedskapsutredningen har i ett betänkande år 1965 (SOU 1965:59, s 63 f) angivit några av dessa uppgifter:

”Det arbetsomfång, som regelmässigt åvilar en militär stab, medför att varje stabsmedlem utöver sin egen verksamhet, även måste vara beredd att dygnet om lösa arbetsuppgifter inom andra delar av stabens verksamhetsområden.

Utöver rent praktiska åtgärder som åvilar varje stabsmedlem (resa tält, gräva skyddsgrop, vara eldvakt, vara telefonpost, använda täckbenämningar osv. osv.) måste en så pass kvalificerad stabsmedlem som en fältpastor kunna hjälpa till inom andra områden t.ex. som avlösare åt annan befattningshavare inom personalvårdens områden, biträda med den stabsmässiga delen av sjukvårdstjänsten m.m. samt tjänstgöra som stabens vakthavande officer under lugnare perioder för att därigenom möjliggöra att annan stabspersonal bereds någon vila.”

Det måste emellertid ifrågasättas om pastorn kan vara stabsmedlem i den mening att han som militär befattningshavare kan åta sig vissa ledningsfunktioner. Om pastorn skall kunna åtnjuta det skydd som Genèvekonventionen förutsätter är det nödvändigt att han ej fullgör arbetsuppgifter som kan innebära att han anses vara stridande. Detta hindrar emellertid inte att han vid behov fullgör personalvårdsassistentens åligganden. Han kan inte som t.ex. framgår av kompendiet för grundkurs i personalvårdstjänst – utarbetat av dåvarande FST/PV (1980, s 153) – på order av bataljonschef i egenskap av avlösare ge order eller vidta andra åtgärder av stridande karaktär.

Inom staben föredrar fältpastorn vid behov *förslag till order och åtgärder* med avseende på militär självvård och krigsgravtjänst.

I *personalredovisningen* deltar fältpastorn, när förbandet varje dag skall redovisa eventuella förluster och storlek av kvarvarande förband. Fältpas-

torn kan medverka när namnuppgifter skall lämnas till högre chefer och till anhöriga. Fältpastorn deltar också med avseende på själavården i planläggning och vid genomförandet av förbandets återhämtning.

Chef för förband ansvarar för *krigsgravtjänsten* inom tilldelat område (se Krigsgravsinstruktion 1, Sthlm 1975). I första hand svarar fältpastorn i detta sammanhang för de *själavårdande momenten* vid t.ex. minnesstunder, jordfästning och gravsättning. Fältpastorn kan också få vissa *planläggande* uppgifter, beträffande den egentliga krigsgravtjänsten. Det *praktiska* handhavandet av gravtjänsten ute på fältet sköts emellertid av särskilt avdelad personal utanför den militära själavården.

Även om ej fältpastorn längre ansvarar för vapenfriärenden så kan han få till uppgift att ha enskilda samtal med personal som rådfrågar honom i frågor rörande *vapenfritjänst*.

I övrigt handlägger fältpastorn vid behov ytterligare ärenden med anknytning till själavården inom stabens personalsektion enligt sektionschefens anvisningar.

14 Löneförmåner

14.1 Inledning

Arvode för militärpastorer utgår av kyrkofonden och utgör f.n. 2.836:-/år.

Arvode för stabspastorer utgår av statsmedel och utgör f.n. 3.151:- /år. Fältprostens arvode är f.n 6.552:-/år och utgår av statsmedel.

Värnpliktiga pastorer får under repetitionsövningar samma förmåner som andra värnpliktiga i motsvarande tjänsteställning.

14.2 Lön/arvode

Utredningen har tidigare föreslagit att militärpastorerna skall anställas vid försvaret på heltid eller till ett visst antal procent av heltidstjänst beroende på förbandets storlek (se avsnitt 9.1). Återstående del av heltidstjänst skall fullgöras i församling på förbandsorten tillhörande pastorns eget kyrkosamfund. Lönenivån får givetvis bli föremål för förhandlingar. Det är emellertid väsentligt att lönenivån för militärpastorstjänster blir sådan att den lockar yngre präster att söka, men inte så hög att dessa tjänster blir sluttjänster.

Tjänsten som fältprost bör av skäl som ÖB framhållit jämföras med tjänst som domprost. Om frikyrklig representant skulle inneha fältprosttjänsten bör lönen ligga på samma nivå som för en missionsföreståndare.

Milopastor tillhörande svenska kyrkan bör i lönehänseende jämföras med stiftsadjunkter. Milopastor ur de fria trossamfunden bör i ersättningshänseende jämföras med kolleger inom respektive samfund och tillerkännas ett mindre lönetillägg utöver vanlig pastorslön. Militärpastorerna bör jämföras med kontraktsadjunkter respektive pastorer inom de fria trossamfunden.

Lönenivån för präster inom svenska kyrkan är högre än inom de fria trossamfunden. Av skäl som tidigare nämnts vore det olämpligt om lönen för militärpastorer tillhörande de fria trossamfunden sattes väsentligt högre än den lön som gäller inom respektive samfund.

14.3 Reseersättning

Enligt nu gällande ordning rekryteras militärpastorerna från församlingar utanför eller innanför förbandsorten. Pastorn äger erhålla reseersättning enligt allmänna reseavtalet för resa med bil till och från förbandet.

Enligt det av utredningen föreslagna systemet torde fyllnadstjänstgöring för militärpastor i de flesta fall komma att äga rum i församling på förläggningsorten eller i dess närhet. Resekostnaderna torde därför bli minimala. I den mån resor med bil behöver göras bör allmänt reseavtal tillämpas. Militärpastor som följer förbandet på övningar bör i största möjliga utsträckning medfölja förbandets transport. Kostnader för traktement och reseersättningar bör även fortsättningsvis belasta kyrkofonden respektive statsbidraget till vissa trossamfund.

15 Klädsel

Pastorn i det svenska försvaret har f.n. civil status. När han bär uniform är den utrustad med särskilda tecken som anger civil status, s.k. tjänstegrupptecken.

Genèvekonventionen 12 augusti 1949 förutsätter att den i stridskrafterna ingående personalen skall ha militär status och bestå av kombattanter och nonkombattanter. Den senare gruppen utgörs av sjukvårds- och själavårdspersonal (se bil. 13). Eftersom själavårdspersonalen inte är stridande får den varken bli objekt eller subjekt i striden. De kan inte göras till krigsfångar. De har rätt och skall ges tillfälle att utöva sjukvård och själavård bland krigsfångar.

Civilmilitärutredningen föreslår i enlighet härmed i sitt betänkande SOU 1982:48 att själavårdspersonalen skall vara militär p.g.a folkrättsliga bestämmelser.

I krig skall pastorer därför fortsättningsvis ha militär uniform med grad som motsvarar tjänsteställning. De skall också enligt konventionen utrustas med rödakorsbindel och rödakorsidentitetskort.

På utbildningsförbanden torde det i de flesta fall vara lämpligt att pastorerna bär civil prästdräkt. Det kan även övervägas att inom hela försvaret införa en gradlös militär prästuniform i likhet med den ordning som tidigare gällde inom flottan och flygvapnet. En sådan uniform bör vara en officersuniform med kors i stället för gradbeteckningar.

Under krigsförbandsövningar bör fältuniform användas.

15. 12. 1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

16 Beväpning

Fältpastorn skall enligt gällande svenska bestämmelser vapenutrustas. Detta är i överensstämmelse med Genèvekonventionerna enligt vilka han får utrustas med vapen för självförsvar. Enligt Genèvekonventionerna får ej pastorn vara stridande.

Utredningen har genomfört en hearing med pastorer som valt att göra vapenfri tjänst. Frågan har därvid formulerats på följande sätt:

”Har du valt att göra vapenfri tjänst därför att du är motståndare till försvaret eller därför att du inte kan förena prästrollen med att bära och bruka vapen?”

Hälften av gruppen ansåg sig vara motståndare till försvaret medan den andra gruppen var positiv till försvarstanken men inte kunde tänka sig att bära och bruka vapen.

Enligt mitt förslag bör alla fältpastorer i krigsorganisationen i fortsättning- en i princip vara vapenlösa. Men de pastorer som begär att få bära vapen för självförsvar bör erbjudas utbildning. Med denna lösning kommer Sverige att ansluta sig till den uppfattning beträffande den militära självavårdspersona- lens status som är rådande i flertalet västeuropeiska länder.

16. Börsen

Die Börsen sind die wichtigsten Marktplätze für den Kauf und Verkauf von Wertpapieren. Sie ermöglichen es den Investoren, ihre Gelder in Aktien, Anleihen und anderen Wertpapieren zu investieren. Die Börsen sind auch ein wichtiger Bestandteil der Finanzwirtschaft, da sie die Liquidität der Wertpapiere gewährleisten und die Preise für diese festlegen. Die Börsen sind in der Regel an den Wochentagen von Montag bis Freitag von 9 Uhr bis 17 Uhr geöffnet. Die Börsen sind in der Regel an den Wochentagen von Montag bis Freitag von 9 Uhr bis 17 Uhr geöffnet.

V:B Soldathemsverksamhet

17 Soldathemsrörelsen

17.1 Verksamhetens syfte och inriktning

Syftet med Svenska soldathemsförbundets verksamhet framgår av 1 § i dess stadgar:

”Svenska Soldathemsförbundet är en sammanslutning av organisationer, som på frivillig grund bedriver eller planerar att igångsätta verksamhet med kristen eller annan ideell inriktning vid eget soldathem (soldathemsverksamhet). Sådan verksamhet skall bedrivas i samverkan med förband och kommuner, trossamfund och intresserade sammanslutningar i syfte att ge försvarets personal, i synnerhet de värnpliktiga, tillfälle till kamratlig, trivsam samvaro och sysselsättning med allsidigt innehåll tillsammans med civil ungdom i en hemliknande miljö.”

I sitt betänkande ”Soldathemsverksamheten” (SOU 1965:52) anförde soldathemsutredningen bl.a. följande principer för soldathemmens inriktning:

”Utredningen vill i anslutning till frågan om det allmännas stöd åt soldathemsverksamheten och villkoren för detsamma här redogöra för de synpunkter och förslag rörande verksamhetens inriktning och utformning, som utredningen funnit anledning böra beakta. Redogörelse för soldathemmens nuvarande verksamhet har lämnats i kapitel 4 (dvs i SOU 1965:52). Utredningen har tagit fasta på att soldathemsrörelsen i vårt land till en del har en klart ideell inriktning och har även funnit, att verksamheten till den del som den främjar samhällliga intressen bör på lämpligt sätt erhålla visst stöd av det allmänna. En förutsättning härför bör dock vara att verksamheten bedrivs i ändamålsenliga former med en fast målsättning och möjligheter till utveckling, som i ett föränderligt samhälle motsvarar de värnpliktigas behov under fritiden av meningsfylld samvaro. Verksamheten skall vara samordnad med arbetet på motsvarande områden inom statliga och kommunala organ samt andra ungdomsfostrande institutioner och organisationer.” (s. 105).

”Utmärkande för den svenska soldathemsrörelsen är, att den tillkommit på initiativ och under medverkan av enskilda personer, samfund och organisationer, och att utvecklingen under åren i hög grad är ett resultat av enskilda personers och organisationers arbete.” (s. 106).

”Utredningen har sålunda kommit till den uppfattningen, att soldathemsverksamheten bör utövas av självständiga enskilda organisationer på frivillig grund. Härigenom skapas garantier för att den ursprungliga karaktären av ideell verksamhet, som fört fram soldathemsrörelsen, icke går förlorad.” (s. 106).

”Det frivilliga arbete, som nedlagts för att skapa och utveckla soldathemsrörelsen, är till stor del ett resultat av en ideell inställning hos dem, som medverkat. Eftersom soldathemsrörelsen vuxit fram under medverkan främst av kristligt inriktade organisationer, samfund och enskilda personer, är det naturligt, att det kristna arbetet varit vägledande för den verksamhet, som det stora flertalet soldathem bedriver”....”olikheter i ursprung, tradition, inriktning och annat har medfört en mångskiftande soldathemsverksamhet. Även den religiösa inriktningen är varierande, eftersom det finns dels soldathem av samfundskaraktär under ledning av antingen ett eller flera samfund gemensamt, dels soldathem med allmänt religiös inriktning.” (s. 106).

17.2 Soldathemmens arbetsformer

I allmänhet har en lokal soldathemsförening konstituerats av en eller flera lokala kristna församlingar tillhörande olika kyrkosamfund. Även andra ideella organisationer kan vara intressenter liksom förband, kommun och landsting. Styrelsen sammansätts av representanter för dessa organisationer. Även en stiftelse kan vara huvudman för soldathem.

Grundidén med soldathemmet är att det skall vara ett *hem*, inte i första hand en plats för kristen förkunnelse utan en plats, där det kristna evangeliets ansvar för medmänniskan kan förverkligas. I en kristen diakonal uppgift är det inte förkunnelsemomentet som är det väsentliga, det är helt enkelt att vara en medmänniska.

Soldathemmets fritidsmiljö blir därför ett värdefullt komplement till den själavård som militärpastorerna utför.

Det är emellertid inte möjligt för militärpastorer och soldathemsföreståndare att ensamma vara det stöd som behövs i en hemmiljö. Vid hearings har ofta uttalats önskemål från värnpliktiga att man behöver ha äldre lekmän att tala med.

Det bör därför framhållas att militärpastorn i sin tjänst även skall verka för att de olika församlingarna söker stimulera intresserade medlemmar att ta ett diakonalt ansvar vid soldathemmet en eller flera timmar per vecka. Som mönster för en sådan verksamhet vill jag peka på den finska soldathemsrörelsen. Som framgått av avsnitt 3.3 bärs den upp av enskilda medlemmar, ”de gröna systrarna”, som såväl personellt som finansiellt stöder verksamheten. Både systrarna och finska soldater har för utredningen omtalat hur viktigt det är att soldathemsrörelsens medlemmar fått ”sitta ner och tala” vid borden vid en ”fikapaus”.

Svenska soldathemsförbundet bör kanske överväga att ta initiativ till att bilda en stödorganisation för den andliga vården i försvaret i stil med andra frivilliga försvarsorganisationer. Medlemmarna i stödorganisationen skulle kunna rekryteras bland församlingsmedlemmar och därigenom ta ett diakonalt ansvar.

Som framgått av det föregående har jag funnit att de olika trossamfunden bör ta gemensamt ansvar även på lokal nivå. Det är dock inte praktiskt möjligt att anställa pastorer från mer än ett eller två samfund vid ett och samma regemente. Därför måste en ekumenisk organisation som exempelvis soldathemsföreningarna på orten bli ett komplement till militärpastorernas

Bild 12. Soldathemmet skall vara såsom ett hem för de värnpliktiga. Interiör från Visborgs soldathem, Visby år 1982. Fotograf: Staffan Johansson.

verksamhet, bl.a. för att förstärka det ekumeniska ansvaret på garnisonsorterna.

Utredningen vill i detta sammanhang enbart framhålla det religiösa behov som finns bland såväl anställd som värnpliktig personal (se avsnitt 4.2). Om församlingarna väljer att tillgodose dessa behov kan det lämpligen ske genom aktiva insatser via soldathemsföreningen som oftast är ekumenisk.

Visserligen finns soldathem som har enbart ett samfund som huvudman, exempelvis soldathemmen i Jönköping (Svenska alliansmissionen) och i Boden (svenska kyrkan). Utredningen har erfarit att hinder ej föreligger för ett ekumeniskt engagemang från övriga samfund på dessa orter.

11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

VI Finansiering

18 Finansiering av utredningens förslag

Av regeringens allmänna direktiv till statliga utredningar följer att kostnaderna för en föreslagen förändring principiellt inte får medföra högre kostnader för det allmänna än vad som nu gäller. Utredningen vill föreslå följande finansieringsform för att bekosta den föreslagna militära själavården.

18.1 Kostnader för tjänster inom fredsorganisationen

Resurserna för militärpastorer vid de fredsmässiga utbildningsförbanden har utredningen beräknat motsvara ca 22 heltidstjänster för militärpastorer. Av dessa föreslås 15 rekryteras från svenska kyrkan och återstående från andra kyrkosamfund. Vid försvarsstaben behövs två heltidstjänster¹, en fältprost och en stabspastor.

Kostnader för förslaget att göra kvinnorna likaberättigade med män till befattningar inom den militära själavården beräknas bli marginella och bedöms kunna inrymmas i den ordinarie budgeten för den andliga vården i försvaret. Förslaget med avseende på denna del av utredningen innebär nämligen ingen utökning av antalet tjänster utan en möjlighet för kvinnor att inom fastställda personalramar och tillgängligt rekryteringsutrymme konkurrera om befattningar inom den militära själavården på samma villkor som män. Endast vissa smärre kostnader bedöms tillkomma för information, antagningsprövningar, grundutbildning, och vissa praktiska arrangemang.

18.1.1 Kostnader som belastar svenska kyrkan

Nuvarande arvoden för fältprost, 7 stabs- och 73 militärpastorer motsvarar tillsammans ca två heltidstjänster. Vidare avlönas den heltidsanställda garnisonspastorn i Boden av kyrkofondsmedel. I fortsättningen bör militärpastorerna (inklusive fartygspastor på flottans långresefartyg) som hittills avlönas av kyrkofondsmedel. Dessutom bör avlöningsförmåner för fältprosten, stabspastorn vid försvarsstaben och milopastorerna - i den mån de tillhör svenska kyrkan - belasta kyrkofonden.² Utredningens förslag innebär jämfört med dagsläget en kostnadsökning motsvarande 13 heltidstjänster för pastorer inom svenska kyrkan.

Den senaste pastoratsregleringen genomfördes 1962. Därvid fastställdes antalet prästtjänster för svenska kyrkan. Möjlighet skulle dock finnas till en

¹En av befattningshavarna bör tillhöra svenska kyrkan och en bör vara medlem av ett frikyrkosamfund (se avsnitt 8.2.1.2).

²I konsekvens härmed föreslås ändring i kungörelsen (1971:861) om kyrkliga kostnader (se s. 15 f.).

rullande pastoratsreglering, så att prästtjänster skulle kunna flyttas i mån av behov. Sådana regleringar har emellertid genomförts mycket sparsamt. Många exempel finns på prästtjänster där antalet invånare per präst väsentligt understiger 1 000 personer.

För att kunna finansiera 13 militärpastorstjänster är det därför enligt min mening rimligt att dra in 13 prästtjänster, dvs. i genomsnitt en prästtjänst i varje stift. Indragning kan med fördel ske i sådana pastorat där invånarantalet är lägst eller andra omständigheter talar för att viss tjänst bör dras in.

Det allmänna skulle därigenom inte åsamkas högre kostnader för den förslagna utökningen av den militära själavården för vilken svenska kyrkan har ansvaret.

Mot detta förslag till finansiering skulle kunna invändas att förutsättningar för permanenta indragningar av prästtjänster inom svenska kyrkan inte kan ske så länge utredningsarbete i hithörande frågor pågår. Regeringen har nämligen 1982-05-06 utfärdat direktiv för en utredning om grunderna för den prästerliga tjänsteorganisationen i pastoraten (dir. 1982:21).

Statsrådet och chefen för kommundepartementet har med stöd av direktiven tillkallat en kommitté som nyligen påbörjat sitt arbete. Om det av detta skäl anses olämpligt att redan nu dra in 13 prästtjänster kan den av mig föreslagna organisationen för svenska kyrkans del finansieras genom att 13 prästtjänster vakanssätts i samband med att de nya tjänsterna för den militära själavården inrättas.

Jag vill emellertid peka på det beslut som 1981/82 års riksmöte fattat med anledning av prop. 1981/82:149. Kommunministern tillstyrkte på förslag av Svenska kyrkans personalförbund att 18 nya tjänster som kontraktsadjunkter skulle inrättas samtidigt som lika många extra ordinarie prästtjänster skulle dras in. Som motivering framhölls att behovet av rörliga prästtjänster ökat starkt. Riksdagen beslöt enligt regeringens förslag. De av mig föreslagna tjänsterna som militärpastorer kan också betraktas som ett slags rörliga prästtjänster.

Av 6 § lagen (1970:940) om kyrkliga kostnader framgår bl.a. att kyrkofonden får belastas med kostnader för avlöningsförmåner till präst som regeringen och riksdagen bestämmer. Sådana beslut sker som regel efter förslag i den årligen avlämnade s.k. kyrkofondspropositionen (senast prop. 1981/82:149). I kyrkofondspropositionen bör i första hand föreslås inrättande av de föreslagna nämnda tjänsterna samt att de finansieras genom indragning av motsvarande antal prästtjänster, alternativt att motsvarande antal prästtjänster hålls vakanta i avvaktan på statsmakternas ställningstagande med anledning av det betänkande som kommer att framläggas av den ovannämnda utredningen ang. den prästerliga organisationen.

Jag har vidare föreslagit att militärpastorstjänster i de flesta fall skall bli deltidstjänster. Fyllnadstjänstgöring skall ske i en församling på den ort där förbandet är beläget. Utgångspunkten för detta förslag har varit att vakanser alltid finns i församlingar på större orter p. g. a. sjukdom, barn- och studieledighet osv. I pastoratens lönestater redovisas därför regelmässigt överskott p g a ersättningar från allmän försäkringskassa (betr. sjukledighet) och reducerad avlöning (A-, B- eller C-avdrag vid olika former av

tjänstledighet). Fyllnadstjänsten bör betraktas som ett tillskott till församlingen.

Mitt förslag om fyllnadstjänstgöring för militärpastorer i tätortsförsamlingar möjliggör en förbättring av vakanssituationerna på sådana orter där regelmässigt arbetssituationen är sämst. Utbetalningar av sjukpenningen sker i många fall till pastorat som ej är i behov av vikarier.

Enligt förordningen (1977:542) om sjukförsäkringsersättning i vissa fall av arbetsgivarinträde (1§,p.10) skall sjukpenning för arbetstagare inom icke-statlig verksamhet men som avlönas enligt statligt kollektivavtal eller statliga bestämmelser utbetalas till vederbörande arbetsgivare. Det innebär för svenska kyrkans del att präster vid sjukdom får lön med visst löneavdrag. Sjukpenningen för församlingspräster utbetalas av försäkringskassan till vederbörande pastorat eller kyrkliga samfällighet. För stifts-, kontrakts- och pastoratsadjunkter betalas sjukpenningen till vederbörande domkapitel. Kostnaderna för sjukvikarier – då sådana fordras – belastar i vissa fall domkapitlen även då det gäller vikarier för församlingspräster.

Det har inte varit möjligt att få en samlad bild av försäkringskassornas ersättningar för sjuka präster. Som exempel kan emellertid nämnas att Stockholms kyrkliga samfällighet under år 1981 erhöll 578.803:- kronor från allmänna försäkringskassor för under året sjuka präster.

Om man grovt räknar med att Stockholm har en tjugondel av antalet prästtjänster i landet och att sjukfrekvensen i landet som helhet är densamma skulle försäkringskassornas ersättningar till pastoraten uppgå till ca 12 000 000:- kronor årligen.

För att möjliggöra en rättvisare fördelning av prästernas sjukpenning bör sådan ersättning fortsättningsvis betalas av försäkringskassorna till kyrkofonden. Detta förslag ligger i linje med den utveckling mot ekonomisk utjämning inom svenska kyrkan, vilken påbörjats genom kyrkofondsutredningens betänkande och som beslutats med anledning av prop. 1981/82:158. För att underlätta administrationen av försäkringskassornas utbetalningar torde det vara möjligt att utarbeta ett system för årliga betalningsrutiner via statsbudgeten från riksförsäkringsverket till kyrkofonden (jfr exempelvis anslaget C3. Vissa ersättningar till kyrkofonden, prop. 1980/81:100 bilaga 18, kommundepartementet).

Genom det nu föreslagna förfarings sättet tillförs kyrkofonden medel för att finansiera bl.a. fyllnadstjänstgöring för militärpastorer. Fyllnadstjänstgöringen beräknas kosta 5 500 000:-/år, varför systemet möjliggör även att alla vikariatsersättningar för församlingspräster bekostas av kyrkofonden via domkapitlet.

Försvarsstaben bör bli lönemyndighet för den personal som tillhör svenska kyrkan och som tjänstgör på själavårdsavdelningen. Genom särskilt anslag bör försvarsstaben kunna belasta kyrkofonden för denna personals kostnader (lönekostnader och resekostnader m.m.).

För övrig själavårdspersonal tillhörig svenska kyrkan bör domkapitlen vara lönemyndighet. Domkapitlet som skall förordna om fyllnadstjänstgöring får därigenom en överblick över tjänstgöringsförhållandena. Det förband där militärpastorn tjänstgör rapporterar nödvändigt underlag för löneutbetalning till domkapitlet. Församling där fyllnadstjänstgöring sker

rapporterar på motsvarande sätt. Från administrativ synpunkt synes det vara till fördel för både pastor, militärt förband och församling om löneutbetalningen sker från den myndighet som disponerar kyrkofondsmedel, nämligen domkapitlet. Även ersättning för resekostnader bör samordnas.

Kostnader för själavårdspersonalens verksamhet bör som hittills bestridas av respektive militära myndighet.

18.1.2 Kostnader som bör bestridas av de fria trossamfunden

För de fria trossamfunden beräknas resurser motsvarande sju heltidstjänster. För de fria trossamfunden gäller särskilda regler för statligt stöd. Dessa tjänster bör finansieras inom ramen för statens stöd till de fria trossamfunden (SFS 1974:404 om statsbidrag till vissa trossamfund).

Det bör ankomma på Sveriges frikyrkoråd att inom ramen för det statsanslag rådet har finansiera och avlöna de frikyrkliga militärpastorerna. För pastorer tillhörande församling inom samfund, som inte är anslutet till frikyrkorådet, bör samarbetsnämnden för statsbidrag till trossamfund (se bil. 5) vara lönemyndighet. Statsanslaget behöver räknas upp för att genomföra den föreslagna militära själavården på ekumenisk bas. Detta får bli föremål för överläggningar mellan Sveriges frikyrkoråd och kommundepartementet.

Genom regeringens ställningstagande i prop. 1980/81:100, bilaga 18, C10 har emellertid antytts vissa relationer för statsbidrag till de fria trossamfunden och svenska kyrkan. Om denna princip fortsättningsvis skall gälla krävs inga kostnadsökningar för att rymma de nya militärpastorstjänsterna inom detta anslag. Den årliga kostnaden för sju militärpastorer, 817 000:- kronor, kommer eljest att öka detta anslag. Som nämnts får en föreslagen ny verksamhet inte medföra ökade kostnader för det allmänna. Denna princip framgår exempelvis av dir 1982:21, där det framhålls att en ny tjänsteorganisation i pastoraten måste hålla sig inom samma kostnadsram som den nuvarande. Då det gäller de fria trossamfunden har emellertid nya statsanslag tillförts då man förutsatt att de fria trossamfunden skall uppnå jämställdhet med svenska kyrkan. Samtidigt har statsmakterna inte ökat anslagen i samma utsträckning som frikyrkorådet föreslagit. Jämför prop. 1981/82:100, bilaga 18, där frikyrkorådet p.g.a. utökad verksamhet föreslagit en höjning med 3 500 000:- men som av regeringen begränsades till en höjning av anslaget med 900 000:-.

Det blir en politisk bedömning hurvida det av riksdagen framställda önskemålet om en militär själavård på ekumenisk bas skall för de fria trossamfundens del finansieras genom ökning av statsanslaget eller genom omfördelning av verksamhetsbidraget.

Fyllnadstjänstgöring förutsätts ske på samma sätt som för präster i svenska kyrkan.

Det förutsätts att fyllnadstjänstgöring för militärpastorer tillhörande de fria trossamfunden finansieras på motsvarande sätt som för svenska kyrkan. Arbetsgivarinträde gäller inte för t.ex. frikyrkopastorer. När en frikyrkopastor är sjuk får han löneavdrag, varför frikyrkoförsamlingarna den vägen redan nu får motsvarande tillskott som föreslagits för kyrkofonden.

Frikyrkorådet respektive samarbetsnämnden föreslås bli "lönemyndig-

het" av samma skäl som föreslagits beträffande domkapitlen för svenska kyrkans militärpastorer. För den frikyrkliga personal som tjänstgör på själavårdsavdelningen föreslås försvarstaben bli lönemyndighet.

18.2 Kostnader för repetitionsövningar inom krigsorganisationen

Manliga fältpastorer kommer även i fortsättningen att kallas in till övningar. Den eventuella merkostnaden för de kvinnliga pastorerna torde vara försumbar.

18.3 Kostnader för religionsnämnden inom försvaret

Sammanträdeskostnader för religionsnämnden inom försvaret beräknas till ca 30 000:-, vilket i stort motsvaras av statens nuvarande kostnader för arvoden m.m. till fältprosten och stabspastorerna. Eftersom dessa kostnader fortsättningsvis kommer att falla på kyrkorna är det rimligt att religionsnämnden inom försvaret som ett ekumeniskt organ erhåller ett statsanslag om 30 000 kronor.

18.4 Kostnader för utbildning av militär- och fältpastorer

Utredningen föreslår att 30 pastorer skall rekryteras varje år för att täcka behovet av militär- och fältpastorer. Denna grupp rekryteras i första hand bland värnpliktiga blivande pastorer och kvinnliga pastorer. En sådan grupp med 30 blivande pastorer motsvarar storleken av en pluton. Under de två första skedena, som omfattar ca fyra månader, ges militär grund- och fackutbildning i den samlade gruppen. Utbildningen förutsätts ske på ett och samma regemente. Den återstående tiden genomförs som självständig facktjänstgöring på olika utbildningsförband under handledning av militärpastorerna (kap 12).

Genom detta förfaringssätt bortfaller behovet av en "pluton" på annat håll inom försvarsmakten. Kostnader för "prästplutonen" minskar således motsvarande kostnader på andra områden inom försvaret. Detta kostnadsresonemang gäller även de kvinnliga pastorseleverna i enlighet med de synpunkter som framförts ovan i avsnitt 18.1, 2 st. Även om man för vissa ämnen måste anlita föreläsare som ej är anställda av försvaret kompenseras föreläsarvordena av att den färdigutbildade pastorn under sin återstående facktjänstgöring (motsv.) vid förbandet icke medför ytterligare utbildningskostnader.

Förslaget om facktjänstgöring för pastorer, kvinnliga såväl som manliga, medför ej ökade kostnader för staten.

... dass die ...

18. Kapitel über ...

...

...

19. Kapitel über ...

...

20. Kapitel über ...

...

...

...

...

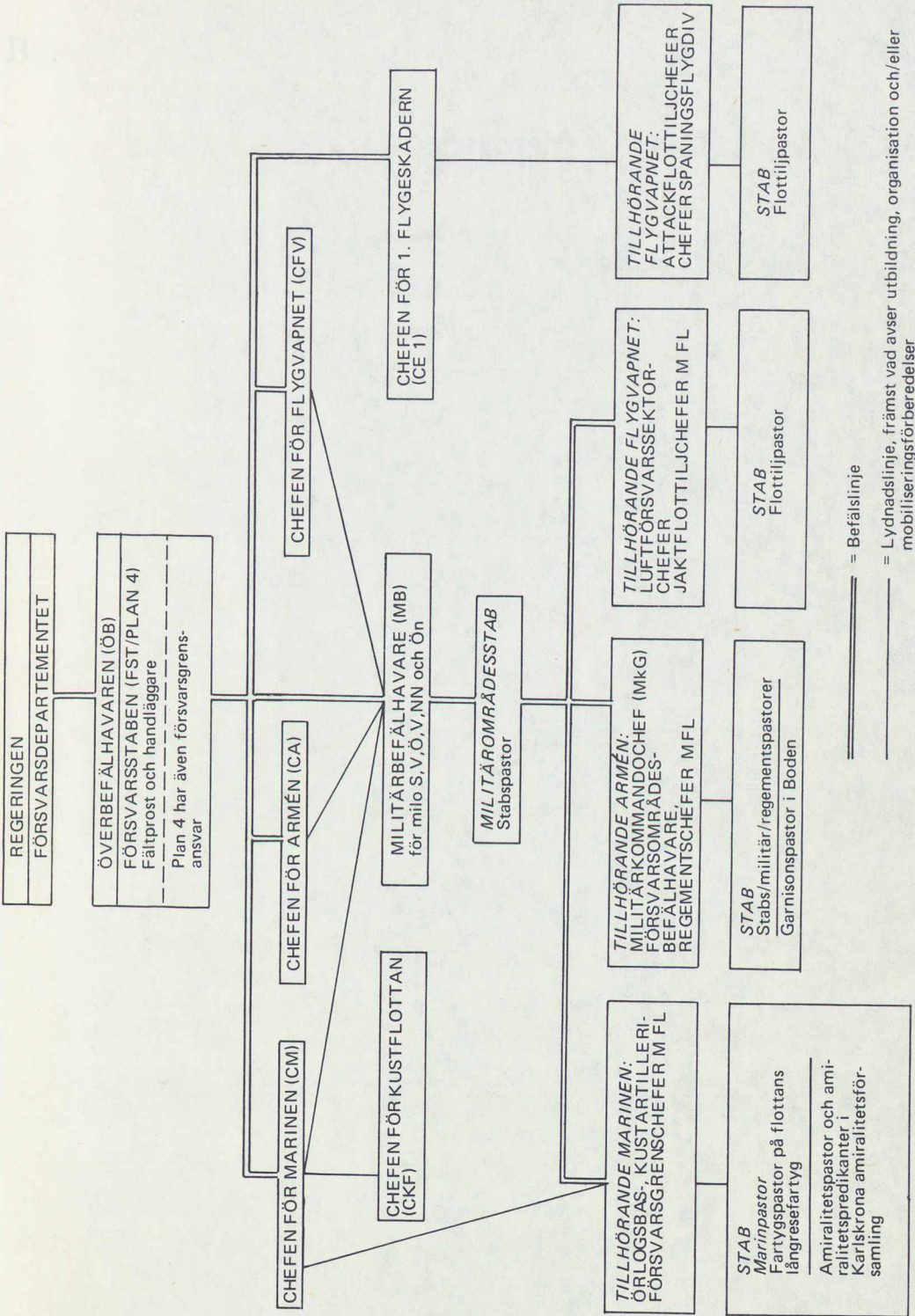
VII Bilagor

Bilaga 1 Försvarsmaktens ledning och den militära själavården enligt gällande fredsorganisation

VII Bilanz

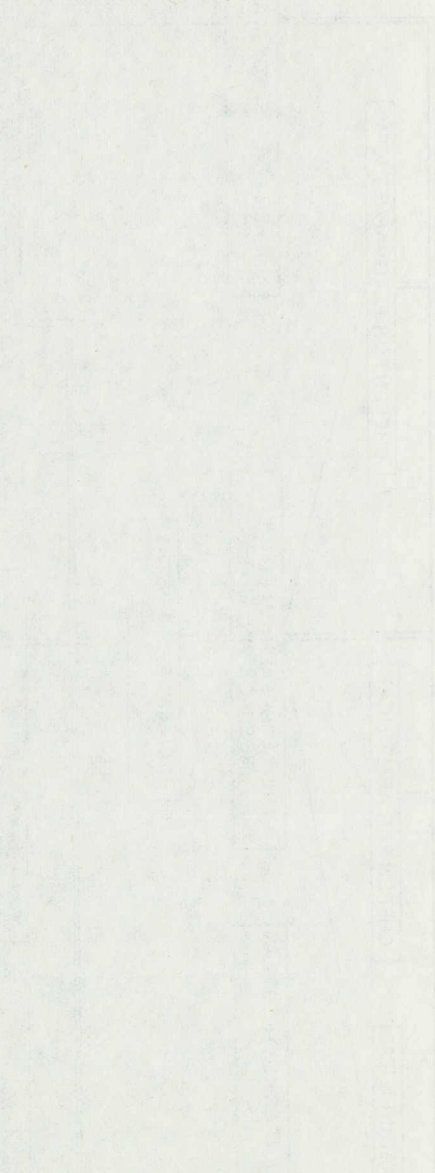
Bilanz zum 31.12.2017

Verbindlichkeiten	Wert
Bankguthaben	100.000,00
Verkaufserlöse	200.000,00
Umsatzerlöse	300.000,00
Ergebnis	400.000,00
Summe	1.000.000,00

— = Befälslinje

— = Lydnadslinje, främst vad avser utbildning, organisation och/eller mobiliseringsförberedelser

1. 1000
 2. 1000
 3. 1000
 4. 1000
 5. 1000
 6. 1000
 7. 1000
 8. 1000
 9. 1000
 10. 1000
 11. 1000
 12. 1000
 13. 1000
 14. 1000
 15. 1000
 16. 1000
 17. 1000
 18. 1000
 19. 1000
 20. 1000
 21. 1000
 22. 1000
 23. 1000
 24. 1000
 25. 1000
 26. 1000
 27. 1000
 28. 1000
 29. 1000
 30. 1000
 31. 1000
 32. 1000
 33. 1000
 34. 1000
 35. 1000
 36. 1000
 37. 1000
 38. 1000
 39. 1000
 40. 1000
 41. 1000
 42. 1000
 43. 1000
 44. 1000
 45. 1000
 46. 1000
 47. 1000
 48. 1000
 49. 1000
 50. 1000
 51. 1000
 52. 1000
 53. 1000
 54. 1000
 55. 1000
 56. 1000
 57. 1000
 58. 1000
 59. 1000
 60. 1000
 61. 1000
 62. 1000
 63. 1000
 64. 1000
 65. 1000
 66. 1000
 67. 1000
 68. 1000
 69. 1000
 70. 1000
 71. 1000
 72. 1000
 73. 1000
 74. 1000
 75. 1000
 76. 1000
 77. 1000
 78. 1000
 79. 1000
 80. 1000
 81. 1000
 82. 1000
 83. 1000
 84. 1000
 85. 1000
 86. 1000
 87. 1000
 88. 1000
 89. 1000
 90. 1000
 91. 1000
 92. 1000
 93. 1000
 94. 1000
 95. 1000
 96. 1000
 97. 1000
 98. 1000
 99. 1000
 100. 1000

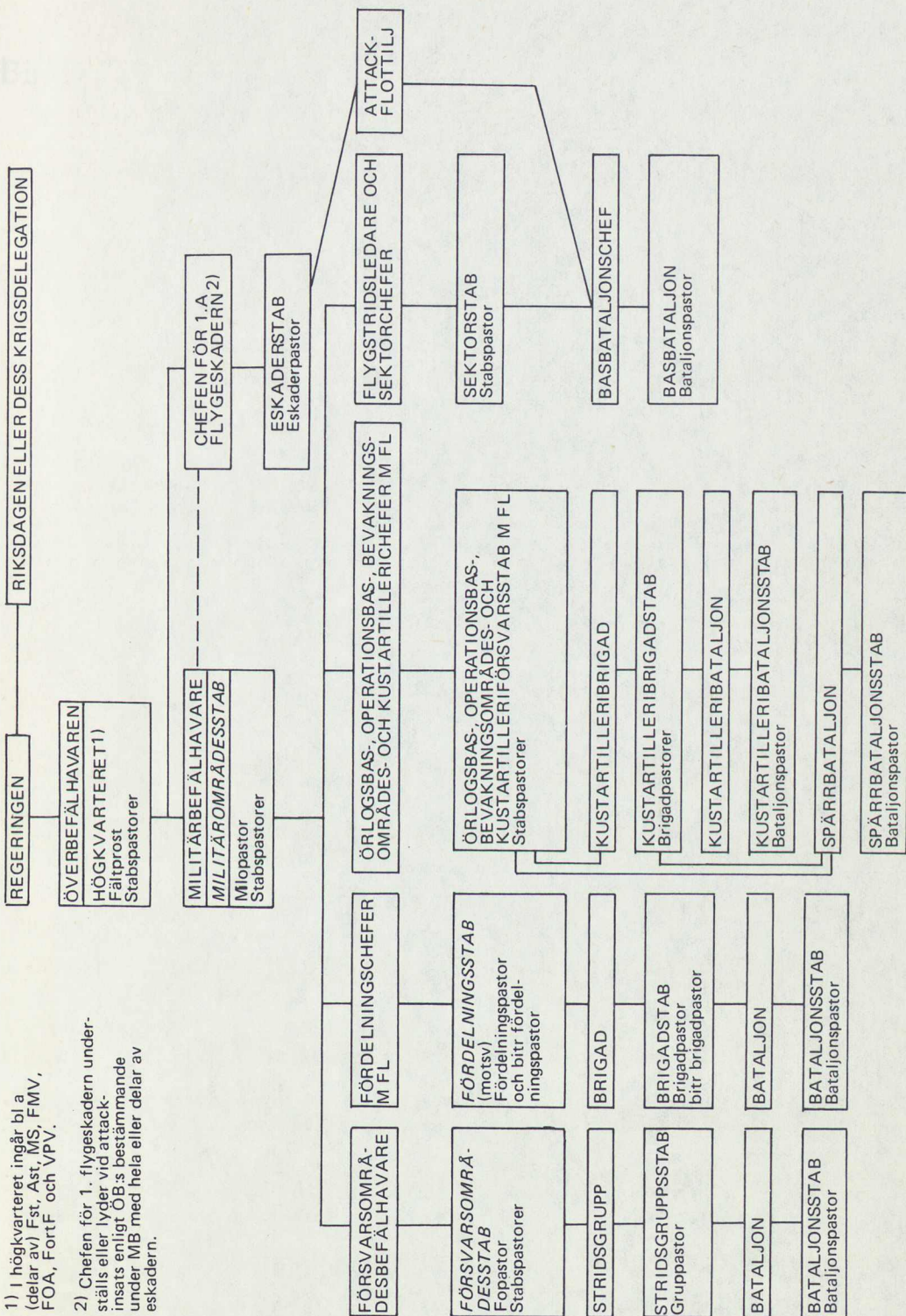
1. 1000
 2. 1000
 3. 1000
 4. 1000
 5. 1000
 6. 1000
 7. 1000
 8. 1000
 9. 1000
 10. 1000
 11. 1000
 12. 1000
 13. 1000
 14. 1000
 15. 1000
 16. 1000
 17. 1000
 18. 1000
 19. 1000
 20. 1000
 21. 1000
 22. 1000
 23. 1000
 24. 1000
 25. 1000
 26. 1000
 27. 1000
 28. 1000
 29. 1000
 30. 1000
 31. 1000
 32. 1000
 33. 1000
 34. 1000
 35. 1000
 36. 1000
 37. 1000
 38. 1000
 39. 1000
 40. 1000
 41. 1000
 42. 1000
 43. 1000
 44. 1000
 45. 1000
 46. 1000
 47. 1000
 48. 1000
 49. 1000
 50. 1000
 51. 1000
 52. 1000
 53. 1000
 54. 1000
 55. 1000
 56. 1000
 57. 1000
 58. 1000
 59. 1000
 60. 1000
 61. 1000
 62. 1000
 63. 1000
 64. 1000
 65. 1000
 66. 1000
 67. 1000
 68. 1000
 69. 1000
 70. 1000
 71. 1000
 72. 1000
 73. 1000
 74. 1000
 75. 1000
 76. 1000
 77. 1000
 78. 1000
 79. 1000
 80. 1000
 81. 1000
 82. 1000
 83. 1000
 84. 1000
 85. 1000
 86. 1000
 87. 1000
 88. 1000
 89. 1000
 90. 1000
 91. 1000
 92. 1000
 93. 1000
 94. 1000
 95. 1000
 96. 1000
 97. 1000
 98. 1000
 99. 1000
 100. 1000

Bilaga 2 Försvarsmaktens ledning och den militära själavården enligt gällande krigsorganisation

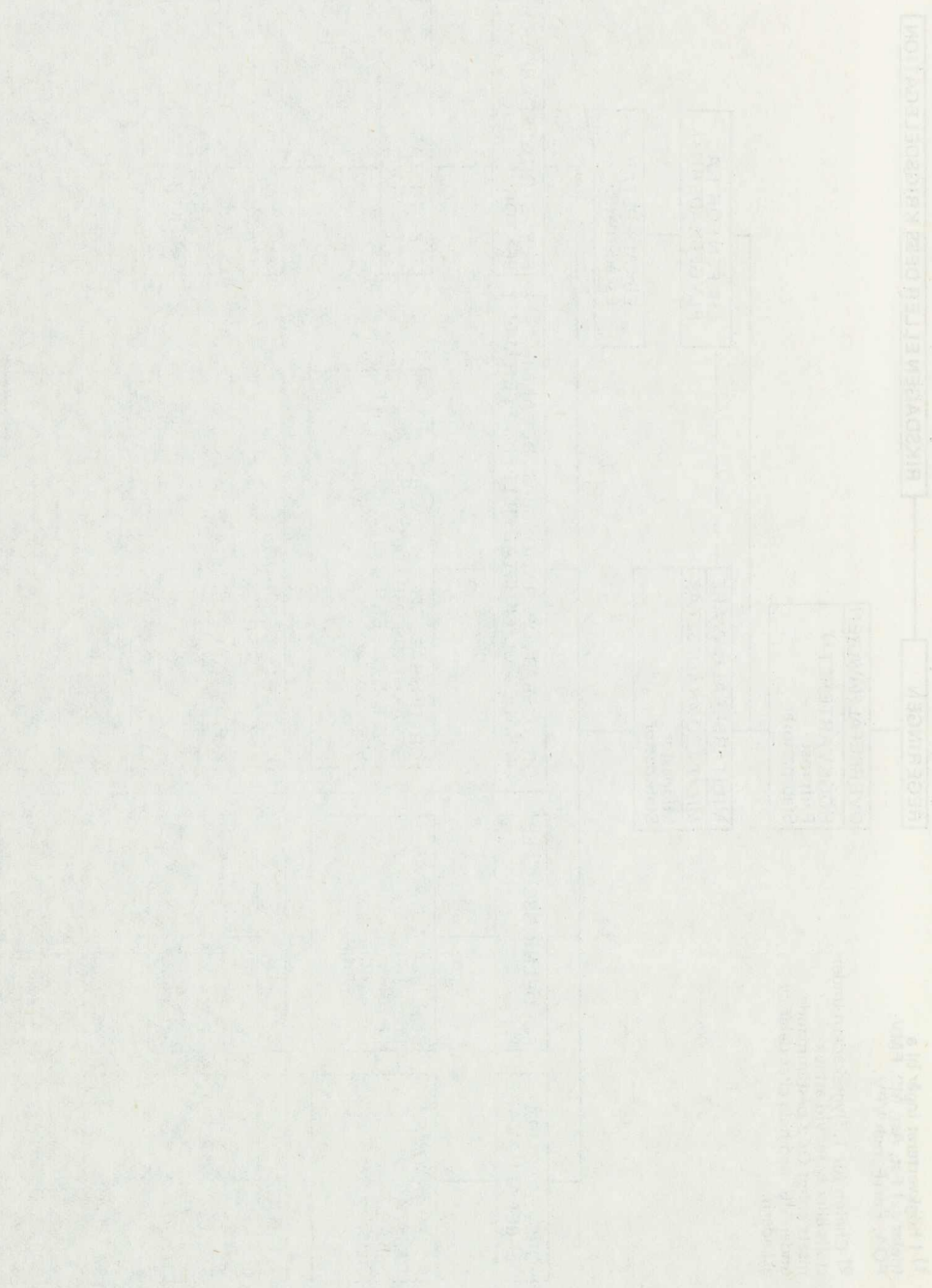
REGERINGEN

14

Blank page with faint bleed-through text from the reverse side.

1) I högkvarteret ingår bl a (delar av) Fst, Ast, MS, FMV, FOA, FortF och VPV.
 2) Chefen för 1. flygeskadern underställs eller lyder vid attackinsats enligt ÖB:s bestämmande under MB med hela eller delar av eskadern.

УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОЕ ПОСОБИЕ
 ПО КУРСУ «...»
 ДЛЯ СТУДЕНТОВ ...

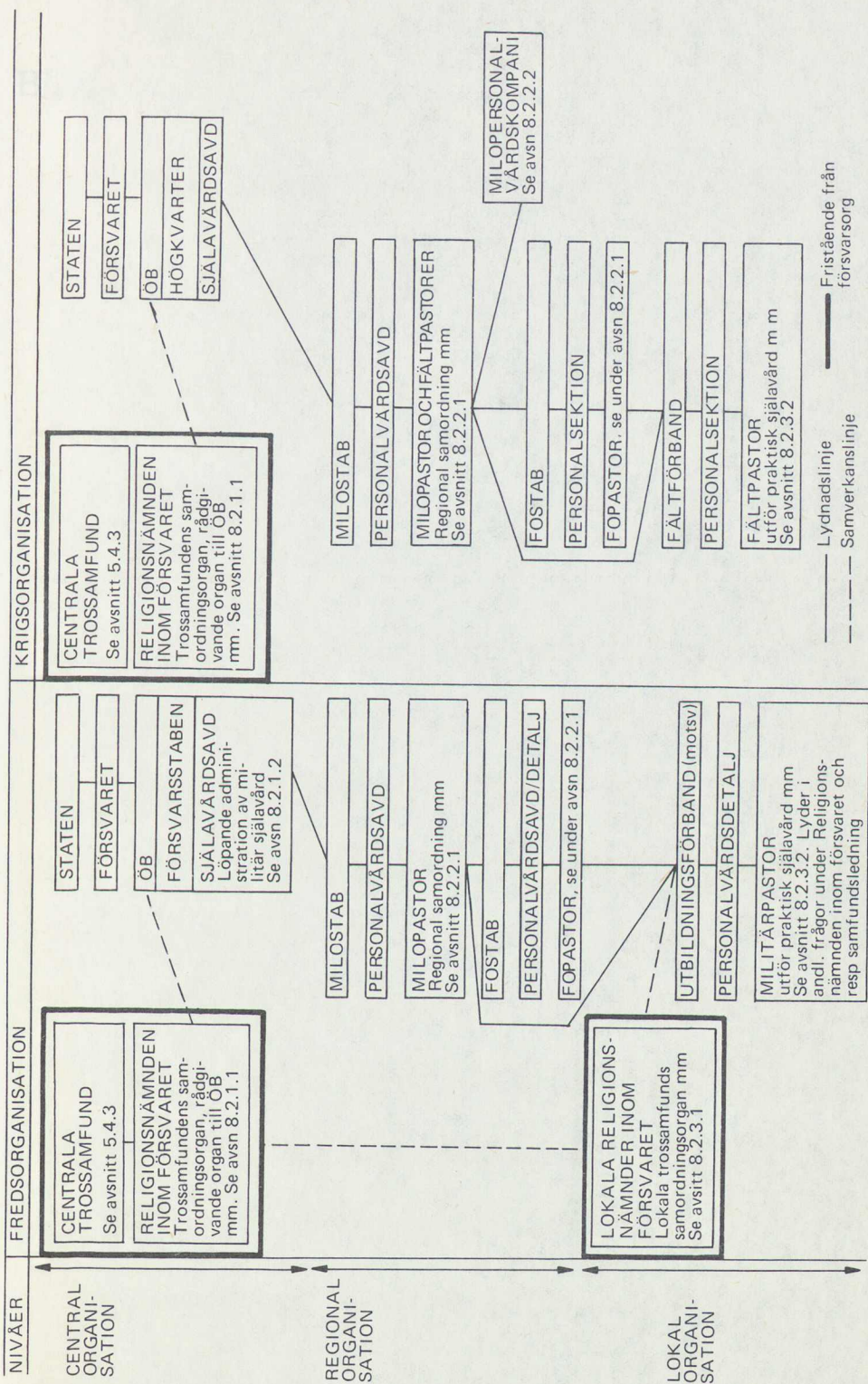
МОСКВА 1998

ИЗДАТЕЛЬСТВО «НАУКА»

Bilaga 3 Översikt över förslag till militär själavårdsorganisation

Blaga 3 - Obitelj

Obitelj Blaga 3

1. 1950
 2. 1951
 3. 1952
 4. 1953
 5. 1954
 6. 1955
 7. 1956
 8. 1957
 9. 1958
 10. 1959
 11. 1960
 12. 1961
 13. 1962
 14. 1963
 15. 1964
 16. 1965
 17. 1966
 18. 1967
 19. 1968
 20. 1969
 21. 1970
 22. 1971
 23. 1972
 24. 1973
 25. 1974
 26. 1975
 27. 1976
 28. 1977
 29. 1978
 30. 1979
 31. 1980
 32. 1981
 33. 1982
 34. 1983
 35. 1984
 36. 1985
 37. 1986
 38. 1987
 39. 1988
 40. 1989
 41. 1990
 42. 1991
 43. 1992
 44. 1993
 45. 1994
 46. 1995
 47. 1996
 48. 1997
 49. 1998
 50. 1999
 51. 2000
 52. 2001
 53. 2002
 54. 2003
 55. 2004
 56. 2005
 57. 2006
 58. 2007
 59. 2008
 60. 2009
 61. 2010
 62. 2011
 63. 2012
 64. 2013
 65. 2014
 66. 2015
 67. 2016
 68. 2017
 69. 2018
 70. 2019
 71. 2020
 72. 2021
 73. 2022
 74. 2023
 75. 2024
 76. 2025
 77. 2026
 78. 2027
 79. 2028
 80. 2029
 81. 2030
 82. 2031
 83. 2032
 84. 2033
 85. 2034
 86. 2035
 87. 2036
 88. 2037
 89. 2038
 90. 2039
 91. 2040
 92. 2041
 93. 2042
 94. 2043
 95. 2044
 96. 2045
 97. 2046
 98. 2047
 99. 2048
 100. 2049

1. 1950
 2. 1951
 3. 1952
 4. 1953
 5. 1954
 6. 1955
 7. 1956
 8. 1957
 9. 1958
 10. 1959
 11. 1960
 12. 1961
 13. 1962
 14. 1963
 15. 1964
 16. 1965
 17. 1966
 18. 1967
 19. 1968
 20. 1969
 21. 1970
 22. 1971
 23. 1972
 24. 1973
 25. 1974
 26. 1975
 27. 1976
 28. 1977
 29. 1978
 30. 1979
 31. 1980
 32. 1981
 33. 1982
 34. 1983
 35. 1984
 36. 1985
 37. 1986
 38. 1987
 39. 1988
 40. 1989
 41. 1990
 42. 1991
 43. 1992
 44. 1993
 45. 1994
 46. 1995
 47. 1996
 48. 1997
 49. 1998
 50. 1999
 51. 2000
 52. 2001
 53. 2002
 54. 2003
 55. 2004
 56. 2005
 57. 2006
 58. 2007
 59. 2008
 60. 2009
 61. 2010
 62. 2011
 63. 2012
 64. 2013
 65. 2014
 66. 2015
 67. 2016
 68. 2017
 69. 2018
 70. 2019
 71. 2020
 72. 2021
 73. 2022
 74. 2023
 75. 2024
 76. 2025
 77. 2026
 78. 2027
 79. 2028
 80. 2029
 81. 2030
 82. 2031
 83. 2032
 84. 2033
 85. 2034
 86. 2035
 87. 2036
 88. 2037
 89. 2038
 90. 2039
 91. 2040
 92. 2041
 93. 2042
 94. 2043
 95. 2044
 96. 2045
 97. 2046
 98. 2047
 99. 2048
 100. 2049

1. 1950
 2. 1951
 3. 1952
 4. 1953
 5. 1954
 6. 1955
 7. 1956
 8. 1957
 9. 1958
 10. 1959
 11. 1960
 12. 1961
 13. 1962
 14. 1963
 15. 1964
 16. 1965
 17. 1966
 18. 1967
 19. 1968
 20. 1969
 21. 1970
 22. 1971
 23. 1972
 24. 1973
 25. 1974
 26. 1975
 27. 1976
 28. 1977
 29. 1978
 30. 1979
 31. 1980
 32. 1981
 33. 1982
 34. 1983
 35. 1984
 36. 1985
 37. 1986
 38. 1987
 39. 1988
 40. 1989
 41. 1990
 42. 1991
 43. 1992
 44. 1993
 45. 1994
 46. 1995
 47. 1996
 48. 1997
 49. 1998
 50. 1999
 51. 2000
 52. 2001
 53. 2002
 54. 2003
 55. 2004
 56. 2005
 57. 2006
 58. 2007
 59. 2008
 60. 2009
 61. 2010
 62. 2011
 63. 2012
 64. 2013
 65. 2014
 66. 2015
 67. 2016
 68. 2017
 69. 2018
 70. 2019
 71. 2020
 72. 2021
 73. 2022
 74. 2023
 75. 2024
 76. 2025
 77. 2026
 78. 2027
 79. 2028
 80. 2029
 81. 2030
 82. 2031
 83. 2032
 84. 2033
 85. 2034
 86. 2035
 87. 2036
 88. 2037
 89. 2038
 90. 2039
 91. 2040
 92. 2041
 93. 2042
 94. 2043
 95. 2044
 96. 2045
 97. 2046
 98. 2047
 99. 2048
 100. 2049

SYSTEM - SPECIFICATION

SYSTEM - SPECIFICATION

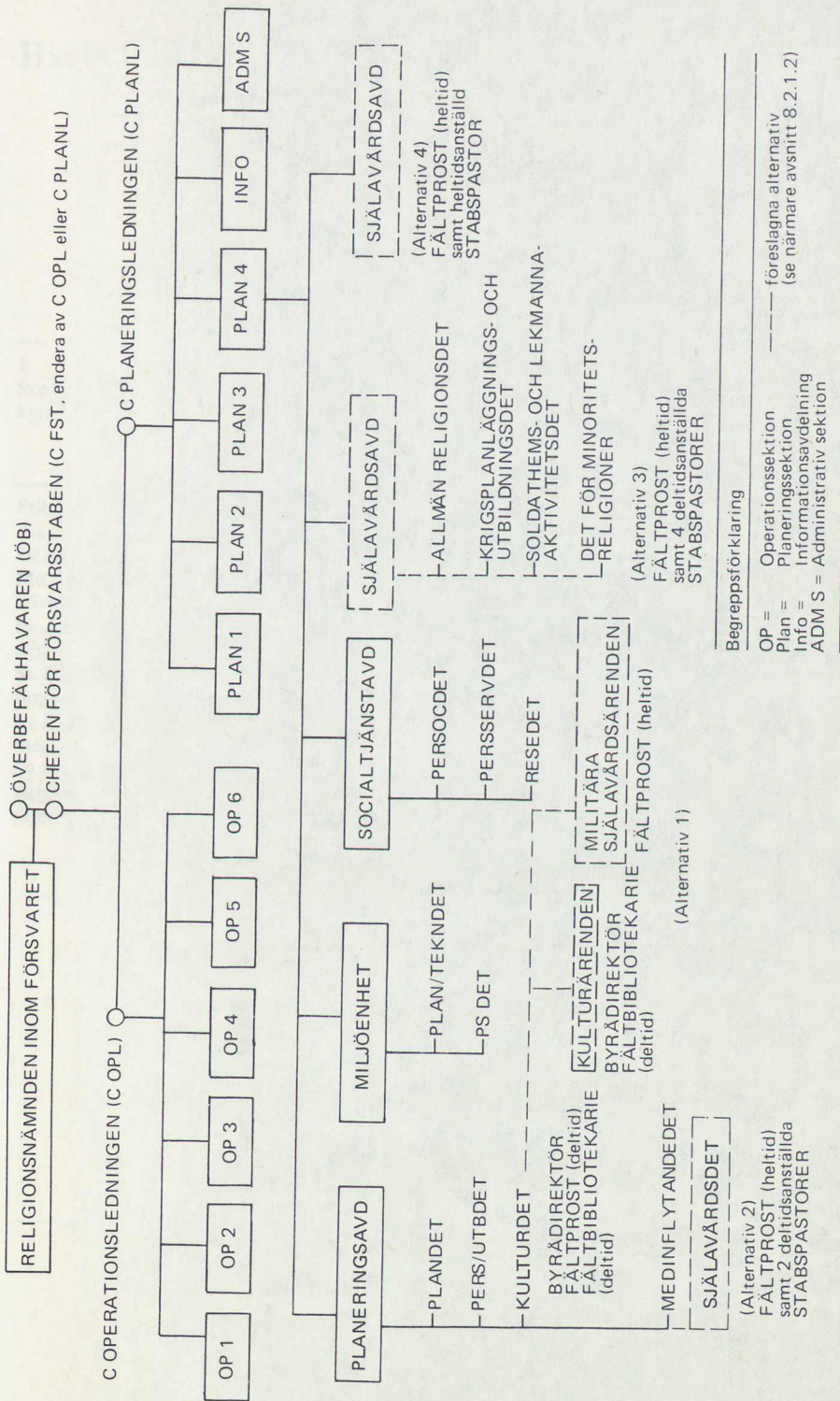
SYSTEM - SPECIFICATION

100

Bilaga 4 Föreslagna alternativ till central handläggande enhet av militära självvårdsärenden i försvarsstaben

Centralförhållanden 1982
Föreläsningsmanuskript

Blatt 4, Folio 100
Handwritten text, likely a page number or title.

Bilaga 5 Trossamfund tillhörande Sveriges frikyrkoråd och till frikyrkorådet anslutna samordningsorgan

1 Sveriges Frikyrkoråd	2 De fria kristna samfundens råd (SAMRÅD)	3 Samarbetsnämnden för statsbidrag till trossamfund	4 Delegationen för vissa trossamfund	5 Ortodoxa och Österländska kyrkors ekumeniska råd (OÖKER)
Fribaptistsamfundet Helgelseförbundet Metodistkyrkan i Sverige Sv Alliansmissionen Sv Baptistsamfundet Sv Frälsningsarmén Sv Missionsförbundet Örebromissionen	Samfund inom Sveriges Frikyrkoråd Evangeliska fosterlandsstiftelsen Frälsningsarmén Pingströrelsen Sjundedagsadventistsamfundet	Fribaptistsamfundet Helgelseförbundet Metodistkyrkan i Sverige Sv Alliansmissionen Sv Baptistsamfundet Sv Frälsningsarmén Sv Missionsförbundet Örebromissionen Evangeliska fosterlandsstiftelsen Frälsningsarmén Pingströrelsen Sjundedagsadventistsamfundet Bibeltrogna vänner	Anglikanska kyrkan Estniska evangelisk lutherska kyrkan Franska reformerta församlingen Förenade islamiska församlingarna i Sverige Katolska församlingar Lettiska evangelisk lutherska kyrkan Judiska församlingar i Sverige Nederländska protestantiska församlingar i Sverige <i>Ortodoxa och österländska kyrkors råd (OÖKER)</i> Ungerska protestantiska kyrkan Svensk-ortodoxa kyrkan	Armeniska apostoliska ortodoxa kyrkan Estniska ortodoxa kyrkan Finska ortodoxa församlingar i Sverige Grekisk ortodoxa kyrkan Makedoniska ortodoxa kyrkan Rumänska ortodoxa kyrkan Ryska ortodoxa församlingen Serbiska ortodoxa kyrkan Svenska ortodoxa prosteriet Syrisk ortodoxa kyrkan Österns assyriska kyrka Koptiska kyrkan

Bilaga 2 - Beskrivning av arbetsmetoder i rapporten om den ekologiska kvaliteten i svenska vattendrag

Arbetsmetoder	Beskrivning av arbetsmetoder	Användning av arbetsmetoder i rapporten
Datainsamling	Insamling av data från vattendrag	Användning av data för analys
Kartläggning	Kartläggning av vattendrag	Användning av kartläggning för identifiering
Analys	Analys av data	Användning av analys för slutsatser
Rapportering	Rapportering av resultat	Användning av rapportering för kommunikation
Evaluering	Evaluering av arbetsmetoder	Användning av evaluering för förbättring

Bilaga 6 Antal kommuner där vissa angivna trossamfund har minst en medlem respektive har 1,1 % eller mer av befolkningen som medlemmar

	A Enstaka medlemmar		B Minst 1,1 % av befolkningen	
	Antal kommuner	% av alla kommuner	Antal kommuner	% av alla kommuner
Evangeliska fosterlandsstiftelsen	147	53	21	8
Svenska missionsförbundet	245	88	114	41
Svenska baptistförbundet	184	66	11	4
Fribaptistförbundet	35	13	1	0
Örebromissionen	135	49	19	7
Helgelseförbundet	54	20	6	2
Pingströrelsen	237	86	119	43
Metodistkyrkan	86	31	0	0
Frälsningsarmén	169	61	30	13
Svenska frälsningsarmén	17	6	1	0
Svenska alliansmissionen	35	13	14	5
Adventistsamfundet	215	78	1	0

^a Förhållandena avser 1977-01-01. Ur Religionssociologiska institutet, Smärre meddelanden 1978:2, sid. 3-4.

Bliss & Ainsworth

Attachment theory
Secure attachment
Insecure attachment
Avoidant attachment
Ambivalent attachment

Attachment styles

Attachment Style	Description
Secure	Comfortable with intimacy and dependence
Avoidant	Discomfort with intimacy and dependence
Ambivalent	Inconsistent behavior, alternating between seeking and avoiding
Disorganized	Lack of a coherent strategy for dealing with attachment

* Attachment styles are influenced by early experiences with caregivers

Bilaga 7

Tabell 1 Antal utländska medborgare vid årsskiftet 1979/80^a

Finland	186 371	44,0 %
Jugoslavien	39 825	9,4 %
Danmark	30 650	7,2 %
Norge	26 505	6,3 %
Grekland	16 575	3,9 %
Turkiet	16 205	3,8 %
Västtyskland	14 898	3,5 %
Polen	9 897	2,3 %
Storbritannien	8 777	2,1 %
Chile	6 435	1,5 %
USA	6 061	1,4 %
Italien	5 138	1,2 %
Övriga	56 842	13,4 %
Summa	424 113	100,0 %

^a Siffrorna från SIV:s konferens 1980.

Tabell 2 Antal naturaliserade svenska medborgare 1948–1979 efter förutvarande nationalitet^a

Medborgarskapsland	Antal byten av medborgarskap från utländskt till svenskt
Finland	132 350
Väst- och Östtyskland	41 286
Sovjetunionen inkl de baltiska staterna	31 048
Danmark	29 153
Norge	21 636
Ungern	14 971
Polen	11 788
Jugoslavien	9 152 ^b
USA	7 035
Österrike	6 563
Italien	5 032
Korea (republiken)	4 599 ^b
Tjeckoslovakien	4 153 ^b
Grekland	3 745 ^b
Spanien	2 556
Island	151
Övriga länder	34 500 ^c
Summa	359 768

^a Siffrorna från SIV:s konferens 1980.

^b Statistik saknas för åren 1948–1961

^c För Frankrike, Indien, Nederländerna och Storbritannien som ingår i gruppen övriga länder saknas statistik för åren 1948–1961.

Table 1

Table 1: Annual number of...

Finland
 Sweden
 Denmark
 Norway
 Germany
 France
 Italy
 Spain
 Greece
 Ireland
 Portugal
 Netherlands
 Belgium
 Luxembourg
 Austria
 Czech Republic
 Slovakia
 Hungary
 Poland
 Slovenia
 Estonia
 Latvia
 Lithuania
 Malta
 Cyprus
 Bulgaria
 Romania
 United Kingdom
 Ireland
 Greece
 Spain
 Portugal
 France
 Italy
 Germany
 Denmark
 Sweden
 Finland

Source: ...

* ...

Table 2: Annual number of...

...

Finland
 Sweden
 Denmark
 Norway
 Germany
 France
 Italy
 Spain
 Greece
 Ireland
 Portugal
 Netherlands
 Belgium
 Luxembourg
 Austria
 Czech Republic
 Slovakia
 Hungary
 Poland
 Slovenia
 Estonia
 Latvia
 Lithuania
 Malta
 Cyprus
 Bulgaria
 Romania
 United Kingdom
 Ireland
 Greece
 Spain
 Portugal
 France
 Italy
 Germany
 Denmark
 Sweden
 Finland

Source: ...

* ...

Table 3: Annual number of...

...

Finland
 Sweden
 Denmark
 Norway
 Germany
 France
 Italy
 Spain
 Greece
 Ireland
 Portugal
 Netherlands
 Belgium
 Luxembourg
 Austria
 Czech Republic
 Slovakia
 Hungary
 Poland
 Slovenia
 Estonia
 Latvia
 Lithuania
 Malta
 Cyprus
 Bulgaria
 Romania
 United Kingdom
 Ireland
 Greece
 Spain
 Portugal
 France
 Italy
 Germany
 Denmark
 Sweden
 Finland

Source: ...

Bilaga 8 Översikt över tjänstetidsuttag för militärpastorstjänst inom försvaret samt över olika ägandeformer rörande soldathem och sammansättning av soldathemsstyrelser

Förklaring över använda förkortningar återfinnes i Bilaga 14.

SÖDRA MILITÄROMRÅDET (Milo S)

1	2	3	4	5	6	7	8
Förläggningssort	Förändring	Antal vpl ^a (Avser inryckta ordinarie tid 81 06 01–82 05 31)	Antal fast anställda	Tjänstetidsuttag för militärpastors- tjänst	Typ av sol- dathem	Sammansättning av soldathemsstyrelse	Övrigt
Milo S		8 992					
<i>Kristianstad</i>							
Milostab S			129	□			
P 6/Fo 14		970	548	*	A	& Föreningen P 6 sol- dathem: Svk 3, förb 4, P, Kn	
A 3		726	222	*			
				} 1			
Hässleholm							
P 2		544	563	*	A	& Föreningen Hässle- holms soldathem: Svk 2, SMF 2, BV 2, EFS 2, SB 2, Kn, förb, P	
T 4	Samlokaliseras med P 2 senast 1987	701	202	*			
Ystad							
Lv 4		686	298	*	-	& Stiftelsen Ystads Soldat- hem: SB, ÖM, förb., Kn, Svk 2, EFS 3, valda av årsmötet 3, Fljpast	
				} 1			
Revingehed							
P 7/Fo 11		662	644	*			

^a Det angivna grundvärdet beträffande antalet värnpliktiga på respektive förläggningssort utgör inryckande värnpliktiga under ordinarie tid 81 06 01–82 05 31. Antalet inkallade värnpliktiga i tjänst förändras emellertid efter första inryckning genom att vissa blir frikallade eller undantagna, andra får ändrad uttagning eller tilldelning, en del blir tillkallade etc. Skillnaden mellan antalet inryckande värnpliktiga under ordinarie tid och inryckande styrka visat datum under året bedöms emellertid som marginell. (Jämför t. ex. det totala antalet inryckande värnpliktiga under ordinarie tid 81 06 01–82 05 31 och det totala antalet inryckande värnpliktiga 82 02 28, Bilaga 9.)

				A	& Föreningen Ljungby- heds soldathem
Ljungbyhed F 5 (krigsflyg- skolan)	237	593	*		
Ängelholm F 10	409	854	*	0,5	
Kallinge F 17	380	730	*	0,2	& Föreningen soldaternas vänner i Ronneby
Karlskrona ÖrIB S	300 genomsnitt	683	○	E	Stiftelsen militärhemmet & Föreningen solda- ternas vänner i Karls- krona (understödjers militärhemmet)
BK/Fo 15 (Blekinge kustartilleriförsvär)		785	*		ÖrIB S ingår i Karlskrona Ami- ralitetsförsamling. Totalt 860 inryck- ande vpl under ord tid. 300 vpl tjänstgör i land på ÖrIB S, KÖS och Bo M6
KA 2 (Karlskrona kustartilleri- regemente)	823		*		Gemensam militär pastor på BK/Fo 15 och KA 2 enl. gällande org. (in- nehav av ampast)
KÖS (Karlskrona örlogsskolor)	350 genomsnittligt	493	○	C	Ingår i Karlskrona Amiralitetsförsam- ling (2 574 totalt inryckta ord tid KÖS)
Kfl S (Kustflottan syd)	350 genomsnittligt		○		Sjötjänst vissa delar av året.

SÖDRA MILITÄROMRÅDET (Milo S) forts.

1	2	3	4	5	6	7	8
Förläggningssort	Förändring	Antal vpl (Avser inryckta ordinarie tid 81 06 01-82 05 31)	Antal fast anställda	Tjänstetidsuttag för militärpastors- tjänst	Typ av sol- dathem	Sammansättning av soldathemsstyrelse	Övrigt
Växjö I 11/Fo 16/18		1 084	483	*	-	& Föreningen Soldat- hemmet i Växjö: (Tidi- gare styrelse: SMF 7, EFS 3, P, OM, förb, Kn)	
Eksjö I 12/Fo 17 Ing 2		1 139 750	519 189	* * }	A	& Föreningen Soldater- nas Vänner i Eksjö: förb, Kn, P, SAM 4, SMF 2, Svk 2, F	
Helsingborg		0	0	-	-	& Föreningen Helsing- borgs soldatmission	
Jönköping A 6	Nedl. 1985	764	327	*	A (Jön- köping) D (Skil- lingaryd)	& Svenska Alliansmis- sionens ungdomsför- bund: SAM 5, SAU 4, förb	

VÄSTRA MILITÄROMRÅDET (Milo V)

1	2	3	4	5	6	7	8
Förläggningssort	Förändring	Antal vpl (Avser inryckta ordinarie tid 810601-820531)	Antal fast anställda	Tjänste- tidsuttag för mili- tärpas- torstjänst	Typ av soldat- hem	Samman- sättning av soldathems- styrelse	Övrigt
Milo V		7 147				A	& Soldathemsförening- en i Skövde: SMF, P, förb 4, Kn 2, Svk 5, SB
Skövde				□			
Milostab V			106	*			
P 4/Fo 35		919	731	*			
K 3	K 3 flyttar till	600	143	*			
T 2	Karlsborg 1985	670	215	*			
Karlsborg					1	B	& Karlsborgs Soldat- hemsförening
S 2	Nedl 1984.	603	216	*			Svk, Salemsföreningen, MHF, Kn, förb (S2) 3
FjS (Arméns fall skärmsjäggar- skola)	Vissa resurser behålls som inordnas i K 3	112	35	-			
F 6		195	490	*			
Sätenäs						C	& Föreningen Sätenäs Soldathem:
F 7		241	659	*	0,2		P, Kn, förb 3, Svk 3, SMF 2, Fljpast
Borås						A	& Föreningen Soldat- ternas väner i Borås:
I 15/Fo 34		1 019	456	*	0,5		P, MK, SB, ÖM, Svk 2, SMF 2, EFS 2, förb 2

VÄSTRA MILITÄROMRÅDET (Milo V) forts.

1	2	3	4	5	6	7	8
Förläggningssort	Förändring	Antal vpl (Avser inryckta ordinarie tid 810601-820531)	Antal fast anställda	Tjänste- tidsuttag för mili- tärpas- torstjänst	Typ av soldat- hem	Samman- sättning av soldathems- styrelse	Övrigt
<i>Halmstad</i> I 16/Fo 31 F 14 (Flygvapnets Halmstadsskolor)		886 123	513 391	* * }	0,5	A	& Föreningen Halm- stads Soldathem: SB, F, förb, P 2, Svk 3, SMF 3
<i>Göteborg</i> Lv 6		768	267	* }	0,75	A	& Soldathemsförening- en i Göteborg: MK, annan ekumenisk org, förb, SMF 4, Svk 2, P 2
MKV/KA 4		990+170 genomsnittligt	1 113	*		C	& Soldathemsförening- en i Göteborg (som ovan)
<i>Uddevallå</i> I 17		1 011	391	*	0,5	-	

ÖSTRA MILITÄROMRÅDET (Milo Ö)

1	2	3	4	5	6	7	8
Förläggningssort	Förändring	Antal vpl (Avser inryckta ordinarie tid 810601-820531)	Antal fast anställda	Tjänstetidsuttag för militärpastors- tjänst	Typ av sol- dathem	Sammansättning av soldathemsstyrelse	Övrigt
Milo Ö							
<i>Storstockholmsom-</i>							
<i>rådet</i>							
<i>Stockholm</i>							
		12 010					
K I/Fo 44 med SS (Stockholms stabs komp)	Nedl 1985. Inordnas som del av I I/Fo 44. Den beridna högvakten blir kvar i Stock- holm	590	402	*			Gemensam mili- tärpastor på K 1 och Hv SS enl. gällande org.
SjöV (Sjöfartsverket)		248 (Inneliggande styrka 820228)	114				Under högsäsong 270 vpl på isbrytare och 200 vpl är sjömätare = 470 vpl
Solna							
KS (Krigsskolan)							
				*			
Barkarby							
ATS-S (Arméns tekniska skola)	Flyttar till Östersund 1/7 1984	241	174	*			

ÖSTRA MILITÄROMRÅDET (Milo Ö) forts.

1	2	3	4	5	6	7	8
Förläggningssort	Förändring	Antal vpl (Avser inryckta ordinarie tid 810601-820531)	Antal fast anställda	Tjänstetidsuttag för militärpastors- tjänst	Typ av sol- dathem	Sammansättning av soldathemsstyrelse	Övrigt
<i>Kungäringen</i> I 1		1 085	332	*	0,5	A	<i>& Föreningen Soldat- hemmet vid Svea Liv- garde</i> P, SB, förb, Kn, SMF 2, SvK 5
<i>Vaxholm</i> SK/KA 1		709	683	*	0,3	-	
<i>Näsbypark</i> KSS (Sjökrigssko- lan)		(se ÖrlB 0)	93	*	-	-	
<i>Tullinge</i> F 18	Avvecklas i slutet av 1980- talet	299	406	*	-	-	
<i>Norsborg</i> HvSS			30	*	-	-	Gemensam mili- tärpastor på HvSS och K 1 enl gäl- lande org.
<i>Utanför Storstock- holmsområdet</i> <i>Strängnäs</i> Milstab Ö P 10/Fo 43		1 175	155 553	□ *	1	A	<i>& Föreningen Söder- manlands regementes soldathem:</i> Kn, SMF, förb 2, SvK 4

Södertälje Ing I	865	343	*	0,4	-
Muskö och Hårsfjärden					
ÖrIB 0	500 genomsnittligt	1 297	* * }	0,5	-
BÖS 1 (Berga örlogs skolor)	200 genomsnittligt	310			
Kfl 0 (kustflottan Ost)	600 genomsnittligt				
Enköping S 1/Fo 47/48 StabsS (arméns stabs- och sambands skola)	781	580 108	*	0,4	C & Föreningen soldaternas vänner i Uppland Kn, förb, SvK, F, SMF, ÖM, EFS, SB, P 2
Uppsala F 16	414	677	*		
F 20 (Flygvapnets krigsskola)		31	*	0,2	Gemensam militärpastor på F 16 och F 20 enligt gällande org.
Norrälje Lv 3	882	338	*		
Lv SS		16	*	0,4	
Väddö Lv SS					

Två militärpastorer finns på ÖrIB 0. Totalt 756 inryckta vpl under ordinarie tid. 500 vpl på ÖrIB 0 tjänstgör i land på KSS, MS, BÖS, 1 HKP div.

Sjötjänst vissa delar av året

ÖSTRA MILITÄROMRÅDET (Milo Ö) forts.

1	2	3	4	5	6	7	8
Förläggningssort	Förändring	Antal vpl (Avser inryekta ordinarie tid 810601-820531)	Antal fast anställda	Tjänstetidsuttag för militärpastors- tjänst	Typ av sol- dathem	Sammansättning av soldathemsstyrelse	Övrigt
<i>Västerås</i> F 1	Läggs ned 30/6 1983	200	521	*	-		
<i>Nyköping</i> Arméflyg S			39	*	-		
<i>Norrköping</i> F 13		428	1 016	*	0,2		
<i>Linköping</i> I 4/Fo 41 A 1 T 1 TrängOHS (Träng truppernas of- ficershögskola)	Nedl 1987. TrängOHS flyttar till T 2 i Skövde. Viss del av sjuk- vårdsutbildn blir kvar och inordnas i I 4/Fo 41	1 387 636 700	780 183 189	* * *	A	& Soldathemsförening- en i Linköping: Svk 2, SMF 3, Soldat- hemsklubben 2, SB 2, förb 2	Gemensam mili- tärpastor på I 4 och InfSS enligt gällande org.
<i>Borensberg</i> InfSS (Infante- riets stridsskola)			52	*	-		Gemensam mili- tärpastor på I 4 och InfSS enligt gällande org.

Visby				A	& Föreningen Visby soldathem:
MKG			164		
P 18		484	354	*	Förb, MF, EFS 2, MK
A 7	Gemensam org fr o m 1/7 1982	325	240	*	2, SB 2, Svk 2, P 2
Lv 2		242	48		
				1	
Fårösund					
GK/KA 3		245	386	*	Fritidshem GK/KA 3

KUSTFLOTTAN

1	2	3	4	5	6	7	8
Förläggningssort	Förändring	Antal vpl (Avser inryckta ordinarie tid 810601-820531)	Antal fast anställda	Tjänstetidsuttag för militärpastors- tjänst	Typ av sol- dathem	Sammansättning av soldathemsstyrelse	Övrigt
Kfl		1 070 genom- snittligt (se kfl 0 kfl S och kfl V)	670	*			Indragen heltids- tjänst. Kustflottans personal utnyttjar landbaserade för- bandspastorer

BERGSLAGENS MILITÄROMRÅDE (Milo B)

1	2	3	4	5	6	7	8
Förläggningssort	Förändring	Antal vpl (Avser inryckta ordinarie tid 810601-820531)	Antal fast anställda	Tjänstetidsuttag för militärpastors- tjänst	Typ av sol- dathem	Sammansättning av soldathemsstyrelse	Övrigt
Milo B		4 143			A	& Föreningen soldat- ternas vänner i Värml- land:	
<i>Karlstad</i>			147	☐		F, SMF 3, SMU, Svk	
Milostab B		1 135	470	*		2, SB 2, EFS 2, ÖM	
I 2/Fo 52						2, MK 2, P 2, förb 2	
Kristinehamn					B	& Soldathemsförening- en i Kristinehamn:	
A 9		807	337	*		EFS, KFUM, F, P, MK, SMF, SB, mil- past, PV-repr	
Örebro					A	& Föreningen soldat- ternas vänner i Örebro	
I 3/Fo 51		1 069	428	*	0,5	län, Svk, SB, förb, SMF, P, EFS, MK, HF, ÖM 2	
Falun					A	& Stiftelsen Dalarnas Soldathem: Förb, vpl, lg, Svk 3, SMF 3	
I 13/Fo 53		1 108	422	*	0,5		
Älvadalens					A	& Stiftelsen Älvadalens Soldathem: Kn, ospec, Svk 4, SB 4, 3 förb (mil-past, PV-repr, Ch)	
ArtSS (Artilleri- skjutskolan)		24	115	*	0,2		

1	2	3	4	5	6	7	8
Förläggningssort	Förändring	Antal vpl (Avser inryckta ordinarie tid 810601-820531)	Antal fast anställda	Tjänstetidsuttag för militärpastors- tjänst	Typ av sol- dathem	Sammansättning av soldathemsstyrelse	Övrigt
Milo NN		3 662			A	& Föreningen Öster- sunds Soldathem: Svk 4, förb 3, SB, EFS, Kn, Lottakåren 1, Sh förest 2	
<i>Östersund</i>			101	□			
Milostab NN		985	533	*	} 1		
I 5/Fo 22		664	157	*			
A 4		282	600	*			
F 4		241	174	*			
ATS (Arméns tekniska skola)	Flyttar till Östersund 1/7 1984						
Härnösand		298	424	*	C	& Soldathemsförening- en i Härnösand Svk, föreningslivet, EFS, Sks, SMF, förb 3, Kn 3	
NK/KA 5							
Sollefteå		841	541	*	-	& Evangeliska foster- landsstiftelsen	
I 21/Fo 23		578	217	*	} 0,5		
T 3				*			
Gävle		1 035	458	*	C	& Hälsinge regementets Soldathemsförening förb, lg, Svk 5	Inga frikyrkliga representanter i soldathemsstyrel- sen. Personalen utgörs av två per- soner som tillhör F
I 14/Fo 49							
Söderhamn		241	506	*	B	& Stiftelsen Kungl. Hälsinge flygflottills Soldathem Svk, Kn, förb 3	
F 15							

ÖVRE NORRLANDS MILITÄROMRÅDE (Milo ÖN)

1	2	3	4	5	6	7	8
Förläggningssort	Förändring	Antal vpl (Avser inryckta ordinarie tid 810601-820531)	Antal fast anställda	Tjänstetidsuttag för militärpastors- tjänst	Typ av sol- dathem	Sammansättning av soldathemsstyrelse	Övrigt
Milo ÖN		5 603			A	& Stiftelsen Konung Oscar II:s soldathem i Boden "Oscarsgår- den":	Ingen frikyrklig repr. i soldathems- styrelsen Heltidsanställd garnisonspastor
<i>Boden</i>	Milostab ÖN			□			
A 8/Fo 63		548	643	○			
I 19/P 5		888+245	557	○	} 1		
Ing 3		549	122	○		Förb 6, SvK 6, Kn 6, 2 valda av årsmötet, garnpast, Sh förest.	
S 3		366	87	○			
AF 1 (Norrbottens armflygbataljon)		98	107	○			
Luleå					A	& Luleå soldathems- förening: Kn, förb, SMF, SkS. Valda av styrelsen 2, EFS 2, Shförest.	
Lv 7		516	222	*	} 0,4		
F 21		378	903	*			
Umeå							
I 20/Fo 61		987	481	*	0,5		
Kiruna							
I 22/Fo 66		369	266	*	0,2		
Arvidsjaur							
K 4		659	243	*	0,5	& Soldathemsförening- en i Arvidsjaur: Kn, Vuxenskolan, Lottakåren, Vi unga 2, SvK 2, MHF 2, TBV, BT polar, SION, IOGT/NIO 2, P, Ku 2, F, Husmoders 3, AF, SKS Flygklubb 1, radioklubben Junior	

Bilaga 9 Antalet inryckande värnpliktiga under ordinarie tid 81-06-01-82-05-31 och inneliggande värnpliktiga 82-02-28

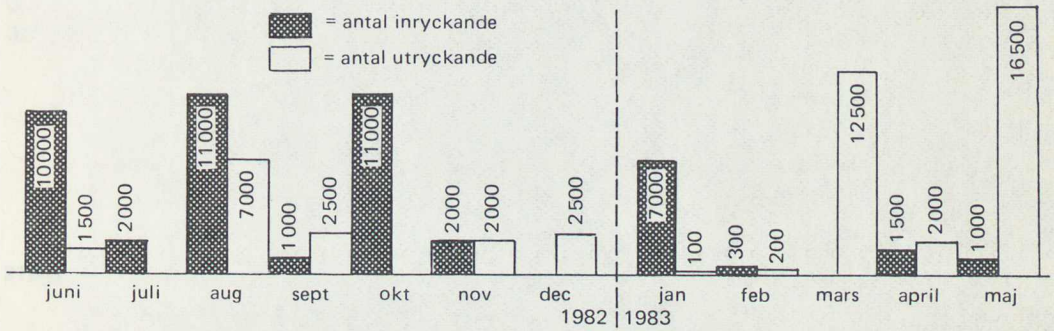
Värnpliktiga

	Inryckande under ordinarie tid 81-06-01-82-05-31	Inneliggande styrka 82-02-28
Armén	37 730	33 868
Flottan	2 964	2 678
Kustartilleriet	3 065	2 659
Flygvapnet	3 827	3 493
Totalt försvarsmakten	47 586	42 698

Blatt 9
Arbeitsblätter
für die
Klassen

Aufgaben	
1.	...
2.	...
3.	...
4.	...
5.	...
6.	...
7.	...
8.	...
9.	...
10.	...
11.	...
12.	...
13.	...
14.	...
15.	...
16.	...
17.	...
18.	...
19.	...
20.	...
21.	...
22.	...
23.	...
24.	...
25.	...
26.	...
27.	...
28.	...
29.	...
30.	...
31.	...
32.	...
33.	...
34.	...
35.	...
36.	...
37.	...
38.	...
39.	...
40.	...
41.	...
42.	...
43.	...
44.	...
45.	...
46.	...
47.	...
48.	...
49.	...
50.	...
51.	...
52.	...
53.	...
54.	...
55.	...
56.	...
57.	...
58.	...
59.	...
60.	...
61.	...
62.	...
63.	...
64.	...
65.	...
66.	...
67.	...
68.	...
69.	...
70.	...
71.	...
72.	...
73.	...
74.	...
75.	...
76.	...
77.	...
78.	...
79.	...
80.	...
81.	...
82.	...
83.	...
84.	...
85.	...
86.	...
87.	...
88.	...
89.	...
90.	...
91.	...
92.	...
93.	...
94.	...
95.	...
96.	...
97.	...
98.	...
99.	...
100.	...

Bilaga 10 Beräknat antal in- och utryckande 1982/83. Grundutbildning

(Ur Militära fakta
82/83:22)

Figure 10: Comparison of the two approaches

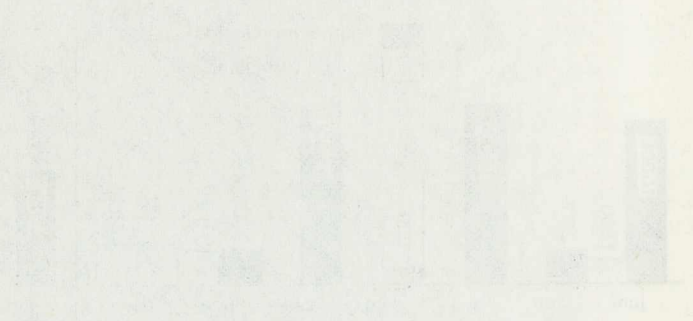

Figure 10: Comparison of the two approaches

Bilaga 11 Värnpliktiga, som tjänstgör under 1982/83. Grundutbildning

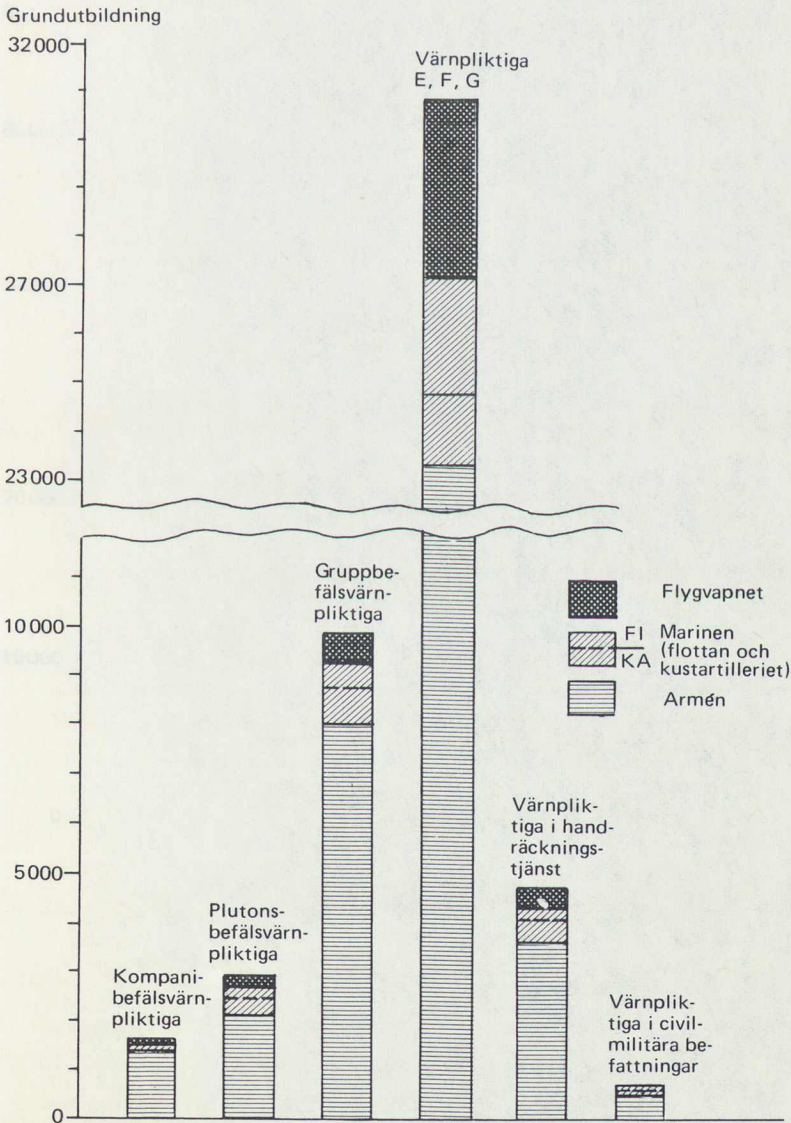
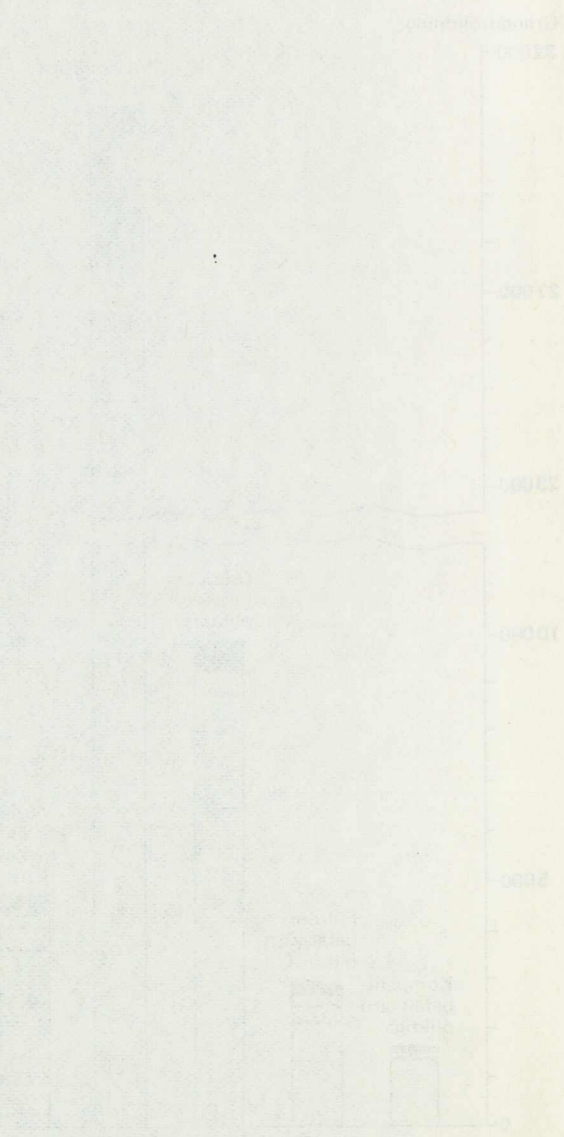
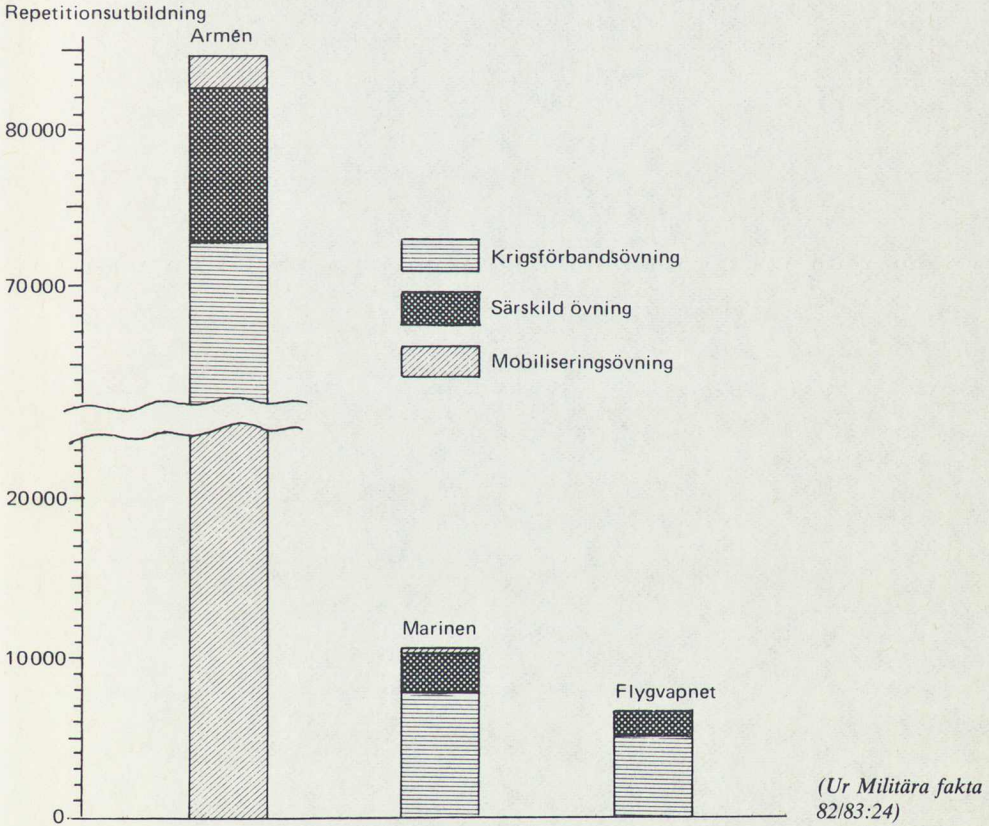

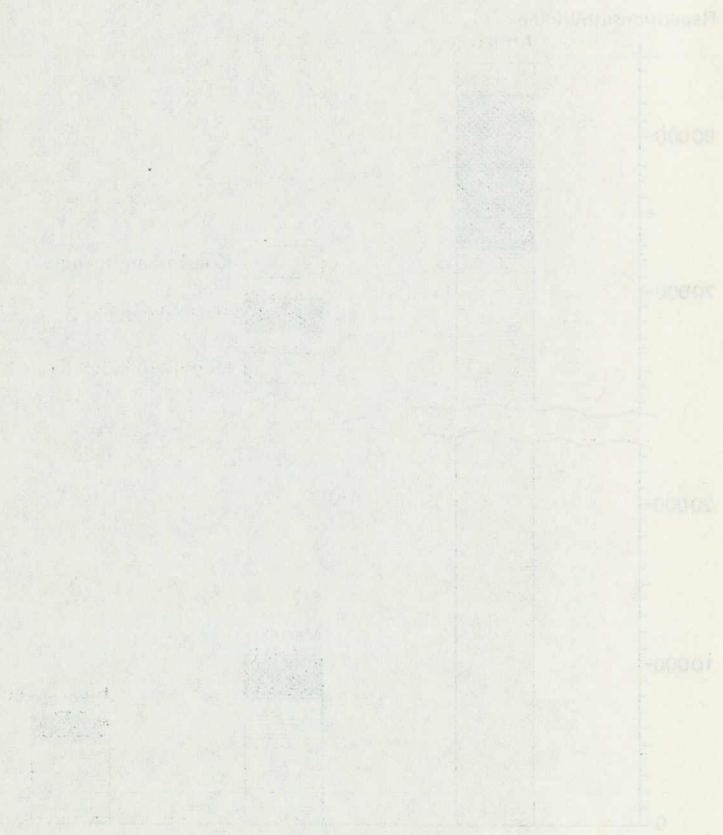
Figure 11: Comparison of the two methods

Bilaga 12 Värnpliktiga, som tjänstgör under 1982/83. Repetitionsutbildning

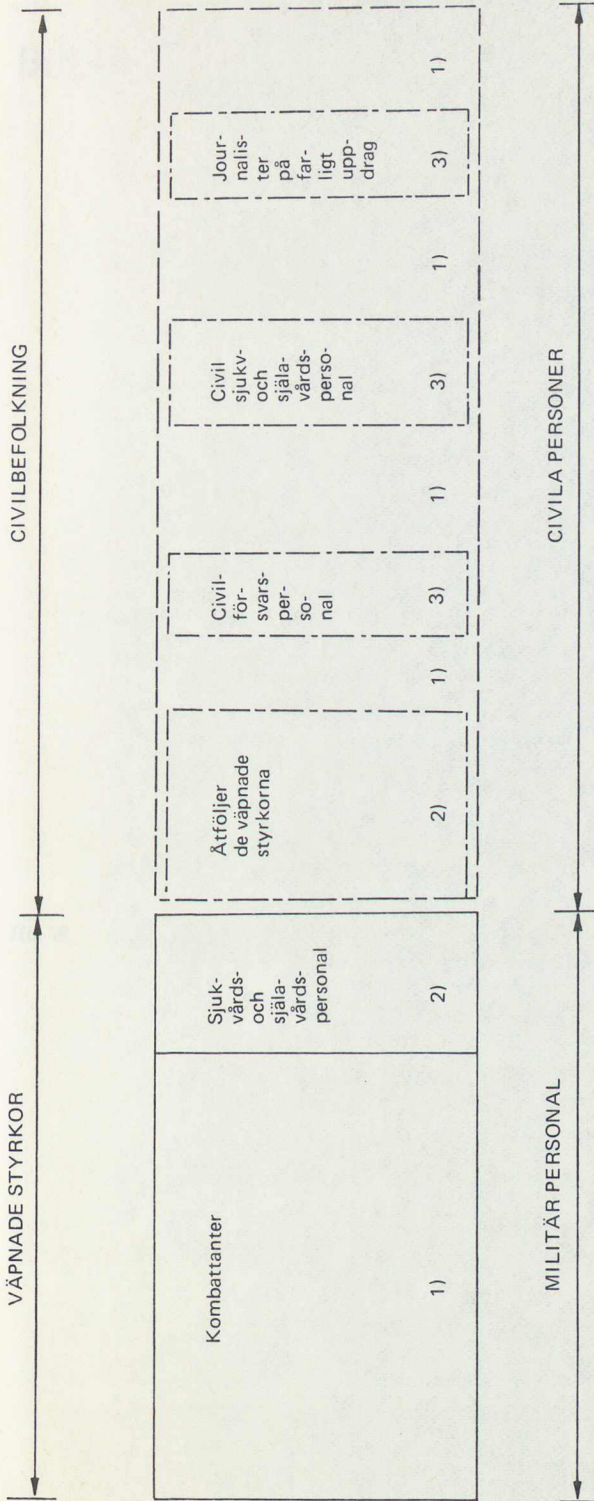

Blatt 12: Vorgehen zur Ermittlung der Kostenstruktur

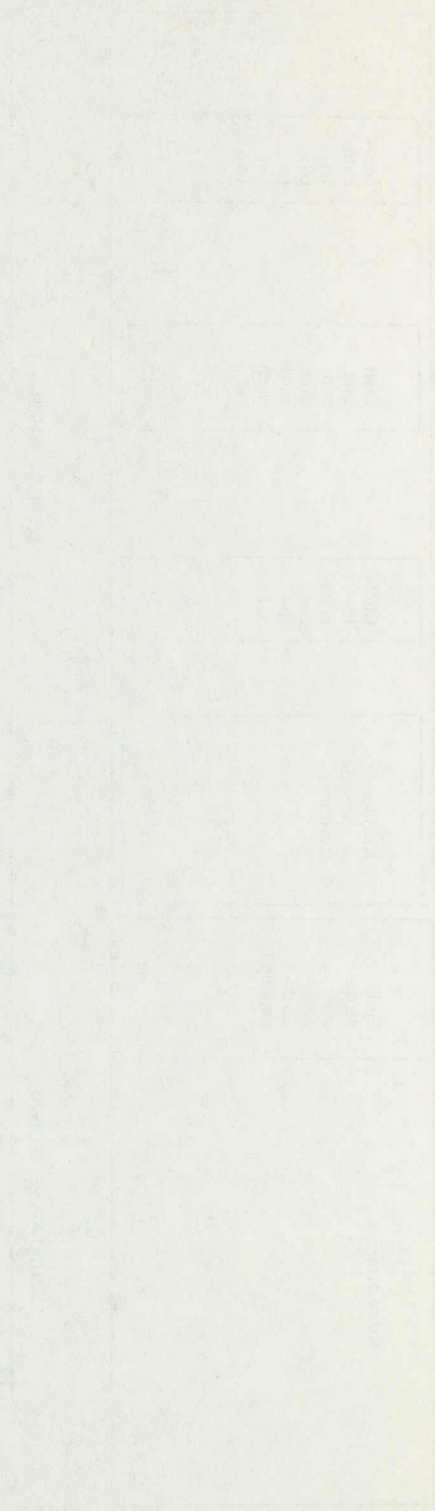
Bilaga 13 Vissa personalbegrepp enligt
folkrätten (tilläggsprotokoll I,
Genève 1977)

Blank 13
Very faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

- 1) Grupper med särskilt skydd men utan särskilt identitetskort är inte redovisade här
- 2) Har skydd genom särskilt identitetskort enligt III. Genève-konventionen 1949
- 3) Har skydd genom särskilt identitetskort enligt tilläggsprotokoll I, Genève 1977

(Ur betänkande av civilmilitärutredningen, SOU 1982:48, s. 71)

CHASSIS OF K 100

ANOTHER BLANK

Bilaga 14 Förklaring till använda förkortningar

Anderberg	= Anderberg, Algot, Självvården vid Sveriges försvarsmakt 1940–1945. Redogörelse, intryck och erfarenheter, Uppsala 1947.
BKF	= Beredningen för det fortsatta arbetet om kvinnan i försvaret
FFS	= Försvarets författningssamling
fo, Fo 44	= Försvarsområde
Fst/plan 4	= Planeringssektion 4 på försvarsstaben
Fst/Pv	= Dåvarande personalvårdsavdelningen på försvarsstaben
GU-bataljon	= Grundutbildningsbataljon
RIF	= Religionsnämnden inom försvaret
SOU	= Statens offentliga utredningar
TFG, TFO	= Tjänstemeddelanden för försvarsmakten
TjJRF	= Tjänstereglemente för försvarsmakten
TKG	= Tjänstemeddelanden för krigsmakten

Bil. 8 Kolumn 5

□	= stabspastor
*	= förband med arvodesanställd militärpastor enligt gällande organisation
○	= förband med annan tjänsteman för militär självvård, se anmärkning samma rad, kolumn 8

Kolumn 6

A	= Soldathemsförening ansluten till Svenska soldathemsförbundet med friliggande soldathem
B	= Soldathemsförening ansluten till Svenska soldathemsförbundet med soldathem på mark som tillhör förbandet
C	= Soldathemsförening ansluten till Svenska soldathemsförbundet som utnyttjar lokal tillhörig försvaret som soldathem

- D = Soldathemsförening ansluten till Svenska soldathemsförbundet som huvudsakligen utnyttjar buss i sin soldathemsverksamhet
- E = Soldathemsförening (motsv.) ej ansluten till Svenska soldathemsförbundet med soldathem
- = Soldathem saknas

Bil. 8 Kolumn 7

- BV = Bibeltrogna vänner
- EFS = Evangeliska fosterlandsstiftelsen
- F = Frälsningsarmén
- Fljpast = Flottiljpastor
- förb = Förbandet
- garnpast = Garnisonspastor
- HF = Helgelseförbundet
- KFUM = Kristliga föreningen av unge män
- Kn = Kommunen
- Ku = Kyrkans ungdom
- lg = Landstinget
- MHF = Motormännens helnykterhetsförbund
- mil-past = Militärpastor
- MK = Metodistkyrkan
- P = Pingströrelsen
- PV kons = Konsulent i försvarets personalvård
- SAM = Svenska alliansmissionen
- SAU = Svenska alliansmissionens ungdomsförbund
- SB = Svenska baptistsamfundet
- Sh = Soldathemmet
- Shförest = Soldathemsföreståndare
- SKS = Sveriges kyrkliga studieförbund
- SMF = Svenska missionsförbundet
- SMU = Svenska missionsförbundets ungdom
- Svk = Svenska kyrkan
- vpl = värnpliktig
- ÖM = Örebromissionen
- & = Soldathemsförening ansluten till Svenska soldathemsförbundet
- (Svk) 2, 3, 4 etc. = Siffra efter förkortning anger antalet utsedda ordinarie ledamöter. Anges ingen siffra avses 1 ledamot

Statens offentliga utredningar 1982

Kronologisk förteckning

1. Real beskattning. B.
 2. Real beskattning. Bilaga 1-3. B.
 3. Real beskattning. Bilaga 4-6. B.
 4. Tandvården under 80-talet. S.
 5. De förtroendevalda i kommuner och landstingskommuner. Kn.
 6. Sockernärningen. Jo.
 7. Talböcker-utgivning och spridning. U.
 8. Videoreklamfrågan. Ju.
 9. Ny plan- och bygglag. Remissammanställning. Bo.
 10. Sanering efter industrinedläggningar. Bo.
 11. Den långsiktiga tillgången och efterfrågan på läkararbetskraft. S.
 12. Statlig fondförvaltning m. m. E.
 13. Kommunalföretaget. Kn.
 14. Tillväxt eller stagnation. E.
 15. Internationella företag i svensk industri. I.
 16. Skatt på energi. B.
 17. Skatt på energi. Bilagor. B.
 18. Förvärvsarbete och föräldraskap. A.
 19. Handikappade elever i det allmänna skolväsendet. U.
 20. Kommunerna och näringslivet. Kn.
 21. Ett effektivare vite. Ju.
 22. Svensk amatörboxning och skadeverkningarna. Jo.
 23. Fritidsboende. Bo.
 24. Vidgad länsdemokrati. Kn.
 25. Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt. Del A. Lagtext och sammanfattning. Ju.
 26. Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt. Del B. Motiv m. m. Ju.
 27. Svensk industri i utlandet. I.
 28. Löntagarna och kapitaltillväxten 9. E.
 29. KOMVUX-kommunal utbildning för vuxna. U.
 30. Information om arbetsmiljörisker. A.
 31. Information om arbetsmiljörisker. Bilaga 1. Värdering av risker i arbetsmiljön. A.
 32. Information om arbetsmiljörisker. Bilaga 2. Arbetsmiljöinformation-påverkan, behov och utbud. A.
 33. Information om arbetsmiljörisker. Sammandrag. A.
 34. Prisetveckling inom bostadsbyggandet och dess orsaker. Del 1. Bo.
 35. Prisetveckling inom bostadsbyggandet och dess orsaker. Del 2. Bilagor. Bo.
 36. Enklare föräldraförsäkring. S.
 37. Kommunal planering i förändring. Kn.
 38. Fakta för konsumenter. H.
 39. Stöld i butik. Ju.
 40. Ägarlägenheter. Ju.
 41. Överklagande av kommunala beslut. Kn.
 42. Utbildning för hälso- och sjukvård vid katastrofer och i krig. S.
 43. Språk- och kulturstöd för invandrar- och minoritetsbarn i förskoleåldern. S.
 44. Nytt bilstöd till handikappade. S.
 45. Ortnamns värde och vård. U.
 46. Handlingsprogram i handikappfrågor. S.
 47. Löntagarna och kapitaltillväxten 10. E.
 48. Försvarsmaktens personalkategorier. Fö.
 49. Invandringpolitiken. A.
 50. Reviderad tandvårdstaxa. S.
 51. Hästavel och hästanvändning. Jo.
 52. En effektivare kreditpolitik. E.
 53. Kreditpolitiken. Fakta, teorier och erfarenheter. E.
 54. Översyn av det skatteadministrativa sanktionssystemet 2. B.
 55. Översyn av det skatteadministrativa sanktionssystemet. Bilaga. B.
 56. Kommunal förvaltning och medbestämmanderätt. Kn.
 57. Pantbrev. Ju.
 58. Bostadsbidragen. Bo.
 59. Militär själavård. Fö.
-

Statens offentliga utredningar 1982

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Videoreklamfrågan. [8]
Ett effektivare vite. [21]
Rättegångsutredningen. 1. Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt. Del A. Lagtext och sammanfattning. [25]
2. Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt. Del B. Motiv m. m. [26]
Stöld i butik. [39]
Ågarlägenheter. [40]
Pantbrev. [57]

Försvarsdepartementet

Försvarsmaktens personalkategorier. [48]
Militär själavård. [59]

Socialdepartementet

Tandvården under 80-talet. [4]
Den långsiktiga tillgången och efterfrågan på läkararbetskraft. [11]
Enklare föräldraförsäkring. [36]
Utbildning för hälso- och sjukvård vid katastrofer och i krig. [42]
Språk- och kulturstöd för invandrar- och minoritetsbarn i förskoleåldern. [43]
Nytt bilstöd till handikappade. [44]
Handlingsprogram i handikappfrågor. [46]
Reviderad tandvårdstaxa. [50]

Ekonomidepartementet

Statlig fondförvaltning m. m. [12]
Tillväxt eller stagnation. [14]
Utredningen om löntagarna och kapitaltillväxten. 1. Löntagarna och kapitaltillväxten 9. [28] 2. Löntagarna och kapitaltillväxten 10. [47]
Kreditpolitiska utredningen. 1. En effektivare kreditpolitik. [52] 2. Kreditpolitiken. Fakta, teorier och erfarenheter. [53]

Budgetdepartementet

Realbeskattningsutredningen. 1. Real beskattning. [1] 2. Real beskattning. Bilaga 1-3. [2] 3. Real beskattning. Bilaga 4-6. [3]
Energiskattekommittén. 1. Skatt på energi. [16] 2. Skatt på energi. Bilagor. [17]
Skattetilläggsutredningen. 1. Översyn av det skatteadministrativa sanktionssystemet 2. [54] 2. Översyn av det skatteadministrativa sanktionssystemet. Bilaga. [55]

Utbildningsdepartementet

Talböcker-utgivning och spridning. [7]
Handikappade elever i det allmänna skolväsendet. [19]
KOMVUX-kommunal utbildning för vuxna. [29]
Ortnamns värde och vård. [45]

Jordbruksdepartementet

Sockernäringsen. [6]
Svensk amatörboxning och skadeverkningarna. [22]
Hästavel och hästanvändning. [51]

Handelsdepartementet

Fakta för konsumenter. [38]

Arbetsmarknadsdepartementet

Förvärvsarbete och föräldraskap. [18]
Utredningen rörande information om risker i arbetsmiljön. 1. Information om arbetsmiljörisker. [30] 2. Information om arbetsmiljörisker. Bilaga 1. Värdering av risker i arbetsmiljön. [31] 3. Information om arbetsmiljörisker. Bilaga 2. Arbetsmiljö-information-påverkan, behov och utbud. [32] 4. Information om arbetsmiljörisker. Sammandrag. [33]
Invandringspolitiken. [49]

Bostadsdepartementet

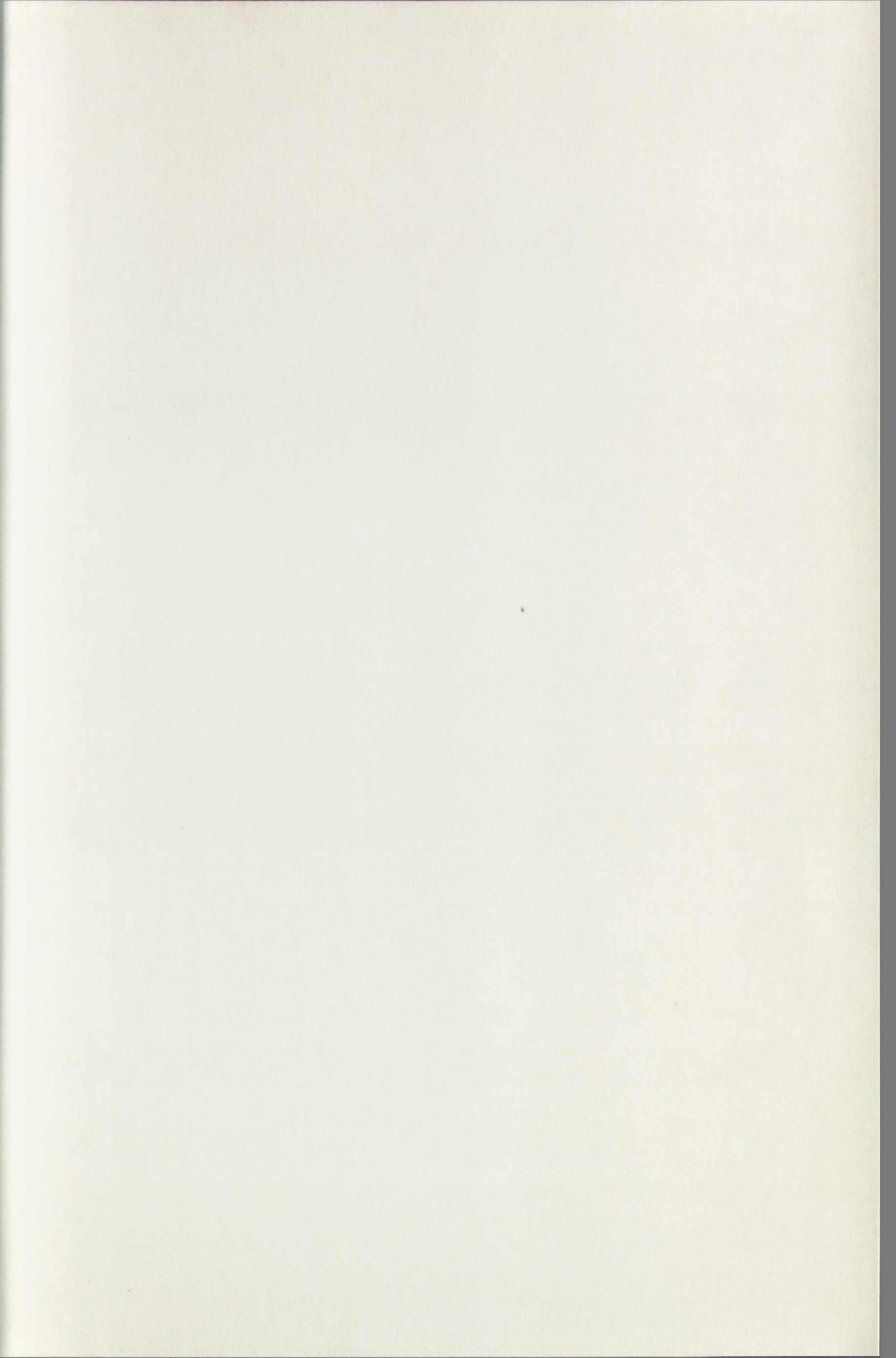
Ny plan- och bygglag. Remissammanställning. [9]
Sanering efter industrinläggningar. [10]
Fritidsboende. [23]
Byggnisutredningen. 1. Prisutveckling inom bostadsbyggandet och dess orsaker. Del 1. [34] 2. Prisutveckling inom bostadsbyggandet och dess orsaker. Del 2. Bilagor. [35]
Bostadsbidragen. [58]

Industridepartementet

Direktinvesteringskommittén. 1. Internationella företag i svensk industri. [15] 2. Svensk industri i utlandet. [27]

Kommundepartementet

De förtroendevalda i kommuner och landstingskommuner. [5]
Kommunalföretaget. [13]
Kommunerna och näringslivet. [20]
Vidgad länsdemokrati. [24]
Kommunal planering i förändring. [37]
Överklagande av kommunala beslut. [41]
Kommunal förvaltning och medbestämmanderätt. [56]

 Liber
Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-07301-3
ISSN 0375-250X